

Βρυξέλλες, 27.2.2019
SWD(2019) 1012 final

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Έκθεση χώρας - Κύπρος 2019

**Περιλαμβανομένης εμπειριστατωμένης επισκόπησης σχετικά με την πρόληψη και τη
διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών**

που συνοδεύει το έγγραφο

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΜΑΔΑ**

**Ευρωπαϊκό εξάμηνο 2019: Αξιολόγηση της προόδου σχετικά με τις διαρθρωτικές
μεταρρυθμίσεις, την πρόληψη και τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών,
και αποτελέσματα των εμπειριστατωμένων επισκοπήσεων βάσει του κανονισμού (ΕΕ)
αριθ. 1176/2011**

{COM(2019) 150 final}

CONTENTS

Σύνοψη	3
1. Οικονομική κατάσταση και προοπτικές	7
2. Πρόοδος σχετικά με τις συστάσεις ανά χώρα	16
3. Σύνοψη των κύριων ευρημάτων της εμπειριστατωμένης επισκόπησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών	21
4. Μεταρρυθμιστικές προτεραιότητες	29
4.1. Δημόσια οικονομικά και φορολογία	29
4.2. Χρηματοπιστωτικός τομέας*	38
4.3. Αγορά εργασίας, εκπαίδευση και κοινωνικές πολιτικές	49
4.4. Μεταρρυθμίσεις στον τομέα της ανταγωνιστικότητας και Επενδύσεις	59
Παράρτημα Α: Συνοπτικός πίνακας	71
Παράρτημα Β: Ανάλυση της βιωσιμότητας της χρέους από την Επιτροπή και δημοσιονομικοί κίνδυνοι	78
Παράρτημα Γ: Τυποποιημένοι πίνακες	79
Παράρτημα Δ: Επενδυτική καθοδήγηση σχετικά με την χρηματοδότηση της πολιτικής συνοχής για την περίοδο 2021-2027 για την Κύπρο	86
Παραπομπές	76

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1: Βασικοί οικονομικοί και χρηματοοικονομικοί δείκτες – Κύπρος	13
Πίνακας 2.1: Αξιολόγηση της εφαρμογής των ειδικών ανά χώρα συστάσεων το 2018	18
Πίνακας 3.1: Μήτρα αξιολόγησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών - Κύπρος	26
Πίνακας 4.2.1: Δείκτες χρηματοπιστικής ευρωστίας για εγχώριες και αλλοδαπές τράπεζες	43
Πίνακας Γ.1: Δείκτης χρηματοπιστικών αγορών	79
Πίνακας Γ.2: Βασικοί δείκτες του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων	80
Πίνακας Γ.3: Δείκτες αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης	81
Πίνακας Γ.4: Δείκτες κοινωνικής ένταξης και υγείας	82
Πίνακας Γ.5: Δείκτες επιδόσεων των αγορών προϊόντων και δείκτες πολιτικής	83
Πίνακας Γ.6: Πράσινη ανάπτυξη	84

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1.1: Αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ στην Κύπρο και στην ΕΕ	7
Διάγραμμα 1.2: Εξέλιξη των τιμών των κατοικιών ανά περιφέρεια	8
Διάγραμμα 1.3: Υποχρησιμοποίηση της εργασίας (% του ενεργού πληθυσμού, 15-74)	9
Διάγραμμα 1.4: Πραγματικές σταθμισμένες συναλλαγματικές ισοτιμίες	12
Διάγραμμα 1.5: Εξελίξεις του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών με βάση το καθεστώς των οντοτήτων ειδικού σκοπού	13
Διάγραμμα 1.6: Εξελίξεις της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης	13
Διάγραμμα 1.7: Δημοσιονομικό ισοζύγιο και ακαθάριστο χρέος γενικής κυβέρνησης	14
Διάγραμμα 2.1: Κύπρος – Επίπεδο εφαρμογής σήμερα των ειδικών ανά χώρα συστάσεων 2011-2018	16
Διάγραμμα 4.1.1: Προβολές του δημόσιου χρέους	29
Διάγραμμα 4.1.2: Η αύξηση των εσόδων από τον φόρο προστιθέμενης αξίας και κύριοι τομείς που συνεισφέρουν σε αυτή	34
Διάγραμμα 4.1.3: Κύριοι αποδέκτες και παράγοντες συμβολής στην αναδιανομή της κυβέρνησης, ανά δεκατημόριο (μέρος όρος 2005-2016)	36
Διάγραμμα 4.2.1: Χρέος του ιδιωτικού τομέα	44
Διάγραμμα 4.2.2: Ανάλυση του χρέους των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών	45
Διάγραμμα 4.2.3: Τραπεζικά δάνεια προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες ανά τομέα	46
Διάγραμμα 4.2.4: Μεταβολές του δείκτη χρέους ως προς το ΑΕΠ	46
Διάγραμμα 4.3.1: Βασικές εξελίξεις στην αγορά εργασίας	49
Διάγραμμα 4.3.2: Αναλογία του μηνιαίου κατώτατου μισθού προς τον μέσο μισθό (2014)	50
Διάγραμμα 4.3.3: Κάλυψη συλλογικών διαπραγματεύσεων ανά κλάδο και ωράριο εργασίας (2014)	50
Διάγραμμα 4.3.4: Συμμετέχοντες στις ενεργητικές πολιτικές της αγοράς εργασίας (αριστερή πλευρά) και δαπάνες (δεξιά πλευρά)	51
Διάγραμμα 4.3.5: Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού	53
Διάγραμμα 4.3.6: Αντίκτυπος του καθεστώτος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στο ποσοστό κινδύνου φτώχειας και στο σχετικό χάσμα διάμεσου εισοδήματος ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας το 2018 (μεταβολή %)	54
Διάγραμμα 4.4.1: Παραγωγικότητα της εργασίας	59
Διάγραμμα 4.4.2: Παραγωγικότητα της εργασίας ανά τομέα - μέσοι όροι περιόδου	60
Διάγραμμα 4.4.3: Επενδύσεις ανά κατηγορία	61

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΛΑΙΣΙΩΝ

Πλαίσιο 2.1: Τεχνική στήριξη από την Υπηρεσία Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων στην Κύπρος	19
Πλαίσιο 2.2: Τα κονδύλια και τα προγράμματα της ΕΕ συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων και στην προώθηση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στην Κύπρο	20
Πλαίσιο 4.2.1: Η Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα αποχωρεί από τον τραπεζικό τομέα	40
Πλαίσιο 4.3.1: Παρακολούθηση των επιδόσεων βάσει του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων	52
Πλαίσιο 4.4.1: Επενδυτικές προκλήσεις και μεταρρυθμίσεις στην Κύπρο	63

ΣΥΝΟΨΗ

Η ισχυρή οικονομική ανάκαμψη της Κύπρου δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες για τη διόρθωση των υπερβολικών μακροοικονομικών ανισορροπιών και την πραγματοποίηση βασικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων για τη μακροπρόθεσμη στήριξη της ανάπτυξης. Η Κύπρος εξακολουθεί να παρουσιάζει σημαντικές μακροοικονομικές ανισορροπίες σε διάφορους τομείς, και συγκεκριμένα υψηλό ιδιωτικό, δημόσιο και εξωτερικό χρέος και υψηλό ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η οικονομία αναπτύσσεται ταχέως, δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες για την αποπληρωμή του χρέους. Η οικονομική ανάκαμψη αποτελεί επίσης ευκαιρία για τη μεταρρύθμιση βασικών τομέων, όπως το επιχειρηματικό περιβάλλον, ο δημόσιος τομέας, το δικαστικό σύστημα, η εκπαίδευση και η αγορά εργασίας, με στόχο την προσέλκυση επενδύσεων που αυξάνουν την παραγωγικότητα, διαφοροποιούν την οικονομία και συμβάλλουν στη διατήρηση εύρωστης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης μακροπρόθεσμα ⁽¹⁾.

Η οικονομική ανάπτυξη εξακολουθεί να είναι στέρεη και η αγορά εργασίας έχει βελτιωθεί αισθητά. Ωστόσο, η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του αναπτυξιακού μοντέλου της Κύπρου αποτελεί βασική πρόκληση. Η ισχυρή ανάπτυξη το 2018, η οποία προβλέπεται να ανέλθει σε 3,8 %, υποστηρίχθηκε τόσο από την εγχώρια όσο και από την εξωτερική ζήτηση. Η οικονομία αναμένεται να συνεχίσει να αυξάνεται κατά περίπου 3,3 % το 2019. Η απασχόληση αυξάνεται και το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε σε 8,4 % το τρίτο τρίμηνο του 2018, σχεδόν το ήμισυ

⁽¹⁾ Η παρούσα έκθεση αξιολογεί την οικονομία της Κύπρου με βάση την ετήσια επισκόπηση της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που δημοσιεύθηκε στις 21 Νοεμβρίου 2018. Στην επισκόπηση, η Επιτροπή καλεί τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν μεταρρυθμίσεις ώστε να καταστήσουν την ευρωπαϊκή οικονομία πιο παραγωγική, ανθεκτική και χωρίς αποκλεισμούς. Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη μέλη θα πρέπει να επικεντρώσουν τις προσπάθειές τους στα τρία στοιχεία του ενάρτερου τριγώνου οικονομικής πολιτικής, ήτοι υλοποίηση επενδύσεων υψηλής ποιότητας· έμφαση σε μεταρρυθμιστικές προσπάθειες για αύξηση της παραγωγικότητας, αποφυγή των αποκλεισμών και θεσμική ποιότητα· και εξασφάλιση μακροοικονομικής σταθερότητας και υγιών δημόσιων οικονομικών. Ταυτόχρονα, η Επιτροπή δημοσίευσε την έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης (EME), η οποία σηματοδοτεί την έναρξη του όγδοου γύρου της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών. Στην EME διαπιστώθηκε ότι για την Κύπρο απαιτείται εμπειριστατωμένη επισκόπηση, η οποία παρουσιάζεται στην παρούσα έκθεση.

του ανώτατου επιπέδου που σημειώθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης. Ο πληθωρισμός παραμένει σε χαμηλά επίπεδα. Παρά τη θετική αυτή εικόνα, η ανάπτυξη παραμένει συγκεντρωμένη σε λίγους μόνο τομείς της οικονομίας. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις προαναφερθείσες ανισορροπίες, καθιστά την κυπριακή οικονομία ευάλωτη, ιδίως στο εξωτερικό περιβάλλον.

Τα δημόσια οικονομικά της Κύπρου βελτιώθηκαν σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Το ονομαστικό ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης μεταστράφηκε από έλλειμμα 5,1 % του ΑΕΠ το 2013 σε πλεόνασμα 1,8 % το 2017, υποστηριζόμενο από τις ευνοϊκές μακροοικονομικές συνθήκες και τη δημοσιονομική εξυγίανση. Το ονομαστικό ισοζύγιο αναμένεται να παραμείνει πλεονασματικό μεσοπρόθεσμα. Ωστόσο, υπάρχουν κίνδυνοι όσον αφορά τις δημοσιονομικές προοπτικές.

Οι επενδύσεις στον τομέα του περιβάλλοντος, της ενέργειας, της ψηφιοποίησης, των δεξιοτήτων των εργαζομένων και της καινοτομίας είναι ζωτικής σημασίας για να αυξηθεί η παραγωγικότητα και να καταστεί το αναπτυξιακό μοντέλο της Κύπρου λιγότερο ευάλωτο στο εξωτερικό περιβάλλον. Οι επενδύσεις ανέκαμψαν πρόσφατα, αλλά παραμένουν συγκεντρωμένες σε λιγότερο παραγωγικούς τομείς. Η Κύπρος πρέπει να βελτιώσει σημαντικά το σύστημα διαχείρισης αποβλήτων και την κυκλική οικονομία. Μπορεί επίσης να αξιοποιήσει πολύ καλύτερα τις πηγές ανανεώσιμης ενέργειας που διαθέτει — ιδίως την ηλιακή ενέργεια — και να αντιμετωπίσει τις τρέχουσες ανεπάρκειες στον τομέα της ενέργειας. Οι επενδύσεις στην ψηφιακή οικονομία και στη βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων των εργαζομένων έχουν ουσιαστική σημασία για την ενίσχυση της παραγωγικότητας. Για να εξασφαλιστεί ότι η ανάπτυξη ωφελεί το σύνολο της κοινωνίας, απαιτούνται περισσότερες επενδύσεις στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, στην εκπαίδευση ενηλίκων, στην παιδική μέριμνα και στην υγεία. Επιπλέον, περισσότερες επενδύσεις στην έρευνα και ανάπτυξη (Ε & Α) θα αυξήσουν τη σημερινή χαμηλή ικανότητα καινοτομίας της οικονομίας. Στο παράρτημα Δ προδιορίζονται οι βασικές προτεραιότητες για στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο + και το Ταμείο Συνοχής για

την περίοδο 2021-2027 στην Κύπρο, με βάση την ανάλυση των επενδυτικών αναγκών και προκλήσεων που περιγράφονται στην παρούσα έκθεση.

Συνολικά, η Κύπρος έχει σημειώσει κάποια πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή των ειδικών ανά χώρα συστάσεων για το 2018.

Έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο:

- όσον αφορά τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, δεδομένου ότι έχουν προχωρήσει οι εργασίες για την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής, συμπεριλαμβανομένης της θέσπισης ενισχυμένων νομικών πλαισίων για την αφερεγγυότητα, τις εκποιήσεις και την πώληση δανείων.

Έχει σημειώσει κάποια πρόοδο:

- όσον αφορά την πρόσβαση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση, δεδομένου ότι τα χρηματοδοτικά μέσα που στηρίζονται από κονδύλια της ΕΕ αναμένεται να ξεκινήσουν σύντομα· και
- όσον αφορά την υγεία, δεδομένου ότι έχουν προχωρήσει οι εργασίες για την πρώτη φάση της εφαρμογής του εθνικού συστήματος υγείας, π.χ. έχει αρχίσει η μεταρρύθμιση των υπηρεσιών εξωτερικών ιατρείων.

Η Κύπρος έχει σημειώσει περιορισμένη πρόοδο:

- όσον αφορά τη μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα, δεδομένου ότι έχει καθυστερήσει η βασική νομοθεσία για τη δημόσια διοίκηση, την τοπική αυτοδιοίκηση και τη διακυβέρνηση των κρατικών επιχειρήσεων·
- όσον αφορά τις ιδιωτικοποιήσεις, όπου μόνο λίγα έργα ιδιωτικοποιήσεων βρίσκονται σε εξέλιξη και προχωρούν με αργούς ρυθμούς·
- όσον αφορά το δικαστικό σύστημα, δεδομένου ότι η εξειδίκευση των δικαστηρίων βρίσκεται μόλις σε αρχικό στάδιο και η πρόοδος είναι αργή, αν και καταβάλλονται ορισμένες προσπάθειες για την αναθεώρηση της πολιτικής δικονομίας και την εισαγωγή της ηλεκτρονικής δικαιοσύνης·

- όσον αφορά τη δημιουργία ενός αξιόπιστου συστήματος για την έκδοση και μεταβίβαση δικαιωμάτων επί ακινήτων (π.χ. κτιρίων και οικοπέδων), καθώς εξακολουθεί να υπάρχει σωρεία εκκρεμών υποθέσεων στις περιπτώσεις αγοραστών που κατέβαλαν ολόκληρο το ποσό για ένα ακίνητο και δεν έχουν ακόμη λάβει τα έγγραφα νόμιμης κυριότητας. Η μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης, η οποία θα μπορούσε να απλουστεύσει τις διαδικασίες, δεν έχει ακόμη εγκριθεί·

- όσον αφορά την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και την αύξηση της προσέγγισης των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης, δεδομένου ότι η αποτελεσματικότητα των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης εξακολουθεί να είναι ανεπαρκής, παρά την αύξηση του προσωπικού, η αξιολόγηση των ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας ακόμη εκκρεμεί και η εφαρμογή του σχεδίου δράσης για την ένταξη των νέων στην απασχόληση, την εκπαίδευση ή την κατάρτιση είναι αργή· και

- όσον αφορά την εκπαίδευση, δεδομένου ότι δεν έχει ακόμη ανακοινωθεί μια συγκεκριμένη πρόταση για τη βελτίωση του συστήματος αξιολόγησης των εκπαιδευτικών.

Η Κύπρος δεν έχει σημειώσει καμία πρόοδο:

- όσον αφορά την ενοποίηση και ενίσχυση της εποπτείας των ασφαλιστικών εταιρειών και των συνταξιοδοτικών ταμείων, δεδομένου ότι οι σχετικοί νόμοι βρίσκονται ακόμη στο στάδιο της προετοιμασίας· και
- όσον αφορά την απλοποίηση των πολύπλοκων διαδικασιών για τους στρατηγικούς επενδυτές, δεδομένου ότι η σχετική νομοθεσία δεν έχει ακόμη εγκριθεί.

Η Κύπρος έχει σημειώσει κάποια πρόοδο όσον αφορά την επίτευξη των εθνικών στόχων της στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Εκπλήρωσε τον στόχο που είχε θέσει για τις δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης (E & A). Ωστόσο, η κατανάλωση ενέργειας αυξήθηκε παράλληλα με την οικονομική ανάκαμψη και το ποσοστό των

ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο συνολικό ενεργειακό μείγμα παρουσίασε μέτρια μόνο βελτίωση. Ελλείπει πρόσθετων μέτρων, αυτό επηρεάζει την ικανότητα της Κύπρου να επιτύχει τους στόχους της όσον αφορά τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου και την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές και να βελτιώσει την ενεργειακή της απόδοση. Η Κύπρος έχει υπερβεί τους στόχους της όσον αφορά την απόκτηση μορφωτικού επιπέδου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Σημείωσε επίσης κάποια πρόοδο όσον αφορά την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι υπήρξε κάποια βελτίωση όσον αφορά τη μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ο στόχος φαίνεται ανέφικτος.

Η Κύπρος αντιμετωπίζει διάφορες προκλήσεις όσον αφορά μια σειρά δεικτών του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων που υποστηρίζει τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων.

Το ποσοστό των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης παραμένει υψηλό. Εντός αυτής της ομάδας, το ποσοστό που έχει ολοκληρώσει τη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση (σχεδόν ένας στους τρεις) είναι υψηλότερο από ό,τι στην υπόλοιπη ΕΕ. Τα μέτρα προσέγγισης και η άμεση εξατομικευμένη βοήθεια για τους νέους είναι περιορισμένα, όπως επιβεβαιώνεται από τον χαμηλό αριθμό νέων στα σχετικά προγράμματα απασχόλησης και κατάρτισης. Η συχνότητα της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου αυξάνεται. Το επίπεδο του ακαθάριστου εγχώριου εισοδήματος των νοικοκυριών παραμένει χαμηλό σε σύγκριση με εκείνο του 2008.

Τα κύρια ευρήματα της εμπεριστατωμένης επισκόπησης που περιέχονται στην παρούσα έκθεση και οι σχετικές προκλήσεις πολιτικής έχουν ως εξής:

- **Η Κύπρος έχει λάβει σημαντικά μέτρα για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, αλλά η χρήση όλων των διαθέσιμων αποτελεσματικών εργαλείων θα εξασφάλιζε περαιτέρω πρόοδο.** Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μειώθηκαν αισθητά το 2018, κυρίως λόγω της πώλησης και εκκαθάρισης της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, η οποία μετέφερε ένα σημαντικό χαρτοφυλάκιο επισφαλών στοιχείων ενεργητικού από το τραπεζικό σύστημα σε χωριστό δημόσιο φορέα. Επιπλέον, οι αρχές

βελτίωσαν τα πλαίσια αφερεγγυότητας και εκποιήσεων και τον νόμο για την πώληση δανείων και θέσπισαν νόμο περί τιτλοποίησης δανείων. Συνεπώς, η αποφασιστική εφαρμογή των νόμων είναι το επόμενο βήμα. Το σχέδιο ΕΣΤΙΑ, σχεδιασμένο για την αντιμετώπιση μη εξυπηρετούμενων δανείων που είναι εξασφαλισμένα με υποθήκες σε πρώτη κατοικία, πρόκειται να εφαρμοστεί το 2019. Το σχέδιο έχει προκαλέσει ανησυχίες σχετικά με τον ηθικό κίνδυνο και τον δίκαιο χαρακτήρα του. Η άμεση χρήση όλων των διαθέσιμων εργαλείων σε συνδυασμό με ένα αποτελεσματικό δικαστικό σύστημα μπορεί να μετριάσει ορισμένους από αυτούς τους κινδύνους και τελικά να ενισχύσει τη νοοτροπία συνέπειας στις πληρωμές. Τα μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα του σχεδίου δεν είναι ακόμη ορατά.

- **Ο τραπεζικός τομέας επέστρεψε στην κερδοφορία κατά το πρώτο εξάμηνο του 2018, αλλά το υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων και τα χαμηλά περιθώρια επιτοκίων εξακολουθούν να επιβαρύνουν τις επιδόσεις των τραπεζών.** Οι τράπεζες κατέχουν μεγάλα αποθέματα μη εξυπηρετούμενων δανείων, ακόμη και μετά από σημαντικές εκχωρήσεις. Τα καθαρά περιθώρια επιτοκίων εξακολουθούν να μειώνονται, ενώ ο δείκτης κόστους εκμετάλλευσης προς έσοδα σχεδόν διπλασιάστηκε κατά το πρώτο εξάμηνο του 2018.
- **Το χρέος του ιδιωτικού τομέα, αν και μειώνεται παραμένει πολύ υψηλό.** Ο δείκτης χρέους του ιδιωτικού τομέα προς το ΑΕΠ μειώνεται, αλλά εξακολουθεί να είναι μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ. Η μείωση το 2018 οφειλόταν στην ισχυρή αύξηση του ΑΕΠ, τον πληθωρισμό, τις αποπληρωμές σε μετρητά, τις διαγραφές μη εξυπηρετούμενων δανείων και τις συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία. Τα βελτιωμένα νομικά πλαίσια για την αφερεγγυότητα και τις εκποιήσεις και το σχέδιο ΕΣΤΙΑ αναμένεται να συμβάλουν στη μείωση του χρέους του ιδιωτικού τομέα.

- Το δημόσιο χρέος αναμένεται να αυξηθεί το 2018 λόγω των μέτρων δημόσιας στήριξης για την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, αλλά να μειώνεται σταθερά μετέπειτα.** Λόγω της στήριξης της κυβέρνησης στην πώληση και την ομαλή εκκαθάριση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, το δημόσιο χρέος εκτιμάται ότι θα ανέλθει στο 105 % του ΑΕΠ το 2018, αντιστρέφοντας εν μέρει τη μείωση του 2017. Το δημόσιο χρέος αναμένεται να μειώνεται σταθερά κατά την περίοδο 2019-2020, λόγω της αναμενόμενης συνέχισης των υψηλών επιδόσεων στα δημόσια οικονομικά. Ωστόσο, σύμφωνα με την τελευταία ανάλυση της Επιτροπής σχετικά με τη δημοσιονομική βιωσιμότητα, οι κίνδυνοι παραμένουν. Ειδικότερα, το δημόσιο χρέος είναι από τα υψηλότερα στην ΕΕ, γεγονός που καθιστά την Κύπρο ευάλωτη σε ενδεχόμενους χρηματοπιστωτικούς ή οικονομικούς κλυδωνισμούς. Οι κίνδυνοι αυτοί μετριάζονται κάπως από την ικανοποιητική συγκράτηση των μεσοπρόθεσμων χρηματοδοτικών αναγκών, ενώ πρόσφατα η χώρα επανέκτησε την αξιολόγηση επενδυτικού βαθμού για το χρέος της Κύπρου.
 - Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερα αρνητική.** Μειώθηκε το 2018, αλλά παραμένει σε μεγάλο βαθμό αρνητική στο 105,5 % του ΑΕΠ το τρίτο τρίμηνο του 2018. Εξαιρουμένου του εξωτερικού χρέους των οντοτήτων ειδικού σκοπού, η αρνητική καθαρή διεθνής επενδυτική θέση είναι πολύ μικρότερη. Το τρίτο τρίμηνο ανερχόταν στο -30,4 % του ΑΕΠ, σε σύγκριση με το όριο αναφοράς του -35 % του ΑΕΠ. Ωστόσο, το γεγονός αυτό καταδεικνύει την εξάρτηση της Κύπρου από ξένες πηγές χρηματοδότησης και την τρωτότητά της στις μεταβολές του κλίματος στις διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι μεγάλο και χρειάζεται παρακολούθηση.
 - Η δυναμική ανάπτυξη αναμένεται να αυξηθεί ελαφρά μεσοπρόθεσμα, υποστηριζόμενη από την ανάκαμψη των επενδύσεων.** Η προβλεπόμενη επέκταση του εργατικού δυναμικού και οι αυξημένες επενδύσεις αναμένεται να αυξήσουν το δυναμικό ανάπτυξης. Ωστόσο, η εστίαση σε επενδύσεις στους τομείς των κατασκευών και των νηολογήσεων, η δυσκολία πρόσβασης στην εγχώρια χρηματοδότηση και οι αδυναμίες στο επιχειρηματικό περιβάλλον θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και παραγωγικότητα.
 - Η συνεχιζόμενη αναποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος αποδυναμώνει την εκτέλεση των απαιτήσεων.** Οι παρωχημένες διατάξεις της πολιτικής δικονομίας, οι χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες και η ασθενική εκτέλεση των απαιτήσεων παρεμποδίζουν τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και αποτρέπουν τις τράπεζες από τη χρήση των διαθέσιμων νομικών εργαλείων για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και, εν τέλει, την ενίσχυση της νοοτροπίας συνέπειας στις πληρωμές στη χώρα. Σε εξέλιξη βρίσκεται μια εκτεταμένη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος. Επικεντρώνεται στα πλέον επείγοντα ζητήματα, δηλαδή την εξειδίκευση και την ψηφιοποίηση των δικαστηρίων, τη διεκπεραίωση των συσσωρευμένων καθυστερημένων υποθέσεων και τη διά βίου κατάρτιση των δικαστών.
 - Η στεγαστική αγορά συνεχίζει την ανάκαμψή της στηριζόμενη στη ζήτηση από το εξωτερικό.** Οι τιμές των κατοικιών αυξήθηκαν για τρίτο κατά σειρά έτος, αν και μετρίως, και οι πωλήσεις κατοικιών εξακολούθησαν να αυξάνονται σημαντικά, στηριζόμενες στα προγράμματα παραχώρησης άδειας διαμονής και ιθαγένειας μέσω επενδύσεων. Η ανάκαμψη της στεγαστικής αγοράς θα μπορούσε να μειώσει το ιδιωτικό χρέος, αλλά οι υφιστάμενες ανεπάρκειες του συστήματος έκδοσης και μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας περιπλέκει τις διαδικασίες εκποιήσεων και αποτρέπει την ρευστοποίηση των εξασφαλίσεων.
- Ορισμένα άλλα βασικά οικονομικά ζητήματα που αναλύονται στην παρούσα έκθεση επισημαίνουν ιδιαίτερες προκλήσεις για την κυπριακή οικονομία, και συγκεκριμένα:

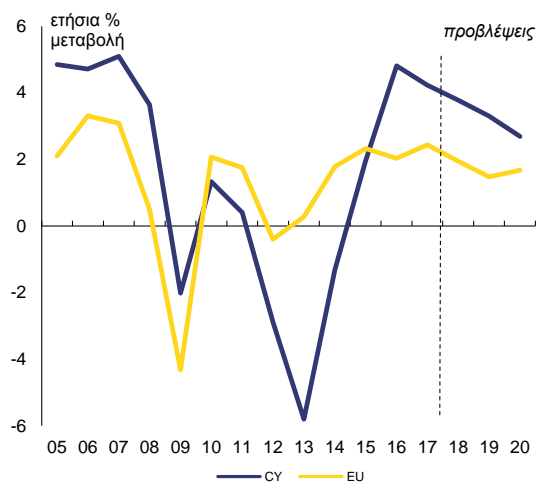
- **Η απασχόληση αυξάνεται και η ανεργία μειώνεται, αλλά μπορούν να γίνουν πολύ περισσότερα για τη στήριξη της εργασίας και της κοινωνικής ανάκαμψης.** Υπάρχουν σημαντικά περιθώρια για την ευθυγράμμιση των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης με τις βέλτιστες πρακτικές της ΕΕ. Θα μπορούσαν, για παράδειγμα: i) να ενισχύσουν την προσέγγιση των ενδιαφερομένων· ii) να βελτιώσουν τη διοικητική αποτελεσματικότητά τους και την εξατομικευμένη καθοδήγηση και iii) να βελτιώσουν τη συμμετοχή σε ενεργητικές πολιτικές για την αγορά εργασίας, με έμφαση στις ευάλωτες ομάδες ειδικότερα.
- **Οι μεταρρυθμίσεις στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας βρίσκονται σε εξέλιξη, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις.** Στην εκπαίδευση, οι σχετικά υψηλές δημόσιες δαπάνες δεν αντικατοπτρίζονται στα παρατηρούμενα αποτελέσματα. Η πρόοδος όσον αφορά τις ζωτικής σημασίας μεταρρυθμίσεις στον τομέα της εκπαίδευσης, όπως η βελτίωση των διορισμών και της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, είναι άنيση. Οι αναντιστοιχίες δεξιοτήτων και τα πενιχρά εκπαιδευτικά επιτεύγματα εξακολουθούν να περιορίζουν τη δυναμική ανάπτυξη και σχετικά λίγα άτομα συμμετέχουν στην εκπαίδευση ενηλίκων και στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Η εφαρμογή του καθολικού εθνικού συστήματος ασφάλισης υγείας αποτελεί ευκαιρία για την αύξηση της αποδοτικότητας μέσω της μεταρρύθμισης των δημόσιων νοσοκομείων, της ανάπτυξης της ηλεκτρονικής υγείας και της μεγαλύτερης επικέντρωσης στην προαγωγή της υγείας.
- **Εξακολουθούν να υπάρχουν αδυναμίες στην επιβολή της νομοθεσίας για το περιβάλλον και το κλίμα.** Οι χαμηλές περιβαλλοντικές επιδόσεις της χώρας αποτελούν μείζον πρόβλημα. Η διαχείριση των αποβλήτων και των υδάτων είναι αναποτελεσματική και η μετάβαση προς μια κυκλική οικονομία μόλις άρχισε. Η Κύπρος υστερεί επίσης όσον αφορά την παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα ορυκτά καύσιμα.
- **Οι φορολογικοί κανόνες της Κύπρου φαίνεται να χρησιμοποιούνται σε δομές επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού, αλλά λαμβάνονται ορισμένα μέτρα για τον περιορισμό των εν λόγω πρακτικών.** Ορισμένα στοιχεία που μπορεί να διευκολύνουν τον φορολογικό σχεδιασμό περιλαμβάνουν την απουσία παρακρατούμενων φόρων επί των τόκων, των δικαιωμάτων εκμετάλλευσης και των μερισμάτων, τους κανόνες περί φορολογικής κατοικίας νομικών προσώπων ή τα προγράμματα παραχώρησης άδειας διαμονής και ιθαγένειας μέσω επενδύσεων. Ωστόσο, η Κύπρος έχει λάβει μέτρα για την τροποποίηση πτυχών του φορολογικού της συστήματος ώστε να περιοριστεί ο επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός, ιδίως με την εφαρμογή ευρωπαϊκών και διεθνώς συμφωνημένων πρωτοβουλιών.
- **Οι ανεπάρκειες στον δημόσιο τομέα βλέπουν το επιχειρηματικό περιβάλλον.** Αν και οι προγραμματισμένες μεταρρυθμίσεις για τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης δεν έχουν αρχίσει ακόμη, καταβάλλονται προσπάθειες για την επέκταση των υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Το πλαίσιο διακυβέρνησης για τις κρατικές επιχειρήσεις δεν είναι ακόμη εξοπλισμένο για τη βελτίωση των επιδόσεών τους. Αυτό μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία ενδεχόμενων υποχρεώσεων του Δημοσίου και να εμποδίσει τις επενδύσεις σε βασικές υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, όπως οι τηλεπικοινωνίες και η ενέργεια. Η Κύπρος πρέπει να απλουστεύσει σημαντικά τις διαδικασίες έκδοσης αδειών για στρατηγικές επενδύσεις. Η μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης που θα μπορούσε να βελτιώσει τις υπηρεσίες για τους κατοίκους κάθε περιοχής δεν έχει αρχίσει ακόμη. Η διαφθορά γίνεται αντιληπτή ως πρόβλημα τόσο από τις επιχειρήσεις όσο και από τους πολίτες και ο ρυθμός των μεταρρυθμίσεων για την καταπολέμηση της διαφθοράς είναι αργός. Η ανεξαρτησία της δίκης και η ικανότητα των αρχών επιβολής του νόμου να διεξάγουν έρευνες για διαφθορά παραμένουν ανεπαρκείς.

1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Αύξηση του ΑΕΠ

Η Κύπρος εξακολουθεί να έχει ισχυρή κυκλική ανάπτυξη, καθώς ανακάμπτει από την απότομη συρρίκνωση που σημειώθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης. Μετά από 2 έτη αξιοσημείωτης ανάπτυξης, η κυπριακή οικονομία εξακολούθησε να επεκτείνεται σταθερά το 2018. Το πραγματικό ΑΕΠ κατά τα πρώτα τρία τρίμηνα του έτους αυξήθηκε κατά περίπου 4 % σε ετήσια βάση, ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά ανάπτυξης στη ζώνη του ευρώ. Το 2018, αναμένεται να έχει υπερβεί το ανώτατο επίπεδο πριν από την κρίση (βλ. διάγραμμα 1.1).

Διάγραμμα 1.1: **Αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ στην Κύπρο και στην ΕΕ**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης είναι όλο και περισσότερο οι επενδύσεις και η ιδιωτική ζήτηση. Κατά την περίοδο 2016-2017, οι επενδύσεις είχαν τη μεγαλύτερη συμβολή στην ανάπτυξη, χρηματοδοτούμενες από υψηλές εισροές ξένων κεφαλαίων. Αυτές οι ροές χρηματοδότησαν τουριστικές υποδομές, κατασκευή κατοικιών ⁽²⁾ και επενδύσεις από οντότητες ειδικού σκοπού (SPE) ⁽³⁾,

⁽²⁾ Η δεύτερη στηρίχθηκε ιδιαίτερα από τα προγράμματα παραχώρησης άδειας διαμονής και ιθαγένειας μέσω επενδύσεων με την υποχρεωτική απόκτηση κατοικίας υψηλής αξίας που προβλέπονται.

⁽³⁾ Νομικές οντότητες εγγεγραμμένες και με φορολογική κατοικία στην Κύπρο, με λίγους υπαλλήλους και/ή χωρίς παραγωγή, οι οποίες ελέγχονται από αλλοδαπές οντότητες. Χρησιμοποιούνται ευρέως για τη νηολόγηση πλοίων στην Κύπρο. Δεδομένου ότι οι ναυτιλιακές δραστηριότητες

συμπεριλαμβανομένης της νηολόγησης πλοίων στην Κύπρο. Το 2018, η κατανάλωση κατέστη ολοένα και σημαντικότερη κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης. Το κλίμα αισιοδοξίας και η ταχεία βελτίωση της κατάστασης στην αγορά εργασίας ενθάρρυναν την ιδιωτική κατανάλωση, η οποία αναμένεται να συνεχίσει να καταγράφει ισχυρές επιδόσεις. Η δημόσια κατανάλωση έχει επίσης αυξηθεί, εν μέρει λόγω της αύξησης των μισθών και των προσλήψεων από την κυβέρνηση.

Οι καθαρές εξαγωγές επιβαρύνουν αρνητικά την ανάπτυξη. Οι καθαρές εξαγωγές αποτελούσαν τροχοπέδη για την οικονομία το 2017, καθώς οι αυξανόμενες εξαγωγές υπερκαλύπτονταν, ωστόσο, από τις εισαγωγές. Στις αρχές του 2018, οι εξαγωγές αυξήθηκαν αισθητά, αντιστρέφοντας προσωρινά την τάση, αλλά αυτή η ισχυρή επίδοση επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις σημαντικές διαγραφές πλοίων από το νηολόγιο (οι οποίες αύξησαν στατιστικά τις εξαγωγές αγαθών). Εκτός από αυτή τη μεμονωμένη βελτίωση, οι καθαρές εξαγωγές αναμένεται να αποδυναμωθούν περαιτέρω. Ο τομέας του τουρισμού, ο οποίος αποτελεί τη βασική κινητήρια δύναμη για την αύξηση των εξαγωγών του τομέα των υπηρεσιών τα τελευταία χρόνια, αντιμετωπίζει σήμερα προβλήματα: εντονότερο ανταγωνισμό από γειτονικές χώρες (όπου μειώνονται οι ανησυχίες για την ασφάλεια) και χαμηλότερη αγοραστική δύναμη των τουριστών που επισκέπτονται την Κύπρο (κυρίως Βρετανών και Ρώσων) λόγω των υποτιμήσεων των νομισμάτων τους. Παράλληλα, οι εισαγωγές προβλέπεται να αυξηθούν σε αντιστοιχία με την αύξηση της εγχώριας ζήτησης.

Η ανάπτυξη αναμένεται να παραμείνει ισχυρή και υψηλότερη από τη δυνητική βραχυπρόθεσμα έως μεσοπρόθεσμα.

διεξάγονται συνήθως στην ανοικτή θάλασσα, οι ναυτιλιακές εταιρείες έχουν συμφέρον να οργανώνουν αυτές τις δραστηριότητες μέσω οντοτήτων ειδικού σκοπού σε χώρες με ευνοϊκά φορολογικά καθεστώτα, όπως η Κύπρος. Οι συναλλαγές που σχετίζονται με τη ναυτιλία στρεβλώνουν τις οικονομικές στατιστικές της Κύπρου, επηρεάζοντας σημαντικά τις στατιστικές για τις επενδύσεις, τις εισαγωγές και τις εξαγωγές. Ωστόσο, έχουν περιορισμένο μόνο αντίκτυπο στο ΑΕΠ μέσω των υπηρεσιών μίσθωσης που παρέχονται από πλοιοκτήτριες οντότητες των οποίων οι οικονομικοί ιδιοκτήτες είναι κάτοικοι Κύπρου. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις SPE και τον αντίκτυπό τους στις στατιστικές και στην πραγματική οικονομία, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α.

Προβλέπεται να ανέλθει στο 3,8 % το 2018 και στη συνέχεια να επιβραδυνθεί σε 3,3 % το 2019 και σε 2,7 % το 2020. Αυτό σημαίνει ότι η ανάπτυξη αναμένεται να παραμείνει πάνω από τη δυνητική καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου αυτής, δεδομένου ότι σύμφωνα με τις πλέον πρόσφατες εκτιμήσεις, η δυνητική ανάπτυξη της Κύπρου είναι περίπου 2 %.

Οι βασικές προκλήσεις της Κύπρου αφορούν κυρίως τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του μοντέλου ανάπτυξής της. Η ταχεία ανάπτυξη της χώρας τα τελευταία έτη φαίνεται να έχει καθοριστεί σε μεγάλο βαθμό από τις επιδόσεις των συνδεδεμένων με τον τουρισμό τομέων, την αναζωογόνηση του κατασκευαστικού τομέα και των τομέων που συνδέονται με τη σύσταση και την εξυπηρέτηση ξένων εταιρειών στο πλαίσιο του καθεστώτος των οντοτήτων ειδικού σκοπού. Ο τουρισμός, εν μέσω εντεινόμενου ανταγωνισμού και ορισμένου κορεσμού της αγοράς ⁽⁴⁾, αναμένεται να εδραιώσει τα κέρδη και το επίπεδο στο οποίο έχει σταθεροποιηθεί. Η νέα στρατηγική για τον τουρισμό εφαρμόζεται και θα επηρεάσει τη μελλοντική ανάπτυξη του τομέα. Οι προοπτικές του κατασκευαστικού τομέα είναι πολύ καλές βραχυπρόθεσμα, αλλά η μεγάλη εξάρτησή του από εξωτερική χρηματοδότηση αυξάνει τα τρωτά σημεία. Ενδεχόμενες αλλαγές στο διεθνές πλαίσιο φορολογίας εταιρειών θα μπορούσαν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τον ρόλο της Κύπρου ως κόμβου επιχειρηματικών υπηρεσιών.

Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Μετά την άνοδο κατά 0,7 % του εναρμονισμένου δείκτη τιμών καταναλωτή (ΕνΔΤΚ) το 2017, ο πληθωρισμός παρέμεινε σε εξίσου χαμηλά επίπεδα το 2018 στο 0,8 %, αν και υπήρξε σημαντική διακύμανση κατά τη διάρκεια του έτους, από τον αποπληθωρισμό του πρώτου τριμήνου σε πληθωρισμό σχεδόν 2 % το τελευταίο τρίμηνο. Οι τιμές του πετρελαίου, που μεταφέρθηκαν με κάποια καθυστέρηση στις τιμές της ενέργειας, και οι τιμές των μη μεταποιημένων τροφίμων ήταν υπαίτιες για αυτή την αστάθεια. Ο δομικός πληθωρισμός στην Κύπρο εξακολούθησε

να κυμαίνεται γύρω στο μηδέν, καθώς η μείωση των τιμών των μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων αντισταθμίστηκε εν μέρει από τη μικρή αύξηση των τιμών των υπηρεσιών. Ο πληθωρισμός αναμένεται να παραμείνει σε πολύ χαμηλά επίπεδα το 2019, στο 0,7 %, λόγω της πτωτικής επίδρασης των τιμών του πετρελαίου, αλλά να σημειώσει μέτρια αύξηση το 2020 λόγω του υψηλότερου διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών.

Αγορά κατοικίας

Η αγορά ακινήτων κατοικίας εξακολουθεί να ανακάμπτει. Οι τιμές των κατοικιών σημείωσαν μέτρια αύξηση για τρίτη συνεχή χρονιά (βλ. διάγραμμα 1.2). Το 2018, αυξήθηκαν κατά 1,6 % σε ετήσια βάση, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας (2ο τρίμηνο 2018). Σε ό,τι αφορά την αποτίμηση, οι μέθοδοι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την αποτίμηση των τιμών των κατοικιών δεν υποδηλώνουν σημαντική υποεκτίμηση (το συνολικό κενό αποτίμησης εκτιμάται σε -4,6 ποσοστιαίες μονάδες) ⁽⁵⁾. Οι πωλήσεις κατοικιών συνέχισαν να επεκτείνονται με διψήφιους ρυθμούς αύξησης.

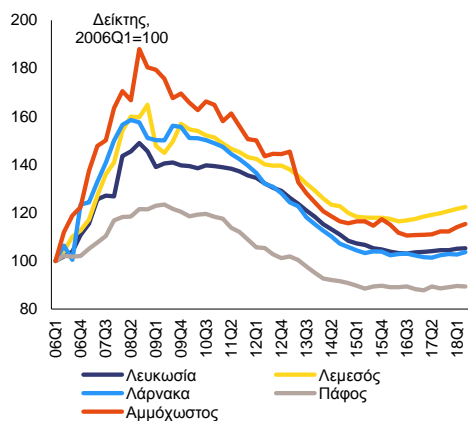
Η ανάκαμψη της αγοράς κατοικίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην εισροή ξένων κεφαλαίων. Αυξανόμενος αριθμός αγορών πραγματοποιείται από αλλοδαπούς: αγόρασαν σχεδόν το ήμισυ (48 %) του συνόλου των ακινήτων που πωλήθηκαν το 2018. Η υποχρεωτική απόκτηση προσωπικής ακίνητης περιουσίας με βάση τα προγράμματα παραχώρησης άδειας διαμονής και ιθαγένειας μέσω επενδύσεων αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες για την ανάκαμψη της αγοράς ακινήτων, προστιθέμενη στην παραδοσιακή εξωτερική ζήτηση για δεύτερη κατοικία σε έναν προορισμό διακοπών. Συνέβαλε

⁽⁵⁾ Η ανάλυση των αποτιμήσεων των τιμών βασίζεται στον μέσο όρο τριών παραμέτρων μέτρησης: i) κενό οικονομικής προσιτότητας (απόκλιση του λόγου τιμής/εισοδήματος από τον μακροπρόθεσμο μέσο όρο του λόγου αυτού)· ii) κενό μερισμάτων (απόκλιση του λόγου τιμής/εισοδήματος από τον μακροπρόθεσμο μέσο όρο του λόγου αυτού)· και (iii) εκτιμήσεις των αποκλίσεων των τιμών των κατοικιών από τις τιμές ισορροπίας που δικαιολογούνται βάσει των θεμελιωδών μεγεθών της ζήτησης και της προσφοράς κατοικιών. Βλ. Philipponnet και Turrini (2017). Στην περίπτωση της Κύπρου, εκτός από τη σύντομη περίοδο που καλύπτει το δείγμα, η ανάλυση έχει την επιφύλαξη ότι δεν λαμβάνει υπόψη την εξωτερική ζήτηση.

⁽⁴⁾ Οι τουριστικές εισροές έφθασαν τα ανώτατα όρια της ικανότητας στέγασης κατά τους μήνες αιχμής, ενώ ο μεγάλος ανταγωνισμός των αεροπορικών εταιρειών οδήγησε σε πτώχευση της εταιρείας Cobalt Air το 2018.

επίσης στις περιφερειακές διαφορές που παρατηρήθηκαν στις τάσεις των τιμών: οι τιμές των ακινήτων στη Λεμεσό, όπου συγκεντρώνεται η αλλοδαπή, κατά κύριο λόγο ρωσική, κοινότητα, αυξήθηκαν πολύ περισσότερο απ' ό,τι αλλού. Εν τω μεταξύ, οι αγορές κατοικιών από τους Κυπρίους εξακολουθούν να περιορίζονται από τον περιορισμένο τραπεζικό δανεισμό. Ως εκ τούτου, παρά τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης για τα κυπριακά νοικοκυριά, οι ντόπιοι αγόρασαν λιγότερα ακίνητα από ό,τι το προηγούμενο έτος.

Διάγραμμα 1.2: **Εξέλιξη των τιμών των κατοικιών ανά περιφέρεια**

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Κύπρου

Η προσφορά ακινήτων ανταποκρίνεται στην υψηλότερη ζήτηση. Η κατασκευή ακινήτων παρουσιάζει σταθερή αύξηση από τα μέσα του 2016, όπως αποδεικνύεται από τον αριθμό των νέων ακινήτων. Σύμφωνα με αναφορές, η κατασκευή μετατοπίζεται προς τα ακίνητα πολυτελείας για να προσαρμοστεί στη μεταβαλλόμενη ζήτηση και για να μπορέσουν οι κατασκευαστικές εταιρείες να επωφεληθούν από χρηματοδότηση μέσω προπωλήσεων. Αυτή η χρηματοδότηση μέσω προπωλήσεων εξακολουθεί να αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή χρηματοδότησης, δεδομένου ότι η τραπεζική πίστη εξακολουθεί να είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η προσφορά ακινήτων μπορεί επίσης να αυξηθεί, εάν προσφερθούν προς πώληση τα ακίνητα που έχουν αγοραστεί για την απόκτηση ιθαγένειας⁽⁶⁾. Επιπλέον, η πώληση μη εξυπηρετούμενων δανείων από τις κυπριακές τράπεζες σε εξειδικευμένους διαχειριστές (βλ. τμήμα 4.2.1) μπορεί να

⁽⁶⁾ Το πρόγραμμα απαιτεί κατοχή της αποκτηθείσας κατοικίας για τουλάχιστον τρία έτη.

καταλήξει στην ταχύτερη πώληση των υποκείμενων εξασφαλίσεων, με αποτέλεσμα την είσοδο μεγάλου αποθέματος ακινήτων στην αγορά.

Αγορά εργασίας

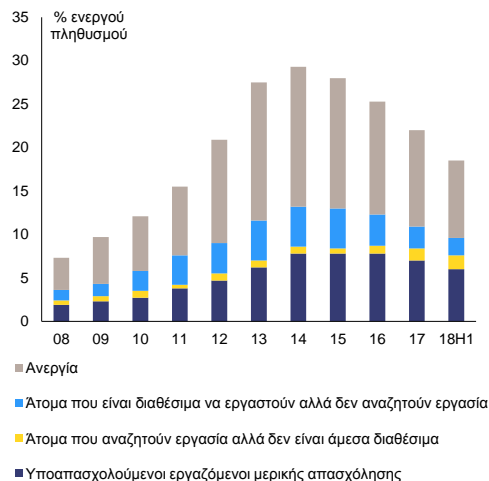
Οι συνθήκες στην αγορά εργασίας εξακολουθούν να βελτιώνονται χάρη στην ισχυρή οικονομική ανάπτυξη. Η απασχόληση αναμένεται να αυξηθεί κατά 3,8 % το 2018, σχεδόν σε όλους τους τομείς, μετά από παρόμοια ισχυρή αύξηση κατά 3,9 % το 2017. Το ποσοστό ανεργίας εξακολούθησε να μειώνεται, φθάνοντας το 8,4 % το 3ο τρίμηνο του 2018, αλλά εξακολουθεί να είναι ελαφρώς υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (6,8 %). Η ανεργία των νέων εξακολουθεί επίσης να είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Επιπλέον, το ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης είναι ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ. Το ποσοστό των υποαπασχολούμενων εργαζομένων μερικής απασχόλησης παραμένει σχετικά υψηλό, γεγονός που καταδεικνύει τη συνεχιζόμενη υποτονικότητα της αγοράς εργασίας (βλ. διάγραμμα 1.3)⁽⁷⁾. Σχετικά με τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας βλ. τμήμα 4.3.

Παρά τη βελτίωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών παραμένει κάτω από το προ της κρίσης επίπεδο. Η μακρά περίοδος συγκράτησης των μισθών, η οποία έχει στηρίξει την αύξηση της απασχόλησης και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας από το 2013, αναμένεται να χαλαρώσει, καθώς οι επαναδιαπραγματευθείσες συλλογικές συμβάσεις σε βασικούς τομείς, συμπεριλαμβανομένου του δημόσιου τομέα, προβλέπουν σταδιακή αύξηση των μισθών και μερική τιμαριθμική αναπροσαρμογή. Ωστόσο, οι εν λόγω αυξήσεις αναμένεται να είναι περιορισμένες, δεδομένου ότι η υποτονικότητα της αγοράς εργασίας συνεχίζεται και η δημιουργία θέσεων εργασίας συγκεντρώνεται κατά κύριο λόγο σε τομείς υψηλής έντασης εργασίας και χαμηλών αμοιβών, όπως ο κατασκευαστικός τομέας και ο τουρισμός. Το 2018, η ονομαστική αμοιβή ανά

⁽⁷⁾ Η υποτονικότητα της αγοράς εργασίας αποτελεί μέτρο της υποχρησιμοποίησης της εργασίας. Περιλαμβάνει άτομα που είναι διαθέσιμα για εργασία, αλλά δεν αναζητούν εργασία· άτομα που αναζητούν εργασία αλλά δεν είναι άμεσα διαθέσιμα· και το σύνολο της ακούσιας μερικής απασχόλησης

εργαζόμενο αναμένεται ότι έχει αυξηθεί κατά περίπου 1,5 %, παραμένοντας κάτω από το ποσοστό που αντιστοιχεί στα θεμελιώδη οικονομικά μεγέθη ⁽⁸⁾. Η αύξηση των πραγματικών μισθών αναμένεται να παραμείνει σε γενικές γραμμές σταθερή και χαμηλότερη από την αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ στο εγγύς μέλλον, περιορίζοντας την αύξηση του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, το οποίο το 2017 ανερχόταν στο 84,6 % του προ της κρίσης επιπέδου. Σχετικά με τις επικείμενες αυξήσεις των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, βλ. τμήμα 4.1.

Διάγραμμα 1.3: Υποχρησιμοποίηση της εργασίας (% του ενεργού πληθυσμού, 15-74)

(1) Το επίπεδο υποχρησιμοποίησης της εργασίας περιλαμβάνει άτομα που είναι διαθέσιμα για εργασία, αλλά δεν αναζητούν εργασία· άτομα που αναζητούν εργασία αλλά δεν είναι άμεσα διαθέσιμα· και το σύνολο της ακούσιας μερικής απασχόλησης

Πηγή: Eurostat

Κοινωνικές εξελίξεις

Η φτώχεια και η ανισότητα εξακολουθούν να μειώνονται σύμφωνα με τους δείκτες, φτάνοντας σχεδόν στα προ της κρίσης επίπεδα. Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού μειώθηκε περαιτέρω σε 25,2 % το 2017 (αν και είναι ελαφρώς υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ), σε σύγκριση με 27,7 % το 2016. Αυτό

⁽⁸⁾ Πρόκειται για κριτήριο αναφοράς για αύξηση των μισθών που συνάδει με τις συνθήκες της εσωτερικής αγοράς εργασίας. Υπολογίζεται ως η προβλεπόμενη αύξηση των μισθών με βάση τις μεταβολές της παραγωγικότητας της εργασίας, των τιμών και του ποσοστού ανεργίας (βλ. Agraia και Kiss, 2015).

οφειλόταν κυρίως στην απότομη μείωση της σοβαρής υλικής στέρησης και του ποσοστού των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας. Το 2017, το πλουσιότερο 20 % του πληθυσμού είχε εισόδημα 4,6 φορές υψηλότερο από το εισόδημα του φτωχότερου 20 %, αναλογία χαμηλότερη από τη μέση διαφορά της ΕΕ. Το σύστημα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος συνέβαλε στην παρατηρούμενη μείωση της φτώχειας και της εισοδηματικής ανισότητας (βλ. επίσης τμήματα 4.1.3 και 4.3.2). Ωστόσο, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία (2014), η συνολική ανισότητα στην κατανομή του πλούτου στην Κύπρο εξακολουθεί να είναι μεταξύ των υψηλότερων στη ζώνη του ευρώ ⁽⁹⁾ και ο πλούτος συγκεντρώνεται δυσανάλογα στο πλουσιότερο 10 % των νοικοκυριών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α, τμήματα 1 και 4.1.3). Παρά ταύτα, η πρόσφατη ανάκαμψη της οικονομικής ανάπτυξης δεν ευνόησε σχετικά τη συμμετοχή όλων, καθώς το πραγματικό ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών κατά κεφαλήν εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλότερο από τα επίπεδα του 2008. Η ανισότητα ευκαιριών παραμένει επίσης σχετικά υψηλή στην Κύπρο σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ (βλ. τμήμα 4.3).

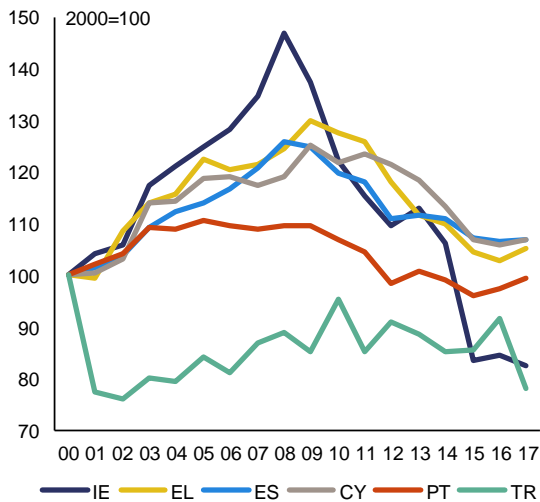
Ανταγωνιστικότητα

Η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία άρχισε να ανατιμάται, μειώνοντας την ανταγωνιστικότητα κόστους. Μετά την ισχυρή υποτίμηση κατά τη διάρκεια των ετών της κρίσης (βλ. διάγραμμα 1.4), η ισοτιμία σημειώνει άνοδο. Καθώς το ευρώ ανατιμήθηκε έναντι των κυριότερων νομισμάτων το 2017, η προσαρμογή της έχει διακοπεί και αυξήθηκε κατά 1,6 % το 2018. Η Κύπρος είναι ιδιαίτερα ευάλωτη στις συναλλαγματικές διακυμάνσεις της λίρας στερλίνιας και του ρωσικού ρουβλίου λόγω των εμπορικών και επενδυτικών δεσμών. Η Τουρκία, η οποία ανταγωνίζεται την Κύπρο για τους τουρίστες, υπέστη απότομη υποτίμηση της λίρας

⁽⁹⁾ Όπως μετρείται με τον συντελεστή Gini του καθαρού πλούτου, δηλαδή των στοιχείων του ενεργητικού μείον τις υποχρεώσεις. Ο συντελεστής Gini είναι συνοπτική στατιστική της ανισότητας. Όσο πλησιέστερα στο 1 βρίσκεται ο συντελεστής Gini τόσο πιο άνιση είναι η κατανομή του εισοδήματος ή του πλούτου. Εάν δεν υπάρχει ανισότητα στην κοινωνία, ο δείκτης είναι 0. Εάν ολόκληρο το εθνικό εισόδημα ή ο πλούτος αποκτάται από ένα μόνον άτομο, ο συντελεστής Gini είναι ίσος με 1.

το 2018, αποκτώντας σημαντικό πλεονέκτημα έναντι της Κύπρου από άποψη κόστους.

Διάγραμμα 1.4: **Πραγματικές σταθμισμένες συναλλαγματικές ισοτιμίες**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η παραγωγικότητα της εργασίας ⁽¹⁰⁾ και το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος έχουν σημειώσει μέτρια ανάκαμψη από την έναρξη της κρίσης. Από το 2014 και εξής, η παραγωγικότητα της εργασίας άρχισε να σημειώνει μέτρια αύξηση. Ωστόσο, μειώθηκε μεταξύ του τελευταίου τριμήνου του 2017 και του πρώτου εξαμήνου του 2018 (βλ. τμήμα 4.4.1). Το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος άρχισε να αυξάνεται από τα μέσα του 2017, αλλά η αύξηση ήταν σχετικά μέτρια και ακολούθησε μια μακρά προς τα κάτω προσαρμογή. Το 2019, μια αύξηση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης μπορεί να αυξήσει το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος.

Εξωτερική θέση

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της Κύπρου είναι μεγάλο, αν και μεγάλο μέρος του συνδέεται με τις δραστηριότητες των οντοτήτων ειδικού σκοπού. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε σε 8,4 % του ΑΕΠ το 2017. Οι δραστηριότητες των οντοτήτων ειδικού σκοπού αντιστοιχούσαν στο -5,2 % του ΑΕΠ ⁽¹¹⁾

⁽¹⁰⁾ Μετρούμενη ως πραγματικό ΑΕΠ ανά απασχολούμενο.

⁽¹¹⁾ Επισημαίνεται ότι στο σημείο αυτό και σε επόμενες αναφορές σε δείκτες (λόγους) που σχετίζονται με

(βλ. διάγραμμα 1.5). Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2018, το ονομαστικό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών συρρικνώθηκε για το στοιχείο των οντοτήτων ειδικού σκοπού (διαγραφή πλοίων από το νηολόγιο), ενώ το τμήμα που δεν συνδέεται με τις οντότητες ειδικού σκοπού κατέγραψε έλλειμμα ελαφρώς υψηλότερο του 3 % του ΑΕΠ. Ο συνδυασμός ισχυρής εγχώριας ζήτησης και οι προσπάθειες της κυβέρνησης για την προσέλκυση ναυτιλιακών δραστηριοτήτων υποδηλώνουν ότι το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών πρόκειται να διευρυνθεί περαιτέρω. Το συνολικό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι μεγαλύτερο από το έλλειμμα που απαιτείται για τη σταθεροποίηση της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης σε διάστημα 10 ετών (εκτιμώμενο σε -4,5 % του ΑΕΠ), και μεγαλύτερο από τον «κανόνα» ⁽¹²⁾ του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (εκτιμώμενο σε -1,6 % του ΑΕΠ), ενώ επισημαίνεται ότι το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην Κύπρο δεν βρίσκεται ποτέ σε θετικό έδαφος.

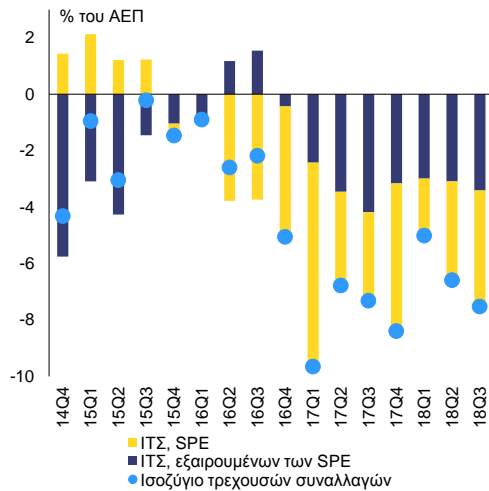
Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερα αρνητική, αλλά περιορίζεται με αργό ρυθμό. Σχεδόν τα δύο τρίτα της αρνητικής καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης οφείλονται στην παρουσία οντοτήτων ειδικού σκοπού (βλ. διάγραμμα 1.6). Το 3ο τρίμηνο του 2018, το μερίδιο των οντοτήτων ειδικού σκοπού ήταν -75,1 % του ΑΕΠ, σε σύγκριση με τη συνολική καθαρή διεθνή επενδυτική θέση -105,5 % του ΑΕΠ. Αυτό μετριάξει ελαφρώς τους κινδύνους της ιδιαίτερα αρνητικής συνολικής καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης, καθώς οι δεσμοί των οντοτήτων ειδικού σκοπού με την πραγματική οικονομία θεωρούνται περιορισμένοι. Από το 2014, οι τομείς που δεν συνδέονται με οντότητες ειδικού σκοπού πρωταγωνίστησαν στη διόρθωση της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης, κάτι που αποτελεί θετικό σημάδι. Κατά τα πρώτα τρία

οντότητες ειδικού σκοπού σε όλο το κείμενο της έκθεσης μόνο ο αριθμητής έχει προσαρμοστεί, ενώ το ΑΕΠ δεν έχει προσαρμοστεί για την παρουσία οντοτήτων ειδικού σκοπού.

⁽¹²⁾ Η «κανονική» τιμή του κριτηρίου αναφοράς για το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών προκύπτει από παλινδρομήσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τις κυριότερες συνιστώσες που καθορίζουν την ισορροπία μεταξύ αποταμιεύσεων και επενδύσεων (π.χ. δημογραφικά στοιχεία, πόρους), καθώς και παράγοντες πολιτικής και τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές συνθήκες. Βλ. επίσης Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017α.

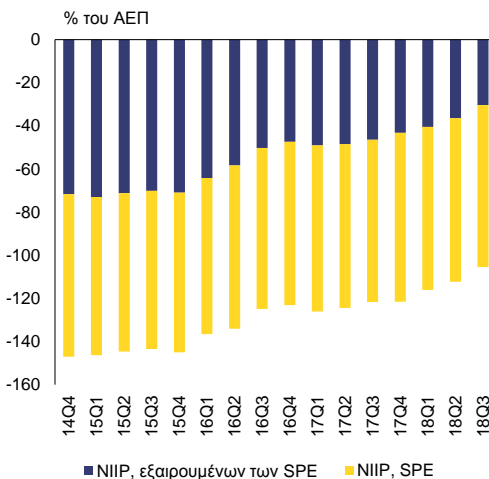
τρίμηνα του 2018, η αρνητική καθαρή διεθνής επενδυτική θέση συρρικνώθηκε σημαντικά, κατά 16 ποσοστιαίες μονάδες.

Διάγραμμα 1.5: Εξελίξεις του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών με βάση το καθεστώς των οντοτήτων ειδικού σκοπού

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Κύπρου

Διάγραμμα 1.6: Εξελίξεις της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα Κύπρου

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Αν και οι τράπεζες διαθέτουν άφθονη ρευστότητα, αντιμετωπίζουν προβλήματα κερδοφορίας και ποιότητας των στοιχείων ενεργητικού. Μετά τις ζημιές του 2017, η κερδοφορία κατέστη θετική το πρώτο εξάμηνο του 2018. Ωστόσο, τα κακής ποιότητας στοιχεία

ενεργητικού και τα χαμηλά περιθώρια επιτοκίων εξακολουθούν να αποδυναμώνουν τις επιδόσεις των τραπεζών. Το απόθεμα και το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων μειώθηκαν σημαντικά το 2018 σε σύγκριση με το παρελθόν, αλλά η Κύπρος εξακολουθεί να έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά μη εξυπηρετούμενων δανείων στη ζώνη του ευρώ. Η έξοδος της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας από την τραπεζική αγορά ήταν η βασική εξέλιξη του τομέα το 2018 (βλ. τμήμα 4.2).

Οι νέες δανειοδοτήσεις από τον εγχώριο χρηματοπιστωτικό τομέα προς την πραγματική οικονομία παραμένουν πολύ περιορισμένες λόγω των ακόμη πολύ υψηλών αποθεμάτων χρέους. Ως εκ τούτου, ο ιδιωτικός τομέας πρέπει να βασιστεί περισσότερο σε εσωτερικούς πόρους και εξωτερική χρηματοδότηση. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου, ο ακαθάριστος όγκος των νέων δανείων σε κατοίκους εσωτερικού ανήλθε σε 1,4 δισ. EUR το πρώτο εξάμηνο του 2018, ποσό παρόμοιο με το ποσό που χορηγήθηκε τους πρώτους 6 μήνες του 2017. Τα νέα δάνεια χορηγήθηκαν ως επί το πλείστον σε μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, σε τομείς στους οποίους τα αποθέματα χρέους και τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια εξακολουθούν να είναι πολύ υψηλά. Το χρέος των νοικοκυριών εξακολουθεί να είναι υψηλό παρά τη συνεχιζόμενη απομόχλευση, ενώ οι καθαρές πιστωτικές ροές προς τον τομέα των νοικοκυριών παραμένουν αρνητικές.

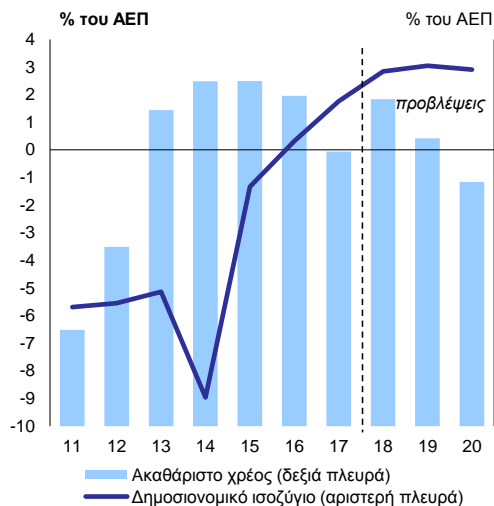
Δημόσια οικονομικά

Τα δημόσια οικονομικά βελτιώθηκαν σημαντικά τα τελευταία έτη, χάρη στις ευνοϊκές μακροοικονομικές προοπτικές και στην εξυγίανση των δημόσιων δαπανών. Από την έναρξη του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής το 2013, η δημοσιονομική θέση της Κύπρου έχει βελτιωθεί αισθητά (βλ. διάγραμμα 1.7). Το ονομαστικό ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης μεταστράφηκε από έλλειμμα 5,1 % του ΑΕΠ το 2013 σε πλεόνασμα 1,8 % του ΑΕΠ το 2017. Η βελτίωση αυτή ήταν αποτέλεσμα τόσο της δημοσιονομικής εξυγίανσης που εφαρμόστηκε κατά τα έτη του προγράμματος όσο και των ευνοϊκών μακροοικονομικών συνθηκών. Η σημαντική βελτίωση του ονομαστικού δημοσιονομικού ισοζυγίου ήταν ο κύριος λόγος

για τον οποίο η Κύπρος μείωσε το δημόσιο χρέος έως το 2017.

Το δημοσιονομικό ισοζύγιο αναμένεται να παραμείνει πλεονασματικό μεσοπρόθεσμα. Σύμφωνα με τις φθινοπωρινές προβλέψεις της Επιτροπής του 2018, το πλεόνασμα της γενικής κυβέρνησης θα αυξηθεί σε 2,5-3,0 % του ΑΕΠ την περίοδο 2018-2020. Η ισχυρή αύξηση των φορολογικών εσόδων υποστηριζόμενη από την ισχυρή υποκείμενη οικονομική ανάπτυξη και τη βελτίωση της αγοράς εργασίας αναμένεται ότι θα συνεχίσει να υπερκαλύπτει την αύξηση των δαπανών. Η πρόβλεψη αυτή εξαιρεί τις δυνητικές επιβαρυντικές για το έλλειμμα (εφάπαξ) επιπτώσεις στο ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης το 2018 από τα μέτρα τραπεζικής στήριξης που σχετίζονται με την Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα (βλ. τμήμα 4.1.2). Το διαρθρωτικό ισοζύγιο αναμένεται να διατηρήσει πλεόνασμα άνω του 1 % του ΑΕΠ το 2018-2020 (πάνω από τον μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό στόχο του 0 % του ΑΕΠ), αν και αναμένεται να μειωθεί από το 2019 και μετέπειτα, καθώς το θετικό κενό παραγωγής διευρύνεται.

Διάγραμμα 1.7: **Δημοσιονομικό ισοζύγιο και ακαθάριστο χρέος γενικής κυβέρνησης**

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Υπάρχουν κίνδυνοι όσον αφορά τις δημοσιονομικές προοπτικές. Οι δημοσιονομικοί κίνδυνοι οφείλονται κυρίως στα εξής: i) στη δυνητική πραγματοποίηση ρητών ενδεχόμενων υποχρεώσεων όσον αφορά τα μέτρα που σχετίζονται με την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας· ii) στην αύξηση των

πίεσεων στις δαπάνες· και iii) στη διατηρησιμότητα των ισχυρών επιδόσεων των φορολογικών εσόδων, όπως παρουσιάζονται στο τμήμα 4.1.

Λόγω της στήριξης της κυβέρνησης για την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, το δημόσιο χρέος προβλέπεται να αυξηθεί από 96,1 % του ΑΕΠ το 2017 σε 105 % το 2018, αλλά να μειώνεται σταθερά μετέπειτα. Η αύξηση του 2018 οφείλεται κυρίως στην έκδοση μιας σειράς κρατικών ομολόγων τον Απρίλιο και τον Ιούλιο του 2018 για τη διευκόλυνση της πώλησης της κρατικής Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας (βλ. τμήμα 4.2.1). Τα καθαρά έσοδα από τις εκδόσεις ομολόγων, τα οποία ανήλθαν συνολικά σε 3,5 δισ. EUR (17 % του ΑΕΠ) μετά την προσθήκη ενός ποσού σε μετρητά, κατατέθηκαν στη Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα και βρίσκονται στην κατοχή της εταιρείας διαχείρισης κληροδοτημένων περιουσιακών στοιχείων (βλ. πλαίσιο 4.2.1). Η συναλλαγή αντιπροσωπεύει μια ανοδική μεταβολή του δημόσιου χρέους της Κύπρου. Ωστόσο, το δημόσιο χρέος προβλέπεται να μειωθεί και πάλι σημαντικά σε 98,4 % το 2019 και σε 91 % το 2020 (το τελευταίο είναι περίπου κατά 13 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερο από τον προβλεπόμενο μέσο όρο της ΕΕ). Η μείωση αντικατοπτρίζει τις προβλεπόμενες συνεχιζόμενες ισχυρές δημοσιονομικές επιδόσεις και τη θετική συμβολή της διαφοράς επιτοκίων-ρυθμού ανάπτυξης (βλ. τμήμα 4.1.1 και παράρτημα Β για ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους).

Πίνακας 1.1: Βασικοί οικονομικοί και χρηματοοικονομικοί δείκτες - Κύπρος

	2004-07	2008-12	2013-15	2016	2017	προβλέψεις		
						2018	2019	2020
Πραγματικό ΑΕΠ (σε ετήσια βάση)	4,9	0,1	-1,8	4,8	4,2	3,8	3,3	2,7
Δυνητική ανάπτυξη (σε ετήσια βάση)	3,8	2,2	-1,5	0,8	1,8	2,1	2,2	2,2
Ιδιωτική κατανάλωση (σε ετήσια βάση)	6,2	0,5	-0,8	4,5	4,1	.	.	.
Δημόσια κατανάλωση (σε ετήσια βάση)	2,7	2,2	-4,3	-0,8	3,1	.	.	.
Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου (σε ετήσια βάση)	10,0	-8,6	-8,4	41,8	26,8	.	.	.
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	3,5	0,4	3,8	4,6	6,0	.	.	.
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	5,9	-1,0	2,5	6,6	12,2	.	.	.
Συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ:								
Εγχώρια ζήτηση (σε ετήσια βάση)	6,5	-1,2	-2,5	8,4	8,0	.	.	.
Αποθέματα (σε ετήσια βάση)	-0,2	0,4	0,1	-2,3	0,3	.	.	.
Καθαρές εξαγωγές (σε ετήσια βάση)	-1,4	0,5	0,6	-1,3	-4,1	.	.	.
Συμβολή στην αύξηση του δυνητικού ΑΕΠ:								
Σύνολο εργασίας (ώρες) (σε ετήσια βάση)	1,4	0,9	-1,0	0,6	0,9	0,9	0,7	0,6
Συσσώρευση κεφαλαίου (σε ετήσια βάση)	2,1	1,5	0,0	0,6	1,2	1,3	1,4	1,5
Συνολική παραγωγικότητα συντελεστών παραγωγής (σε ετήσια)	0,3	-0,2	-0,4	-0,4	-0,2	-0,1	0,0	0,1
Κενό παραγωγής	4,6	-0,2	-7,6	-1,8	0,5	2,3	3,5	4,3
Ποσοστό ανεργίας	4,6	7,0	15,7	13,0	11,1	8,2	6,3	4,8
Αποπληθωριστής ΑΕΠ (σε ετήσια βάση)	3,0	2,1	-1,3	-0,6	1,5	2,1	1,3	1,7
Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (ΕνΔΤΚ, σε ετήσια βάση)	2,1	2,7	-0,5	-1,2	0,7	0,8	0,7	1,2
Ονομαστική αμοιβή ανά εργαζόμενο (σε ετήσια βάση)	3,7	2,7	-3,4	-1,1	0,7	1,5	2,2	2,2
Παραγωγικότητα της εργασίας (πραγματική, απασχολούμενοι, σε	1,4	-0,1	0,4	0,2	0,4	.	.	.
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ΚΕΑΜΠ, οικονομία στο	2,3	2,8	-3,8	-1,4	0,4	1,5	1,5	1,6
Πραγματικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (σε ετήσια	-0,7	0,7	-2,5	-0,8	-1,2	-0,6	0,2	-0,1
Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (ΠΣΣΙ, σε ετήσια	0,7	0,7	-4,1	-1,8	1,0	1,8	-1,2	-0,4
Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (ΠΣΣΙ, σε ετήσια	-0,1	-0,4	-2,1	-0,1	0,2	1,5	-1,8	-0,9
Ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών (καθαρή αποταμίευση ως								
ποσοστό του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος)	4,5	0,3	-11,8	-10,6	-10,2	.	.	.
Πιστωτικές ροές ιδιωτικού τομέα, ενοποιημένες (% του ΑΕΠ)	23,7	17,5	-3,2	9,7	8,7	.	.	.
Χρέος του ιδιωτικού τομέα, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	259,7	311,3	348,6	337,8	316,3	.	.	.
εκ του οποίου χρέος των νοικοκυριών, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	87,2	116,3	128,5	118,8	107,5	.	.	.
εκ του οποίου χρέος των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών,	172,5	195,0	220,2	218,9	208,8	.	.	.
Ακαθάριστο μη εξυπηρετούμενο χρέος (% του συνόλου των								
χρεωστικών μέσων και του συνόλου των δανείων και προκαταβολών)	.	8,9	35,8	33,8	28,9	.	.	.
Εταιρείες, καθαρή δανειοδότηση (+) ή καθαρή δανειοληψία (-)	-11,7	0,5	10,1	2,5	-1,1	0,2	0,1	0,7
Εταιρείες, ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα (% του ΑΕΠ)	23,8	20,3	21,9	21,3	20,7	20,4	20,1	20,5
Εταιρείες, καθαρή δανειοδότηση (+) ή καθαρή δανειοληψία (-)	-5,6	-5,0	-7,6	-7,7	-8,5	-11,2	-12,4	-13,1
Αποπληθωρισμένος δείκτης τιμών κατοικιών (σε ετήσια βάση)	6,8	-4,7	-1,6	1,7	1,3	.	.	.
Επενδύσεις σε κατοικίες (% του ΑΕΠ)	10,9	8,2	4,1	4,9	5,7	.	.	.
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% του ΑΕΠ), ισοζύγιο πληρωμών	0,0*	-8,9	-3,6	-5,1	-8,4	-8,2	-9,3	-9,5
Εμπορικό ισοζύγιο (% του ΑΕΠ), ισοζύγιο πληρωμών	0,0*	-6,0	1,6	-0,6	-3,5	.	.	.
Όροι εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	-0,5	-0,1	-0,4	0,7	1,4	1,6	0,0	0,3
Ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων (% του ΑΕΠ)	.	0,3	0,8	0,2	0,5	.	.	.
Καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (% του ΑΕΠ)	0,0*	-109,9	-143,6	-123,0	-121,5	.	.	.
NIIP εξαιρουμένων των μέσων με αρνητική πιθανότητα αθέτησης (%)	.	-84,2	-118,2	-110,8	-95,1	.	.	.
Υποχρεώσεις IIP εξαιρουμένων των μέσων με αρνητική πιθανότητα	.	578,3	508,3	476,2	431,2	.	.	.
Εξαγωγικές επιδόσεις έναντι προηγμένων χωρών (πενταετής %	-13,5	-8,7	-13,2	-5,7	2,1	.	.	.
Μερίδιο εξαγωγικών αγορών, αγαθά και υπηρεσίες (σε ετήσια	.	.	0,6	6,0	-0,8	.	.	.
Καθαρές ροές ΑΞΕ (% του ΑΕΠ)	0,0*	1,7	12,6	-9,8	-23,2	.	.	.
Ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)	-0,9	-4,1	-5,1	0,3	1,8	2,8	3,0	2,9
Διαρθρωτικό δημοσιονομικό ισοζύγιο (% του ΑΕΠ)	.	.	1,9	1,3	1,5	1,7	1,3	0,8
Ακαθάριστο χρέος γενικής κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)	60,4	60,6	106,4	105,5	96,1	105,0	98,4	91,0
Δείκτης φορολογίας ως προς το ΑΕΠ (%) (3)	32,2	32,4	32,7	32,8	33,9	34,9	35,2	35,0
Φορολογικός συντελεστής για έναν άγαμο που αμείβεται με τον μέσο
Φορολογικός συντελεστής για έναν άγαμο που αμείβεται με το 50%

1) NIIP εξαιρουμένων των άμεσων επενδύσεων και μετοχών χαρτοφυλακίου.

2) Εγχώριοι τραπεζικοί όμιλοι και ανεξάρτητες τράπεζες, θυγατρικές ΕΕ και εκτός ΕΕ που ελέγχονται από το εξωτερικό και εκτός ΕΕ και υποκαταστήματα ΕΕ και εκτός ΕΕ ελεγχόμενα από το εξωτερικό.

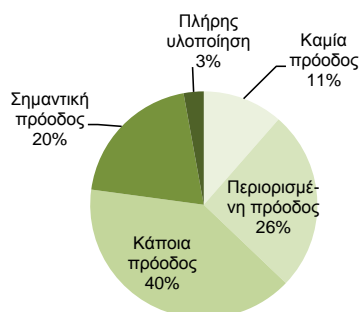
3) Ο δείκτης φορολογίας προς το ΑΕΠ περιλαμβάνει τεκμαρτές κοινωνικές εισφορές και, ως εκ τούτου, διαφέρει από τον δείκτη φορολογίας προς το ΑΕΠ που χρησιμοποιείται στο τμήμα για τη φορολογία.

Πηγή: Eurostat και ΕΚΤ στις 31 Ιανουαρίου 2019, όπου διατίθενται Ευρωπαϊκή Επιτροπή για στοιχεία προβλέψεων (χειμερινές προβλέψεις 2019 για το πραγματικό ΑΕΠ και τον ΕνΔΤΚ, διαφορετικά φθινοπωρινές προβλέψεις 2018)

2. ΠΡΟΟΔΟΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑ ΧΩΡΑ

Από την έναρξη του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου το 2011, το 63 % όλων των ειδικών ανά χώρα συστάσεων που απευθύνθηκαν στην Κύπρο έχει καταγράψει τουλάχιστον «κάποια πρόοδο»⁽¹³⁾. Το 37 % των εν λόγω ειδικών ανά χώρα συστάσεων κατέγραψε «περιορισμένη» ή «καθόλου» πρόοδο (βλ. διάγραμμα 2.1). Πλήρης εφαρμογή και σημαντική πρόοδος έχουν επιτευχθεί σε ευρύ φάσμα μεταρρυθμίσεων, ιδίως δημοσιονομικού και χρηματοπιστωτικού χαρακτήρα, που στηρίχθηκαν από το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής Ευρωπαϊκής Ένωσης-Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου 2013-2016. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές καλύπτουν την πλειονότητα των ειδικών ανά χώρα συστάσεων που διατυπώθηκαν το 2011 και το 2012. Όσον αφορά τις ειδικές ανά χώρα συστάσεις που διατυπώθηκαν μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος, αυτές καλύπτουν ως επί το πλείστον τις συνεχιζόμενες προκλήσεις, οι οποίες αντικατοπτρίζονται επίσης στις ειδικές ανά χώρα συστάσεις του 2018.

Διάγραμμα 2.1: **Κύπρος – Επίπεδο εφαρμογής σήμερα των ειδικών ανά χώρα συστάσεων 2011-2018**

* Η γενική αξιολόγηση των ειδικών ανά χώρα συστάσεων που αφορούν τη δημοσιονομική πολιτική εξαιρεί τη συμμόρφωση με το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης.

** Ετήσια αξιολόγηση 2011-2012: Διαφορετικές κατηγορίες αξιολόγησης ειδικών ανά χώρα συστάσεων

*** Η πολυετής αξιολόγηση των ειδικών ανά χώρα συστάσεων εξετάζει την υλοποίηση από τότε που οι ειδικές ανά χώρα συστάσεις εγκρίθηκαν για πρώτη φορά έως την έκθεση ανά χώρα του 2019.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η διαχείριση των δημόσιων οικονομικών και το δημοσιονομικό πλαίσιο ενισχύθηκαν σημαντικά με τη θέσπιση και την εφαρμογή του νόμου περί

⁽¹³⁾ Για την αξιολόγηση των άλλων μεταρρυθμίσεων που υλοποιήθηκαν στο παρελθόν, βλ. τμήμα 4

δημοσιονομικής υπευθυνότητας και δημοσιονομικού πλαισίου, που συνέβαλαν στη διασφάλιση της διαφάνειας και της βιωσιμότητας των δημόσιων οικονομικών. Πραγματοποιήθηκε μεταρρύθμιση του **συνταξιοδοτικού συστήματος** για να εξασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητά του.

Οι ειδικές ανά χώρα συστάσεις σχετικά με τις **κοινωνικές παροχές** και το υψηλό ποσοστό ηλικιωμένων «που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας» εφαρμόστηκαν με την καθιέρωση του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος που επιτρέπει αποτελεσματικότερες και πιο στοχευμένες κοινωνικές παροχές.

Ο **χρηματοπιστωτικός τομέας** υπέστη σημαντικές μεταρρυθμίσεις, ιδίως με την εναρμόνιση και την ενοποίηση της εποπτείας των τραπεζών και των συνεταιριστικών (συνεργατικών) πιστωτικών ιδρυμάτων. Θεσπίστηκαν νέα πλαίσια αφερεγγυότητας και εκποιήσεων, τα οποία ενισχύθηκαν περαιτέρω το 2018.

Τομεακά εμπόδια στην εγκατάσταση και την **ελεύθερη παροχή υπηρεσιών** έχουν ως επί το πλείστον αρθεί.

Θεσπίστηκαν ορισμένα μέτρα για την προώθηση της παραγωγής **ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές** και τη διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος, σύμφωνα με τις σχετικές συστάσεις. Ωστόσο, η παραγωγή ενέργειας εξακολουθεί να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα ορυκτά καύσιμα.

Έχουν τεθεί σε εφαρμογή μέτρα για τη βελτίωση της κατάστασης στην **αγορά εργασίας** μέσω της μεταρρύθμισης της τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των μισθών, ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας με στόχο τη μείωση της ανεργίας, ιδίως μεταξύ των νέων, των μακροχρόνια ανέργων και των αποδεκτών ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, καθώς και πολιτικών για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων των εργαζομένων. Ελήφθησαν επίσης ορισμένα μέτρα για τη βελτίωση της ελκυστικότητας του συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Η προ πολλού διατυπωθείσα σύσταση σχετικά με τη μεταρρύθμιση του **εθνικού συστήματος**

ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης έχει σημειώσει πρόοδο το 2017 με την έγκριση του αναγκαίου νομοθετικού πλαισίου. Ωστόσο, η εφαρμογή εξακολουθεί να εκκρεμεί.

Η Κύπρος έχει σημειώσει μέχρι στιγμής κάποια ⁽¹⁴⁾ **πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή των ειδικών ανά χώρα συστάσεων του 2018** (βλ. πίνακα 2.1). Οι μεταρρυθμίσεις που σχετίζονται με την αποτελεσματικότητα της δημόσιας διοίκησης, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των κρατικών επιχειρήσεων έχουν αρχίσει, αλλά με πολύ αργούς ρυθμούς. Αν και εξαγγέλθηκαν ή θεσπίστηκαν ορισμένα μέτρα για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος, πρέπει να επιταχυνθεί η εφαρμογή της συνολικής μεταρρύθμισης και, ειδικότερα, των μέτρων σχετικά με τον χειρισμό των χρηματοπιστωτικών διαφορών. Η δημιουργία ενός αξιόπιστου και αποτελεσματικού συστήματος για την έκδοση και τη μεταβίβαση τίτλων ακίνητης περιουσίας εξακολουθεί να εκκρεμεί και η πρόοδος είναι αργή. Στο στάδιο της εφαρμογής βρίσκεται μια ολοκληρωμένη στρατηγική που θα συμβάλει στην επιτάχυνση της μείωσης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, συμπεριλαμβανομένης της ενίσχυσης των πλαισίων αφερεγγυότητας και εκποιήσεων, αλλά το συνολικό της αποτέλεσμα θα αξιολογηθεί με την πάροδο του χρόνου. Το σχέδιο δράσης για την ανάπτυξη υλοποιείται σταδιακά, εστιάζοντας στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, σύμφωνα με τη σύσταση για τη ζώνη του ευρώ αριθ. 1, και στην πρόσβαση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση. Η επίτευξη προόδου όσον αφορά τη βελτίωση των επιδόσεων των κρατικών επιχειρήσεων και την υλοποίηση των προγραμματισμένων έργων ιδιωτικοποίησης αποδείχθηκε δύσκολη. Η ικανότητα των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης ενισχύθηκε, αλλά όσον αφορά την αποτελεσματικότητά τους εξακολουθούν να εκκρεμούν τα εξαγγελθέντα μέτρα. Οι προσπάθειες προσέγγισης των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης έχουν σημειώσει περιορισμένη πρόοδο. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση προχωρεί με άνισο τρόπο και χωρίς συγκεκριμένα αποτελέσματα όσον αφορά την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Τέλος,

εγκρίθηκαν και εφαρμόστηκαν ορισμένα μέτρα για την πρώτη φάση της μεταρρύθμισης της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και σε μια προσπάθεια να προετοιμαστεί το έδαφος για την πλήρη εφαρμογή του εθνικού συστήματος υγείας το 2020, όπως είχε προγραμματιστεί.

⁽¹⁴⁾ Οι πληροφορίες σχετικά με την πρόοδο και τα μέτρα που έχουν ληφθεί ως ανταπόκριση στις εισηγήσεις ακολουθητέας πολιτικής σε κάθε επιμέρους τμήμα μιας ειδικής ανά χώρα σύστασης παρουσιάζονται στον ανακεφαλαιωτικό πίνακα (βλ. Παράρτημα Α).

Πίνακας 2.1: Αξιολόγηση της εφαρμογής των ειδικών ανά χώρα συστάσεων του 2018

Ειδικές ανά χώρα συστάσεις του 2018 για την Κύπρο	Συνολική αξιολόγηση της πρόόδου όσον αφορά τις ειδικές ανά χώρα συστάσεις του 2018: Κάποια πρόοδος:
<p>CSR1: Να εγκρίνει βασικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα, ιδίως όσον αφορά τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, καθώς και τη διακυβέρνηση των κρατικών οντοτήτων και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. (σχετικό με τη ΔΜΑ)</p>	<p>Περιορισμένη πρόοδος:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τη νομοθεσία για τον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης. • Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τη νομοθεσία για τη βελτίωση της διακυβέρνησης των κρατικών επιχειρήσεων. • Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τη μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης.
<p>CSR2: Να εντείνει τις προσπάθειες για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος μέσω της επανεξέτασης των αστικών διαδικασιών, της μεγαλύτερης εξειδίκευσης των δικαστηρίων και της δημιουργίας ενός πλήρως επιχειρησιακού συστήματος «ηλεκτρονικής δικαιοσύνης». Να λάβει μέτρα για να καταστήσει πλήρως επιχειρησιακά τα πλαίσια αφερεγγυότητας και εκποιήσεων και να διασφαλίσει αξιόπιστα και ταχύρρυθμα συστήματα για την έκδοση τίτλων ιδιοκτησίας και τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων κυριότητας ακίνητης περιουσίας. (σχετικό με τη ΔΜΑ)</p>	<p>Κάποια πρόοδος:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά την επανεξέταση των αστικών διαδικασιών, τη μεγαλύτερη εξειδίκευση των δικαστηρίων και την καθιέρωση «ηλεκτρονικής δικαιοσύνης». • Σημαντική πρόοδος όσον αφορά τη βελτίωση της επιχειρησιακής λειτουργίας των εργαλείων αφερεγγυότητας και εκποιήσεων. • Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά την εξασφάλιση αξιόπιστων και ταχύρρυθμων συστημάτων για την έκδοση και τη μεταβίβαση τίτλων ιδιοκτησίας.
<p>CSR3: Να επιταχύνει τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής που θα περιλαμβάνει και τροποποιήσεις της νομοθεσίας ώστε να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική εκτέλεση των απαιτήσεων και να διευκολυνθεί η πώληση δανείων. Να ενοποιήσει και να ενισχύσει την εποπτεία των ασφαλιστικών εταιρειών και των συνταξιοδοτικών ταμείων. (σχετικό με τη ΔΜΑ)</p>	<p>Σημαντική πρόοδος:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Σημαντική πρόοδος όσον αφορά την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής, που θα περιλαμβάνει και τροποποιήσεις της νομοθεσίας ώστε να καταστεί δυνατή η αποτελεσματικότερη εκτέλεση των απαιτήσεων και να διευκολυνθεί η πώληση δανείων. • Καμία πρόοδος όσον αφορά την ενοποίηση και ενίσχυση της εποπτείας των ασφαλιστικών εταιρειών και των συνταξιοδοτικών ταμείων
<p>CSR4: Να δώσει προτεραιότητα στην υλοποίηση των βασικών στοιχείων του σχεδίου δράσης για την ανάπτυξη, ιδίως διευκολύνοντας την επίτευξη των στρατηγικών επενδύσεων, και να λάβει πρόσθετα μέτρα για τη βελτίωση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Να βελτιώσει την απόδοση των κρατικών επιχειρήσεων, μεταξύ άλλων με τη συνέχιση της εφαρμογής των προγραμμάτων ιδιωτικοποίησης. (Σχετικό με τη ΔΜΑ)</p>	<p>Περιορισμένη πρόοδος:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Καμία πρόοδος όσον αφορά την επίτευξη των στρατηγικών επενδύσεων. • Κάποια πρόοδος όσον αφορά την πρόσβαση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση. • Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τη βελτίωση των επιδόσεων των κρατικών επιχειρήσεων και την υλοποίηση των έργων ιδιωτικοποίησης.
<p>CSR5: Να ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της ικανότητας και της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και να ενισχύσει την προσέγγιση και τη στήριξη της ενεργοποίησης των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Να ολοκληρώσει τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος και του συστήματος κατάρτισης, περιλαμβανομένης της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και των δράσεων για την ενίσχυση των ικανοτήτων στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Να λάβει μέτρα ώστε να εξασφαλίσει ότι το Εθνικό Σύστημα Υγείας θα καταστεί πλήρως λειτουργικό το 2020, όπως είχε σχεδιαστεί. (σχετικό με τη ΔΜΑ)</p>	<p>Περιορισμένη πρόοδος:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά την ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων για την αποτελεσματικότητα των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και να ενισχύσει την προσέγγιση και τη στήριξη της ενεργοποίησης των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης. • Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος και του συστήματος κατάρτισης, περιλαμβανομένης της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και των δράσεων για την ενίσχυση των ικανοτήτων στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. • Σχετική πρόοδος όσον αφορά τη λήψη μέτρων για να εξασφαλιστεί ότι το εθνικό σύστημα υγείας θα καταστεί πλήρως λειτουργικό το 2020, όπως έχει προγραμματιστεί.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Πλαίσιο 2.1: Τεχνική στήριξη από την Υπηρεσία Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων στην Κύπρο

Η Επιτροπή μπορεί να παράσχει προσαρμοσμένη τεχνική στήριξη κατόπιν αιτήματος κράτους μέλους, μέσω του Προγράμματος Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων, ώστε να βοηθήσει τα κράτη μέλη να υλοποιήσουν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που εντοπίζονται κατά τη διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, ή άλλες εθνικές μεταρρυθμίσεις.

Οι κυπριακές αρχές έχουν επωφεληθεί από τη στήριξη της Επιτροπής στον τομέα της μεταρρύθμισης του δικαστικού συστήματος, ιδίως για να επανεξετάσουν τη λειτουργία του συστήματος των δικαστηρίων και του Γραφείου του Γενικού Εισαγγελέα, και να προετοιμαστούν για την εισαγωγή ηλεκτρονικού συστήματος στα δικαστήρια. Η Επιτροπή στηρίζει επίσης το Ανώτατο Δικαστήριο όσον αφορά τον εκσυγχρονισμό των κανόνων πολιτικής δικονομίας, τον σχεδιασμό προγραμμάτων κατάρτισης και τη θέσπιση κριτηρίων για την επιλογή και την προαγωγή δικαστών, καθώς και την αξιολόγηση της σκοπιμότητας της καθιέρωσης ενός ψηφιακού συστήματος ηχογράφησης στα δικαστήρια.

Η Κύπρος επίσης αντλεί τεχνική υποστήριξη για τη μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης. Αυτή περιλαμβάνει τον σχεδιασμό ενός συστήματος προγραμματισμού του εργατικού δυναμικού για την ευθυγράμμιση της διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων της κυβέρνησης με τις στρατηγικές προτεραιότητες της χώρας, καθώς και τη λειτουργική επανεξέταση των δραστηριοτήτων στη δημόσια διοίκηση της Κύπρου. Παρέχεται επίσης στήριξη στις αρχές για τη βελτίωση της διαδικτυακής παρουσίας της κυβέρνησης και για την ενοποίηση της υποδομής τεχνολογίας των πληροφοριών στο Υπουργείο Εργασίας.

Οι κυπριακές αρχές συνεργάζονται με την Επιτροπή για τη βελτίωση του κανονιστικού πλαισίου της αφερεγγυότητας και για την αναδιάρθρωση στους τομείς της αδειοδότησης, της αμοιβής, της κατάρτισης, της παρακολούθησης, της εποπτείας και της πειθαρχίας των διαχειριστών. Δρομολογήθηκε επίσης ένα έργο για τη βελτίωση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των δραστηριοτήτων της Υπηρεσίας Αφερεγγυότητας. Στον τομέα της πρόσβασης σε χρηματοδότηση, παρέχεται στήριξη για τη βελτίωση της διαχείρισης των χρηματοδοτικών μέσων.

Στον τομέα της ανάπτυξης και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η Επιτροπή βοήθησε τις αρχές να ενισχύσουν τη διοικητική ικανότητα για τη διαχείριση των δημόσιων επενδύσεων και τις συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Παρασχέθηκε επίσης τεχνική υποστήριξη για την αύξηση της συμμετοχής σε ανταγωνιστικά προγράμματα της ΕΕ και για την εκπόνηση της πρώτης ετήσιας έκθεσης ανταγωνιστικότητας για την Κύπρο. Στον τομέα της ενέργειας, οι αρχές έλαβαν στήριξη για να συμβάλουν στην ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της ενεργειακής απόδοσης και να καταρτίσουν το ενοποιημένο εθνικό σχέδιο για την ενέργεια και το κλίμα, αλλά και κατάρτιση και εμπειρογνώση σε διάφορα θέματα που σχετίζονται με την εσωτερική αγορά ενέργειας.

Στον τομέα της υγείας, η Κύπρος έχει επωφεληθεί από τεχνική υποστήριξη για τον σχεδιασμό, τη χρηματοδότηση και τη διαχείριση του εθνικού συστήματος ασφάλισης υγείας, τη συνέχιση των δραστηριοτήτων και την αποκατάσταση των καταστροφών στον Οργανισμό Ασφάλισης Υγείας, την εφαρμογή του γενικού κανονισμού της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων, τον προσδιορισμό στρατηγικής διαπραγματεύσεων με τους παρόχους ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και τον προγραμματισμό της δυναμικότητας στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Στον τομέα της εκπαίδευσης, η Επιτροπή παρέσχε τεχνική υποστήριξη για την εκτίμηση της σκοπιμότητας καθιέρωσης ενός προγράμματος φοιτητικών δανείων στην Κύπρο, καθώς και για την αναδιοργάνωση των σχολικών συμβουλίων και την ανάπτυξη μιας μεταρρύθμισης του συστήματος ειδικής εκπαίδευσης με στόχο να καταστεί ευρύτερη η συμμετοχή σε αυτή.

Στον τομέα των δημόσιων οικονομικών, η Κύπρος έλαβε τεχνική υποστήριξη για να ολοκληρώσει την ανάπτυξη ικανοτήτων για την επανεξέταση της σχέσης ποιότητας/τιμής και για την προετοιμασία των αξιολογήσεων των κρατικών επιχειρήσεων. Η Επιτροπή βοήθησε επίσης τις αρχές στην εφαρμογή των διεθνών λογιστικών προτύπων του δημόσιου τομέα. Επιπλέον, το Τμήμα Φορολογίας Κύπρου έλαβε στήριξη για την προετοιμασία της προμήθειας νέου ολοκληρωμένου συστήματος φορολογικής διοίκησης. Ένα νέο έργο άρχισε πρόσφατα να υποστηρίζει τη διαχείριση της αλλαγής για τη φάση εφαρμογής του νέου αυτού συστήματος.

Πλαίσιο 2.2: Τα κονδύλια και τα προγράμματα της ΕΕ συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων και στην προώθηση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στην Κύπρο

Η Κύπρος είναι δικαιούχος των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ). Η Κύπρος επέτυχε το καλύτερο ποσοστό εκτέλεσης των κονδυλίων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (46 %) και των κονδυλίων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (50 %) για το 2018. Επιπλέον, η Κύπρος βελτιώθηκε κατά την εκτέλεση του Ταμείου Συνοχής και επέτυχε το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ (33,3 %). Η χρηματοδοτική ενίσχυση από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία με στόχο τη στήριξη της Κύπρου στην αντιμετώπιση αναπτυξιακών και κοινωνικών προκλήσεων ανέρχεται σε περίπου 917 εκατ. EUR στο τρέχον πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο για την περίοδο 2014-2020, ποσό που αντιστοιχεί σε περίπου 0,7 % του ΑΕΠ ετησίως και στο 26 % του συνόλου των δημόσιων επενδύσεων ετησίως κατά μέσο όρο. Στα τέλη του 2018, περίπου 730 εκατ. EUR (περίπου το 80 % του συνόλου) είχαν ήδη διατεθεί σε συγκεκριμένα έργα, μεταξύ των οποίων 36,3 εκατ. EUR για κρίσιμες παρεμβάσεις υπέρ της νεολαίας μέσω της πρωτοβουλίας για την απασχόληση των νέων. Επιπλέον, είχαν διατεθεί 54,8 εκατ. EUR σε έργα για στρατηγικά ΔΕΔ μεταφορών μέσω ειδικού χρηματοδοτικού μέσου της ΕΕ, του μηχανισμού «Συνδέοντας την Ευρώπη». Επιπροσθέτως, πολλά κυπριακά ερευνητικά ιδρύματα, καινοτόμες επιχειρήσεις και μεμονωμένοι ερευνητές έλαβαν χρηματοδότηση από άλλα μέσα της ΕΕ, ιδίως από το πρόγραμμα «Ορίζων 2020», μέσω του οποίου χορηγήθηκαν 134,2 εκατ. EUR.

Η χρηματοδότηση της ΕΕ συνέβαλε στην αντιμετώπιση των προκλήσεων πολιτικής και στην εφαρμογή των ειδικών ανά χώρα συστάσεων. Η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση άνοιξε τον δρόμο για τη στήριξη περίπου 1 700 επιχειρήσεων, επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτό τη δημιουργία περίπου 1 320 ισοδύναμων νέων άμεσων θέσεων εργασίας πλήρους απασχόλησης. Επίσης, 80 καινοτόμες επιχειρήσεις λαμβάνουν στήριξη για την εισαγωγή νέων προϊόντων στην αγορά και 2 800 άτομα εκπαιδεύονται για να καλύψουν ανάγκες της αγοράς εργασίας. Έως το τέλος της περιόδου, αναμένεται ότι η δημόσια στήριξη στην έρευνα και καινοτομία θα μοχλεύσει περίπου 12 εκατ. EUR επιπλέον ιδιωτικών επενδύσεων. Είναι επίσης προγραμματισμένες επενδύσεις για να επωφεληθεί ισοδύναμο 13 600 επιπλέον ατόμων από σύγχρονη επεξεργασία λυμάτων. Χάρη στο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, επιπλέον 4 800 άτομα, συμπεριλαμβανομένων ανέργων, μακροχρόνια ανέργων και 1 800 ατόμων κάτω των 29 ετών, θα έχουν λάβει στήριξη για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Με τη στήριξη από τα ταμεία της ΕΕ, περίπου 2 100 νοικοκυριά θα είναι σε θέση να βελτιώσουν τις ενεργειακές επιδόσεις τους και η κατανάλωση ενέργειας των δημόσιων κτιρίων θα μειωθεί ετησίως κατά 3 εκατομμύρια kWh, ενώ περίπου 1 100 άτομα από νοικοκυριά ανέργων θα ενταχθούν στην αγορά εργασίας ή θα είναι καλύτερα καταρτισμένα για να το πράξουν. Θα δημιουργηθούν ή θα αποκατασταθούν πάνω από 100 000 τ.μ. ανοικτών χώρων για τη βελτίωση της αστικής κινητικότητας, καθώς και 32 000 τ.μ. ανοικτών χώρων σε αστικές περιοχές και 1 300 άτομα από μειονεκτούσες ομάδες θα στηριχθούν με σκοπό την προώθηση των ίσων ευκαιριών και της ενεργού συμμετοχής.

Από τη χρηματοδότηση της ΕΕ, 40 εκατ. EUR θα χορηγηθούν μέσω χρηματοδοτικών μέσων για τη στήριξη μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων και έργων στους τομείς της ενεργειακής απόδοσης και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τόσο για τον δημόσιο όσο και για τον ιδιωτικό τομέα (νοικοκυριά και επιχειρήσεις), ήτοι το διπλάσιο του ποσού που χορηγήθηκε κατά την περίοδο 2007-2013.

Η συνολική χρηματοδότηση της Κύπρου στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΤΣΕ) ανέρχεται σε 45 εκατ. EUR και αναμένεται να κινητοποιήσει 81 εκατ. EUR πρόσθετων ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων. Η χώρα κατατάσσεται στην 27η θέση όσον αφορά τον συνολικό όγκο εγκεκριμένων πράξεων ως ποσοστό του ΑΕΠ. Στο σκέλος «Υποδομές και καινοτομία», εγκρίθηκε και χρηματοδοτήθηκε 1 έργο από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων με στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων ύψους 35 εκατ. EUR περίπου, ποσό που αναμένεται να κινητοποιήσει συνολικές επενδύσεις ύψους 53 εκατ. EUR. Αντίθετα, για τη συνιστώσα των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων εγκρίθηκαν 2 συμφωνίες με ενδιάμεσες τράπεζες που χρηματοδοτήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων, με στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων ύψους 10 εκατ. EUR, η οποία πρόκειται να κινητοποιήσει περίπου 28 εκατ. EUR σε επενδύσεις, ενώ περίπου 125 μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και επιχειρήσεις μεσαίας κεφαλαιοποίησης αναμένεται να επωφεληθούν από βελτιωμένη πρόσβαση σε χρηματοδότηση.

Για περισσότερες πληροφορίες: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/CY>

3. ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΜΠΕΡΙΣΤΑΤΩΜΕΝΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΩΝ

Εισαγωγή

Η έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης του 2019 κατέληγε στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθεί νέα εμπεριστατωμένη επισκόπηση για την Κύπρο ώστε να αξιολογηθεί η εμμονή ή η εξάλειψη των ανισορροπιών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018γ). Τον χειμώνα του 2018, διαπιστώθηκε ότι η Κύπρος είχε υπερβολικές μακροοικονομικές ανισορροπίες. Οι ανισορροπίες που διαπιστώθηκαν αφορούσαν ιδίως το υψηλό μερίδιο των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPL) στα συνολικά δάνεια και το σημαντικό ύψος του ιδιωτικού, του δημόσιου και του εξωτερικού χρέους. Και τούτο σε ένα πλαίσιο υψηλής, αν και φθίνουσας, ανεργίας και ασθενούς δυναμικής ανάπτυξης. Το παρόν τμήμα συνοψίζει τα πορίσματα των αναλύσεων στο πλαίσιο της εμπεριστατωμένης επισκόπησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών, η οποία περιλαμβάνεται σε διάφορα μέρη της παρούσας έκθεσης⁽¹⁵⁾.

Οι ανισορροπίες και η βαρύτητά τους

Ο δείκτης των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPL) στον τραπεζικό τομέα μειώθηκε σημαντικά το 2018, αλλά παραμένει ένας από τους υψηλότερους στην ΕΕ. Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων μειώθηκε στο 45 % του συνόλου των δανείων στα μέσα του 2018 και αναμένεται να μειωθεί σημαντικά περαιτέρω έως το τέλος του 2018 σε περίπου 37 % του συνόλου των δανείων. Η μεγάλη μείωση οφειλόταν στην απομάκρυνση του σημαντικού χαρτοφυλακίου NPL της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας από το τραπεζικό σύστημα τον Σεπτέμβριο του 2018, όταν η τράπεζα παρέδωσε την τραπεζική της άδεια. Μια άλλη βασική εξέλιξη που συνέβαλε στην καθοδική τάση ήταν η πώληση μεγάλου όγκου μη εξυπηρετούμενων δανείων (2,7 δισ. EUR) από την Τράπεζα της Κύπρου σε μια διεθνή εταιρεία ιδιωτικών επενδυτικών κεφαλαίων, την

Apollo Global, μολονότι η εν λόγω συναλλαγή εκκρεμεί προς έγκριση από τον Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό (βλ. τμήμα 4.2.1).

Το χρέος του ιδιωτικού τομέα ακολουθεί καθοδική πορεία, αν και εξακολουθεί να υπερβαίνει κατά πολύ τα κριτήρια αναφοράς βάσει θεμελιωδών μεγεθών και τα κριτήρια αναφοράς προληπτικής εποπτείας. Ο λόγος ιδιωτικού χρέους προς το ΑΕΠ μειώθηκε από 337,8 % το 2016 σε 316,3 % το 2017 και στη συνέχεια κάτω του 300 % στα μέσα του 2018. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην ισχυρή αύξηση του ΑΕΠ, την αύξηση του πληθωρισμού, τις αποπληρωμές σε μετρητά, τις διαγραφές NPL και τις συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία. Το χρέος των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών διογκώνεται λόγω του εξωτερικού χρέους των οντοτήτων ειδικού σκοπού. Ωστόσο, ακόμη και αν εξαιρεθούν οι οντότητες ειδικού σκοπού, το εταιρικό χρέος είναι πολύ υψηλό. Το 2017, το συνολικό ύψος του χρέους των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών παρέμεινε σταθερό σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, ενώ το χρέος του τομέα των νοικοκυριών μειώθηκε περισσότερο. Τα νέα δάνεια, μολονότι περιορισμένα, διοχετεύονται σε μεγάλο βαθμό σε μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, σε επιχειρηματικούς τομείς όπως το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, οι δραστηριότητες υπηρεσιών στέγασης και εστίασης, οι κατασκευές και οι δραστηριότητες διαχείρισης ακίνητης περιουσίας. Οι τομείς αυτοί αντιπροσωπεύουν ήδη μεγάλο μερίδιο του χαρτοφυλακίου δανείων των τραπεζών και έχουν υψηλή συχνότητα εμφάνισης μη εξυπηρετούμενων δανείων. Ο τομέας των νοικοκυριών δεν εμφανίζει θετικές καθαρές πιστωτικές ροές. Τόσο ο εταιρικός τομέας όσο και ο τομέας των νοικοκυριών παραμένουν υπερχρεωμένοι και, ως εκ τούτου, ευάλωτοι σε οικονομικούς κλυδωνισμούς. Με σταθερές όλες τις άλλες παραμέτρους, η διαδικασία απομόχλευσης πρόκειται να επιβραδυνθεί από τη στιγμή που η ανάπτυξη θα αρχίσει να συγκλίνει προς τη δυναμική (βλ. τμήμα 4.2.2).

Μετά την αύξησή του το 2018, το δημόσιο χρέος υπερβαίνει σήμερα το 100 % του ΑΕΠ, γεγονός που καθιστά την Κύπρο ευάλωτη σε

⁽¹⁵⁾ Αναλύσεις που σχετίζονται με την εμπεριστατωμένη επισκόπηση του υπερβολικού δημόσιου χρέους περιλαμβάνονται στο τμήμα 4.1.1 και στο παράρτημα Β· οι ανισορροπίες του χρηματοπιστωτικού τομέα και το ιδιωτικό χρέος εξετάζονται στο τμήμα 4.2.

οικονομικούς κλυδωνισμούς. Λόγω της στήριξης της κυβέρνησης στην πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας (βλ. τμήμα 4.2.1), το δημόσιο χρέος προβλέπεται ότι θα αυξηθεί στο 105 % του ΑΕΠ το 2018, αντιστρέφοντας εν μέρει την απότομη μείωση του 2017. Το υψηλό δημόσιο χρέος καθιστά την Κύπρο ευάλωτη σε χρηματοπιστωτικούς ή οικονομικούς κλυδωνισμούς, δηλαδή την πιθανή απότομη αύξηση των επιτοκίων. Ωστόσο, η πρόσφατα ανακτηθείσα αξιολόγηση επενδυτικού βαθμού για το χρέος της Κύπρου και οι σχετικά συγκρατημένες — παρά την εφάπαξ αύξηση λόγω της πώλησης της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας — μεσοπρόθεσμες χρηματοδοτικές ανάγκες μετριάζουν τους κινδύνους αναχρηματοδότησης. Δεδομένου επίσης του γεγονότος ότι το μεγάλο ποσοστό μακροπρόθεσμου χρέους με χαμηλό επιτόκιο παρασχέθηκε από εξωτερικούς πιστωτές κατά τη διάρκεια του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους της Κύπρου είναι σχετικά χαμηλό για το επίπεδο του χρέους της (βλ. τμήμα 4.1.1).

Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση της χώρας εξακολουθεί να αποτελεί πηγή ευπάθειας, καθόσον, έχοντας φθάσει στο -105,5 % του ΑΕΠ το 3ο τρίμηνο του 2018, ήταν μία από τις πιο αρνητικές στην ΕΕ και πολύ υψηλότερη από τα εκτιμώμενα όρια προληπτικής εποπτείας και τα όρια βάσει θεμελιωδών μεγεθών, που είναι -54 % και -43 % αντίστοιχα ⁽¹⁶⁾. Ο κίνδυνος μετριάζεται χάρη στο γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος (75,1 % του ΑΕΠ) της αρνητικής θέσης αντιστοιχεί στις μη χρηματοοικονομικές οντότητες ειδικού σκοπού που έχουν καταχωριστεί στην Κύπρο, οι οποίες φαίνεται να έχουν περιορισμένους δεσμούς με την πραγματική οικονομία. Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση, εξαιρουμένου του μεριδίου των οντοτήτων ειδικού σκοπού, ήταν πολύ μικρότερη (-30,4 % του ΑΕΠ) και σύμφωνη με το κριτήριο αναφοράς.

⁽¹⁶⁾ Το ανά χώρα επίπεδο NIP σύμφωνα με τα θεμελιώδη μεγέθη αντιπροσωπεύει την NIP που θα προέκυπτε εάν μια χώρα είχε διαχειριστεί το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της σύμφωνα με τον «κανόνα» από το 1995. Προκύπτει από τους σωρευμένους «κανόνες» του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, οι οποίοι με τη σειρά τους αντιπροσωπεύουν τον αντίκτυπο των θεμελιωδών μεγεθών στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Βλ. Turitini και Zeugner, 2018.

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι υψηλό, ενώ είναι αναγκαία συνεχή πλεονάσματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών για την επίτευξη ασφαλέστερων επιπέδων στην καθαρή διεθνή επενδυτική θέση. Εν μέσω ισχυρής κυκλικής ανάκαμψης, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παραμένει εξαιρετικά αρνητικό. Το 2017, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν -8,4 % του ΑΕΠ και παρέμεινε σε υψηλό έλλειμμα το 2018, στο -7,5 % του ΑΕΠ κατά το τρίτο τρίμηνο. Οι δραστηριότητες των οντοτήτων ειδικού σκοπού, ιδίως η νηολόγηση και η διαγραφή πλοίων, έχουν σημαντική επίπτωση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Αν εξαιρεθούν οι οντότητες ειδικού σκοπού, το 2017 και το 2018 (δεύτερο τρίμηνο) το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ανήλθε σε περίπου -3 % του ΑΕΠ. Ωστόσο, το ποσοστό αυτό εξακολουθεί να βρίσκεται κάτω από τον «κανόνα» του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ⁽¹⁷⁾ βάσει των θεμελιωδών μεγεθών (-1,6 %). Επιπλέον, η Κύπρος θα χρειαζόταν ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών κοντά στο μηδέν και εμπορικό ισοζύγιο σχεδόν 5 % για να μειώσει την καθαρή διεθνή επενδυτική θέση της στο όριο του -35 % του ΑΕΠ κατά τα επόμενα 20 έτη (χωρίς να συνυπολογίζεται η παρουσία οντοτήτων ειδικού σκοπού).

Η μεγάλη αύξηση των δημιουργούμενων θέσεων εργασίας έχει βελτιώσει σημαντικά τις συνθήκες στην αγορά εργασίας της χώρας. Οι περισσότεροι δείκτες βελτιώθηκαν σημαντικά, δεδομένου ότι η ανεργία αναμένεται να μειωθεί στο 8,2 % το 2018. Η μακροχρόνια ανεργία και η ανεργία των νέων μειώθηκαν επίσης σημαντικά, μειώνοντας τη σοβαρότητα του προβλήματος (βλ. τμήματα 1 και 4.3.1).

Η δυναμική ανάπτυξη αναμένεται να αυξηθεί ελαφρώς πάνω από τον μέσο όρο, συμβάλλοντας στην εξάλειψη των συσσωρευμένων ανισορροπιών ως προς τα κεφαλαιουχικά αποθέματα. Η ανάκαμψη των επενδύσεων, η επανένταξη των αποθαρρυσμένων εργαζομένων στο

⁽¹⁷⁾ Η «κανονική» τιμή του κριτηρίου αναφοράς για το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών προκύπτει από παλινδρομήσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τις κυριότερες συνιστώσες που καθορίζουν την ισορροπία μεταξύ αποταμιεύσεων και επενδύσεων (π.χ. δημογραφικά στοιχεία, πόρους), καθώς και παράγοντες πολιτικής και τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές συνθήκες. Βλ. επίσης Coutinho κ.ά., 2018.

εργατικό δυναμικό και η μείωση της ανεργίας αναμένεται να αυξήσουν το αναπτυξιακό δυναμικό. Η δυναμική ανάπτυξη εκτιμάται σε περίπου 2 % κατά την περίοδο 2017-2021, αλλά στη συνέχεια αναμένεται να μειωθεί. Η συγκέντρωση των επενδύσεων στις κατασκευές και την νηολόγηση πλοίων δεν ευνοεί τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και την παραγωγικότητα (βλ. τμήματα 1 και 4.4).

Εξέλιξη, προοπτικές και πολιτικές απαντήσεις

Οι κυπριακές αρχές επεξεργάστηκαν και άρχισαν να εφαρμόζουν μια στρατηγική πολιτικής τριών πυλώνων για τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPL). Η στρατηγική περιλαμβάνει: i) μια δέσμη νομοθετικών μέτρων, που περιλαμβάνει τροποποιήσεις των πλαισίων για τις εκποιήσεις και την αφερεγγυότητα και του νόμου για την πώληση δανείων, και θέσπιση νομοθεσίας για τις τιτλοποιήσεις· ii) την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, η οποία βαρυνόταν με μεγάλο όγκο NPL, θέτοντας την απομένουσα οντότητα σε κατάσταση εκκαθάρισης· και iii) τη θέσπιση προσωρινού σχεδίου κρατικής στήριξης (ΕΣΤΙΑ) για την αντιμετώπιση των NPL που είναι εξασφαλισμένα με υποθήκες σε πρώτη κατοικία, το δυσκολότερο μέρος των NPL. Στο πλαίσιο του πρώτου πυλώνα — ενίσχυση του νομικού και κανονιστικού πλαισίου — οι νομικές τροποποιήσεις αποσκοπούν στην άρση ορισμένων εμποδίων στην εξυγίανση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Ο δεύτερος πυλώνας τέθηκε σε εφαρμογή τον Σεπτέμβριο του 2018, όταν η Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα παρέδωσε την τραπεζική της άδεια. Ως εκ τούτου, ο αντίκτυπος του στα NPL έχει ήδη υλοποιηθεί, δεδομένου ότι μεγάλο μέρος των επισφαλών δανείων έχει αποκοπεί από τον τραπεζικό τομέα. Στο πλαίσιο του τελευταίου πυλώνα, ο σχεδιασμός του προγράμματος ΕΣΤΙΑ ολοκληρώθηκε στις αρχές Νοεμβρίου 2018 και αναμένεται να εφαρμοστεί κατά το πρώτο εξάμηνο του 2019 (βλ. τμήμα 4.2.1). Η προγραμματισμένη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος αποσκοπεί στην ενίσχυση της εκτέλεσης των συμβάσεων και, εν τέλει, στη βελτίωση της νοοτροπίας συνέπειας στις πληρωμές της χώρας (βλ. τμήμα 4.4.3). Επιπλέον, η επίδοση του σχεδίου ΕΣΤΙΑ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος όσον αφορά την επιβολή των διαδικασιών εκποιήσεων στους εκ νέου

υπερήμερους και τους μη επιλέξιμους δανειολήπτες.

Η απομόχλευση του ιδιωτικού τομέα μπορεί να επιταχυνθεί υπό το πρίσμα των νομικών μεταβολών στα πλαίσια εκποιήσεων και αφερεγγυότητας και λόγω του σχεδίου ΕΣΤΙΑ.

Οι δείκτες χρέους τόσο των νοικοκυριών όσο και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών ακολουθούν πτωτική πορεία. Τα αποτελέσματα αποτίμησης και η αύξηση του ΑΕΠ συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην απομόχλευση και των δύο τομέων το πρώτο εξάμηνο του 2018 (βλ. τμήμα 4.2.2). Το ενισχυμένο πλαίσιο εκποιήσεων θα μπορούσε να διευκολύνει περαιτέρω τη μείωση του ιδιωτικού χρέους μέσω της εκποίησης των περιουσιακών στοιχείων που έχουν δοθεί ως ασφάλειες, ενώ το τροποποιημένο πλαίσιο αφερεγγυότητας θα μπορούσε να αυξήσει τις ρυθμίσεις χρεών. Επιπλέον, το σχέδιο ΕΣΤΙΑ, το οποίο προσφέρει πολύ ελκυστικούς όρους (συμπεριλαμβανομένης της μείωσης του χρέους) σε υπερήμερους δανειολήπτες, μπορεί επίσης να μειώσει το ιδιωτικό χρέος, υπό την προϋπόθεση ότι η διαδικασία εκποιήσεων εφαρμόζεται αποτελεσματικά σε περίπτωση νέας υπερημερίας με στόχο τον περιορισμό του ηθικού κινδύνου. Επί του παρόντος, η αργή πρόοδος στη δημιουργία ενός αξιόπιστου συστήματος μεταβίβασης και έκδοσης τίτλων ιδιοκτησίας περιπλέκει τις διαδικασίες εκποιήσεων και αποτρέπει την ρευστοποίηση των εξασφαλίσεων.

Το δημόσιο χρέος προβλέπεται ότι θα μειώνεται σταθερά κατά την περίοδο 2019-2020, λόγω της αναμενόμενης συνέχισης των υψηλών δημοσιονομικών επιδόσεων. Με βάση την παραδοχή αμετάβλητης πολιτικής, το δημόσιο χρέος της Κύπρου προβλέπεται να μειωθεί κατά 7 ποσοστιαίες μονάδες κατά μέσο όρο το 2019 και το 2020. Αυτό οφείλεται κυρίως στα προβλεπόμενα υψηλά διαρθρωτικά πρωτογενή πλεονάσματα, κατά μέσο όρο 3,3 % του ΑΕΠ, αν και χαμηλότερα από τα πλεονάσματα που επιτεύχθηκαν την περίοδο 2016 -2018. Ωστόσο, οι κίνδυνοι δυσμενέστερων εξελίξεων για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα είναι σημαντικοί (βλ. τμήμα 4.1.1 και παράρτημα Β).

Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση της Κύπρου περιορίστηκε, αλλά εξακολουθεί να παραμένει ιδιαίτερα αρνητική. Η καθαρή διεθνής θέση βελτιώθηκε από -121,5 % του ΑΕΠ στα τέλη του

2017 σε -105,5 % το τρίτο τρίμηνο του 2018. Η πιο έντονη συρρίκνωση το 2018 οφειλόταν κυρίως στη μείωση των υποχρεώσεων σε δύο κατηγορίες: μετρητά και καταθέσεις και χρεωστικούς τίτλους. Εν τω μεταξύ, η αύξηση των συμμετοχικών τίτλων και των μεριδίων εταιρειών επενδύσεων χαρτοφυλακίου συνέβαλε στη διεύρυνση της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης. Η περαιτέρω προσαρμογή αναμένεται να είναι περιορισμένη, καθώς το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών προβλέπεται ότι θα παραμείνει σε σημαντικό έλλειμμα το 2018 και το 2019. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με το εκτιμώμενο ετήσιο πλεόνασμα ύψους 3,1 % του ΑΕΠ που απαιτείται για να επανέλθει η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση στο εκτιμώμενο επίπεδο προληπτικής εποπτείας της τάξης του -54 % σε διάστημα 10 ετών. Η διάρθρωση των εξωτερικών υποχρεώσεων τα τελευταία έτη δείχνει στροφή από τα δάνεια και άλλες επενδύσεις σε άμεσες ξένες επενδύσεις. Ωστόσο, οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην Κύπρο αφορούν κυρίως χρηματοοικονομικές συναλλαγές εταιρειών χαρτοφυλακίου και νηολογήσεις πλοίων, σε αντίθεση με τις επενδύσεις εκ του μηδενός (green field investment). Ο δείκτης καθαρού εξωτερικού χρέους προς το ΑΕΠ συρρικνώθηκε από 144,3 % στο τέλος του 2017 σε 103,0 % το τρίτο τρίμηνο του 2018, σύμφωνα με τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας Κύπρου.

Τα πρόσφατα μέτρα πολιτικής που αποσκοπούν στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος αναμένεται να συμβάλουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Αυτό αφορούσε κυρίως τον τομέα της διοικητικής απλούστευσης, της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και της επιχειρηματικότητας. Έχουν επίσης ληφθεί μέτρα για την προσέλκυση ξένων επενδυτών και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας με την αντιμετώπιση ζητημάτων που σχετίζονται με τη διεθνοποίηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, τη βελτίωση των δεξιοτήτων των εργαζομένων και την ενίσχυση της καινοτομίας. Τα προγραμματισμένα μέτρα για τη μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δικαστηρίων αναμένεται να βελτιώσουν περαιτέρω το επιχειρηματικό περιβάλλον μακροπρόθεσμα.

Η παραγωγικότητα της εργασίας μειώθηκε ελαφρώς την περίοδο 2016-2017, αλλά αναμένεται να βελτιωθεί από το 2018. Οι χαμηλές επιδόσεις το 2016 και το 2017 είναι ως

επί το πλείστον κυκλικές, λόγω του υψηλού ποσοστού δημιουργίας θέσεων εργασίας σε τομείς υψηλής έντασης εργασίας, όπως οι υπηρεσίες που σχετίζονται με τον τουρισμό και οι κατασκευές. Η προβλεπόμενη ανάκαμψη από το 2018 βασίζεται στις προσδοκίες για λιγότερο ισχυρή και με ευρύτερη βάση αύξηση της απασχόλησης. Η ασθενής συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής για παρατεταμένο χρονικό διάστημα οδήγησε επίσης στη μείωση της παραγωγικότητας της εργασίας. Οι μεγάλες επενδύσεις σε τομείς που αυξάνουν την παραγωγικότητα και η συνεχής αναβάθμιση των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού έχουν ουσιαστική σημασία για την αύξηση της παραγωγικότητας μακροπρόθεσμα (βλ. τμήματα 1 και 4.4).

Τα αποτελέσματα της αγοράς εργασίας εξακολουθούν να βελτιώνονται ταχέως, με πρόβλεψη μείωσης της ανεργίας στο 6,3 % έως το 2019. Η ανεργία μειώθηκε από 11,1 % το 2017 σε ποσοστό 8,2 % κατά προσωρινή εκτίμηση το 2018, υποστηριζόμενη από ισχυρή αύξηση της απασχόλησης. Η θετική αυτή τάση αναμένεται να συνεχιστεί, αν και με βραδύτερο ρυθμό. Το ποσοστό συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό επίσης βελτιώθηκε και η μακροχρόνια ανεργία μειώθηκε σημαντικά. Οι δείκτες της αγοράς εργασίας βελτιώνονται μεν, δεν υπάρχουν όμως ακόμη αποδείξεις για υπερθέρμανση των μισθών, δεδομένου ότι μεγάλο μέρος της αύξησης της απασχόλησης κατευθύνεται στους τομείς χαμηλών μισθών και η υποτονικότητα της αγοράς εργασίας εξακολουθεί να υφίσταται.

Λαμβάνονται μέτρα για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και την προώθηση ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας (βλ. τμήμα 4.3.1).

Συνολική αξιολόγηση

Οι ανισορροπίες αποθεμάτων παραμένουν υψηλές, κυρίως όσον αφορά τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, το ιδιωτικό, το δημόσιο και το εξωτερικό χρέος. Παρά την πρόσφατη βελτίωση, οι ευπάθειες της Κύπρου, οι οποίες οφείλονται κυρίως σε μακροχρόνιες ανισορροπίες αποθεμάτων, εξακολουθούν να είναι σημαντικές. Οι δείκτες δημόσιου, ιδιωτικού και εξωτερικού χρέους εξακολουθούν να είναι υψηλοί.

Το υψηλό, αν και μειούμενο, επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPL) και η χαμηλή κερδοφορία υπογραμμίζουν τα τρωτά σημεία του τραπεζικού τομέα. Τα ζητήματα προσαρμογής στην αγορά εργασίας έχουν σε μεγάλο βαθμό επιλυθεί, όπως προκύπτει από την έντονη αύξηση της απασχόλησης και την πτώση της ανεργίας. Οι εναπομένοντες κίνδυνοι στον τομέα αυτόν συνδέονται κυρίως με τη χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας, η οποία εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική αδυναμία της κυπριακής οικονομίας.

Η σύνθεση των κινδύνων έχει μετατοπιστεί κατά το προηγούμενο έτος και ορισμένες ανισορροπίες έχουν μειωθεί ενώ άλλες έχουν αυξηθεί. Από άποψη ροών, πολλές ανισορροπίες μειώνονται, με τη βοήθεια της ανοδικής φάσης του οικονομικού κύκλου. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις συνθήκες απασχόλησης, οι οποίες έχουν βελτιωθεί σημαντικά, καθώς το ποσοστό ανεργίας βρίσκεται σήμερα στο χαμηλότερο επίπεδο οκτώ ετών. Η απομόχλευση του ιδιωτικού τομέα σημειώνει επίσης πρόοδο, κυρίως λόγω της ισχυρής αύξησης του ΑΕΠ, των διαγραφών μη εξυπηρετούμενων δανείων, των αποπληρωμών σε μετρητά και των συμφωνιών ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία. Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια μειώθηκαν σημαντικά, καθώς μεγάλος όγκος δανείων αποκόπηκε από τον τραπεζικό τομέα κατά την έξοδο από την αγορά της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας. Ωστόσο, αυτό οδήγησε επίσης σε σημαντική αύξηση του δημόσιου χρέους το 2018, αν και αυτό αναμένεται να αρχίσει να μειώνεται και πάλι το 2019.

Η αποτελεσματική εφαρμογή των μέτρων πολιτικής που έχουν ληφθεί και η αντιμετώπιση τυχόν ανεπαρκειών που απομένουν είναι ουσιαστικής σημασίας για την περαιτέρω μείωση των ανισορροπιών. Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά την εφαρμογή των μέτρων που αντιμετωπίζουν τις μακροοικονομικές ανισορροπίες, ιδίως το υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων (βλ. επίσης τμήματα 2, 4.1 και 4.2 και παράρτημα Α). Ωστόσο, εξακολουθούν να εκκρεμούν οι δεσμεύσεις για μεταρρυθμίσεις σε διάφορους τομείς, για παράδειγμα η μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος (ιδίως ο χειρισμός των μη εξυπηρετούμενων δανείων από τα δικαστήρια και η βελτίωση της εκτέλεσης των συμβάσεων) και η δημιουργία ενός αξιόπιστου συστήματος για την έκδοση και τη μεταβίβαση τίτλων ιδιοκτησίας. Η

λειτουργία της Υπηρεσίας Αφερεγγυότητας και οι πληροφορίες σχετικά με τους δανειολήπτες χρειάζονται περαιτέρω βελτίωση. Η συνέχιση της δημοσιονομικής πειθαρχίας έχει επίσης καίρια σημασία για τη μείωση του δημόσιου χρέους.

Πίνακας 3.1: Μήτρα αξιολόγησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών - Κύπρος

	Βαρύτητα του προβλήματος	Εξέλιξη και προοπτικές	Απάντηση πολιτικής
<i>Ανισορροπίες (μη βιώσιμες τάσεις, ευπάθειες και συναφείς κίνδυνοι)</i>			
Χρηματοπιστωτικός τομέας	<p>Στο 45 % του συνολικού αποθέματος δανείων, τον Ιούνιο του 2018*, ο δείκτης των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) στον τραπεζικό τομέα στην Κύπρο παραμένει ένας από τους υψηλότερους στην ΕΕ.</p> <p>Οι τράπεζες δεν είναι ακόμη σε θέση να παράγουν κέρδη με βιώσιμο τρόπο, ώστε να διασφαλίσουν επαρκή κεφαλαιοποίηση.</p> <p>Υπάρχει ένα μεγάλο ποσοστό εξασφαλισμένων δανείων, των οποίων μεγάλο μέρος δεν είναι εξυπηρετούμενο (και περίπου το ήμισυ των ΜΕΔ βρίσκονται σε λογαριασμούς που έχουν τερματιστεί, για τα οποία οι τράπεζες θεωρούν ότι δεν είναι βιώσιμη η λύση της αναδιάρθρωσης).</p>	<p>Η μείωση του δείκτη ΜΕΔ ήταν μεγαλύτερη το 2018 σε σχέση με τα τελευταία έτη. Οι πωλήσεις των δανείων που άρχισαν το 2018, μαζί με την πώληση και τη διάλυση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, αποτέλεσαν τους βασικούς παράγοντες της μείωσης. Ωστόσο, τόσο τα νοικοκυριά όσο και οι τομείς των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών εξακολουθούν να εμφανίζουν πολύ υψηλούς δείκτες ΜΕΔ (περίπου 50 % και 38 % αντίστοιχα, στα μέσα του 2018). Η ικανότητα δημιουργίας περαιτέρω κεφαλαιακών αποθεμάτων ασφαλείας εξακολουθεί να παρεμποδίζεται από τη χαμηλή κερδοφορία και τους υψηλούς κινδύνους των ΜΕΔ. Η ροή πιστώσεων προς την οικονομία εξακολουθεί να είναι περιορισμένη. Το υψηλό επίπεδο εξασφαλισμένων δανείων θέτει προκλήσεις όσον αφορά την αντίληψη του πιστωτικού κινδύνου. Παρά ταύτα, τα επίπεδα των προβλέψεων βελτιώθηκαν σημαντικά. Οι απαιτήσεις ως προς τις προβλέψεις έχουν ενισχυθεί, με αποτέλεσμα να ευθυγραμμιστούν οι προβλέψεις με τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ το 2017.</p>	<p>Έχει αρχίσει να καθιερώνεται στρατηγική πολιτικής τριών πυλώνων για τη μείωση των ΜΕΔ (νόμιμη δέσμη μέτρων για την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας και της ΕΣΤΙΑΣ).</p> <p>Η αναθεώρηση των κανόνων πολιτικής δικονομίας και του αστικού δικαίου, καθώς και τα μέτρα για τη βελτίωση της διοίκησης και της λειτουργίας των δικαστηρίων, αναμένεται να αυξήσουν την αποτελεσματικότητα του χειρισμού των υποθέσεων ΜΕΔ, καθώς και να βελτιστούν την εκτέλεση των συμβάσεων και, σε τελική ανάλυση, τη νοοτροπία αποπληρωμής.</p>
Ιδιωτικό χρέος	<p>Το ιδιωτικό χρέος στην Κύπρο ανήλθε στο 292% του ΑΕΠ κατά το τρίτο τρίμηνο του 2018, παραμένοντας ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην ΕΕ.</p> <p>Όσον αφορά τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, ακόμη και αν εξαιρεθούν οι οντότητες ειδικού σκοπού, το εταιρικό χρέος εξακολουθεί να είναι υψηλό. Η υπερχρέωση του τομέα των νοικοκυριών αντανακλά τα υψηλά αποθέματα ενυπόθηκων δανείων και καναλαδικών δανείων. Τόσο τα νοικοκυριά όσο και οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες είναι ευάλωτα/-ες στους κλυδωνισμούς, λόγω των υψηλών ακόμη πιστωτικών ανοιγμάτων τους.</p> <p>Μεγάλο μέρος των αποθεμάτων χρέους είναι μη εξυπηρετούμενο, κυρίως λόγω της πλημμελούς εκτέλεσης των συμβάσεων. Το γεγονός αυτό βλάπτει τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και αυξάνει τον ευάλωτο χαρακτήρα της συνολικής οικονομίας.</p>	<p>Η απομύχλευση του ιδιωτικού τομέα συνεχίζεται με βραδυ ρυθμό. Ο δείκτης χρέους των νοικοκυριών προς το ΑΕΠ μειώθηκε από το 119 % το 2016 στο 108 % το 2017, και περαιτέρω στο 97 % κατά το πρώτο τρίμηνο του 2018, ενώ στην περίπτωση των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, ο δείκτης μειώθηκε από το 219 % το 2016 στο 209 % το 2017, και περαιτέρω στο 195 % κατά το τρίτο τρίμηνο του 2018.</p> <p>Η αύξηση του ΑΕΠ αποτελεί βασικό παράγοντα για τη μείωση του δείκτη χρέους προς το ΑΕΠ («φαινόμενο παρανομαστή») και, ως εκ τούτου, ένα υποβαθμισμένο αναπτυξιακό περιβάλλον θα επιβραδύνει την υποχώρηση του ιδιωτικού χρέους. Οι διαγραφές δανείων, οι αποπληρωμές και οι συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία συνέβαλαν στη μείωση του αποθέματος χρέους τόσο των νοικοκυριών όσο και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών. Τα νέα δάνεια, παρότι περιορισμένα, χορηγούνται ως επί το πλείστον σε μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, σε τομείς στους οποίους τα αποθέματα χρέους και τα ΜΕΔ εξακολουθούν να είναι πολύ υψηλά. Οι καθαρές πιστωτικές ροές προς τον τομέα των νοικοκυριών παραμένουν αρνητικές. Οι συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία ενδέχεται να μην αποτελούν βιώσιμη στρατηγική μακροπρόθεσμα, δεδομένου ότι οι τράπεζες καθίστανται ευάλωτες σε ακίνητα περιουσιακά στοιχεία. Η χρήση των μέσων αφερεγγυότητας εξακολούθησε να είναι περιορισμένη, εν μέρει λόγω ελλείψεων στην Υπηρεσία Αφερεγγυότητας.</p>	<p>Οι αναθεωρήσεις των πλαισίων αφερεγγυότητας και εκποιήσεων μπορεί να επιταχύνουν τη μείωση του ιδιωτικού χρέους.</p> <p>Επιπλέον, το σχέδιο ΕΣΤΙΑ μπορεί επίσης να μειώσει το ιδιωτικό χρέος, εάν οι δανειολήπτες αρχίσουν και πάλι να εξυπηρετούν τα δάνειά τους. Η έγκαιρη αξιοποίηση των εργαλείων εκποίησης σε περίπτωση εκ νέου αθέτησης, στο πλαίσιο του σχεδίου, μπορεί να συμβάλει στην αποτροπή των στρατηγικών αθετήσεων.</p> <p>Η πρόσδος όσον αφορά τη βελτίωση της προστασίας των τίτλων ιδιοκτησίας και τη διευκόλυνση της ρευστοποίησης των εξασφαλίσεων είναι περιορισμένη. Εξακολουθεί να απουσιάζει μια συνολική μεταρρύθμιση του ισχύοντος συστήματος μεταβίβασης και έκδοσης τίτλων ιδιοκτησίας.</p>
Δημόσιο χρέος	<p>Ο δείκτης δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ ήταν πολύ υψηλός και ανερχόταν στο 109,2 % στα τέλη του Οκτωβρίου 2018, εκθέτοντας τη χώρα σε μεταβολές των χρηματοπιστωτικών ή οικονομικών συνθηκών.</p>	<p>Μετά τη σημαντική μείωσή του το 2017, ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ αυξήθηκε εκ νέου το 2018 (λόγω έκτακτων συναλλαγών με τη Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα). Σύμφωνα με τις προβολές, θα εξακολουθήσει να μειώνεται σταθερά και πάλι από το 2019 και μετά.</p> <p>Έπειτα από 6 έτη, το φθινόπωρο του 2018, η διαβάθμιση των κυπριακών κρατικών ομολόγων επανήλθε σε βαθμίδα επένδυσης (από τους τρεις στους τέσσερις κύριους οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας).</p>	<p>Τα μέτρα πολιτικής για τη μείωση των ΜΕΔ έχουν προσωρινό αρνητικό αντίκτυπο στο δημόσιο χρέος, ιδίως το 2018. Οι ρητές ενδεχόμενες υποχρεώσεις έχουν επίσης αυξηθεί σημαντικά (προερχόμενες από αντεγγυήσεις του Δημοσίου προς τον αγοραστή της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, την Ελληνική Τράπεζα, με τη μορφή των σχεδίων προστασίας περιουσιακών στοιχείων). Ωστόσο, έχουν μειώσει τους κινδύνους από τον τραπεζικό τομέα, έχουν ενισχύσει την εμπιστοσύνη των επενδυτών και έχουν συμβάλει στην αναβάθμιση της αξιολόγησης του δημόσιου χρέους της Κύπρου σε βαθμίδα επένδυσης, γεγονός που μειώνει, με τη σειρά του, το κόστος αναχρηματοδότησης για την κυβέρνηση.</p>

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

Εξωτερική θέση	<p>Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση της Κύπρου εξακολούθησε να είναι πολύ υψηλή, στο -105,5 % του ΑΕΠ κατά το τρίτο τρίμηνο του 2018, γεγονός που την εκθέτει σε δυσμενείς κλιδωνισμούς ή μεταβολές του κλίματος της αγοράς. Το καθαρό εξωτερικό χρέος έναντι του ΑΕΠ παρέμεινε επίσης μεγάλο, στο 103,0 % κατά το τρίτο τρίμηνο του 2018. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ήταν πολύ μεγάλο, στο 8,4% του ΑΕΠ το 2017 και στο 7,5 του ΑΕΠ κατά το τρίτο τρίμηνο του 2018 (με βάση το κυλιόμενο άθροισμα τεσσάρων τριμήνων). Σημαντικό μέρος αυτών των εξωτερικών υποχρεώσεων προέκυψε από τις οντότητες ειδικού σκοπού, γεγονός που μετριάζει σε κάποιον βαθμό τους εξωτερικούς κινδύνους σε σχέση με αυτά που υποδηλώνουν τα επίσημα στοιχεία. Η σταθμισμένη πραγματική συναλλαγματική ισοτιμία μειώθηκε κατά 5,9 % σε διάστημα τριών ετών, πέραν του κατώτατου ορίου -5 % της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών, γεγονός που αντικατοπτρίζει τον χαμηλό εγχώριο πληθωρισμό.</p>	<p>Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση και το καθαρό εξωτερικό χρέος προς το ΑΕΠ συμπίεστηκαν σημαντικά κατά τα τρία τρίμηνα του 2018, γεγονός στο οποίο συνέβαλε επίσης η υψηλή ονομαστική αύξηση.</p> <p>Η εγχώρια αποταμίευση είναι χαμηλή, λόγω των αρνητικών αποταμιεύσεων των νοικοκυριών. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί ένα κενό μεταξύ αποταμίευσης και επένδυσης, υπέρ των ξένων επενδύσεων.</p> <p>Υπό συνθήκες ισχυρής οικονομικής ανάκαμψης, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε απότομα κατά τα τελευταία έτη. Η ισχυρή εγχώρια ζήτηση που αυξάνει τις εισαγωγές και ο εντεινόμενος ανταγωνισμός σε τουριστικές εξαγωγές αποτελούν παράγοντες που πρόκειται να οδηγήσουν σε μόνιμους μεγάλα ελλείμματα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στο εγγύς μέλλον.</p> <p>Ο πληθωρισμός απέκτησε θετικό πρόσημο από το 2017 και συμβάλλει στην αντιστροφή της τάσης για υποτίμηση της σταθμισμένης πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας.</p>	<p>Οι εξαγωγές τουριστικών υπηρεσιών έχουν τονωθεί από τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην περαιτέρω επέκταση της τουριστικής περιόδου και στη βελτίωση της ποιότητας του τουρισμού. Σε άλλους τομείς τα επιτεύγματα είναι λιγότερα.</p> <p>Με τη σταδιακή εξάλειψη της ανταγωνιστικότητας του κόστους, τα κέρδη από την αύξηση της παραγωγικότητας και η συγκράτηση του πληθωρισμού των μισθών αποκτούν καθοριστική σημασία.</p>
Ζητήματα προσαρμογής			
Δυνητική ανάπτυξη	<p>Η δυνητική ανάπτυξη παραμένει χαμηλή, εκτιμώμενη σε περίπου 2 % κατά την περίοδο 2017-2021, ενώ ο πληθωρισμός είναι επίσης χαμηλός.</p>	<p>Κατά το παρελθόν, η δυνητική ανάπτυξη ήταν περιορισμένη, λόγω του χαμηλού επιπέδου επενδύσεων και της στάσιμης αύξησης της παραγωγικότητας. Οι επενδύσεις αυξήθηκαν κατά την τελευταία διετία, αλλά λόγω του χαρακτήρα τους, δεν αναμένονται σημαντικές επιπτώσεις στη δυνητική ανάπτυξη. Η αύξηση της παραγωγικότητας παραμένει στάσιμη.</p>	<p>Έχει αρχίσει να εφαρμόζεται σταδιακά σχέδιο δράσης για την ανάπτυξη, στόχος του οποίου είναι να βελτιώσει το επιχειρηματικό περιβάλλον και να συμβάλει στην ανάπτυξη βασικών τομέων της οικονομίας. Ωστόσο, απουσιάζει η πρόοδος ως προς την εφαρμογή βασικών στοιχείων.</p> <p>Η πρόοδος όσον αφορά την εφαρμογή των σχεδίων ιδιωτικοποίησης για την προσέλκυση επενδύσεων, την αύξηση του ανταγωνισμού και τη μείωση των τιμών στις βιομηχανίες δικτύου είναι αργή.</p>
Ανεργία	<p>Η ανεργία ήταν ακόμη υψηλή το 2017, στο 11,1 %. Ο μέσος όρος τριετίας ανήλθε στο 13,0 %, υπερβαίνοντας το κατώτατο όριο της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών (ΔΜΑ). Η ανεργία των νέων και η μακροχρόνια ανεργία ανήλθαν επίσης σε υψηλά επίπεδα, χωρίς ωστόσο να υπερβαίνουν πλέον το κατώτατο όριο.</p> <p>Το ποσοστό απασχόλησης, το οποίο μειώθηκε κατά 0,4 εκατοστιαίες μονάδες κατά τη διάρκεια τριετούς περιόδου, έχει υπερβεί το κατώτατο όριο της ΔΜΑ.</p>	<p>Η ανεργία εξακολούθησε να μειώνεται αισθητά το 2018 (8,4 % κατά το τρίτο τρίμηνο του 2018). Η τάση αυτή αναμένεται να συνεχιστεί κατά τα προσεχή έτη, υποστηριζόμενη από ισχυρή ανάπτυξη. Η ανεργία των νέων εξακολούθησε να μειώνεται (18,7 % κατά το τρίτο τρίμηνο του 2018) και η μακροχρόνια ανεργία έχει περιέλθει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το ποσοστό απασχόλησης έχει επίσης βελτιωθεί.</p> <p>Το ποσοστό των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης εξακολουθεί να είναι υψηλό, ενώ η συμμετοχή στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση παραμένει χαμηλή.</p>	<p>Η ικανότητα των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης ενισχύθηκε. Ωστόσο, όσον αφορά την αποτελεσματικότητα, είναι αναγκαίο να καταβληθούν περισσότερες προσπάθειες. Ο αντίκτυπος των ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί.</p> <p>Ένα σχέδιο δράσης για την προσέγγιση των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης βρίσκεται ακόμη σε αρχικό στάδιο.</p> <p>Λαμβάνονται μέτρα για να ενισχυθεί η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, καθώς και η ποιότητα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά η εφαρμογή τους είναι βραδεία.</p>
Συμπεράσματα από την ανάλυση της εμπειριστατωμένης επισκόπησης			
<ul style="list-style-type: none"> • Η Κύπρος χαρακτηρίζεται από μεγάλες ανισορροπίες αποθεμάτων, με τη μορφή του υψηλού εξωτερικού και εσωτερικού χρέους, τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου, σε συνδυασμό με το πολύ υψηλό επίπεδο των ΜΕΔ στο τραπεζικό σύστημα. Το γεγονός αυτό εκθέτει μια χώρα σε δυσμενείς κλιδωνισμούς και μεταβολές του κλίματος των αγορών, το οποίο συνεπάγεται αρνητικές επιπτώσεις στην πραγματική οικονομία. • Ορισμένες ανισορροπίες αποθεμάτων — ιδίως το ιδιαίτερα μεγάλο απόθεμα χρέους των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, τα ΜΕΔ και η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση — υποχωρούν, αλλά με αρκετά αργό ρυθμό, χάρη στην έντονη οικονομική ανάπτυξη και, στην περίπτωση των ΜΕΔ, με διευκόλυνση από μέτρα πολιτικής. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών έχει διευρυνθεί και αναμένεται να παραμείνει σημαντικό, λόγω της σταθερής εγχώριας ζήτησης, η οποία δεν συμβάλλει στη μείωση των ανισορροπιών. Η ανεργία μειώνεται συνεχώς και αναμένεται να εξακολουθήσει να συρρικνώνεται στο πλαίσιο της έντονης οικονομικής μεγέθυνσης. • Το 2018 γράφθηκε και άρχισε να εφαρμόζεται στρατηγική για τη μείωση των ΜΕΔ. Ορισμένα αποτελέσματα εμφανίστηκαν ήδη το 2018, δεδομένου ότι ένας μεγάλος όγκος ΜΕΔ τέθηκε εκτός του τραπεζικού τομέα, μετά την έξοδο της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας από την αγορά. Ωστόσο, ο συνολικός αντίκτυπος της στρατηγικής θα εμφανιστεί με την πάροδο του χρόνου. Επιπλέον, απαιτούνται πρόσθετες προσπάθειες για να βελτιωθούν τα εξής: i) οι διαθέσιμες πληροφορίες σχετικά με τους δανειολήπτες, ii) η αποτελεσματικότητα της Υπηρεσίας Αφερεγγυότητας, iii) ο χειρισμός των ΜΕΔ στα δικαστήρια και η εκτέλεση των συμβάσεων, και iv) το σύστημα εκδόσης και μεταβίβασης των τίτλων ιδιοκτησίας. Η διασφάλιση της δημοσίου πειθαρχίας έχει επίσης καθοριστική σημασία για τη μείωση του δημόσιου χρέους. Εξακολουθούν να απαιτούνται μέτρα για να ενισχυθούν η αποδοτικότητα και ο ανταγωνισμός στις βιομηχανίες δικτύου και να βελτιωθούν περαιτέρω οι συνθήκες στην αγορά εργασίας. 			

* Η πρώτη στήλη συνοψίζει ζητήματα με ιδιαίτερη βαρύτητα με σκοπό να παρουσιαστεί η τάξη μεγέθους του επιπέδου των ανισορροπιών. Η δεύτερη στήλη αναφέρει ευρήματα που αφορούν την εξέλιξη και τις προοπτικές των ανισορροπιών. Η τρίτη στήλη αναφέρει πρόσφατα και προβλεπόμενα σχετικά μέτρα. Αναφέρονται ευρήματα για κάθε πηγή ανισορροπίας και κάθε ζήτημα προσαρμογής. Οι τρεις τελευταίες παράγραφοι της μήτρας συνοψίζουν τις γενικές προκλήσεις, με βάση τη βαρύτητά τους, τις εξελίξεις και προοπτικές τους και την απάντηση πολιτικής.

** Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας· περιλαμβάνει μόνο τα ανοίγματα έναντι μη χρηματοοικονομικών εταιρειών και νοικοκυριών.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

4. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ

4.1. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

4.1.1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ* (18)

Η βραχυπρόθεσμη δημοσιονομική βιωσιμότητα προκαλεί ανησυχία, εξαιτίας των ενδεχόμενων δευτερογενών επιπτώσεων των μακροοικονομικών, χρηματοπιστωτικών και ανταγωνιστικών ανισορροπιών, οι οποίες πρόσφατα οξύνθηκαν λόγω της αύξησης του δημόσιου χρέους. Η ανάλυση βάσει δεικτών (19) υποδεικνύει κινδύνους δημοσιονομικής πίεσης βραχυπρόθεσμα (εντός 1 έτους), βάσει των πλέον πρόσφατων στοιχείων και των φθινοπωρινών προβλέψεων της Επιτροπής του 2018 (βλ. παράρτημα Β). Όπως και στο παρελθόν, η υψηλή τιμή του δείκτη οφείλεται σε βραχυπρόθεσμους κινδύνους από άποψη χρηματοπιστωτικής ανταγωνιστικότητας, αυτή τη φορά εν μέσω απότομης αύξησης του δημόσιου χρέους το 2018, λόγω της λήψης έκτακτων μέτρων τραπεζικής στήριξης. Ειδικότερα, ο υποδείκτης χρηματοπιστωτικής ανταγωνιστικότητας υποδεικνύει βραχυπρόθεσμες ευπάθειες, ιδίως λόγω της αρνητικής καθαρής αποταμίευσης των νοικοκυριών, της μεγάλης αρνητικής καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης και του υψηλού χρέους του ιδιωτικού τομέα, σημαντικό τμήμα του οποίου είναι βραχυπρόθεσμο. Ωστόσο, η τιμή του δείκτη S0 για την Κύπρο μόλις που έχει αγγίζει το κρίσιμο όριο του, ενώ ορισμένες άλλες δημοσιονομικές μεταβλητές της χώρας έχουν θετικό προσανατολισμό. Αυτό ισχύει ιδίως για το μεγάλο πρωτογενές πλεόνασμα, το οποίο αναμένεται να επιτρέψει σημαντική μείωση του δημόσιου χρέους το 2019.

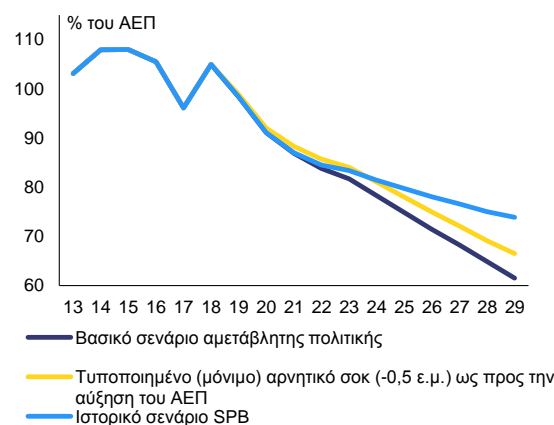
Ωστόσο, πρόσφατα βελτιώθηκαν οι αντιλήψεις των χρηματοπιστωτικών αγορών όσον αφορά

(18) Ο αστερίσκος υποδηλώνει ότι η ανάλυση που παρουσιάζεται στο παρόν τμήμα συμβάλλει στην εμπειριστωμένη επισκόπηση στο πλαίσιο της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών (βλ. τμήμα 3 για σύνοψη των κυριότερων ευρημάτων).

(19) Η βραχυπρόθεσμη δημοσιονομική πίεση μετράται με τον δείκτη S0, έναν δείκτη έγκαιρης αντίχρεωσης που έχει σχεδιαστεί με βάση παλαιότερες κρίσεις για να επισημαίνει βραχυπρόθεσμους δημοσιονομικούς κινδύνους που απορρέουν από τη χρηματοπιστωτική ανταγωνιστικότητα ή τη δημοσιονομική πλευρά της οικονομίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019α).

τον κίνδυνο χώρας της Κύπρου. Τους βραχυπρόθεσμους κινδύνους δημοσιονομικής βιωσιμότητας μετριάζουν κάπως η πρόσφατη αναβάθμιση της αξιολόγησης των κυπριακών ομολόγων στην κατηγορία «investment grade» από τρεις μεγάλους οργανισμούς πιστοληπτικής αξιολόγησης, καθώς και η σημαντική αύξηση των ταμειακών διαθέσιμων ασφαλείας (τα οποία καλύπτουν όλες τις χρηματοδοτικές ανάγκες ως το τρίτο τρίμηνο του 2019). Παρά τις διακυμάνσεις στη διαφορά (spread) της απόδοσης των κρατικών ομολόγων το 2018, κυρίως λόγω της πώλησης της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας και εξωτερικών συμβάντων, η απόκλιση της απόδοσης των κρατικών 10ετών ομολόγων από τα γερμανικά 10έτη ομόλογα «Bund» πρόσφατα (τον Ιανουάριο του 2019), περιορίστηκε στο 2,0 %.

Διάγραμμα 4.1.1: Προβολές του δημόσιου χρέους

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Εκθεση του 2018 για τη δημοσιονομική διατηρησιμότητα)

Δεδομένου του αρχικά υψηλού δημόσιου χρέους της, η Κύπρος αντιμετωπίζει μέτριο κίνδυνο δημοσιονομικής βιωσιμότητας μεσοπρόθεσμα. Η ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους δείχνει ότι, υπό κανονικές οικονομικές συνθήκες χωρίς αλλαγή δημοσιονομικής πολιτικής (βασικό σενάριο), ο δείκτης του χρέους της γενικής κυβέρνησης προς το ΑΕΠ θα μειωθεί περίπου στο 62 % έως το 2029, παραμένοντας όμως ελαφρώς άνω του κρίσιμου ορίου του 60 % (βλ. διάγραμμα 4.1.1). Η προβλεπόμενη σημαντική μείωση κατά 29,5 εκατοστιαίες μονάδες μεταξύ του 2020 και του 2029 θα βασιστεί στις συνεχιζόμενες ισχυρές δημοσιονομικές επιδόσεις, που γίνονται

παραδεκτές στο σενάριο χωρίς αλλαγή της δημοσιονομικής πολιτικής (με διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο αμετάβλητο στο 2,9 % του ΑΕΠ⁽²⁰⁾), και θα στηρίζεται σε θετικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα (διαφορά επιτοκίου - ρυθμού ανάπτυξης) και στη μείωση των δαπανών λόγω της γήρανσης του πληθυσμού κατά το μεγαλύτερο μέρος της επόμενης δεκαετίας. Η εκτίμηση μέτριου κινδύνου επιβεβαιώνεται από εναλλακτικά σενάρια και από σενάρια προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων, συμπεριλαμβανομένων των στοχαστικών προβολών⁽²¹⁾. Ο δείκτης βιωσιμότητας S1, ο οποίος μετρά τους κινδύνους βιωσιμότητας έως το 2033, καταδεικνύει χαμηλό μεσοπρόθεσμο κίνδυνο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019α).

Επίσης, ο μακροπρόθεσμος κίνδυνος δημοσιονομικής βιωσιμότητας της Κύπρου εκτιμάται ως μέτριος. Η ανάλυση του δείκτη κενού βιωσιμότητας S2 υποδηλώνει περιορισμένο κίνδυνο (βλ. παράρτημα Β). Ανερχόμενος στις -0,9 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, υποδηλώνει ότι, σύμφωνα με το βασικό σενάριο, ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ θα σταθεροποιηθεί μακροπρόθεσμα με την παραδοχή ότι θα συνεχιστεί το διαρθρωτικό πρωτογενές πλεόνασμα. Το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται στην ευνοϊκή αρχική δημοσιονομική θέση, η οποία μακροπρόθεσμα υπεραντισταθμίζει την προβλεπόμενη αύξηση των δαπανών λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, κυρίως εξαιτίας των συνταξιοδοτικών δαπανών⁽²²⁾. Η ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους που αναπτύσσεται ανωτέρω καταδεικνύει μέτριο κίνδυνο μακροπρόθεσμα, λόγω ευπαθειών συνδεδεμένων με το υψηλό χρέος.

Εξακολουθούν να υφίστανται ενδεχόμενοι κίνδυνοι στον τραπεζικό τομέα, ιδίως βραχυπρόθεσμα, κυρίως λόγω του υψηλού ποσοστού των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

⁽²⁰⁾ Αυτό συνεπάγεται σχετικά υψηλό για τα ευρωπαϊκά πρότυπα διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο. Κατά την περίοδο 1980-2018, μόνο στο 17 % των περιπτώσεων, οι χώρες της ΕΕ μπόρεσαν να επιτύχουν διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο μεγαλύτερο του 2,9 % του ΑΕΠ.

⁽²¹⁾ Οι στοχαστικές προβολές εξηγούν την αβεβαιότητα των βασικών προβολών κατά λεπτομερέστερο τρόπο από τις προσδιοριστικές προβολές.

⁽²²⁾ Σύμφωνα με την έκθεση του 2018 για τη γήρανση του πληθυσμού, οι δημόσιες συνταξιοδοτικές δαπάνες θα αυξηθούν από το 10,2 % του ΑΕΠ το 2016 στο 12,4 % το 2070. Οι συνολικές δαπάνες που συνδέονται με την ηλικία προβλέπεται να αυξηθούν κατά 1 εκατοστιαία μονάδα του ΑΕΠ κατά την ίδια περίοδο.

Σύμφωνα με το συστημικό μοντέλο ζημιών προερχόμενων από τον τραπεζικό τομέα (SYMBOL) της Επιτροπής, η Κύπρος είναι το πλέον εκτεθειμένο κράτος μέλος σε βραχυπρόθεσμους δημοσιονομικούς κινδύνους σε ένα σενάριο ακραίων καταστάσεων με επανάληψη της πρόσφατης χρηματοπιστωτικής κρίσης. Με βάση το σημερινό επίπεδο των μη εξυπηρετούμενων δανείων και συντηρητικές παραδοχές περί ζημιών, η ανακεφαλαιοποίηση των συστημικών τραπεζών της Κύπρου με δημόσιους πόρους στο 10,5 % των σταθμισμένων ως προς τον κίνδυνο στοιχείων ενεργητικού τους θα μπορούσε να αυξήσει βραχυπρόθεσμα (1ο τρίμηνο του 2019) το δημόσιο χρέος κατά 3,1 % στο 17,5 % του ΑΕΠ, ανάλογα με το σενάριο ⁽²³⁾. Οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι θεωρούνται σημαντικότεροι βραχυπρόθεσμα, δεδομένου ότι εξακολουθούν να εφαρμόζονται δίχτυα ασφαλείας υπό τη μορφή αύξησης των κεφαλαιακών απαιτήσεων, διασώσεων με ίδια μέσα και εθνικών και υπερεθνικών ταμείων εξυγίανσης. Ωστόσο, η έκθεση της χώρας σε κινδύνους έμμεσης ενδεχόμενης υποχρέωσης συνδεδεμένους με τον τραπεζικό τομέα αναμένεται να μειωθεί σε ποσοστό κάτω του 0,5 % του ΑΕΠ έως το 2029, καθώς τα δίχτυα ασφάλειας θα έχουν τεθεί πλήρως σε εφαρμογή, και με την παραδοχή ότι οι επιπτώσεις των μη εξυπηρετούμενων δανείων θα καταστούν αμελητέες μακροπρόθεσμα ⁽²⁴⁾ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019α).

Η φύση των ενδεχόμενων κινδύνων που συνδέονται με τον τραπεζικό τομέα μεταβλήθηκε μετά την πώληση της κρατικής Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας. Αφενός, η πώληση και η εκκαθάριση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας —της δεύτερης σε μέγεθος τράπεζας της χώρας που βαρυνόταν με ένα μεγάλο

⁽²³⁾ Η χαμηλότερη έκθεση προκύπτει από το σενάριο αναφοράς, σύμφωνα με το οποίο μόνο το υποσύνολο των τραπεζών που θεωρούνται συστημικές θα υποβληθεί σε εξυγίανση και ανακεφαλαιοποίηση. Νέο στοιχείο σε σχέση με την έκθεση χώρας - Κύπρος 2018, αποτελούν τα δύο πρόσθετα εξεταζόμενα σενάρια, σύμφωνα με τα οποία όλες οι τράπεζες θα υποβληθούν σε εξυγίανση και ανακεφαλαιοποίηση. Στο πλέον δυσμενές σενάριο γίνεται η υπόθεση ότι όλες οι τράπεζες θα υποβληθούν σε εξυγίανση και ανακεφαλαιοποίηση, και ότι οι και τα ποσοστά ανάκτησης για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια θα ανέλθουν στο 20 % των επιπέδων αναφοράς της Παγκόσμιας Τράπεζας.

⁽²⁴⁾ Το μακροπρόθεσμο σενάριο SYMBOL δεν επιχειρεί να συμπεριλάβει τα αποτελέσματα της δέσμης μέτρων για τις τράπεζες του Νοεμβρίου 2016, η οποία βρίσκεται ακόμη υπό διαπραγμάτευση (τελικά στάδια τριμερών διαλόγων).

χαρτοφυλάκιο μη εξυπηρετούμενων δανείων— μείωσε τις έμμεσες ενδεχόμενες υποχρεώσεις που συνδέονται με τον τραπεζικό τομέα. Αφετέρου, για να διευκολυνθεί η πώληση της τράπεζας, το κράτος έλαβε μέτρα δημόσιας στήριξης τα οποία είχαν υψηλό κόστος για τα δημόσια οικονομικά (βλ. τμήμα 1 και τμήμα 4.1.2). Μεταξύ άλλων, αυξήθηκε η έκθεση του κράτους σε άμεσες ενδεχόμενες υποχρεώσεις υπό τη μορφή κρατικών εγγυήσεων. Αυτό οφείλεται κυρίως στη δημιουργία σχεδίων προστασίας περιουσιακών στοιχείων που συμφωνήθηκαν στο πλαίσιο της πώλησης της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας.

Το κρατικό επενδυτικό ταμείο μπόρεσε να βελτιώσει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών, αλλά η έγκριση της νομοθετικής πρότασης εξακολουθεί να εκκρεμεί στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Το νομοσχέδιο για τα κρατικά επενδυτικά ταμεία ορίζει τις προϋποθέσεις για τη συλλογή, τη διαχείριση και τη χρήση των μελλοντικών πόρων που θα προέλθουν από την εκμετάλλευση υδρογονανθράκων και ορίζει ότι η κυβέρνηση θα μπορεί να χρησιμοποιεί μέρος των εσόδων για τη μείωση του δημόσιου χρέους. Η Βουλή των Αντιπροσώπων ακόμη συζητά ορισμένες προταθείσες τροποποιήσεις του νομοσχεδίου. Η έγκρισή του θα συμβάλει στη διασφάλιση της βιώσιμης χρήσης των εσόδων από την εκμετάλλευση των αποθεμάτων υδρογονανθράκων και στη βελτίωση των προοπτικών της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους.

4.1.2. ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ*

Δημοσιονομικό πλαίσιο

Η αυστηρή εφαρμογή του δημοσιονομικού πλαισίου είναι απαραίτητη για τον περιορισμό των κινδύνων δημοσιονομικής χαλάρωσης. Επί του παρόντος, δίνεται έμφαση στην αυστηρή εφαρμογή της παράγωγης νομοθεσίας του Περί της Δημοσιονομικής Ευθύνης και του Δημοσιονομικού Πλαισίου Νόμου, ιδίως δε στη μη υπέρβαση των ανώτατων ορίων δαπανών που καθορίζονται στο μεσοπρόθεσμο δημοσιονομικό πλαίσιο. Επιπλέον, τον Μάρτιο του 2018, η κυβέρνηση ενέκρινε απόφαση που συνοδεύει τον Περί της Δημοσιονομικής Ευθύνης και του Δημοσιονομικού Πλαισίου Νόμο, για την πλήρη

μεταφορά της οδηγίας για τα δημοσιονομικά πλαίσια (ΕΕ 2011/85). Με τις εγκριθείσες αλλαγές αποσαφηνίστηκαν οι αρμοδιότητες για την αξιολόγηση των μακροοικονομικών και δημοσιονομικών προβλέψεων, ώστε να βελτιωθεί η διαφάνεια των δημόσιων οικονομικών. Ειδικότερα, το Δημοσιονομικό Συμβούλιο καλείται να συγκρίνει στις εξαμηνιαίες εκθέσεις του τις επίσημες μακροδημοσιονομικές προβολές με τις πλέον πρόσφατες προβλέψεις της Επιτροπής, ενώ το Υπουργείο Οικονομικών έχει την ευθύνη να εξηγεί τυχόν σημαντικές διαφορές μεταξύ αυτών των προβολών. Η εντολή του Δημοσιονομικού Συμβουλίου για την εκ των υστέρων αξιολόγηση της ακρίβειας των μακροδημοσιονομικών προβλέψεων της κυβέρνησης πρόκειται να καλύπτει τουλάχιστον τέσσερα διαδοχικά έτη.

Προκλήσεις πολιτικής

Ο ρυθμός αύξησης των δημόσιων δαπανών έχει επιταχυνθεί από το 2017. Το 2017, οι συνολικές δημόσιες δαπάνες στην Κύπρο ανέρχονταν στο 37,5 % του ΑΕΠ και συνεπώς βρίσκονταν κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (46,6 %). Ωστόσο, η αύξηση των δημόσιων πρωτογενών δαπανών (δηλαδή χωρίς τους τόκους) στην Κύπρο ήταν υψηλότερη από την ονομαστική δυνητική ανάπτυξη το 2017 (περίπου 4,9 % και 3,3 % αντίστοιχα). Αυτός ο ρυθμός αύξησης των δημόσιων δαπανών οφειλόταν τόσο στην αύξηση των τρεχουσών δαπανών όσο και των δημόσιων επενδύσεων. Αν και ο ρυθμός αύξησης των δημόσιων δαπανών πρόσφατα επιταχύνθηκε, τον ξεπέρασε η ρωμαλέα αύξηση των φορολογικών εσόδων, η οποία στηρίζεται στην ισχυρή υποκείμενη οικονομική ανάπτυξη. Μια συνετή δημοσιονομική πολιτική θα απέφευγε κινδύνους που συνδέονται με τη χρήση προσωρινών πρόσθετων εσόδων που οφείλονται στην εξαιρετική αύξηση των εισπραττόμενων φόρων, προκειμένου να χρηματοδοτήσει τις αυξήσεις των μακροπρόθεσμων δαπανών.

Εν μέσω θετικών μακροοικονομικών προοπτικών, πρόσφατα εγκρίθηκαν μέτρα που αυξάνουν το έλλειμμα. Κατά την περίοδο 2018-2023 προβλέπεται η σταδιακή περαιτέρω αύξηση των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων, χάρη στην απόφαση της κυβέρνησης για αντιστροφή των μισθολογικών περικοπών που πραγματοποιήθηκαν από την έναρξη της κρίσης. Με το μέτρο αυτό

αναμένεται να αυξηθεί το συνολικό μισθολογικό κόστος του δημόσιου τομέα, αλλά να παραμείνει κάτω από την αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ, όπως αυτή ορίζεται στη συλλογική σύμβαση μεταξύ της κυβέρνησης και των συνδικαλιστικών οργανώσεων για την τιμαριθμική αναπροσαρμογή των μισθών. Η συλλογική σύμβαση, η οποία επρόκειτο να λήξει στο τέλος του 2018, θα εξακολουθήσει να ισχύει ελλείψει τροποποιήσεων. Επιπλέον, πρόσφατη δικαστική απόφαση που έκρινε αντισυνταγματικές τις περικοπές των συντάξεων του δημόσιου τομέα που πραγματοποιήθηκαν από την έναρξη της κρίσης, είναι πιθανό να έχει πρόσθετο δημοσιονομικό αντίκτυπο⁽²⁵⁾. Το κυβερνητικό μέτρο στήριξης των χαμηλοσυνταξιούχων στο πλαίσιο της καταβολής κοινωνικού μερίσματος και το σχέδιο εθελούσιας αφυπηρέτησης των υπαλλήλων του Κυπριακού Οργανισμού Τουρισμού από τον Ιανουάριο του 2019⁽²⁶⁾ αναμένεται επίσης ότι θα προκαλέσουν αύξηση των δημόσιων δαπανών. Αναμένεται αύξηση των κεφαλαιακών μεταβιβάσεων λόγω του Σχεδίου ΕΣΤΙΑ, το οποίο προβλέπει κρατική στήριξη για την αποπληρωμή των δανείων επιλέξιμων δανειοληπτών, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια των οποίων είναι εξασφαλισμένα με κύρια κατοικία (βλ. τμήμα 4.2.1).

Παρά τα μέτρα που ελήφθησαν, εντείνεται η πίεση για περαιτέρω αύξηση των δημόσιων δαπανών. Οι συνεχιζόμενες συζητήσεις μεταξύ της κυβέρνησης και των συνδικαλιστικών οργανώσεων για τη δημιουργία ταμείου πρόνοιας για τους υπαλλήλους του δημόσιου τομέα που προσελήφθησαν μετά τον Οκτώβριο του 2011 και για συμβάσεις αορίστου χρόνου ενδέχεται να προκαλέσουν επιπλέον επαυξητικές δημοσιονομικές δαπάνες. Επιπλέον, η κατ' αρχήν συμφωνία μεταξύ της κυβέρνησης και των άλλων πολιτικών κομμάτων για τη θέσπιση σχεδίου κρατικής στήριξης των δανειοληπτών που έχουν εξυπηρετούμενα δάνεια εξασφαλισμένα με την κύρια κατοικία τους, βάσει κριτηρίων παρόμοιων

με του Σχεδίου ΕΣΤΙΑ, θα επιβαρύνει αρνητικά το δημοσιονομικό ισοζύγιο.

Αβέβαιος παραμένει ο δυνητικός δημοσιονομικός αντίκτυπος της μεταρρύθμισης του τομέα της υγείας. Ιδίως η μεταρρύθμιση των δημόσιων νοσηλευτηρίων ενδέχεται να δημιουργήσει πρόσθετες δημοσιονομικές πιέσεις. Το εθνικό σύστημα υγείας έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να έχει μακροπρόθεσμα ισοσκελισμένο προϋπολογισμό, χάρη στις καθορισμένες στον νόμο εισφορές στο σύστημα και την αναμενόμενη βελτίωση της αποδοτικότητας των δημόσιων παρόχων υπηρεσιών φροντίδας υγείας.⁽²⁷⁾ Ωστόσο, όπως αναφέρεται στο τμήμα 4.3.2, ο νόμος για την αναδιοργάνωση των δημόσιων νοσηλευτηρίων ορίζει ότι το κράτος θα επιδοτεί τυχόν ελλείμματα των δημόσιων παρόχων υπηρεσιών φροντίδας υγείας κατά τα πρώτα 5 έτη λειτουργίας του συστήματος (από τον Ιούνιο του 2019). Εν τω μεταξύ, οι δημόσιοι πάροχοι υπηρεσιών φροντίδας υγείας καλούνται να προσαρμόσουν σταδιακά τη διάρθρωση εργασίας και κόστους τους ώστε να αυξήσουν την παραγωγικότητά τους, να βελτιώσουν την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και να διατηρήσουν τη ζήτηση για τις δημόσιες υπηρεσίες φροντίδας υγείας σε ένα ορισμένο επίπεδο. Η ικανότητα διακυβέρνησης των δημόσιων νοσηλευτηρίων χρήζει προσεκτικής παρακολούθησης για να διασφαλιστεί η μελλοντική βιωσιμότητα του συστήματος.

Εξακολουθεί να υπάρχει κάποια αβεβαιότητα ως προς τον συνολικό δημοσιονομικό αντίκτυπο των μέτρων τραπεζικής στήριξης που συνδέονται με την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας. Ο αντίκτυπος αυτών των μέτρων στο ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης το 2018 θα αναφερθεί στην κοινοποίηση της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος του Απριλίου του 2019 και θα υποβληθεί σε περαιτέρω επαλήθευση από

⁽²⁵⁾ Η απόφαση συνεπάγεται την πλήρη αποκατάσταση των περικοπών των συντάξεων το 2019, αντί για τη σταδιακή τους επαναφορά σε διάστημα περισσότερων ετών, όπως προέβλεπε το προαναφερθέν μέτρο της κυβέρνησης. Ο δημοσιονομικός αντίκτυπος εκτιμάται σε περίπου 0,1 % του ΑΕΠ το 2019.

⁽²⁶⁾ Τον Ιανουάριο του 2019, ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού μετεξελίχθηκε σε Υφυπουργείο Τουρισμού.

⁽²⁷⁾ Το εθνικό σύστημα υγείας θα χρηματοδοτείται κυρίως από εισφορές στο σύστημα και από συμπληρωμές για ορισμένες υπηρεσίες. Οι εισφορές θα συλλέγονται από τον Μάρτιο του 2019 για την πρώτη φάση του συστήματος (εξωνοσοκομειακή περίθαλψη) με τους ακόλουθους συντελεστές: 1,70 % για τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους, 1,85 % για τους εργοδότες, 1,65 % για το κράτος και 2,55 % για τους αυτοτελώς εργαζομένους. Από τον Μάρτιο του 2020, για την πλήρη εφαρμογή του συστήματος (εξωνοσοκομειακή και ενδονοσοκομειακή περίθαλψη), οι εισφορές θα προσαρμοστούν προς τα πάνω, στα εξής ποσοστά: 2,65 %, 2,90 %, 4,70 % και 4,00 %, αντίστοιχα.

την Eurostat. Πρόσφατα δημοσιεύθηκαν οι λογαριασμοί της γενικής κυβέρνησης για το τρίτο τρίμηνο του 2018, οι οποίοι συμπεριλαμβάνουν τον δημοσιονομικό αντίκτυπο των εν λόγω μέτρων, σε συμφωνία με την Eurostat. ⁽²⁸⁾ Η δυνητική ρευστοποίηση άμεσων ενδεχόμενων υποχρεώσεων συνδεόμενων με μέτρα που αφορούν την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας αποτελεί κίνδυνο για τις δημοσιονομικές προοπτικές.

Η έκθεση του κράτους σε άμεσες ενδεχόμενες υποχρεώσεις έχει αυξηθεί, κυρίως λόγω των μέτρων που σχετίζονται με την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας. Σε αντίθεση με τις έμμεσες ενδεχόμενες υποχρεώσεις ⁽²⁹⁾ (βλ. τμήμα 4.1.1), οι άμεσες ενδεχόμενες υποχρεώσεις αποτελούν υποχρεώσεις της γενικής κυβέρνησης που αναγνωρίζονται βάσει νόμου ή σύμβασης. Σύμφωνα με την Eurostat, οι κρατικές εγγυήσεις το 2017 ανήλθαν περίπου στο 8,7 % του ΑΕΠ (1,7 δισ. EUR). Οι περισσότερες από αυτές τις υποχρεώσεις αφορούσαν κρατικές επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων των συμβουλίων αποχετεύσεων ⁽³⁰⁾, ιδιωτικών εταιρειών, τοπικών αρχών και ανοιγμάτων λιανικής τραπεζικής. Οι κρατικές εγγυήσεις της Κύπρου αυξήθηκαν περαιτέρω το 2018 λόγω των ενδεχόμενων υποχρεώσεων της κυβέρνησης σε σχέση με χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ιδίως δε της δημιουργίας συστημάτων προστασίας των περιουσιακών στοιχείων που συνδέονται με την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας (βλ. πλαίσιο 4.2.1). Σύμφωνα με τις αρχές (Υπουργείο Οικονομικών της Κύπρου,

2018, σ. 36), οι κρατικές εγγυήσεις το 2018 προβλέπεται ότι θα αυξηθούν στο 22,5 % του ΑΕΠ, ενώ αυτές που συνδέονται με τον χρηματοπιστωτικό τομέα θα ανέλθουν στο 13,4 % του ΑΕΠ.

Η βελτίωση της εταιρικής διακυβέρνησης των κρατικών επιχειρήσεων και η περαιτέρω πρόοδος των προγραμμάτων ιδιωτικοποίησης θα μείωνε την έκθεση του κράτους σε ενδεχόμενες υποχρεώσεις που συνδέονται με δημόσιες επιχειρήσεις. Το νομοσχέδιο για τη διακυβέρνηση των κρατικών επιχειρήσεων παραμένει στάσιμο από τότε που υποβλήθηκε στη Βουλή των Αντιπροσώπων το 2015. Ο εν λόγω νόμος θα βελτίωνε την εταιρική διακυβέρνηση των κρατικών επιχειρήσεων και θα διασφάλιζε την αποτελεσματικότερη παρακολούθησή τους. Περιορισμένη υπήρξε η πρόοδος στα επί μέρους προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων (βλ. τμήμα 4.4.3). Η περαιτέρω πρόοδος στα προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων θα μπορούσε να μειώσει την έκθεση του κράτους σε ενδεχόμενες υποχρεώσεις από δημόσιες επιχειρήσεις (συμπεριλαμβανομένων των έμμεσων υποχρεώσεων, που είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν) και να προσελκύσει περισσότερες ξένες επενδύσεις στην Κύπρο.

4.1.3. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ*

Τα φορολογικά έσοδα αυξήθηκαν σημαντικά το 2017, αν και παραμένει αβέβαιο το κατά πόσον η αύξηση μπορεί να διατηρηθεί. Σε όρους ΑΕΠ, τα έμμεσα φορολογικά έσοδα της Κύπρου το 2017 βρίσκονταν σαφώς πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (15,9 % έναντι 13,5 %), ενώ τα έσοδα από άμεσους φόρους και κοινωνικές εισφορές (9,4 % και 8,7 %, αντίστοιχα) εξακολουθούν να είναι χαμηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ (13,4 % και 12,2 %, αντίστοιχα). Το 2017, τα συνολικά φορολογικά έσοδα ανέρχονταν στο 34 % του ΑΕΠ, δηλαδή κάτω από τον ενωσιακό μέσο όρο του 39 %. Σε ονομαστικούς όρους, τα φορολογικά έσοδα αυξήθηκαν κατά 9,3 % το 2017 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Η αύξηση αυτή οφείλεται στις σημαντικές αυξήσεις που καταγράφηκαν σε όλες τις κατηγορίες φορολογικών εσόδων και ιδίως στην αύξηση των εσόδων από τον φόρο προστιθέμενης αξίας (κατά 11,3 %) και στη σημαντική αύξηση των εσόδων από τον εταιρικό φόρο (κατά 6,1 %). Ωστόσο, είναι άγνωστο κατά πόσον οι καλές επιδόσεις των

⁽²⁸⁾ Στις 21 Ιανουαρίου 2019, η Στατιστική Υπηρεσία της Κύπρου δημοσίευσε δελτίο τύπου με τα αναθεωρημένα στοιχεία για τους τριμηνιαίους λογαριασμούς της γενικής κυβέρνησης για το τρίτο τρίμηνο του 2018. Όπως ανακοίνωσε, οι δύο νέες οντότητες που προέκυψαν από τη διαδικασία πώλησης μέρους των περιουσιακών στοιχείων και των υποχρεώσεων της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας ταξινομήθηκαν στον τομέα της γενικής κυβέρνησης. Ο δημοσιονομικός αντίκτυπος των μέτρων τραπεζικής στήριξης που σχετίζονται με την πώληση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας στους αναθεωρημένους δημοσιονομικούς λογαριασμούς για το τρίτο τρίμηνο του 2018 εκτιμάται σε 1,5 δισ. EUR.

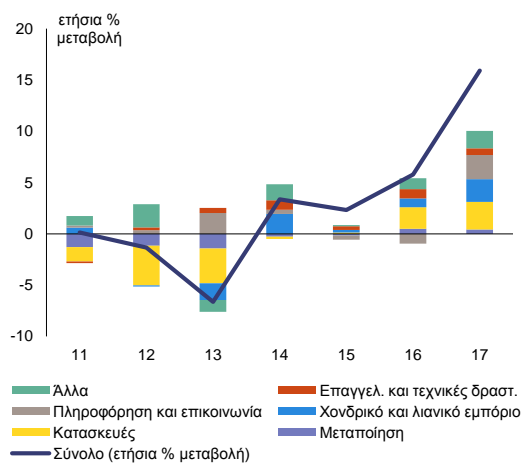
⁽²⁹⁾ Οι έμμεσες ενδεχόμενες υποχρεώσεις συνιστούν ηθικές υποχρεώσεις των κυβερνήσεων οι οποίες, αν και δεν είναι νομικά δεσμευτικές, αντανάκλουν τις πιέσεις της κοινής γνώμης και ομάδων συμφερόντων.

⁽³⁰⁾ Η κοινοποίηση της διαδικασίας υπερβολικού ελλείμματος του Οκτωβρίου του 2018 αναφέρεται στις κεφαλαιακές μεταβιβάσεις προς τα συμβούλια αποχέτευσης ποσού ύψους περίπου 15 εκατ. EUR, τόσο το 2015 όσο και το 2017.

φορολογικών εσόδων από τον φόρο προστιθέμενης αξίας και τον φόρο εισοδήματος εταιρειών μπορούν να διατηρηθούν.

Τα έσοδα από τον εταιρικό φόρο ενδέχεται να ενέχουν κινδύνους βιωσιμότητας, δεδομένου ότι είναι ευμετάβλητα. Πιο συγκεκριμένα, η μεταβλητότητα αυτή μπορεί να προκύψει από πιθανές αποφάσεις μετεγκατάστασης (μεγάλων) εταιρειών που επωφελούνται από τη φορολογική δικαιοδοσία της Κύπρου, για παράδειγμα εάν αλλαγές στο διεθνές πλαίσιο της εταιρικής φορολογίας μειώσουν τα κίνητρα για επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό. Για να διαφυλαχθεί η δημοσιονομική βιωσιμότητα, είναι σημαντικό να μην χρησιμοποιούνται προσωρινά ή ευμετάβλητα έσοδα για τη χρηματοδότηση πρόσθετων τρεχουσών δαπανών.

Διάγραμμα 4.1.2: Η αύξηση των εσόδων από τον φόρο προστιθέμενης αξίας και κύριοι τομείς που συνεισφέρουν σε αυτή

(1) Οι τομείς που παρουσιάζονται στο διάγραμμα δεν περιλαμβάνουν όλες τις οικονομικές κατηγορίες. Ως εκ τούτου, το άθροισμα των εσόδων από τον φόρο προστιθέμενης αξίας σε αυτούς τους τομείς δεν αντιστοιχεί στα συνολικά (ακαθάριστα) έσοδα από τον φόρο προστιθέμενης αξίας.

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών

Η πρόσφατη σημαντική αύξηση των εσόδων από τον φόρο προστιθέμενης αξίας μπορεί να υποχωρήσει στο μέλλον, καθώς σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στον τρέχοντα θετικό οικονομικό κύκλο και στην ισχυρή κατασκευαστική δραστηριότητα. Ενώ το 2017 αυξήθηκε η συνεισφορά των περισσότερων τομέων στα έσοδα από τον φόρο προστιθέμενης αξίας, ξεχώρισαν ορισμένοι τομείς (βλ. διάγραμμα 4.1.2). Το ήμισυ των συνολικών εσόδων από τον

φόρο προστιθέμενης αξίας το 2017 προέρχεται από τους εξής τέσσερις τομείς: (i) χονδρικό και λιανικό εμπόριο· (ii) κατασκευές· (iii) επαγγελματικές δραστηριότητες· και (iv) ενημέρωση και επικοινωνία. Η εισπραξη φόρου προστιθέμενης αξίας από τον κατασκευαστικό τομέα αυξήθηκε σημαντικά για δεύτερο συνεχές έτος, χάρη στην ισχυρή κατασκευαστική δραστηριότητα. Στο μέλλον ενδέχεται τα φορολογικά έσοδα να μην συνεχίσουν να αυξάνονται με τον ίδιο ρυθμό λόγω αλλαγών στον οικονομικό κύκλο και της προβλεπόμενης επιβράδυνσης της κατασκευαστικής δραστηριότητας.

Η φορολογική δομή της Κύπρου παραμένει φιλικότερη προς την ανάπτυξη και το περιβάλλον από τον μέσο όρο της ΕΕ. Όπως αναφέρθηκε στην έκθεση χώρας - Κύπρος 2018 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α, τμήμα 4.1.3), η φορολογική επιβάρυνση της εργασίας είναι χαμηλή, ενώ τα έσοδα από τους φόρους κατανάλωσης και τους περιβαλλοντικούς φόρους είναι υψηλά, σύμφωνα με τη σύσταση της ζώνης του ευρώ 3. Μεσοπρόθεσμα, η φορολογική επιβάρυνση της εργασίας αναμένεται να παραμείνει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, παρά τις νομοθετημένες αυξήσεις των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης για το συνταξιοδοτικό σύστημα το 2019 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2017α) και την εισαγωγή, το 2019 και το 2020, υποχρεωτικών εισφορών ασφάλισης υγείας για τη χρηματοδότηση του νεοθεσπισθέντος εθνικού συστήματος υγείας (βλ. τμήμα 4.1.2). Τα έσοδα από τους φόρους κατανάλωσης και τους περιβαλλοντικούς φόρους ως ποσοστό του ΑΕΠ αναμένεται επίσης να παραμείνουν πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ ⁽³¹⁾ παρά την πρόβλεψη ορισμένων μέτρων πολιτικής για την περιβαλλοντική φορολογία-. Επιπλέον, όπως και σε άλλες χώρες της ΕΕ, το κυπριακό σύστημα φορολόγησης των εταιρειών ευνοεί το χρέος έναντι της χρηματοδότησης από ίδια κεφάλαια (δηλαδή χαρακτηρίζεται από «μεροληπτική μεταχείριση του χρέους»). Αυτή η μεροληπτική μεταχείριση του χρέους μπορεί να οδηγήσει σε υπερβολική μόχλευση και να καταστήσει τις

⁽³¹⁾ Τα έσοδα από περιβαλλοντικούς φόρους σε όρους ΑΕΠ χρήζουν προσεκτικής ερμηνείας. Για παράδειγμα μπορεί να προκύψει αύξηση των φορολογικών εσόδων όταν διευρύνεται η υποκείμενη φορολογική βάση, αλλά οι αντίστοιχοι φορολογικοί συντελεστές παραμένουν σταθεροί.

εταιρείες πιο ευάλωτες σε οικονομικούς κλυδωνισμούς. Ωστόσο, η μεροληπτική μεταχείριση είναι χαμηλότερη στην Κύπρο σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ⁽³²⁾. Μολονότι ο πραγματικός συντελεστής του φόρου εισοδήματος εταιρειών είναι χαμηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ (13 % έναντι 20 % το 2017), τα έσοδα από τον φόρο κεφαλαίου στην Κύπρο είναι συγκρίσιμα με τον μέσο όρο της ΕΕ (8,6 % του ΑΕΠ το 2016), κυρίως λόγω των σχετικά υψηλών εσόδων από τον φόρο εισοδήματος εταιρειών⁽³³⁾.

Υπάρχουν περιθώρια επανασχεδιασμού της δομής της περιβαλλοντικής φορολογίας κατά κοινωνικά δίκαιο τρόπο, ώστε να βελτιωθεί η κλιματική και περιβαλλοντική πολιτική της Κύπρου. Αυτό ισχύει ιδίως ενόψει των προκλήσεων τις οποίες είναι πιθανό να αντιμετωπίσει η Κύπρος στην επίτευξη των στόχων της για τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου το 2020 και το 2030 (βλ. τμήμα 4.4.1). Το μέτρο που εγκρίθηκε πρόσφατα για τη μείωση των ειδικών φόρων κατανάλωσης στα καύσιμα από τα μέσα Δεκεμβρίου 2018 στο πλαίσιο της καταβολής κοινωνικού μερίσματος θα καταστήσει ακόμη δυσκολότερη την επίτευξη των στόχων για τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Ωστόσο, οι αρχές εκτιμούν ότι θα έχει σχετικά περιορισμένο αντίκτυπο (0,2 % του ΑΕΠ). Εναλλακτικά φορολογικά μέτρα θα μπορούσαν να βελτιώσουν περαιτέρω την οικονομική αποδοτικότητα της κλιματικής και περιβαλλοντικής πολιτικής της Κύπρου. Στο πλαίσιο αυτό, η κυβέρνηση σκοπεύει να αναθεωρήσει τη φορολογία των οχημάτων μέσω αλλαγών στα τέλη κυκλοφορίας και κατάργησης των ειδικών φόρων κατανάλωσης για οχήματα, οι οποίες θα βασίζονται στις εκπομπές CO₂ (Υπουργείο Οικονομικών της Κύπρου, 2018,

σ. 10-11). Η μεταρρύθμιση, ενώ αναμένεται να έχει πολύ περιορισμένο συνολικό δημοσιονομικό αντίκτυπο, με ενδεχόμενες απώλειες εσόδων της τάξης του 0,03 % του ΑΕΠ, αποσκοπεί στην προώθηση της χρήσης φιλικών προς το περιβάλλον οχημάτων (χαμηλών εκπομπών). Η κατάργηση περιβαλλοντικά επιζήμιων φορολογικών δαπανών, όπως της απαλλαγής από τους ειδικούς φόρους κατανάλωσης στα ορυκτά καύσιμα για την παραγωγή ενέργειας, θα μπορούσε επίσης να διευκολύνει την επίτευξη των σχετικών στόχων, ιδίως όσον αφορά την κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας.

Κατά τα έτη 2015-2016, η αναδιανεμητική επίδραση του κυπριακού συστήματος φορολογίας και παροχών υπεραντιστάθμισε την αύξηση της ανισότητας που σημειώθηκε μετά την κρίση. Την περίοδο 2004-2012, στην Κύπρο το επίπεδο της εισοδηματικής ανισότητας μετά τους φόρους και τις παροχές βρισκόταν περίπου στον μέσο όρο της ΕΕ, παρόλο που η αναδιανεμητική επίδραση του συστήματος φορολογίας και παροχών ήταν από τις χαμηλότερες στην ΕΕ.⁽³⁴⁾ Από την κρίση του 2012-2013, η εισοδηματική ανισότητα στην Κύπρο σημείωσε κάποια αύξηση. Τη διετία 2015-2016, η εισοδηματική ανισότητα μετά τους φόρους και τις παροχές μειώθηκε σημαντικά χάρη στον μεγαλύτερο αντίκτυπο των φόρων και στη βελτίωση της αναδιανεμητικής πολιτικής της κυβέρνησης όσον αφορά τις κοινωνικές παροχές. Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να συνδέεται με την καθιέρωση ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος⁽³⁵⁾ (βλ. τμήμα 4.3.2).

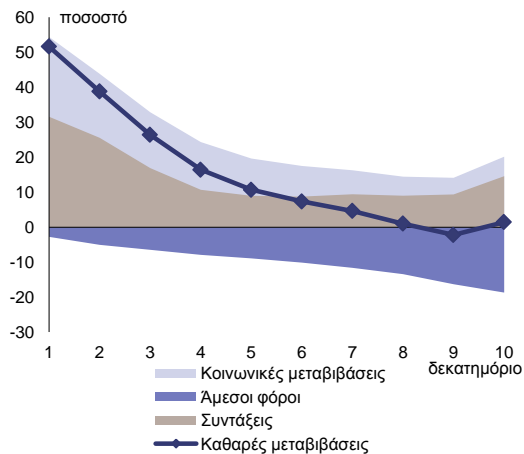
⁽³²⁾ Μετά την εισαγωγή της λογιζόμενης έκπτωσης τόκου επί ιδίων κεφαλαίων, το 2015, το κόστος κεφαλαίου της Κύπρου σε επίπεδο εταιρειών ανήλθε στο 6,3 % για τα νέα ίδια κεφάλαια (κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ) και στο 4,9 % για το χρέος (πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ). Η διαφορά του κόστους κεφαλαίου μεταξύ των επενδύσεων που χρηματοδοτούνται με ίδια κεφάλαια (νέα ίδια κεφάλαια) και των επενδύσεων που χρηματοδοτούνται με δανεισμό ανήλθε στο 1,4 % στην Κύπρο (0,7 εκατοστιαίες μονάδες κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ).

⁽³³⁾ Όλες οι άλλες συνιστώσες των εσόδων από τον φόρο κεφαλαίου, δηλαδή τα έσοδα από τον φόρο κεφαλαίου από το εισόδημα των νοικοκυριών, τους αυτοτελώς απασχολούμενους και τα κεφαλαιακά αποθέματα είναι σημαντικά χαμηλότερες στην Κύπρο σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Τα έσοδα από τον φόρο ακίνητης περιουσίας είναι πολύ χαμηλά και πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (1,1 % του ΑΕΠ έναντι 2,6 % το 2017).

⁽³⁴⁾ Κατά την περίοδο 2004-2012, η εισοδηματική ανισότητα στην Κύπρο προ φόρων και παροχών (δηλαδή στο εισόδημα της αγοράς) υπολογιζόμενη με τον συντελεστή Gini ήταν από τις χαμηλότερες στην ΕΕ.

⁽³⁵⁾ Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία (2016), η επίδραση της αναδιανεμητικής πολιτικής της κυβέρνησης στην εισοδηματική ανισότητα, υπολογιζόμενη με τον συντελεστή Gini, αυξήθηκε κατά περίπου 44 % σε σύγκριση με το 2014.

Διάγραμμα 4.1.3: Κύριοι αποδέκτες και παράγοντες συμβολής στην αναδιανομή της κυβέρνησης, ανά δεκατημόριο (μέρος όρος 2005-2016)

Πηγή: Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με βάση στοιχεία του EU-SILC

Η μεγάλη προοδευτικότητα των φόρων και το ισχύον σύστημα κοινωνικής σύνταξης συνέβαλαν στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων στην Κύπρο. Οι δημόσιες συντάξεις συμβάλλουν στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων στην Κύπρο χάρη στο σύστημα κοινωνικής σύνταξης.⁽³⁶⁾ Ωστόσο, οι δημόσιες συντάξεις γενικά δεν είναι πρωτίστως προσανατολισμένες στην ανακατανομή εισοδήματος, αλλά στις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης καθ' όλη τη διάρκεια ζωής. Πέραν των δημόσιων συντάξεων, τόσο οι κοινωνικές μεταβιβάσεις όσο και οι φόροι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων στην Κύπρο. Το 2016, η επίδραση της φορολογίας στην εισοδηματική ανισότητα ήταν 8 % (πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 7,4 %) και η επίδραση των παροχών 12,1 % (κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 15 %), υπολογιζόμενες με τον συντελεστή Gini. Η σχετικά υψηλή επίδραση της φορολογίας οφείλεται στην προοδευτικότητα των φόρων, ιδίως του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α, τμήμα 4.1.3). Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 4.1.3, το σύστημα φορολογίας και παροχών της Κύπρου υποστηρίζει την αναδιανομή εισοδήματος προς τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, καθώς οι καθαρές

μεταβιβάσεις⁽³⁷⁾ είναι θετικές για τα νοικοκυριά χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος (τα οποία είναι καθαροί αποδέκτες) και σχεδόν μηδενικές για τα νοικοκυριά υψηλού εισοδήματος.

Τα υψηλά επίπεδα εισερχόμενων και εξερχόμενων άμεσων ξένων επενδύσεων, σε συνδυασμό με τα υψηλά επίπεδα μερισμάτων και πληρωμών τόκων ως ποσοστό του ΑΕΠ,⁽³⁸⁾ ενδέχεται να υποδηλώνουν ότι οι φορολογικοί κανόνες της Κύπρου χρησιμοποιούνται από εταιρείες και ιδιώτες που επιδιόταν σε επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό. Πιθανές περιοχές κινδύνου που προσφέρονται για επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό είναι η μη παρακράτηση φόρου,⁽³⁹⁾ ο σχεδιασμός των κυπριακών κανόνων φορολογικής κατοικίας και τα σχέδια χορήγησης υπηκόου και άδειας μετανάστευσης σε επενδυτές. Λόγω της μη παρακράτησης φόρου, οι εξερχόμενες πληρωμές μερισμάτων, τόκων και δικαιωμάτων από εταιρείες με έδρα την Κύπρο προς δικαιούσες εκτός της ΕΕ μπορεί να οδηγήσουν σε διπλή μη φορολόγηση, εάν οι εν λόγω πληρωμές δεν φορολογηθούν στη δικαιοδοσία του αποδέκτη. Ένας άλλος κίνδυνος είναι το προϊόν εισφορών σε εταιρείες της αλλοδαπής να αναγνωρίζονται ως κεφάλαιο, παρά το γεγονός ότι δεν εκδίδονται μετοχές σε αντάλλαγμα (πρακτική γνωστή ως «μη επιστρεφόμενες εισφορές κεφαλαίου»). Το 2018, η Κύπρος κατέστησε αυστηρότερες τις προϋποθέσεις αναγνώρισης των μη επιστρεφόμενων εισφορών κεφαλαίου, αλλά άγνωστες παραμένουν οι επιπτώσεις που θα έχει η εν λόγω ρύθμιση στον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό⁽⁴⁰⁾. Επιπλέον, οι κανόνες της Κύπρου για τη φορολογική έδρα βασίζονται στον έλεγχο διαχείρισης και άσκησης ελέγχου, έτσι ώστε μια εταιρεία μπορεί να συσταθεί στην Κύπρο αλλά να μην έχει τη φορολογική της έδρα εκεί. Αυτή η κατάσταση μπορεί να δημιουργήσει μια αναντιστοιχία, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης και για σκοπούς φορολογικού σχεδιασμού. Ο επιθετικός

⁽³⁷⁾ Οι καθαρές μεταβιβάσεις αποτελούν το άθροισμα των κοινωνικών μεταβιβάσεων μετά τους άμεσους φόρους ανά διαθέσιμο εισόδημα ενός εισοδηματικού δεκατημορίου.

⁽³⁸⁾ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018 α, σ. 27-28.

⁽³⁹⁾ Υπάρχει παρακράτηση φόρου στην πηγή επί των δικαιωμάτων εκμετάλλευσης, αν τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας χρησιμοποιούνται σε τοπικό επίπεδο. Βλ. ZEW, 2016.

⁽⁴⁰⁾ Ερμηνευτική εγκύκλιος 25 - Φόρος εισοδήματος, της 3ης Σεπτεμβρίου 2018.

φορολογικός σχεδιασμός μπορεί επίσης να συνδυαστεί με εισφοροδιαφυγή και διευκόλυνση της αδήλωτης εργασίας μέσω τεχνητών μεσαζόντων στην Κύπρο (Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την αδήλωτη εργασία, 2017). Επίσης, το 2015, η Κύπρος θέσπισε καθεστώς λογιζόμενης έκπτωσης τόκου, το οποίο χρήζει στενής παρακολούθησης για να διασφαλιστεί ότι δεν χρησιμοποιείται καταχρηστικά για επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό και επιζήμιο φορολογικό ανταγωνισμό. Τέλος, τα σχέδια τα οποία διαθέτει η Κύπρος για τη χορήγηση υπηκοότητας και άδειας μετανάστευσης σε επενδυτές (υπηκοότητα σε επενδυτές: Σχέδιο για την κατ' εξαίρεση πολιτογράφηση επενδυτών στην Κύπρο και Σχέδιο άδειας μετανάστευσης επενδυτών, γνωστό και ως «χρυσή βίζα»), παρέχουν πρόσβαση σε χαμηλό ατομικό φορολογικό συντελεστή επί των εισοδημάτων από ξένα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία και δεν απαιτούν από τους αιτούντες να περνούν σημαντικό χρονικό διάστημα στην δικαιοδοσία η οποία προσφέρει το σχέδιο. Αν και τα φυσικά πρόσωπα φορολογούνται σε διεθνή βάση, οι φορολογούμενοι που δεν έχουν την κατοικία τους στο οικείο κράτος απαλλάσσονται από τον φόρο επί των μερισμάτων και των τόκων. Τα μέτρα αυτά ενέχουν τη δυνατότητα κατάχρησης όταν χρησιμοποιούνται ως εργαλεία απόκρυψης περιουσιακών στοιχείων στο εξωτερικό και έχουν χαρακτηριστεί από τον ΟΟΣΑ ως δυνητικά υψηλού κινδύνου κατάχρησης με σκοπό την παράκαμψη της αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών χρηματοοικονομικών λογαριασμών, καθώς διευκολύνουν την απόκρυψη των πραγματικών δικαιοδοσιών κατοικίας, επιτρέποντας έτσι την ουσιαστική αποφυγή φορολόγησης.

Η Κύπρος αναλαμβάνει δράση για την αντιμετώπιση του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού μέσω της εφαρμογής ευρωπαϊκών και διεθνώς συμφωνημένων πρωτοβουλιών. Ευθυγραμμιζόμενη με την υπόλοιπη ΕΕ, η Κύπρος οφείλει να μεταφέρει στο εθνικό της δίκαιο τις δύο οδηγίες της ΕΕ για την καταπολέμηση της φοροαποφυγής. Τα κράτη μέλη καλούνται να ολοκληρώσουν τη μεταφορά αυτή έως το τέλος του 2018 και του 2019.⁽⁴¹⁾ Το καθεστώς

λογιζόμενης έκπτωσης τόκου επί του παρόντος εξετάζεται από την ομάδα του Συμβουλίου που εποπτεύει τον κώδικα δεοντολογίας για τη φορολογία των επιχειρήσεων. Επιπλέον, η Κύπρος έχει υπογράψει την πολυμερή σύμβαση για την εφαρμογή σχετικών με τις φορολογικές συμβάσεις μέτρων για την πρόληψη της διάβρωσης της φορολογικής βάσης και της μεταφοράς των κερδών, και αναμένει να ολοκληρώσει την κύρωσή της έως το δεύτερο εξάμηνο του 2019. Η Κύπρος επέλεξε να την εφαρμόσει ως προς τη συντριπτική πλειονότητα των συμβαλλομένων μερών, αλλά έχει διατυπώσει πολλές επιφυλάξεις, οι οποίες δεν αποτελούν μέρος του ελάχιστου προτύπου. Το γεγονός αυτό περιορίζει σημαντικά την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής της πολυμερούς σύμβασης στην Κύπρο. Εγκύκλιος που εκδόθηκε από το Τμήμα Φορολογίας της Κύπρου για την τροποποίηση των κανόνων σχετικά με τη φορολογική μεταχείριση των εταιρειών χρηματοδότησης από την 1η Ιουλίου 2017, παρέχει περαιτέρω καθοδήγηση επί της ουσίας και σχετικά με τις απαιτήσεις για τη μεταβιβαστική τιμολόγηση σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΟΣΑ. Το Τμήμα Φορολογίας της Κύπρου επίσης επανεξετάζει το ευρύτερο νομικό πλαίσιο της μεταβιβαστικής τιμολόγησης με σκοπό την επικαιροποίησή του στα μέσα του 2019. Η αποτελεσματικότητα των νέων αυτών μέτρων για τον περιορισμό του πεδίου του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού και ο αντίκτυπός τους στα έσοδα από τον φόρο εισοδήματος εταιρειών μεσοπρόθεσμα χρήζουν αξιολόγησης.

φορολόγησης κατά την έξοδο (από το 2020)· και ρυθμίσεις για ασυμφωνίες στην μεταχείριση υβριδικών μέσων (από το 2020 έως το 2022). Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016α και 2017β.

⁽⁴¹⁾ Περιλαμβάνουν κανόνες περιορισμού των τόκων, ελεγχόμενες αλλοδαπές εταιρείες και γενικά μέτρα κατά της φοροαποφυγής (με ισχύ από το 2019)· κανόνες

4.2. ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ*

4.2.1. ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΤΟΜΕΑ *

Μία από τις βασικές εξελίξεις στον κυπριακό τραπεζικό τομέα το 2018 ήταν η αποχώρηση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας από την αγορά. Αφού αγωνίστηκε να μειώσει ένα ογκώδες χαρτοφυλάκιο μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) και διαθέτοντας πολύ αδύναμη διακυβέρνηση, η δεύτερη σε μέγεθος τράπεζα της χώρας πωλήθηκε τελικά στην Ελληνική Τράπεζα, η οποία εξαγόρασε σχεδόν ολόκληρο το χαρτοφυλάκιο των εξυπηρετούμενων δανείων, όλα τα κρατικά ομόλογα και όλες τις καταθέσεις πελατών. Η Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα παρέδωσε την τραπεζική της άδεια στις 3 Σεπτεμβρίου 2018 και την διαδέχθηκε μια εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων —η οποία ανέλαβε το χαρτοφυλάκιο των ΜΕΔ της τράπεζας (ύψους 5,7 δισ. EUR). Η πώληση και η εκκαθάριση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας οδήγησαν σε εξυγίανση του τραπεζικού τομέα. Η πώληση μείωσε την αβεβαιότητα στην αγορά, συνέβαλε στο να σταματήσουν οι εκροές καταθέσεων και μείωσε το απόθεμα των ΜΕΔ στον τραπεζικό τομέα (μεταβιβάζοντάς το στην κρατική ιδιοκτησία εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων). Περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την πώληση της τράπεζας και το χρονοδιάγραμμά της, την διάδοχο εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων και τον αντίκτυπο στα δημόσια οικονομικά παρουσιάζονται στο πλαίσιο 4.2.1.

Μετά την εξαγορά της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, η Ελληνική Τράπεζα αναμένεται να βελτιώσει τις επιδόσεις της. Μετά τη συναλλαγή, η Ελληνική Τράπεζα κατέστη η δεύτερη μεγαλύτερη τράπεζα της Κύπρου. Χάρη στη βελτίωση του μείγματος χαρτοφυλακίων της, η τράπεζα αναμένει σημαντική υποχώρηση του ποσοστού των ΜΕΔ της και αύξηση του δείκτη κάλυψής τους. Η κερδοφορία της τράπεζας αναμένεται επίσης να βελτιωθεί σημαντικά, λόγω των υψηλών εσόδων από τους τόκους των κρατικών ομολόγων. Ωστόσο, η ενοποίηση μιας τράπεζας, σχεδόν διπλάσιας σε μέγεθος από άποψη ακαθάριστων δανείων και καταθέσεων συνιστά πρόκληση. Η ενοποίηση συνεπάγεται σημαντικές οργανωτικές και διαχειριστικές προκλήσεις και σημαντικές δαπάνες αναδιάρθρωσης. Επιπλέον, τον Ιανουάριο του 2019, η Ελληνική Τράπεζα ανακοίνωσε αύξηση μετοχικού κεφαλαίου μέσω i) της έκδοσης

δικαιωμάτων προτίμησης μέχρι 100 εκατ. EUR και ii) ιδιωτικής τοποθέτησης 50 εκατ. EUR και εισαγωγής των εκδοθέντων δικαιωμάτων στο Χρηματιστήριο Αξιών Κύπρου.

Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2018, ο τραπεζικός τομέας επέστρεψε σε κερδοφορία, αλλά οι επιδόσεις των τραπεζών συνεχίζουν να επιβαρύνονται από την κακή ποιότητα των περιουσιακών στοιχείων και τα χαμηλά περιθώρια επιτοκίων. Τον Σεπτέμβριο του 2018, ο τομέας κατέγραψε συνολικά κέρδη προ φόρων ύψους 196 εκατ. EUR έναντι καθαρής ζημίας ύψους 535 εκατ. EUR το προηγούμενο έτος, όμως το υψηλό απόθεμα των ΜΕΔ εξακολουθεί να επιβαρύνει σημαντικά την κερδοφορία των τραπεζών και τη συνολική σταθερότητα του τραπεζικού τομέα, ακόμη και μετά τη διάθεση των «κακών» περιουσιακών στοιχείων. Τα καθαρά περιθώρια επιτοκίων συνεχίζουν να υποχωρούν, ενώ ο δείκτης του κόστους λειτουργίας προς τα έσοδα σχεδόν διπλασιάστηκε στο πρώτο εξάμηνο του 2018, εν μέρει λόγω των συμφωνιών εξυπηρέτησης που συνήψαν αρκετές τράπεζες με εξειδικευμένες εταιρείες διαχείρισης ΜΕΔ για να επιταχύνουν τη μείωση των ΜΕΔ τους. Το πρώτο εξάμηνο του 2018, το κόστος προβλέψεων (εξαιρουμένων των προσαρμογών που σχετίζονται με το Διεθνές Πρότυπο Χρηματοοικονομικής Αναφοράς 9 (ΔΠΧΑ 9)) μειώθηκε και έτσι ο τραπεζικός τομέας επέστρεψε στην κερδοφορία, με την απόδοση του μετοχικού κεφαλαίου να διαμορφώνεται στο 8,6 %, τον Σεπτέμβριο του 2018.

Τα επίπεδα κεφαλαίου υποχώρησαν ελαφρώς, κυρίως λόγω προσαρμογών συνδεόμενων με το ΔΠΧΑ 9 ⁽⁴²⁾. Ειδικότερα, παρά τη μεταβατική εφαρμογή του ΔΠΧΑ 9, τον Σεπτέμβριο του 2018 ο δείκτης κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1 υποχώρησε στο 14,1 % έναντι 15,0 % προ ενός έτους. Μολονότι οι δείκτες κεφαλαίου είναι υψηλότεροι από τους μέσους όρους της ΕΕ, οι κυπριακές τράπεζες πρέπει να διατηρήσουν δείκτες κεφαλαίου υψηλότερους από τα ελάχιστα επίπεδα που απαιτούν οι εποπτικές

⁽⁴²⁾ Όλες οι μεγάλες κυπριακές τράπεζες επέλεξαν να εφαρμόσουν τις μεταβατικές ρυθμίσεις του ΔΠΧΑ 9 με σκοπό τη δημιουργία εποπτικών κεφαλαίων σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) 2016/2067 της Επιτροπής, με αποτέλεσμα αυξήσεις κατά 5 % το 2018, 15 % το 2019, 30 % το 2020, 50 % το 2021, 75 % το 2022 και πλήρη αναγνώριση.

τους αρχές, ώστε να μπορούν να απορροφήσουν ενδεχόμενους κλυδωνισμούς που συνδέονται με τη χαμηλή ποιότητα των στοιχείων του ενεργητικού.

Συνεχίστηκε η βελτίωση των προβλέψεων για τους κινδύνους. Κατόπιν εποπτικών ενεργειών το 2017 και της έναρξης ισχύος των προτύπων του

ΔΠΧΑ 9 τον Ιανουάριο του 2018, οι δείκτες κάλυψης προβλέψεων αυξήθηκαν από το 46,7 % των ακαθάριστων μη εξυπηρετούμενων δανείων τον Ιούνιο του 2017 στο 52,3 % τον Σεπτέμβριο του 2018, παραμένοντας πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (45,7 %).

Πλαίσιο 4.2.1: Η Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα αποχωρεί από τον τραπεζικό τομέα

Η πώληση της κρατικής Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας στην Ελληνική Τράπεζα κατέστησε δυνατή την ομαλή αποχώρησή της από την αγορά. Τον Φεβρουάριο του 2014, οι κυπριακές αρχές κίνησαν διαδικασία αναδιάρθρωσης της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας. Κατά τα επόμενα έτη, η τράπεζα αντιμετώπισε δυσκολίες, εξαιτίας του μεγάλου όγκου των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (ποσοστό ΜΕΔ σχεδόν 60 % στις αρχές του 2018) και τελικά δεν μπόρεσε να ανακτήσει τη βιωσιμότητά της. Στις αρχές του 2018, η τράπεζα αντιμετώπισε σημαντικές εκροές καταθέσεων που συνδέονταν με τη δυσανεμία της κοινής γνώμης και αμφιβολίες για την επιτυχία της αναδιάρθρωσής της. Για να μειώσουν τις πιέσεις αυτές, στις 19 Μαρτίου 2018, οι κυπριακές αρχές, δρομολόγησαν την πώληση της τράπεζας, κινώντας επίσημη διαδικασία υποβολής προσφορών για την πλήρη ή μερική πώλησή της. Στις 3 Απριλίου 2018, η κυβέρνηση, για να ενισχύσει τον ισολογισμό της τράπεζας με σκοπό να στηρίξει την πώλησή της, πραγματοποίησε κατάθεση περίπου 2,5 δισ. EUR, η οποία χρηματοδοτήθηκε με νεοεκδοθέντα κρατικά ομόλογα (ύψους 2,35 δισ. EUR) και με μια μικρή προσθήκη μετρητών από τα ταμειακά διαθέσιμα ασφαλείας (ύψους 0,15 δισ. EUR). Η διαδικασία υποβολής προσφορών, η οποία έληξε τον Ιούνιο, ανέδειξε ανάδοχο την Ελληνική Τράπεζα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σύμφωνα με τους κανόνες για τις κρατικές ενισχύσεις, ενέκρινε τη συμφωνία πώλησης στις 19 Ιουνίου, εγκρίνοντας τα μέτρα δημόσιας στήριξης για τη διευκόλυνση της ομαλής εκκαθάρισης της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Στις 25 Ιουνίου, υπεγράφη συμφωνία μεταφοράς εργασιών μεταξύ της Ελληνικής Τράπεζας και της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας. Στο πλαίσιο της συμφωνίας, τον Ιούλιο του 2018, η κυπριακή κυβέρνηση αύξησε την κατάθεσή στη Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα από τα 2,5 δισ. EUR στα 3,5 δισ. EUR. Για να χρηματοδοτήσει την εν λόγω εισφορά ρευστότητας, η κυβέρνηση εξέδωσε νέο γύρο ομολόγων αξίας 3,2 δισ. EUR (με το προϊόν της πώλησης αποπληρώθηκαν τα ομόλογα της 3ης Απριλίου 2018) και χορήγησε πρόσθετη ρευστότητα ύψους 0,3 δισ. EUR. Τα νέα ομόλογα εγγράφηκαν στο τμήμα των στοιχείων ενεργητικού του ισολογισμού, ώστε να αντιστοιχούν στην κατάθεση. Εκτός από την εισφορά καταθέσεων, η Κυπριακή Δημοκρατία αντεγγυήθηκε τα σχέδια προστασίας περιουσιακών στοιχείων που παρείχε η Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα στην Ελληνική Τράπεζα στον πλαίσιο της πώλησης⁽¹⁾. Η συναλλαγή της πώλησης ολοκληρώθηκε στις 3 Σεπτεμβρίου 2018, όταν η τράπεζα παρέδωσε την τραπεζική της άδεια. Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας, η Ελληνική Τράπεζα εξαγόρασε το υγιές τμήμα της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας⁽²⁾.

Η Κυπριακή Εταιρεία Διαχείρισης Περιουσιακών Στοιχείων διαδέχτηκε τη Συνεργατική Κυπριακή Τράπεζα. Η εναπομείνασα οντότητα της τράπεζας είναι κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων η οποία έχει στην περίμετρό της το μεγαλύτερο μέρος των ΜΕΔ της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας (ύψους 5,7 δισ. EUR), καθώς και η κατάθεση που πραγματοποιήθηκε από το κράτος⁽³⁾. Σύμφωνα με την απόφαση της Επιτροπής για τις κρατικές ενισχύσεις, η μοναδική δραστηριότητα της Κυπριακής Εταιρείας Διαχείρισης Περιουσιακών Στοιχείων είναι η διαχείριση των περιουσιακών στοιχείων της, με στόχο τη μεγιστοποίηση της ανάκτησης και την αποπληρωμή της κρατικής βοήθειας. Ο τρόπος οργάνωσης και διακυβέρνησής της δεν έχει ακόμη καθοριστεί⁽⁴⁾. Επιπλέον, δεν είναι σαφές κατά πόσον η Altamira, η οποία ήταν διαχειριστής χρέους της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας από το 2017, θα συνεχίσει να εξυπηρετεί την εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων.

Τα μέτρα κρατικής στήριξης για την πώληση και την εκκαθάριση της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας υπήρξαν δαπανηρά για τα ταμεία του Δημοσίου. Τα μέτρα ενίσχυσης που έλαβαν οι κυπριακές αρχές αύξησαν το δημόσιο χρέος της χώρας (το οποίο προβλέπεται στο 105 % του ΑΕΠ για το τέλος του 2018) και αύξησαν την έκθεση της κυβέρνησης σε άμεσες ενδεχόμενες υποχρεώσεις (σχέδια προστασίας περιουσιακών στοιχείων). Επίσης, τα μέτρα στήριξης αναμένεται ότι θα επιβαρύνουν το δημοσιονομικό ισοζύγιο του 2018, ανάλογα με τη στατιστική επεξεργασία της Cystat και της Eurostat, η οποία δεν έχει ακόμη προσδιοριστεί.

⁽¹⁾ Η ακαθάριστη λογιστική αξία των περιουσιακών στοιχείων που καλύπτονται από τα σχέδια προστασίας περιουσιακών στοιχείων ανέρχεται σε περίπου 2,8 δισ. EUR. Πιο συγκεκριμένα, σε όρους ακαθάριστης λογιστικής αξίας, καλύπτουν περίπου 2,1 δισ. EUR από τα εξυπηρετούμενα δάνεια που μεταβίβαστηκαν στην Ελληνική Τράπεζα, καθώς και ολόκληρο το χαρτοφυλάκιο των ΜΕΔ, αξίας περίπου 0,7 δισ. EUR. Στο πλαίσιο των ρυθμίσεων των σχεδίων προστασίας περιουσιακών στοιχείων, η κυπριακή κυβέρνηση θα χορηγήσει αποζημίωση για το 90 % των εγκεκριμένων ζημιών πιστωτικού κινδύνου, ενώ η Ελληνική Τράπεζα θα είναι εκτεθειμένη στο 10 %. Η διάρκεια των

σχεδίων προστασίας περιουσιακών στοιχείων θα είναι από 10 έως 12 έτη, ανάλογα με το δάνειο. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τα σχέδια, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018δ.

- (²) Η Ελληνική Τράπεζα ανέλαβε το μεγαλύτερο μέρος των εξυπηρετούμενων περιουσιακών στοιχείων της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας, όλα τα κρατικά ομόλογα και όλες τις καταθέσεις πελατών. Για λεπτομερέστερα στοιχεία, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018β.
- (³) Το χαρτοφυλάκιο των ΜΕΔ υπόκειται σε αναπροσαρμογή.
- (⁴) Στην έκθεση εποπτείας μετά το πρόγραμμα για την Κύπρο, φθινόπωρο 2018 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018β), η Κυπριακή Εταιρεία Διαχείρισης Περιουσιακών Στοιχείων συγκρίνεται με επιλεγμένες εταιρείες διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων.

Το απόθεμα και ο λόγος των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) μειώθηκαν σημαντικά το 2018, αλλά παραμένουν σε υψηλά επίπεδα. Τον Ιούνιο του 2018, το ποσοστό των ΜΕΔ μειώθηκε στο 44,7 % (⁴³) και εκτιμάται ότι θα σημειώσει περαιτέρω μείωση περίπου στο 37 % ως το τέλος του έτους. Αν και χαμηλότερο σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη, το ποσοστό εξακολουθεί να είναι πολύ υψηλό (βλέπε πίνακα 4.2.1). Το απόθεμα των μη εξυπηρετούμενων δανείων για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες σημείωσε τη μεγαλύτερη μείωση, έχοντας υποχωρήσει σχεδόν κατά το ένα τρίτο στο πρώτο εξάμηνο του 2018. Πιο συγκεκριμένα, έως τα τέλη Σεπτεμβρίου του 2018 το ποσοστό των ΜΕΔ ανερχόταν στο 36,8 % για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες και στο 38 % για τα νοικοκυριά. Συνεπώς, το ποσοστό των ΜΕΔ εξακολουθεί να είναι πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, που είναι περίπου 4,0 %.

Η πώληση δανείων που είχαν χορηγηθεί από την Ελληνική Τράπεζα και την Τράπεζα Κύπρου αποτέλεσε τον βασικό παράγοντα συμβολής στη σταθερή μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) κατά το πρώτο εξάμηνο του έτους. Η πώληση των ΜΕΔ της Ελληνικής Τράπεζας, ενός χαρτοφυλακίου αξίας 140 εκατ. EUR, στη νορβηγική B2Kapital υπήρξε η πρώτη πώληση δανείων στην Κύπρο (⁴⁴). Πολύ σημαντικότερη είναι η πώληση των ΜΕΔ της Τράπεζας Κύπρου. Η τράπεζα κατέληξε σε συμφωνία με την Apollo Global Management για χαρτοφυλάκιο ΜΕΔ αξίας 2,7 δισ. EUR

(χαρτοφυλάκιο *Helix*). Η ολοκλήρωση της συναλλαγής τελεί υπό κανονιστική έγκριση, κυρίως σχετικά με την αναγνώριση σημαντικής μεταφοράς κινδύνου από τον Ενιαίο Εποπτικό Μηχανισμό. Ωστόσο, η πώληση έχει ήδη ληφθεί άτυπα υπόψη στις μετρήσεις των ΜΕΔ (⁴⁵). Το χαρτοφυλάκιο περιλάμβανε κυρίως καταγγεληθέντα δάνεια (δάνεια τα οποία η τράπεζα θεωρεί ότι δεν έχουν δυνατότητες διαπραγματεύσεως). Παραμένει άγνωστο το πώς ο αγοραστής θα διαχειριστεί τα εν λόγω δάνεια, και ειδικότερα αν θα προσφέρει πρόσθετη αναδιάρθρωση και σε ποιον βαθμό θα κάνει χρήση του νέου αναθεωρημένου πλαισίου εκποιήσεων. Τα ζητήματα αυτά πιθανότατα θα καθορίσουν το κατά πόσον τα κυπριακά ΜΕΔ, ιδίως τα καταγγεληθέντα δάνεια, θα παραμείνουν ελκυστικά για τους επενδυτές στο μέλλον.

Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2018, περίπου το ένα τρίτο των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) τέθηκαν εκτός του τραπεζικού τομέα. Με την παράδοση της τραπεζικής άδειας της Συνεργατικής Κυπριακής Τράπεζας τον Σεπτέμβριο του 2018, ΜΕΔ ύψους 5,7 δισ. EUR μεταβιβάστηκαν στην δημόσια οντότητα εκκαθάρισης της τράπεζας (δηλαδή στην κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων). Παρά το γεγονός ότι βρίσκονται εκτός του τραπεζικού συστήματος, τα ΜΕΔ της εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων θα εξακολουθήσουν να επιβαρύνουν την οικονομία, καθώς ο ιδιωτικός τομέας εξακολουθεί να είναι υπερχρεωμένος. Είναι σημαντικό η κυπριακή εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων να διοικηθεί επιτυχώς, προκειμένου να μεγιστοποιήσει τις ανακτήσεις από τα «κακά» περιουσιακά στοιχεία, να αποπληρώσει τα δημόσια κεφάλαια και τελικά να συμβάλει στη μείωση του ιδιωτικού χρέους. Μια κρατική εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων, προκειμένου να λειτουργεί αποτελεσματικά πρέπει

(⁴³) Ποσοστό των ΜΕΔ του ιδιωτικού τομέα, αποτελούμενο μόνον από ανοίγματα έναντι μη χρηματοοικονομικών εταιρειών και νοικοκυριών, εξαιρουμένων των δανείων σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και στον δημόσιο τομέα. Υπολογίζεται βάσει δεδομένων της ΕΚΤ.

(⁴⁴) Η πώληση του χαρτοφυλακίου των ΜΕΔ συμφωνήθηκε τον Ιανουάριο του 2018 και πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 2018.

(⁴⁵) Εάν η Τράπεζα Κύπρου δεν λάβει την έγκριση του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού για το εν λόγω χαρτοφυλάκιο, τα δημοσιευμένα στοιχεία για τα ΜΕΔ θα χρειαστεί να αναθεωρηθούν προς τα πάνω.

να διαθέτει ανεξάρτητη δομή διακυβέρνησης, ορθή διαχείριση, πλήρη διαφάνεια και κατάλληλη εποπτεία, όπως περιγράφεται στην απόφαση της Επιτροπής της 19.6.2018 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018ε). Η οργάνωση και η διακυβέρνηση της κυπριακής εταιρείας διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων θα πρέπει να καθοριστούν πλήρως μέσα στο 2019.

Η Βουλή των Αντιπροσώπων ενέκρινε σειρά νομικών προτάσεων με στόχο την απομάκρυνση των εμποδίων για την εξυγίανση των ΜΕΔ. Στις αρχές Ιουλίου του 2018, οι κυπριακές αρχές ενέκριναν νομοθετική δέσμη η οποία περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, τροποποιήσεις των ακόλουθων πράξεων: του περί Αφερεγγυότητας Φυσικών Προσώπων Νόμου, του περί Εταιρειών Νόμου, των περί Συμβούλων Αφερεγγυότητας Κανονισμών, του περί Πτώχευσης Νόμου, του περί Αγοραπωλησίας Πιστωτικών Διευκολύνσεων Νόμου και του περί Μεταβιβάσεως και Υποθηκείσεως Ακινήτων Νόμου. Στο πλαίσιο της δέσμης, το κυπριακό κοινοβούλιο ενέκρινε επίσης τον περί Τιτλοποιήσεων Νόμο.

Οι αλλαγές της νομοθεσίας για την αφερεγγυότητα και τις εκποιήσεις περιλαμβάνουν διευκρινίσεις σχετικά με το πεδίο εφαρμογής. Ειδικότερα διευρύνθηκαν τα κριτήρια για διάφορους μηχανισμούς αφερεγγυότητας (όπως τα διατάγματα απαλλαγής οφειλών ή τα προσωπικά σχέδια αποπληρωμής), και συμπεριλήφθηκαν οι υποχρεώσεις της γενικής κυβέρνησης, καταργώντας έτσι την προτιμησιακή της μεταχείριση. Η μέγιστη περίοδος προστασίας για τους μη βιώσιμους οφειλέτες περιορίστηκε στους 12 μήνες. Επιπλέον, τροποποιήθηκαν οι κανόνες καθορισμού των αμοιβών των συμβούλων αφερεγγυότητας που περιέχονται στους περί Συμβούλων Αφερεγγυότητας Κανονισμούς, ώστε να παρέχουν περισσότερα κίνητρα. Η νομοθεσία για τις εκποιήσεις τροποποιήθηκε έτσι ώστε να καταστήσει δυνατή την ευρύτερη και ομαλότερη εφαρμογή της εκποίησης των εξασφαλίσεων. Διευκρινίστηκε το πεδίο εφαρμογής της νέας διαδικασίας, έτσι ώστε να διασφαλίζεται ότι καλύπτει και τις παλαιές δικαστικές αποφάσεις. Οι απαιτήσεις κοινοποίησης τροποποιήθηκαν ώστε να επιτραπούν εναλλακτικά μέσα επίδοσης, εάν η επίδοση με συστημένη επιστολή δεν είναι εφικτή. Ο νόμος επιτρέπει επίσης τον ηλεκτρονικό πλειστηριασμό ακινήτων, ενώ δημιουργείται σύστημα ηλεκτρονικών πλειστηριασμών. Είναι

σημαντικό ότι, σύμφωνα με το τροποποιημένο πλαίσιο, ο χρόνος που απαιτείται για την εκποίηση μειώνεται, καθώς η τράπεζα μπορεί να αγοράσει το ακίνητο 6 μήνες μετά την πρώτη ανεπιτυχή δημοπρασία (εντός διαστήματος 4 μηνών), ενώ πριν έπρεπε να παρέλθει 1 έτος. Επιπλέον, περιορίστηκαν ο χρόνος και το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος των δανειοληπτών να ζητούν αναστολή της εκτέλεσης, της εκποίησης ή της πτώχευσης. Ο αντίκτυπος των νομικών αλλαγών θα φανεί με την πάροδο του χρόνου.

Η χρήση των τροποποιημένων πλαισίων αφερεγγυότητας και εκποιήσεων και η αύξηση της αποτελεσματικότητας των δικαστικών διαδικασιών είναι ουσιαστικής σημασίας για την ενίσχυση της πειθαρχίας στις πληρωμές. Τώρα είναι η κατάλληλη στιγμή να αξιοποιηθούν πλήρως αυτά τα πλαίσια, ώστε να λειτουργήσουν ως αξιόπιστα εργαλεία για την ενίσχυση της πειθαρχίας στις πληρωμές και την εξυγίανση των μη βιώσιμων χρεών. Για τον σκοπό αυτό, παραμένει ουσιαστικής σημασίας η βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δικαστικών διαδικασιών, ιδίως όσον αφορά την εξυγίανση των ΜΕΔ. Ως εκ τούτου, η τρέχουσα δικαστική μεταρρύθμιση είναι ζωτικής σημασίας και πρέπει να ενισχυθεί (βλ. τμήμα 4.4.3).

Οι αρχές επίσης ανακοίνωσαν ένα προσωρινό σχέδιο επιδότησης (ΕΣΤΙΑ) που αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) που εξασφαλίζονται με πρώτη κατοικία. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2018, οι αρχές δημοσίευσαν τα σχέδιά τους όσον αφορά την ΕΣΤΙΑ —ένα σχέδιο καταμερισμού των βαρών μεταξύ των τραπεζικών ιδρυμάτων και του κράτους. Δυνάμει του σχεδίου αυτού, οι τράπεζες προσφέρουν ελάφρυνση του χρέους, ενώ η κυβέρνηση επιχορηγεί επιλέξιμους δανειολήπτες οι οποίοι έχουν λάβει ΜΕΔ εξασφαλισμένα με πρώτη κατοικία, τα οποία έχουν αποδειχτεί το δυσκολότερο χαρτοφυλάκιο ως προς την ανάκτηση αξίας. Το ανεξόφλητο δάνειο του δανειολήπτη αναδιαρθρώνεται για να εξασφαλιστεί ότι η υποχρέωση εξόφλησης δεν υπερβαίνει την αγοραία αξία της κύριας κατοικίας. Επιπλέον, το κράτος καταβάλλει χορηγία για τη μείωση του κόστους εξυπηρέτησης του χρέους, τόσο των βασικών πληρωμών όσο και των τόκων, κατά το ένα τρίτο. Σε περίπτωση εκ νέου αθέτησης

Πίνακας 4.2.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικής ευρωστίας για εγχώριες και αλλοδαπές τράπεζες

(%)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018q1	2018q2
Δείκτης μη εξυπηρετούμενων δανείων (1)										
των NFC και των νοικοκυριών (2)	-	-	-	-	38,6	36,3	35,4	30,7	30,8	28,1
των NFC	-	-	-	-	54,6	55,1	54,8	50,4	49,3	44,7
των νοικοκυριών	-	-	-	-	52,1	55,0	54,7	52,4	52,0	50,7
Δείκτης κάλυψης	48,1	52,6	46,7	31,0	31,7	37,2	41,3	46,3	47,9	47,0
Δείκτης χορηγήσεων ως προς τις καταθέσεις (3)										
Δείκτης κατηγορίας 1	103,9	112,6	119,3	152,3	152,1	152,0	120,5	110,4	106,4	100,8
Δείκτης CET 1	-	-	-	-	14,2	15,6	15,9	14,9	14,1	14,2
Απόδοση ιδίων κεφαλαίων (4)	8,2	-75,6	-100,8	-37,9	-7,1	-7,7	1,7	-11,5	9,8	3,9
Απόδοση ενεργητικού (4)	0,6	-3,6	-3,6	-2,9	-0,6	-0,6	-0,3	-1,0	0,9	0,3

(1) Το συνολικό ποσοστό των ΜΕΔ καλύπτει όλα τα δάνεια και τις προκαταβολές. Όσον αφορά την Κύπρο, το ποσοστό αυτό ενδέχεται να είναι παραπλανητικό λόγω των μεγάλων ανοιγμάτων (σχεδόν το ένα τέταρτο των ακαθάριστων δανείων) των εγχώριων και αλλοδαπών τραπεζών έναντι κεντρικών τραπεζών και άλλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Πιο αντιπροσωπευτικό είναι το ποσοστό των ΜΕΔ του ιδιωτικού τομέα κατωτέρω.

(2) Πρόκειται για το ποσοστό των ΜΕΔ του ιδιωτικού τομέα το οποίο αποτελείται μόνο από ανοίγματα έναντι μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων και νοικοκυριών.

(3) Στα δάνεια και τις καταθέσεις αποκλείονται από αντισυμβαλλόμενοι η κυβέρνηση και τα κρατικά και νομισματικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

(4) Για λόγους συγκρισιμότητας παρουσιάζονται μόνον τιμές σε ετήσια βάση.

Πηγή: ΕΚΤ

από πλευράς του δανειολήπτη, θα αρχίζει η διαδικασία εκποίησης και το προϊόν της εκκαθάρισης θα κατανέμεται επί ίσοις όροις μεταξύ της τράπεζας και της κυβέρνησης, προκειμένου να διασφαλιστεί η ανάκτηση των καταβληθεισών χορηγιών. Η αρχική πρόταση του σχεδίου ΕΣΤΙΑ, η οποία εγκρίθηκε από το Συμβούλιο Υπουργών τον Ιούλιο του 2018, προκάλεσε ορισμένες ανησυχίες (κυρίως όσον αφορά την ευρύτητα των κριτηρίων επιλεξιμότητας) σε διάφορους ενδιαφερομένους, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Για αυτό, τον Νοέμβριο του 2018, οι αρχές αναθεώρησαν τους όρους του σχεδίου ΕΣΤΙΑ, κυρίως καθιερώνοντας αυστηρότερα κριτήρια επιλεξιμότητας⁽⁴⁶⁾. Η αυστηροποίηση των κριτηρίων συνέβαλε σε κάποιο βαθμό στην αντιμετώπιση ζητημάτων δικαιοσύνης και ηθικού κινδύνου, ωστόσο εξακολουθούν να υφίστανται κάποιες ανησυχίες. Ως εκ τούτου, η εφαρμογή του καθεστώτος χρήζει στενής παρακολούθησης. Το σχέδιο ΕΣΤΙΑ θα τεθεί σε εφαρμογή από τον Μάρτιο του 2019.

⁽⁴⁶⁾ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το σχέδιο ΕΣΤΙΑ και τις βασικές ανησυχίες που διατυπώθηκαν, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018β.

4.2.2. ΤΟ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΧΡΕΟΣ *

Παρά την απομόγλευση που είναι σε εξέλιξη, το χρέος του ιδιωτικού τομέα παραμένει υψηλό. Ο δείκτης δημόσιου χρέους ως προς το ΑΕΠ κορυφώθηκε το 2015 και έκτοτε ακολουθεί πτωτική πορεία (βλ. διάγραμμα 4.2.1)⁽⁴⁷⁾. Τον Σεπτέμβριο του 2018, το ιδιωτικό χρέος ανερχόταν στο 291,3 % του ΑΕΠ, από 316,3 % του ΑΕΠ στο τέλος του 2017⁽⁴⁸⁾. Αν και η υποχώρησή του κάτω από το όριο του 300 % αποτελεί θετική εξέλιξη, απαιτείται πολύ μεγαλύτερη απομόγλευση, δεδομένου ότι οι δείκτες χρέους ως προς το ΑΕΠ τόσο για τα νοικοκυριά όσο και για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες υπερβαίνουν κατά πολύ τους δείκτες αναφοράς βάσει θεμελιωδών μεγεθών και τους προληπτικούς δείκτες αναφοράς⁽⁴⁹⁾. Στα τέλη του 2017, ο

⁽⁴⁷⁾ Το χρέος του ιδιωτικού τομέα αναφέρεται στον μη χρηματοοικονομικό ιδιωτικό τομέα και συνεπώς περιλαμβάνει το χρέος των νοικοκυριών και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών.

⁽⁴⁸⁾ Το αριθμητικό στοιχείο για το χρέος τον Σεπτέμβριο του 2018 αναφέρεται σε μη ενοποιημένα δεδομένα.

⁽⁴⁹⁾ Οι δείκτες αναφοράς βάσει των θεμελιωδών μεγεθών προκύπτουν από παλινδρομήσεις που λαμβάνουν υπόψη, αφενός, τους βασικούς συντελεστές της αύξησης του

δείκτης χρέους των νοικοκυριών ανήλθε στο 107,5 % του ΑΕΠ, δηλαδή πάνω από τους θεμελιώδεις και τους προληπτικούς δείκτες αναφοράς που εκτιμώνται σε 100 % και 41 % του ΑΕΠ, αντίστοιχα. Στον εταιρικό τομέα, ο δείκτης ενοποιημένου χρέους στα τέλη του 2017 ανερχόταν στο 208,8 % του ΑΕΠ, υπερβαίνοντας τα θεμελιώδη και προληπτικά κατώτατα όρια της τάξης του 169 % και του 69 % του ΑΕΠ, αντίστοιχα.

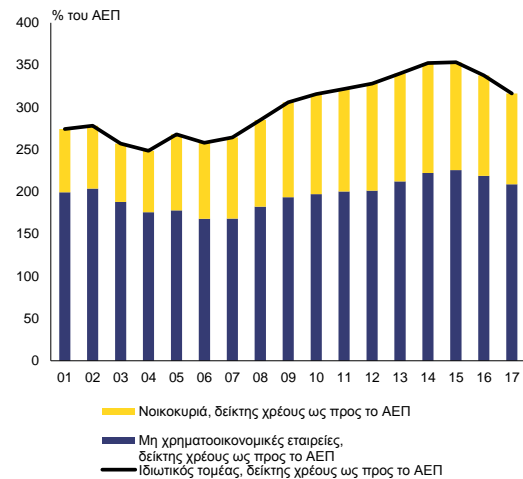
Ο αποκλεισμός του χρέους των οντοτήτων ειδικού σκοπού από τη μέτρηση του χρέους μειώνει την υπερχρέωση των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, ωστόσο το κυπριακό χρέος εξακολουθεί να παραμένει αρκετά πάνω από υγιή επίπεδα. Ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών επηρεάζεται έντονα από τις μη χρηματοοικονομικές οντότητες ειδικού σκοπού, οι οποίες είναι κυρίως πλοιοκτήτριες οντότητες. Οι οντότητες ειδικού σκοπού θεωρείται ότι έχουν περιορισμένους δεσμούς με την πραγματική οικονομία, διαθέτουν πραγματικά περιουσιακά στοιχεία (πλοία) και το χρέος τους χρηματοδοτείται σε συντριπτικό ποσοστό από αλλοδαπές τράπεζες ή άλλες οντότητες που δεν έχουν την έδρα τους στην Κύπρο⁽⁵⁰⁾. Ο τρόπος οργάνωσης των οντοτήτων ειδικού σκοπού μειώνει τους κινδύνους για την εγχώρια οικονομία, ωστόσο το χρέος τους διογκώνει το συνολικό χρέος του εταιρικού τομέα (βλέπε διάγραμμα 4.2.2). Στο τέλος του 2017, το εξωτερικό χρέος των οντοτήτων ειδικού σκοπού ανερχόταν στο 76,5 % του ΑΕΠ. Εάν δεν περιληφθεί το εξωτερικό χρέος των οντοτήτων ειδικού σκοπού, ο δείκτης χρέους των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών μειώνεται από το 208,8 % στο 132,3 % του ΑΕΠ για το τέλος του 2017. Αυτός ο δείκτης χρέους εξακολουθεί να υπερβαίνει τον προληπτικό δείκτη αναφοράς, καθώς και τον θεμελιώδη δείκτη

δανεισμού και, αφετέρου, ένα δεδομένο αρχικό επίπεδο χρέους. Τα κατώτατα όρια προληπτικής εποπτείας αντιπροσωπεύουν το ελάχιστο όριο πέρα από το οποίο η πιθανότητα τραπεζικής κρίσης, είναι σχετικά υψηλή, ελαχιστοποιώντας την πιθανότητα μη αναγνωρισμένης κρίσης και εσφαλμένων συναγεμίων. Οι μεθοδολογίες περιγράφονται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017γ) και αργότερα προτάθηκαν επικαιροποιήσεις της μεθοδολογίας στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018στ).

⁽⁵⁰⁾ Στο παρόν τμήμα, οι αναφορές σε οντότητες ειδικού σκοπού αφορούν μη χρηματοοικονομικές οντότητες. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις οντότητες ειδικού σκοπού, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α.

αναφοράς προσαρμοσμένο για τις οντότητες ειδικού σκοπού (90,8 % του ΑΕΠ).

Διάγραμμα 4.2.1: Χρέος του ιδιωτικού τομέα

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ο αποκλεισμός του χρέους των οντοτήτων ειδικού σκοπού από τη μέτρηση του χρέους μειώνει την υπερχρέωση των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, ωστόσο το κυπριακό χρέος εξακολουθεί να παραμένει αρκετά πάνω από υγιή επίπεδα. Ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών επηρεάζεται έντονα από τις μη χρηματοοικονομικές οντότητες ειδικού σκοπού, οι οποίες είναι κυρίως πλοιοκτήτριες οντότητες. Οι οντότητες ειδικού σκοπού θεωρείται ότι έχουν περιορισμένους δεσμούς με την πραγματική οικονομία, διαθέτουν πραγματικά περιουσιακά στοιχεία (πλοία) και το χρέος τους χρηματοδοτείται σε συντριπτικό ποσοστό από αλλοδαπές τράπεζες ή άλλες οντότητες που δεν έχουν την έδρα τους στην Κύπρο.⁽⁵¹⁾ Ο τρόπος οργάνωσης των οντοτήτων ειδικού σκοπού μειώνει τους κινδύνους για την εγχώρια οικονομία, ωστόσο το χρέος τους διογκώνει το συνολικό χρέος του εταιρικού τομέα (βλέπε διάγραμμα 4.2.2). Στο τέλος του 2017, το εξωτερικό χρέος των οντοτήτων ειδικού σκοπού ανερχόταν στο 76,5 % του ΑΕΠ. Εάν δεν περιληφθεί το εξωτερικό χρέος των οντοτήτων ειδικού σκοπού, ο δείκτης χρέους των μη χρηματοοικονομικών

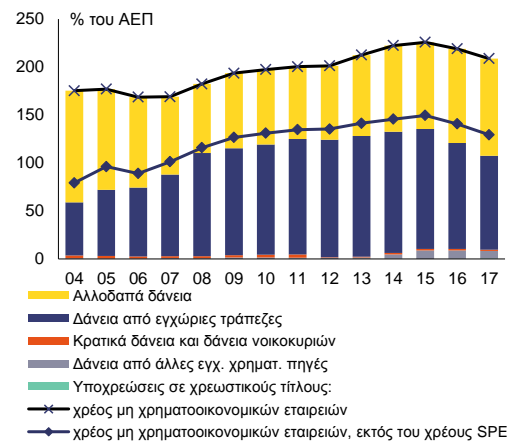
⁽⁵¹⁾ Στο παρόν τμήμα, οι αναφορές σε οντότητες ειδικού σκοπού αφορούν μη χρηματοοικονομικές οντότητες. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις οντότητες ειδικού σκοπού, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α.

εταιρειών μειώνεται από το 208,8 % στο 132,3 % του ΑΕΠ για το τέλος του 2017. Αυτός ο δείκτης χρέους εξακολουθεί να υπερβαίνει τον προληπτικό δείκτη αναφοράς, καθώς και τον θεμελιώδη δείκτη αναφοράς προσαρμοσμένο για τις οντότητες ειδικού σκοπού (90,8 % του ΑΕΠ).

Το απόθεμα υποχρεώσεων του εταιρικού τομέα (εξαιρουμένων των οντοτήτων ειδικού σκοπού) περιλαμβάνει κυρίως εγχώρια τραπεζικά δάνεια που διοχετεύονται σε λίγους επιχειρηματικούς τομείς. Η ανάλυση του χρέους των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών (βλ. διάγραμμα 4.2.2) δείχνει τη σχεδόν ισόποση διαίρεσή του μεταξύ εξωτερικών και εσωτερικών υποχρεώσεων το 2017. Το εξωτερικό χρέος συνδέεται κυρίως με τις οντότητες ειδικού σκοπού, ενώ το εσωτερικό χρέος έχει κυρίως τη μορφή τραπεζικών δανείων. Τα στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου για τα τραπεζικά δάνεια ανά επιχειρηματικό τομέα δείχνουν ότι συγκεντρώνονται σε λίγους τομείς. Πιο συγκεκριμένα, τον Ιούνιο του 2018, μεγάλο μέρος του αποθέματος των τραπεζικών δανείων προς τον τομέα των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών αναφέρεται στους τομείς των κατασκευών (20 % του συνόλου των δανείων), των κτηματομεσιτικών δραστηριοτήτων (20 % του συνόλου), του χονδρικού και του λιανικού εμπορίου (21 % του συνόλου) και των υπηρεσιών φιλοξενίας και εστίασης (12 % του συνόλου) (βλ. διάγραμμα 4.2.3) ⁽⁵²⁾.

⁽⁵²⁾ Τα στοιχεία υπολογίζονται βάσει δεδομένων της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου για όλες τις τράπεζες σε ενοποιημένη βάση. Τα συνολικά δάνεια αναφέρονται στο σύνολο των τραπεζικών δανείων και προκαταβολών χωρίς τα δάνεια και τις προκαταβολές προς τις κεντρικές τράπεζες και τα πιστωτικά ιδρύματα.

Διάγραμμα 4.2.2: Ανάλυση του χρέους των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών

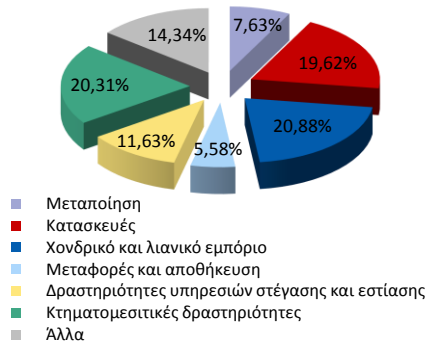

Πηγή: Eurostat, ΕΚΤ, Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου

Η μείωση του ιδιωτικού χρέους αποτελεί πρόκληση εν μέσω μεγάλων όγκων των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ) και αρνητικών ποσοστών αποταμίευσης. Στον εταιρικό τομέα, σχεδόν το 40 % των συνολικών τραπεζικών δανείων ήταν μη εξυπηρετούμενα κατά τη διάρκεια τον Ιούνιο του 2018. Ειδικότερα, οι προαναφερθέντες υπερχρεωμένοι επιχειρηματικοί τομείς ήταν αντιμετώπι με υψηλά ποσοστά ΜΕΔ: κατασκευές (54 %), κτηματομεσιτικές δραστηριότητες (25 %), χονδρικό και λιανικό εμπόριο (46 %), υπηρεσίες φιλοξενίας και εστίασης (19 %). ⁽⁵³⁾ Η υπερχρέωση του τομέα των νοικοκυριών οφείλεται στα υψηλά επίπεδα ενυπόθηκων δανείων και καταναλωτικών δανείων. Για τα νοικοκυριά, τα ζητήματα που σχετίζονται με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια είναι ακόμη πιο έντονα από ό,τι για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, καθώς το ποσοστό των ΜΕΔ τον Ιούνιο του 2018 ήταν πάνω από 50 %. Επιπλέον, οι δυσκολίες στη μείωση του χρέους επιτείνονται από τα αρνητικά ποσοστά αποταμίευσης (-3,1 % το 2017). Για να καλύψουν την εξυπηρέτηση του χρέους τους, τα νοικοκυριά πρέπει να αυξήσουν τις αποταμιεύσεις τους, όπως καταδεικνύουν και οι δείκτες βιωσιμότητας του χρέους.

⁽⁵³⁾ Βάσει στοιχείων της Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου του Ιουνίου του 2018.

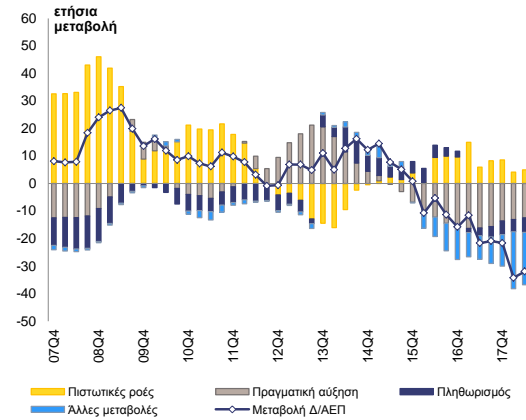
Διάγραμμα 4.2.3: Τραπεζικά δάνεια προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες ανά τομέα

Πηγή: Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου

Παρά τις προκλήσεις, η απομόχλευση του ιδιωτικού τομέα συνεχίστηκε το 2018 χάρη στην ισχυρή αύξηση του ΑΕΠ, στη διαγραφή μη εξυπηρετούμενων δανείων, στις αποπληρωμές σε μετρητά και στις συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία. Οι δείκτες χρέους, τόσο των νοικοκυριών όσο και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, κορυφώθηκαν το 2015 και έκτοτε ακολουθούν πτωτική πορεία. Γενικά, ο δείκτης συνολικού ιδιωτικού χρέους προς το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 32 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ στο δεύτερο τρίμηνο του 2018 (μεταβολή σε ετήσια βάση). Η μείωση αυτή αποδίδεται στην αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ, η οποία εξηγεί το 40 % της μείωσης, στην άνοδο του πληθωρισμού και στα αποτελέσματα αποτίμησης, που εξηγούν την υπόλοιπη μείωση (βλ. διάγραμμα 4.2.4). Τα αποτελέσματα αποτίμησης περιλαμβάνουν διαγραφές δανείων, αποπληρωμές σε μετρητά και συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με περιουσιακά στοιχεία, που συμβάλλουν καθοριστικά στην πραγματική μείωση του όγκου του χρέους. Όσον αφορά τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, παρουσιάζουν βραδύτερη πρόοδο στη μείωση του χρέους, καθώς τα νέα δάνεια, αν και περιορισμένα, διοχετεύονται κυρίως σε αυτές (πάνω από το 60 % των συνολικών ακαθάριστων νέων δανείων που χορηγήθηκαν κατά το πρώτο εξάμηνο του 2018). Οι καθαρές πιστωτικές ροές προς τον τομέα των νοικοκυριών παραμένουν αρνητικές.

Διάγραμμα 4.2.4: Μεταβολές του δείκτη χρέους ως προς το ΑΕΠ

Πηγή: EKT, Eurostat

Αναμένεται κάποια επιτάχυνση των μειώσεων του χρέους υπό το πρίσμα των ενισχυμένων πλαισίων αφερεγγυότητας και εκποιήσεων, καθώς και του σχεδίου ΕΣΤΙΑ. Το τροποποιημένο πλαίσιο αφερεγγυότητας ενδέχεται να αυξήσει τη συμμετοχή των δανειοληπτών στις διαδικασίες αφερεγγυότητας και, ως εκ τούτου, να διευκολύνει τις αναδιαρθρώσεις χρεών. Το ενισχυμένο πλαίσιο εκποιήσεων μπορεί να καταστήσει τη διαδικασία αποτελεσματικότερη, διευκολύνοντας τη μείωση του ιδιωτικού χρέους μέσω της εκποίησης περιουσιακών στοιχείων που έχουν ενεχυριαστεί ως εξασφαλίσεις. Επιπλέον, το σχέδιο ΕΣΤΙΑ παρέχει πολύ ελκυστικούς όρους στους αθετούντες δανειολήπτες, παρέχοντάς τους κίνητρα για να ξαναρχίσουν να υπηρετούν τα χρέη τους. Αυτό θα συμβάλει και στον περιορισμό της αύξησης των αποθεμάτων χρέους η οποία προκύπτει από τους κεφαλαιοποιηθέντες τόκους των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Επιπλέον, με την εφαρμογή της συνιστώσας μείωσης του χρέους, που προβλέπεται στο σχέδιο, αναμένεται να προκύψουν αρνητικά αποτελέσματα αποτίμησης τα οποία θα μειώσουν το χρέος. Η αξιοποίηση των εργαλείων εκποίησης σε περίπτωση εκ νέου αθέτησης δυνάμει του σχεδίου θα συμβάλει στον περιορισμό των στρατηγικών αθετήσεων. Ωστόσο, άγνωστος παραμένει ο μακροπρόθεσμος αντίκτυπος του σχεδίου και οι αρνητικές επιπτώσεις του.

Οι ελλείψεις του ισχύοντος συστήματος έκδοσης και μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας εμποδίζουν την ρευστοποίηση των εξασφαλίσεων. Η ρευστοποίηση από οφειλέτες ή

τράπεζες των ακινήτων που χρησιμοποιούνται ως εξασφαλίσεις αποτρέπεται στις περιπτώσεις που οι τίτλοι ιδιοκτησίας δεν είναι προσδιορισμένοι. Το φαινόμενο αυτό που είναι σχετικά συχνό στην Κύπρο, περιπλέκει τις διαδικασίες εκποίησης, εμποδίζει την απομόχλευση και δυσχεραίνει την αποτίμηση των εξασφαλίσεων. Έχουν συσσωρευτεί πολλές εκκρεμούσες υποθέσεις έκδοσης ή μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας και η σχετική πρόοδος είναι αργή. Με σκοπό την αποφυγή της συσσώρευσης μελλοντικών υποθέσεων, τελεί υπό κατάρτιση νομοσχέδιο που θα απαγορεύει την υποβολή στο κτηματολόγιο συμβάσεων πώλησης ακινήτων που έχουν βάρη⁽⁵⁴⁾. Είναι πολύ σημαντικό να δημιουργηθεί ένα βιώσιμο και αξιόπιστο σύστημα έκδοσης και μεταβίβασης τίτλων ιδιοκτησίας, το οποίο θα διασφαλίζει ότι οι αγοραστές που καταβάλλουν το πλήρες αντίτιμο του ακινήτου αποκτούν τους τίτλους γρήγορα και χωρίς εμπόδια (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018β).

4.2.3. ΆΛΛΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ*

Το εύρος και η ποιότητα των χρηματοοικονομικών πληροφοριών που διατίθενται για την εκτίμηση του πιστωτικού κινδύνου είναι σχετικά ανεπαρκή. Οι αρχές βελτιώνουν το Μητρώο Πιστωτικών Ιδρυμάτων διευρύνοντας τις πληροφορίες που συλλέγονται και καθίστανται διαθέσιμες, και επεκτείνοντας το σύνολο των αναφερόντων αντισυμβαλλομένων. Το μητρώο πιστώσεων χρήζει περαιτέρω βελτιώσεων προκειμένου να ευθυγραμμιστεί με τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές. Εξακολουθεί να εκκρεμεί η δημιουργία ενός συστήματος βαθμολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας για φυσικά πρόσωπα.

Εποπτεία των μη τραπεζικών χρηματοπιστωτικών τομέων

Οι αρχές θα πρέπει να οριστικοποιήσουν την πορεία μετάβασης σε μια εποπτεία του μη τραπεζικού χρηματοπιστωτικού συστήματος, η οποία θα είναι αποτελεσματικότερη και πιο βασισμένη στον κίνδυνο. Ακόμη τελεί υπό κατάρτιση το νομικό πλαίσιο για την ενοποίηση των συνταξιοδοτικών ταμείων και των εποπτικών αρχών του ασφαλιστικού τομέα. Προβλέπεται η

⁽⁵⁴⁾ Ως βάρη νοούνται οι υποθήκες ή άλλες αξιώσεις επί ακινήτου ή περιουσιακών στοιχείων.

σύσταση ανεξάρτητης εποπτικής αρχής η οποία θα αποτελεί χωριστό οργανισμό εκτός της κυβέρνησης. Το πρώτο σχέδιο της της νομοθεσίας τελεί ακόμη υπό κατάρτιση από το Υπουργείο Οικονομικών. Επί του παρόντος, η ολοκλήρωσή της καθυστερεί λόγω ζητημάτων που σχετίζονται με το καθεστώς του προσωπικού στον σχεδιαζόμενο νέο οργανισμό. Γενικότερα, απαιτείται η ενίσχυση του εποπτικού πλαισίου για τις κεφαλαιαγορές, ενόψει των σχετικά σημαντικών διασυνοριακών δραστηριοτήτων των μη τραπεζικών χρηματοπιστωτικών εταιρειών και της αλματώδους ανάπτυξης των αδειοδοτημένων επιχειρήσεων τα τελευταία χρόνια.

Η πτώχευση της Olympic Insurance προκάλεσε ορισμένες αβεβαιότητες. Ο κυπριακός επόπτης του ασφαλιστικού τομέα ανέστειλε την άδεια της Olympic Insurance τον Μάιο του 2018, κατόπιν αδυναμίας του ασφαλιστή να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις φερεγγυότητάς του. Στις αρχές Αυγούστου του 2018 κινήθηκε διαδικασία εκκαθάρισης. Ενώ η παρουσία της στην Κύπρο ήταν περιορισμένη, η ασφαλιστική εταιρεία είχε εκτιμώμενο μερίδιο αγοράς 9 % στην ασφαλιστική κάλυψη αστικής ευθύνης αυτοκινήτων στη Βουλγαρία, όπου διέθετε περίπου 200 000 ασφαλισμένους. Καθώς η Olympic Insurance λειτουργούσε μέσω υποκαταστήματος, οι ανεξόφλητες απαιτήσεις στη Βουλγαρία είναι εκτός του πεδίου εφαρμογής του συστήματος εγγύησης των ασφαλίσεων στη Βουλγαρία (και στην Κύπρο). Εάν οι βουλγαρικές ή οι κυπριακές αρχές δεν καταλήξουν σε εναλλακτική ρύθμιση επιμερισμού των βαρών, οι εν λόγω απαιτήσεις θα πληρωθούν από τα έσοδα της εκκαθάρισης των περιουσιακών στοιχείων της ασφαλιστικής εταιρείας, τα οποία πιθανότατα θα καλύψουν μόνο ένα μέρος των υποχρεώσεων.

Πρόσβαση σε χρηματοδότηση για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις

Η πρόσβαση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση εξακολουθεί να είναι δύσκολη. Εν μέσω περιορισμένης προσφοράς τραπεζικής πίστωσης, η οποία αποτελεί την πλέον συναφή μορφή χρηματοδότησης για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, και πολύ λίγων εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης, η πρόσβαση στη χρηματοδότηση εξακολουθεί να αποτελεί μείζονα πρόκληση (σύμφωνα με την έρευνα SAFE, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018ζ). Η

έλλειψη εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης, όπως επιχειρηματικών κεφαλαίων, τοπικής χρηματοδότησης ιδίων κεφαλαίων και η παρουσία μόνον ενός «επιχειρηματικού αγγέλου» (CyBAN) στη χώρα, δυσχεραίνει την ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων ⁽⁵⁵⁾. Η έλλειψη κεφαλαίου εκκίνησης πλήττει ιδίως τις νεοφυείς επιχειρήσεις. Το κανονιστικό πλαίσιο για τους οργανισμούς εναλλακτικών επενδύσεων αναθεωρείται ώστε να εξασφαλίσει μεγαλύτερη ευελιξία.

Οι κυπριακές επιχειρήσεις βασίζονται κυρίως σε προγράμματα επιχορηγήσεων αντί για μέσα που βασίζονται στην αγορά. Τα κονδύλια της ΕΕ και των κρατών μελών έχουν κάπως βελτιώσει την πρόσβαση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση, όμως αυτό μέχρι σήμερα γίνεται κυρίως μέσω προγραμμάτων επιχορηγήσεων. Μέσα στους επόμενους μήνες θα τεθεί σε εφαρμογή ένα χρηματοδοτικό μέσο που θα χορηγεί δάνεια για την ενεργειακή απόδοση και τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις και σε δημόσια και ιδιωτικά κτίρια. Επιπλέον, ένα τρέχον πρόγραμμα παρέχει στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις και σε εταιρείες μεσαίας κεφαλαιοποίησης δάνεια με ευνοϊκούς όρους, χρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, και μέχρι στιγμής έχει τύχει θερμής υποδοχής. Θερμής υποδοχής έχει τύχει και η διευκόλυνση «Συμβουλευτικές Υπηρεσίες για Μικρές Επιχειρήσεις», η οποία αναμένεται να συμβάλει θετικά στην ανταγωνιστικότητα και τη διεθνοποίηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων της Κύπρου. Αντίθετα, προγράμματα όπως το Cyprus StartUp Visa ⁽⁵⁶⁾ και η φορολογική ελάφρυνση για επενδύσεις σε καινοτόμες επιχειρήσεις δεν έχουν ακόμη αποδώσει πλήρως από άποψη διείσδυσης. Μεσομακροπρόθεσμα, οι επιχειρήσεις θα ωφεληθούν περισσότερο από προϊόντα χρηματοοικονομικής τεχνικής, δηλαδή δάνεια, εγγυήσεις και ίδια κεφάλαια, ή άλλα μέσα με υψηλότερη ιδιωτική μόχλευση παρά από τις επιχορηγήσεις.

⁽⁵⁵⁾ Η Κύπρος κατατάσσεται 47η σε σύνολο 54 χωρών ως προς την επιχειρηματική χρηματοδότηση (GEM, 2018a).

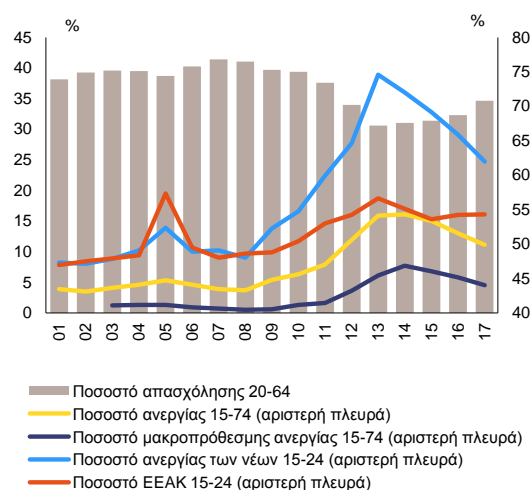
⁽⁵⁶⁾ Το πρόγραμμα Cyprus StartUp Visa δίνει στους επιχειρηματίες από τρίτες χώρες τη δυνατότητα να συστήνουν και/ή να εκμεταλλεύονται εταιρείες με υψηλό αναπτυξιακό δυναμικό, χορηγώντας τους άδειες διαμονής.

4.3. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

4.3.1. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ*

Οι ισχυρές οικονομικές επιδόσεις συνέβαλαν στη βελτίωση των συνθηκών στην αγορά εργασίας. Η απασχόληση αυξήθηκε σημαντικά το 2018, τάση που αναμένεται να συνεχιστεί και τα επόμενα έτη. Η μείωση του ποσοστού διαχωρισμού θέσεων εργασίας σε συνδυασμό με την αύξηση του ποσοστού εύρεσης εργασίας οδήγησε σε περαιτέρω μείωση της ανεργίας⁽⁵⁷⁾. Η ανεργία μειώθηκε ταχύτερα από όσο προέβλεπαν οι εκτιμήσεις με βάση τα θεμελιώδη οικονομικά μεγέθη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018β) στο 8,4 % το τρίτο τρίμηνο του 2018 από 10,4 % το τρίτο τρίμηνο του 2017, αλλά πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (6,8 %) και το προ της κρίσης επίπεδο, ήτοι περίπου 4 %. Η μακροχρόνια ανεργία μειώθηκε στο 2,5 % το τρίτο τρίμηνο του 2018. Η ανεργία των νέων έπεσε στο 18,7 % το τρίτο τρίμηνο του 2018 από 25,2 % το τρίτο τρίμηνο του 2017, αλλά παραμένει πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (15,2 %) (βλ. διάγραμμα 4.3.1.).

Διάγραμμα 4.3.1: Βασικές εξελίξεις στην αγορά εργασίας

Πηγή: Eurostat

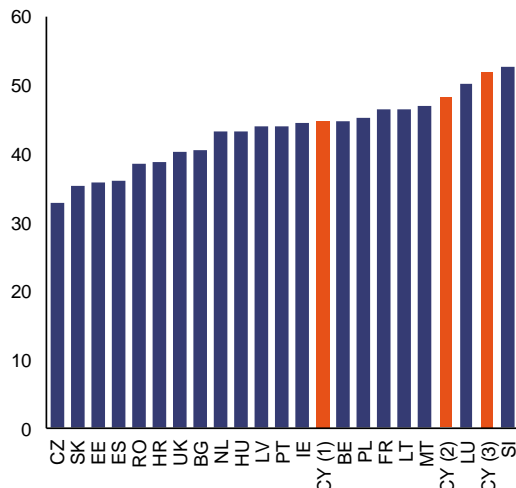
Το υψηλό ποσοστό ανεργίας των νέων σε συνδυασμό με το υψηλό ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης φανερώνουν επισφαλή κατάσταση για πολλούς νέους. Το ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης ανήλθε σε 11,1 % το τρίτο τρίμηνο του 2018 και ήταν ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ. Τούτο οφείλεται πιθανώς

στην έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης για τους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στα χαμηλά ποσοστά εγγραφής στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, καθώς και στις δυσκολίες και καθυστερήσεις κατά τη μετάβαση από το σχολείο στην εργασία. Ένας άλλος παράγοντας είναι ενδεχομένως η αδήλωτη εργασία (βλ. επίσης πλαίσιο 4.3.1).

Ο κατώτατος μισθός ισχύει μόνο για επιλεγμένους τομείς. Οι κατώτατοι μισθοί για εννέα επαγγέλματα με χαμηλή συνδικαλιστική εκπροσώπηση καθορίζονται κάθε χρόνο με κυβερνητικό διάταγμα. Μετά την οικονομική κρίση, τα επίπεδα των κατώτατων μισθών δεν έχουν από το 2012 μεταβληθεί: 870 EUR τον μήνα για τους βοηθούς καταστημάτων, τους υπαλλήλους γραφείου, και τους παιδοκόμους και τους παρόχους ατομικής φροντίδας, 4,90 EUR την ώρα για τους φύλακες και 4,55 EUR την ώρα για τους/τις καθαριστές/καθαρίστριες. Το 2014, η αναλογία του κατώτατου προς τον μέσο μισθό κυμαινόταν μεταξύ 45 % και 52 %, ποσοστό σχετικά υψηλό σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ (βλ. διάγραμμα 4.3.2.). Το ποσοστό των εργαζομένων με αμοιβή μικρότερη από τον κατώτατο μισθό κυμάνθηκε από 7,6 % έως 16 %. Η ενδεχόμενη καθιέρωση εκ του νόμου κατώτατου μισθού απαιτεί προσεκτική αξιολόγηση, λόγω των πιθανών επιπτώσεων στην παροχή κινήτρων για εργασία, το επίπεδο απασχόλησης και την αδήλωτη εργασία.

⁽⁵⁷⁾ Πιθανότητες απώλειας και εύρεσης απασχόλησης— σε περίπτωση ανέργων — εντός μηνός αντίστοιχα.

Διάγραμμα 4.3.2: Αναλογία του μηνιαίου κατώτατου μισθού προς τον μέσο μισθό (2014)

(1) Ο κατώτατος μισθός δηλώνεται με CY (1) για τους/τις καθαριστές/-τριες, CY (2) για τους φύλακες και CY (3) για τους βοηθούς καταστημάτων, τους υπαλλήλους γραφείου, τους παιδοκόμους και τους παρόχους υπηρεσιών φροντίδας. Ο μηνιαίος κατώτατος μισθός για τους φύλακες και τους/τις καθαριστές/-τριες υπολογίζεται με βάση μέσο εβδομαδιαίο ωράριο εργασίας 38 ωρών.

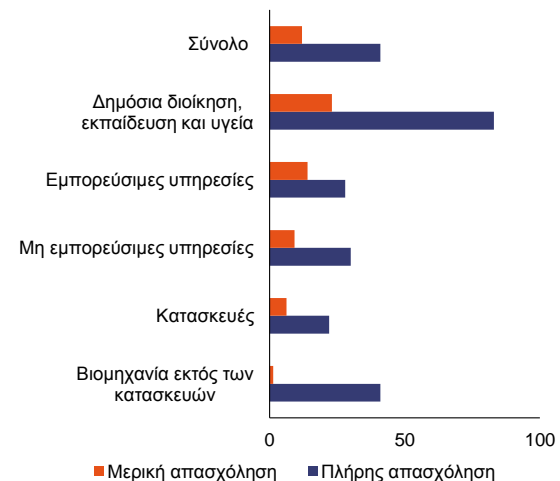
Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ο κοινωνικός διάλογος σε γενικές γραμμές καλά κρατεί, αλλά η πυκνότητα των συνδικαλιστικών οργανώσεων και η κάλυψη των συλλογικών διαπραγματεύσεων εμφανίζουν μείωση. Μεταξύ των ετών 2005 και 2014, το ποσοστό κάλυψης των συλλογικών διαπραγματεύσεων μειώθηκε από 62,7 % σε 47,7 %. Επιπλέον, η κάλυψη των συλλογικών διαπραγματεύσεων διαφέρει ανάμεσα στα διάφορα είδη εργαζομένων. Για παράδειγμα, το 2014, οι εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης καλύπτονταν από συλλογική σύμβαση (σε κλαδικό επίπεδο ή σε επίπεδο επιχείρησης) σε ποσοστό 41 %, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους εργαζομένους μερικής απασχόλησης ήταν μόλις 12 %. (βλ. διάγραμμα 4.3.3.).

Η χαμηλή αποτελεσματικότητα των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και η περιορισμένη ανάπτυξη και συμμετοχή στην ενεργοποίηση εξακολουθούν να αποτελούν πρόκληση. Το 2016, μόνο το 7 % των ατόμων που επιθυμούσαν να εργαστούν συμμετείχαν σε ενεργητικές πολιτικές της αγοράς εργασίας, ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ. (βλ. διάγραμμα 4.3.4.). Επιπλέον, οι επενδύσεις σε μέτρα ενεργοποίησης είναι από τις χαμηλότερες

στην ΕΕ (0,11 % του ΑΕΠ). Για τη βελτίωση της ικανότητας και της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης, προσλήφθηκαν 30 επιπλέον σύμβουλοι για 2 έτη με σκοπό να παρέχουν, μεταξύ άλλων, εξατομικευμένες συμβουλές σε ομάδες προτεραιότητας, όπως οι νέοι που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης, οι δικαιούχοι του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και τα άτομα με αναπηρία.

Διάγραμμα 4.3.3: Κάλυψη συλλογικών διαπραγματεύσεων ανά κλάδο και ωράριο εργασίας (2014)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

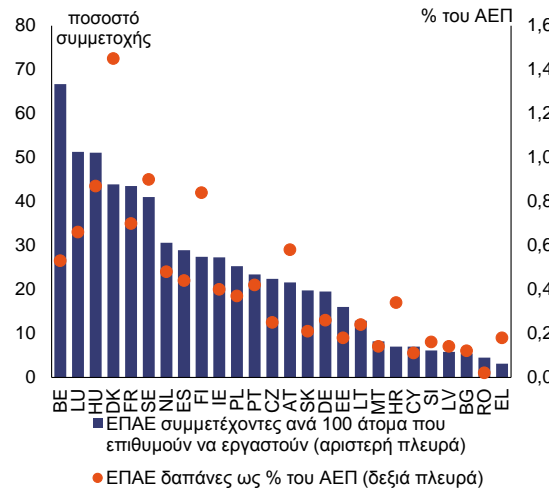
Οι δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης πρέπει να οργανωθούν καλύτερα προκειμένου να εκπληρώσουν τον ενισχυμένο ρόλο τους. Η επανεξέταση του σχεδίου αμοιβαίας συνδρομής του Απριλίου 2018 προβλέπει σειρά μέτρων για την αύξηση της ικανότητας και των δυνατοτήτων, καθώς και οργανωτικές μεταρρυθμίσεις. Ειδικότερα, διευρυμένη ψηφιακή προσέγγιση, όπως η πολλαπλή καταχώριση και η πολυκαναλική καταχώριση. Ωστόσο, μολονότι οι υπηρεσίες βελτιώνονται, ιδίως για τους εργοδότες, οι δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης έχουν περιορισμένη ικανότητα για να επιχειρήσουν τολμηρότερες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, σύμφωνα με τη σύσταση 3 για τη ζώνη του ευρώ, οι οποίες θα μπορούσαν να επιτευχθούν με στοχευμένες επενδύσεις. Εξακολουθεί να απουσιάζει μια σαφής στρατηγική με συγκεκριμένους δείκτες επιδόσεων, ποσοτικοποιημένους στόχους, δήλωση αποστολής και διατάξεις για τη συνεργασία με υπηρεσίες που

είναι αρμόδιες για την κοινωνική προστασία και την υγειονομική περίθαλψη, ενώ αναμένεται ο νέος νόμος για τις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης.

Το επίπεδο αδήλωτης εργασίας στην Κύπρο είναι υψηλό, αν και εμφανίζει υποχώρηση. Σύμφωνα με τα στοιχεία που υπέβαλε η Κύπρος για την αυτοαξιολόγηση της Επιτροπής Απασχόλησης, το ποσοστό της αδήλωτης εργασίας μειώθηκε από 23 % το 2013 σε 15 % το 2017. Οι περισσότερες περιπτώσεις εντοπίζονται μεταξύ των αυτοαπασχολούμενων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017δ). Για την αντιμετώπιση της κατάστασης, εγκρίθηκαν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις νομικού και οργανωτικού χαρακτήρα. Για παράδειγμα, συστάθηκε Ενιαία Υπηρεσία Επιθεωρήσεων και αποφασίστηκε η επιβολή υψηλότερων κυρώσεων — συνολικά, και ειδικότερα στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων. Σύμφωνα με πρόσφατες επιθεωρήσεις, περίπου το 60 % των αδήλωτων εργαζομένων είναι πολίτες τρίτων χωρών, γεγονός που συνδέεται ενδεχομένως με εμπόδια όσον

αφορά την επίσημη συμμετοχή στην αγορά εργασίας.

Διάγραμμα 4.3.4: Συμμετέχοντες στις ενεργητικές πολιτικές της αγοράς εργασίας (αριστερή πλευρά) και δαπάνες (δεξιά πλευρά)

Πηγή: Eurostat

Πλαίσιο 4.3.1.: Παρακολούθηση των επιδόσεων βάσει του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων

Ο ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων έχει σχεδιαστεί ως πυξίδα για μια ανανεωμένη διαδικασία ανοδικής σύγκλισης προς καλύτερες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁽¹⁾. Καθορίζει είκοσι βασικές αρχές και δικαιώματα στους τομείς των ίσων ευκαιριών και της πρόσβασης στην αγορά εργασίας, δίκαιες συνθήκες εργασίας, και κοινωνική προστασία και ένταξη.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ		
Ισότητα ευκαιριών και πρόσβαση στην αγορά εργασίας:	Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση (% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών)	Χρήζει παρακολούθησης
	Χάσμα απασχόλησης μεταξύ των φύλων	Στον μέσο όρο
	Λόγος πεμπτημορίων εισοδήματος (S80/S20)	Επίδοση καλύτερη από τον μέσο όρο
	Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (σε %):	Επίδοση καλύτερη από τον μέσο όρο
	Νέοι ΕΑΕΚ (% συνολικού πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	Κρίσιμη κατάσταση
Δυναμικές αγορές εργασίας και δίκαιες συνθήκες εργασίας	Ποσοστό απασχόλησης (% του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	Στον μέσο όρο
	Ποσοστό ανεργίας (% πληθυσμού ηλικίας 15-74 ετών)	Χαμηλή επίδοση, αλλά βελτιούμενη
	Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας (% πληθυσμού ηλικίας 15-74 ετών)	Επίδοση καλύτερη από τον μέσο όρο
	Αύξηση του κατά κεφαλή ΑΔΕΝ	Κρίσιμη κατάσταση
	Καθαρές αποδοχές εργαζόμενων πλήρους απασχόλησης που αμβιβονται με μέσο μισθό	Δεν διατίθενται στοιχεία
Κοινωνική προστασία και ένταξη	Αντίκτυπος των κοινωνικών παροχών (εκτός των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας (%)	Στον μέσο όρο
	Παιδιά ηλικίας κάτω των 3 ετών σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας	Στον μέσο όρο
	Ανάγκες ιατρικής περιθαλψής που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ίδιων των ατόμων	Στον μέσο όρο
	Ατομικό επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων	Χαμηλή επίδοση, αλλά βελτιούμενη

Τα κράτη μέλη κατατάσσονται σύμφωνα με στατιστική μεθοδολογία που έχει συμφωνηθεί με την Επιτροπή Απασχόλησης (EMCO) και με την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας (SPC). Η μεθοδολογία εξετάζει από κοινού τα επίπεδα και τις αλλαγές των δεικτών σε σύγκριση με τους αντίστοιχους μέσους όρους της ΕΕ και κατατάσσει τα κράτη μέλη σε επτά κατηγορίες (από τις «χώρες με τις καλύτερες επιδόσεις» έως τις «κρίσιμες καταστάσεις»). Για παράδειγμα, μια χώρα μπορεί να επισημανθεί ως «καλύτερη από τον μέσο όρο», εάν το επίπεδο του δείκτη πλησιάζει τον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά βελτιώνεται γρήγορα. Για μεθοδολογικές λεπτομέρειες, συμβουλευθείτε το σχέδιο κοινής έκθεσης για την απασχόληση για το 2019, COM (2018) 761 final.
ΕΑΕΚ: εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης
GDHI: ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών.

ΕΑΕΚ και την παροχή εξατομικευμένης καθοδήγησης.

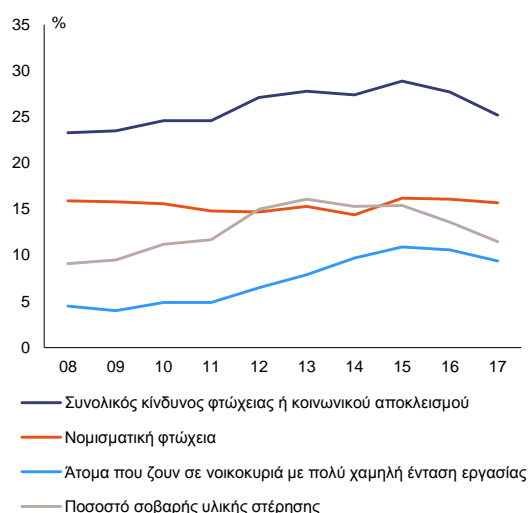
Πρόδος σημειώνεται όσον αφορά το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων. Το 2017, μόνο το 50 % των Κυπρίων κατείχε τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες (ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν 57 %), ενώ το ποσοστό των ατόμων με προηγμένες δεξιότητες ΤΠΕ ήταν από τα χαμηλότερα στην ΕΕ. Η ψηφιακή εκπαίδευση προωθείται στα σχολεία μέσω νέων προγραμμάτων σπουδών, συμμετοχής σε μαθήματα ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής άδειας οδήγησης, και διαγωνισμών σε τομείς όπως ο προγραμματισμός και η ρομποτική. Άλλα μέτρα περιλαμβάνουν δωρεάν εργαστήρια για ενήλικες και μαθήματα κατάρτισης με έμφαση στη χρήση του διαδικτύου και των βασικών εφαρμογών του.

⁽¹⁾ Στις 17 Νοεμβρίου 2017 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διακήρυξαν από κοινού τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en

4.3.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού είναι μεν υψηλό αλλά έχει αρχίσει να μειώνεται. Η αισθητή μείωση της σοβαρής υλικής στέρησης και του ποσοστού των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας ήταν οι κύριοι παράγοντες βελτίωσης (βλ. διάγραμμα 4.3.5.). Η νομισματική φτώχεια μειώνεται με αργούς ρυθμούς, χάρη στη βελτίωση των οικονομικών συνθηκών και των συνθηκών της αγοράς εργασίας, καθώς και χάρη στην ανάπτυξη του μέτρου του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (ΕΕΕ). Σημαντική μείωση καταγράφηκε επίσης και στο ποσοστό των παιδιών που αντιμετωπίζουν κίνδυνο. Ωστόσο, διευρύνθηκε το χάσμα ανάμεσα στο ποσοστό των τέκνων ατόμων χαμηλής ειδίκευσης που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού και στο ποσοστό των τέκνων ατόμων υψηλής ειδίκευσης, από 36,9 εκατοστιαίες μονάδες το 2011 σε 64,1 εκατοστιαίες μονάδες το 2017, υπερβαίνοντας τον μέσο όρο της ΕΕ, ήτοι 53,4 εκατοστιαίες μονάδες (2016). Το ποσοστό των ατόμων με αναπηρίες που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού είναι επίσης υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (35,7 % έναντι 29,9 %).

Διάγραμμα 4.3.5: Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού

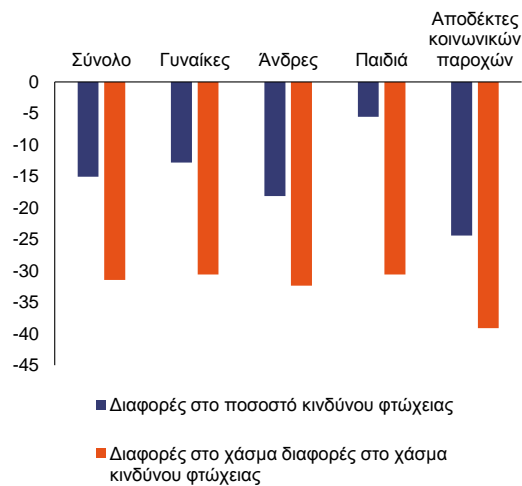
Πηγή: Eurostat

Τα επίπεδα των συντάξεων αποτελούν την κύρια πρόκληση όσον αφορά την ισότητα των φύλων. Οι γυναίκες συνταξιούχοι ηλικίας 65 έως 74 ετών λαμβάνουν 48,7 % λιγότερο από τους άνδρες και το χάσμα διευρύνεται στις ηλικίες άνω των 75 ετών. Τούτο οφείλεται σε διακοπές στη σταδιοδρομία, μη τυπικές μορφές απασχόλησης, χαμηλότερες αποδοχές και υψηλότερο προσδόκιμο ζωής μεταξύ των γυναικών. Εν τω μεταξύ, το χάσμα απασχόλησης μεταξύ των φύλων είναι μικρότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (9,5 έναντι 11,5 εκατοστιαίων μονάδων), αλλά η διαθεσιμότητα υπηρεσιών παιδικής φροντίδας παραμένει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ και υπολείπεται του στόχου της Βαρκελώνης (βλ. τμήμα 4.3.3).

Η θέσπιση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος φαίνεται να έχει σημαντικό θετικό αντίκτυπο στη φτώχεια και την ανισότητα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της προσομοίωσης του μοντέλου EUROMOD (βλ. διάγραμμα 4.3.6), το ποσοστό κινδύνου φτώχειας το 2018 θα ήταν σημαντικά υψηλότερο (15 %) εάν δεν εφαρμόζοταν το εν λόγω μέτρο. Ο αντίκτυπος στην παιδική φτώχεια εμφανίζεται μικρότερος (μείωση κατά 5,5 %). Η πλήρης εφαρμογή της μεταρρύθμισης όσον αφορά το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα μπορεί επίσης να μειώσει το χάσμα φτώχειας κατά 31 %. ⁽⁵⁸⁾ Μετά τη θέσπιση του ΕΕΕ, αυξήθηκε σημαντικά ο αντίκτυπος που είχαν στην ανισότητα οι αλλαγές στα επιδόματα κοινωνικού αποκλεισμού. Με βάση την προσομοίωση, η μεταρρύθμιση έχει τη δυνατότητα να μειώσει τον συντελεστή Gini κατά 2,9 % και τον λόγο πεμπτημορίων εισοδήματος κατά 9,9 %.

⁽⁵⁸⁾ Η συγκριτική αξιολόγηση στον τομέα του ελάχιστου εισοδήματος φανερώνει ότι το 2016 το χάσμα φτώχειας για τα άτομα 18-59 ετών από (οιονεί) νοικοκυριά ανέργων ήταν κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018η.

Διάγραμμα 4.3.6: Αντίκτυπος του καθεστώτος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στο ποσοστό κινδύνου φτώχειας και στο σχετικό χάσμα διάμεσου εισοδήματος ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας το 2018 (μεταβολή %)

(1) Ο αντίκτυπος του καθεστώτος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος υπολογίζεται ως η εκατοστιαία μεταβολή κάθε δείκτη στο πλαίσιο της πλήρους εφαρμογής του καθεστώτος του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος και στο πλαίσιο της εφαρμογής του καθεστώτος δημόσιας πρόνοιας που ίσχυε πριν από το 2014. Τα εισοδήματα που χρησιμοποιήθηκαν για τις προσομοιώσεις αφορούν το 2015. Το όριο της φτώχειας ορίζεται στο 60 % του διάμεσου ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος.

Πηγή: Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υπολογισμοί με βάση το μοντέλο EUROMOD.

Το σύστημα φορολογίας, παροχών και κοινωνικής προστασίας εμφανίζει ορισμένα αδύνατα σημεία. Πρώτον, μπορεί να δημιουργήσει αντικίνητρα για την ανάληψη μισθωτής εργασίας, ιδίως για τα μονομελή νοικοκυριά και τους μόνους γονείς. Το 2018, ο δικαιούχος του καθεστώτος εγγυημένου εισοδήματος που αποδεχόταν εργασία πλήρους απασχόλησης στο 50 % του μέσου μισθού θα έχανε το 74 % των νέων εισοδημάτων λόγω υψηλότερων φόρων και χαμηλότερων παροχών (70 % για τον μόνο γονέα). Για να συνεχίσουν να αναζητούν εργασία τα άτομα που είναι ενταγμένα στο καθεστώς, άλλαξαν οι απαιτήσεις και όσοι δεν εγγράφονται στις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης ή αρνούνται να δεχθούν προσφορά εργασίας θεωρούνται «εκουσίως άνεργοι» και, ως εκ τούτου, δεν δικαιούνται πλέον την παροχή. Δεύτερον, το σύστημα κοινωνικής προστασίας δεν καλύπτει τυπικά τους αυτοαπασχολούμενους για ανεργία, ατύχημα και εργατικά ατυχήματα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 20180).

Ο αριθμός των αιτούντων άσυλο αυξάνεται, ενώ τα μέτρα για την ένταξή τους στην κοινωνία είναι ανεπαρκή. Το 2016, 2 840 αιτούντες πρώτη φορά άσυλο υπέβαλαν αίτηση διεθνούς προστασίας στην Κύπρο, καταγράφοντας αύξηση της τάξης του 35 % μετά το 2015. Το ποσοστό αυτό αντιστοιχούσε μόλις στο 0,2 % του συνόλου της ΕΕ, αλλά με 3 350 αιτούντες ανά εκατομμύριο κατοίκων, η Κύπρος συγκαταλεγόταν μεταξύ των χωρών της ΕΕ με το υψηλότερο ποσοστό προσφύγων. Το 2017, η εισροή ήταν μεγαλύτερη, και υποβλήθηκαν 4 900 αιτήσεις μόνο κατά τους πρώτους 9 μήνες του 2018. Τα άτομα στα οποία χορηγείται διεθνής προστασία είναι επιλέξιμα για τη λήψη ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, αλλά δεν υπάρχει μια πιο ολοκληρωμένη στρατηγική για την ένταξή τους στην κοινωνία.

4.3.3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Στην εκπαίδευση, οι σχετικά υψηλές δημόσιες δαπάνες δεν αντικατοπτρίζονται στα παρατηρούμενα αποτελέσματα. Οι δαπάνες της Κύπρου για την εκπαίδευση είναι υψηλές σε σύγκριση με την υπόλοιπη ΕΕ, ως ποσοστό του ΑΕΠ (6 % το 2016, έναντι μέσου όρου της ΕΕ 4,7 %) και ως ποσοστό των συνολικών δημοσίων δαπανών (15,6 % έναντι 10,2 %). Ωστόσο, όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα του Προγράμματος Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) για το 2015, τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα δεν αντιστοιχούν σε εκείνα άλλων κρατών μελών με ίσα ή χαμηλότερα επίπεδα δαπανών (Agasisti et al, 2016). Η συχνότητα πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου αυξήθηκε κατά 1 εκατοστιαία μονάδα το 2017, φθάνοντας το 8,6 % (έναντι μέσου όρου της ΕΕ 10,6 %). Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου αυξήθηκε μεταξύ των κοριτσιών από 4,3 % το 2016 σε 7,8 % το 2017, ενώ μειώθηκε μεταξύ των αγοριών από 11,4 % σε 9,4 % και παρέμεινε χωρίς μεταβολή στο 18,1 % μεταξύ των μαθητών που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό.

Η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα είναι κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ και υπολείπεται του στόχου της Βαρκελώνης. Η συμμετοχή των παιδιών ηλικίας 4-6 ετών στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα ανήλθε στο 89,7 % το 2016 (μέσος όρος ΕΕ 95,3 %), παραμένοντας αμετάβλητη σε σχέση με το 2015. Η συμμετοχή αυξήθηκε ελαφρά για τα παιδιά

ηλικίας κάτω των 3 ετών (24,8 % έναντι 20,8 %), εξακολούθησε ωστόσο να βρίσκεται κάτω από τον στόχο της Βαρκελώνης (33 %). Η παροχή οικονομικά προσιτής υψηλής ποιότητας προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας για την εν λόγω ηλικιακή ομάδα είναι ανεπαρκής, με αποτέλεσμα την υψηλή εξάρτηση από την άτυπη φροντίδα (Rentzou, 2018) και αντίκτυπο στις επιδόσεις της Κύπρου όσον αφορά την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής και την παροχή υποστήριξης στα παιδιά.

Η πρόοδος στον τομέα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης είναι άνιση. Εφαρμόζεται νέο σύστημα διορισμού των εκπαιδευτικών· 1 869 από τους 5 020 συμμετέχοντες πέρασαν με επιτυχία τις εξετάσεις του Νοεμβρίου 2017, ενώ, κατά το σχολικό έτος 2018/2019, σε 60 υποψηφίους προσφέρθηκαν μόνιμες θέσεις και σε 278 υποψηφίους προσωρινές θέσεις εκπαιδευτικών προσχολικής, πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Από τον Σεπτέμβριο άρχισε να διαφαίνεται κάποια πρόοδος στις συνομιλίες μεταξύ της κυβέρνησης και των συνδικαλιστικών οργανώσεων σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις του συστήματος αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και της αξιολόγησης των σπουδαστών οι οποίες είχαν διακοπεί το περασμένο καλοκαίρι. Μια νέα πρόταση διατυπώθηκε από επιτροπή εμπειρογνομόνων σχετικά με την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας της σχολικής εκπαίδευσης, υποβλήθηκε στον Υπουργό στις 30 Ιανουαρίου 2019. Για να ενισχυθεί η αυτονομία των σχολείων, η συνεχής επαγγελματική εξέλιξη των εκπαιδευτικών λαμβάνει χώρα στις σχολικές μονάδες. Συνολικά, η αυτονομία των σχολείων παραμένει περιορισμένη (Παγκόσμια Τράπεζα, 2014). Η λογοδοσία έχει σχεδιαστεί γύρω από τις εκ του νόμου υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών και όχι γύρω από τους επαγγελματικούς τους στόχους, όπως τα μαθησιακά επιτεύγματα ή οι ικανότητες των μαθητών. Από τα στοιχεία προκύπτει ότι η αυξημένη αυτονομία των σχολείων οδηγεί σε βελτίωση των επιδόσεων των μαθητών, υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχουν επαρκείς μηχανισμοί λογοδοσίας και ικανότητα αυτονομίας (ΟΟΣΑ, 2018α).

Η μεταρρύθμιση της δευτεροβάθμιας τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης σημειώνει πρόοδο, ωστόσο το ποσοστό των μαθητών της ανώτερης μέσης εκπαίδευσης σε αυτόν τον τύπο

εκπαίδευσης παραμένει χαμηλό (16,7 % έναντι 49,3 % μέσου όρου της ΕΕ το 2017). Μεταξύ των βασικών παραγόντων της χαμηλής συμμετοχής συγκαταλέγονται η σαφής προτίμηση των νεαρών Κυπρίων για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και η χαμηλή ελκυστικότητα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης για τους εργοδότες. Για να αυξήσουν το ποσοστό των μαθητών που επιλέγουν την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, οι αρχές καταβάλλουν προσπάθειες να αυξήσουν την ικανότητα απόκρισης των σχολείων και, σε συνεργασία με τη βιομηχανία, να επικαιροποιήσουν τα προγράμματα σπουδών, ενδέχεται όμως να απαιτηθούν περισσότερες επενδύσεις. Τον Απρίλιο του 2017 ξεκίνησε η πραγματοποίηση συνολικής ανάλυσης του εθνικού συστήματος μαθητείας σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Το ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε περαιτέρω, αλλά πολλοί απόφοιτοι εξακολουθούν να πασχίζουν για την εξεύρεση κατάλληλων θέσεων εργασίας. Το ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανήλθε σε 55,8 % το 2017, πολύ πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 39,9 %. Το ποσοστό απασχόλησης των πρόσφατων αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι περίπου 20 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερο από το αντίστοιχο των ατόμων με λιγότερα προσόντα, αλλά σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (75,2 % έναντι 84,9 %). Επιπλέον, η αναντιστοιχία δεξιοτήτων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση παραμένει μία από τις μεγαλύτερες στην ΕΕ (CEDEFOP, 2018). Τούτο εξηγείται ενδεχομένως από το γεγονός ότι οι πλέον δημοφιλείς τομείς σπουδών — δίκαιο, λογιστική, διοίκηση επιχειρήσεων — δεν παρέχουν τις δεξιότητες που αναζητούν περισσότερο οι δυνητικοί εργοδότες. Ειδικότερα, το 2016 μόνο το 9,8 % των φοιτητών σε όλα τα επίπεδα αποφοίτησαν από τμήματα θετικών επιστημών, τεχνολογίας, μηχανικής ή μαθηματικών (συμπεριλαμβανομένου ποσοστού 2,4 % από τμήματα πληροφορικής, επικοινωνίας και τεχνολογίας), έναντι 26 % στην ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019β).

Παρά την ανάγκη για αναβάθμιση των δεξιοτήτων και επανεκπαίδευση, η συμμετοχή των ενηλίκων στη διά βίου μάθηση παραμένει χαμηλή, ιδίως μεταξύ των ατόμων με χαμηλή

ειδίκευση. Η συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση είναι κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (6,9 % έναντι 10,9 % το 2017) και ακόμη χαμηλότερη μεταξύ των ενηλίκων με χαμηλή ειδίκευση (1,0 %) και των ανέργων (5,7 %) που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη να αναβαθμίσουν τις δεξιότητές τους και να αποκτήσουν νέες ⁽⁵⁹⁾. Τον Σεπτέμβριο του 2018, δρομολογήθηκε πρόγραμμα ταχύρρυθμης κατάρτισης για πρακτικά-χειρωνακτικά επαγγέλματα, στο πλαίσιο του οποίου δόθηκε προτεραιότητα στους άνεργους νέους (έως 25 ετών). Σκοπός του προγράμματος είναι η παροχή αρχικής κατάρτισης σε επαγγέλματα με υψηλή ζήτηση, καθώς και η αντιμετώπιση της υψηλής ανεργίας μεταξύ των ατόμων 18 έως 25 ετών. Υπό κατάρτιση βρίσκεται ολοκληρωμένο σύστημα που θα επιτρέπει στα άτομα να επικυρώνουν τα προσόντα που αποκτήθηκαν μέσω μη τυπικής και άτυπης μάθησης, το οποίο αναμένεται να τεθεί πλήρως σε εφαρμογή έως το 2020. Άλλα μέτρα περιλαμβάνουν την ανάπτυξη πρόσθετων επαγγελματικών προτύπων και την ενίσχυση της ικανότητας των σχολείων μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας.

4.3.4. ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ

Η κατάσταση της υγείας στην Κύπρο είναι γενικά ικανοποιητική. Μολονότι το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση είναι υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (82,3 έτη έναντι 81 ετών στην ΕΕ), στην ηλικία των 65 ετών, τόσο το προσδόκιμο ζωής όσο και τα έτη υγιούς ζωής στην Κύπρο είναι κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. ⁽⁶⁰⁾ Τα άτομα άνω των 65 ετών έχουν ελεύθερη πρόσβαση στον εμβολιασμό κατά της γρίπης, αλλά μόνο το 32,4 % εξ αυτών εμβολιάστηκε το 2014. Το ποσοστό αυτό είναι πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ και εμφανίζει σημαντική μείωση σε σχέση με το 2008, οπότε το αντίστοιχο ποσοστό υπερέβαινε το 40 %. Τα ποσοστά του καπνίσματος δεν έχουν μειωθεί όπως συνέβη σε πολλές άλλες χώρες, ενώ η παχυσαρκία αυξάνεται. Σε γενικές γραμμές, η Κύπρος υστερεί όσον αφορά την

πρόληψη των ασθενειών και την παροχή υπηρεσιών υγείας στις μεγαλύτερες ηλικίες.

Οι δαπάνες και οι επενδύσεις για την υγεία στην Κύπρο εξακολουθούν να είναι μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ. Το 2017, οι συνολικές δαπάνες για την υγεία ανήλθαν στο 6,8 % του ΑΕΠ, εκ των οποίων μόνο το 42,6 % προέρχεται από δημόσιες πηγές· και τα δύο ποσοστά είναι μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ. Παρά την ύπαρξη δωρεάν υπηρεσιών προς τους φτωχότερους πολίτες στον τομέα της δημόσιας υγείας, το 4,6 % των Κυπρίων αναφέρουν ότι αδυνατούν να καλύψουν τις ιατρικές τους ανάγκες λόγω κόστους. Εν τω μεταξύ, οι άμεσες πληρωμές από μέρος των ασθενών είναι από τις υψηλότερες στην ΕΕ. Το μερίδιο που καταβάλλουν είναι ιδιαίτερα υψηλό για τα φαρμακευτικά προϊόντα λιανικής πώλησης (73 % έναντι 34 % μέσου όρου στην ΕΕ). Οι επενδύσεις στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης είναι επίσης πολύ χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ (0,12 % έναντι 0,65 % του ΑΕΠ αντίστοιχα το 2015).

Η εφαρμογή του καθολικού εθνικού συστήματος ασφάλισης υγείας σημειώνει πρόοδο, αλλά τα προβλήματα παραμένουν. Ένα από τα βασικά ορόσημα είναι η επιτυχής ανάπτυξη του συστήματος πληροφοριών και τεχνολογίας έως τον Ιούνιο του 2019. Οι πάροχοι υπηρεσιών υγείας θα πρέπει να μπορούν να λαμβάνουν συνεχή υποστήριξη και κατάρτιση για να χρησιμοποιούν το εργαλείο του συστήματος πληροφοριών και τεχνολογίας. Τους προσεχείς μήνες αναμένεται να εγκριθούν διάφοροι νόμοι, μεταξύ των οποίων και νομοθεσία για το ελεγκτικό σύστημα και για τον καθορισμό των δικαιούχων. Οι αρχές πρέπει να διασφαλίσουν την ένταξη στο σύστημα επαρκούς αριθμού παρόχων υγείας εντός των ορίων του προϋπολογισμού, χρησιμοποιώντας και μη χρηματικά κίνητρα. Τέλος, έχει καθυστερήσει η επικοινωνιακή στρατηγική για τους βασικούς παράγοντες του τομέα της υγείας.

Η μεταρρύθμιση των δημόσιων νοσοκομείων συνεπάγεται επενδύσεις σε υποδομές, ανθρώπινο κεφάλαιο, τεχνολογίες υγείας και συστήματα πληροφοριών και τεχνολογίας, αλλά απαιτεί και καλύτερες πρακτικές διαχείρισης και λογοδοσία. Η νέα οργάνωση των δημόσιων νοσοκομείων έγινε σύμφωνα με τον προγραμματισμό. Εκπονήθηκε σημαντική μελέτη

⁽⁵⁹⁾ Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της συγκριτικής αξιολόγησης του 2018 για τις δεξιότητες και τη μάθηση των ενηλίκων. Για λεπτομέρειες βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018η.

⁽⁶⁰⁾ Με βάση μέσους όρους τριετίας, βλ. ΟΟΣΑ, 2018b.

σχετικά με την κοστολόγηση των νοσοκομείων, ενώ η μελέτη για τη χρήση και το επίπεδο ικανοποίησης των ασθενών προβλέπεται να ολοκληρωθεί στις αρχές του 2019. Στόχος της οργάνωσης είναι η δημιουργία οικονομικών κλίμακας, η βελτίωση των πρακτικών διαχείρισης, η βελτίωση των δημόσιων συμβάσεων και η αύξηση των εσόδων από εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης, ήτοι εκπαιδευτικά και ερευνητικά προγράμματα, εταιρικές σχέσεις, επιχορηγήσεις, δωρεές κ.λπ. Η μεταρρύθμιση συνεπάγεται περαιτέρω επενδύσεις στην πρωτοβάθμια φροντίδα και τη φροντίδα για την ψυχική υγεία (δηλ. ανακαινίσεις, ανθρώπινο κεφάλαιο, τεχνολογίες υγείας, υποδομές πληροφοριών και τεχνολογίας). Επιπλέον, πρέπει να αναπτυχθεί η απαραίτητη ικανότητα των υγειονομικών αρχών όσον αφορά την πρόσβαση και τη διαχείριση των πηγών χρηματοδότησης.

Καταβάλλονται προσπάθειες για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας, του σχεδιασμού και της ενσωμάτωσης στον τομέα της υγείας. Τα ποσοστά πληρότητας των νοσοκομείων μειώθηκαν κατά την περίοδο 2000-2016, σε αντίθεση με τη γενική τάση της ΕΕ. Σε ορισμένες χειρουργικές επεμβάσεις, η Κύπρος υπολείπεται άλλων χωρών της ΕΕ (ΟΟΣΑ, 2018b). Επιπλέον, ο προηγμένος ιατρικός εξοπλισμός είναι άνισα κατανομημένος μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και δεν χρησιμοποιείται επαρκώς. Το σύστημα κουπονιών, το οποίο επιτρέπει στους ασθενείς που καλύπτονται από το σύστημα δημόσιας υγείας να χρησιμοποιούν ιδιωτικές υπηρεσίες, και το οποίο εφαρμόζεται από το 2015, αποσκοπεί στη βελτίωση της κατάστασης. Η βελτίωση του σχεδιασμού της δυναμικότητας και της ενσωμάτωσης της περίθαλψης πρέπει να ενισχυθεί.

Η Κύπρος πάσχει από έλλειψη εξειδικευμένων επαγγελματιών στον τομέα της υγείας. Εκτός από τον σχετικά χαμηλό αριθμό νοσηλευτών έναντι των γιατρών, οι μισοί από τους γιατρούς που ασκούν το ιατρικό επάγγελμα στην Κύπρο είναι άνω των 50 ετών. Η τάση αυτή επιφυλάσσει μεσοπρόθεσμα περαιτέρω πιέσεις. Υπάρχει έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού μεταξύ των διαφόρων ειδικοτήτων. Θα πρέπει να καταβληθούν περισσότερες προσπάθειες για να βελτιωθούν οι ευκαιρίες έρευνας, η συνεχιζόμενη μάθηση, οι ψηφιακές δεξιότητες του υγειονομικού

προσωπικού και η συνολική ελκυστικότητα του συστήματος.

Η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής υγείας μπορεί να οδηγήσει σε σημαντική βελτίωση της αποδοτικότητας. Η ηλεκτρονική υγεία θα μπορούσε να προωθήσει τα ιατρικά ραντεβού μέσω διαδικτύου, κάτι που δεν υπάρχει προς το παρόν στην Κύπρο. Η προγραμματιζόμενη ηλεκτρονική συνταγογράφηση θα επιτρέψει την παρακολούθηση της κατανάλωσης φαρμάκων, αλλά οι υπηρεσίες δημόσιας υγείας έχουν ανάγκη περισσότερες επενδύσεις προκειμένου να βελτιωθεί η επικοινωνία όσον αφορά την παρακολούθηση και την αντιμετώπιση των ασθενειών. Η προγραμματιζόμενη ηλεκτρονική εγγραφή για τα εμβόλια θα διευκολύνει την παρακολούθηση της χρήσης τους. Η Κύπρος υστερεί σε σχέση με άλλες χώρες της ΕΕ όσον αφορά τις εργαστηριακές δυνατότητες, εν μέρει λόγω της έλλειψης συστήματος επεξεργασίας δεδομένων και τεχνολογίας, ιδίως για τα εργαστήρια κλινικής μικροβιολογίας.

Η Κύπρος δεν διαθέτει ειδική νομοθεσία για τη ρύθμιση της επίσημης κατ'οίκον φροντίδας και της φροντίδας σε επίπεδο κοινότητας. Η προβλεπόμενη αύξηση του αριθμού των εξαρτώμενων ατόμων κατά τις επόμενες δεκαετίες είναι πολύ υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Οι συνολικές δαπάνες για μακροχρόνια φροντίδα στην Κύπρο αντιστοιχούν μόλις στο 0,3 % του ΑΕΠ (έναντι μέσου όρου 1,6 % στην ΕΕ), και μόνο το 21 % του εξαρτώμενου πληθυσμού λαμβάνει υπηρεσίες μακροχρόνιας φροντίδας. Ο κατακερματισμός των υπηρεσιών και η έλλειψη συντονισμού εμποδίζουν την πρόσβαση στις υπηρεσίες. Μικρός μόνο αριθμός εξαρτώμενων ατόμων λαμβάνει περίθαλψη στο πλαίσιο επίσημων υπηρεσιών, με συνέπεια να παρατηρείται υψηλό ποσοστό αεργίας λόγω άτυπης φροντίδας. Οι περισσότερες παροχές μακροχρόνιας φροντίδας πραγματοποιούνται με μετρητά και διατίθενται μόνο σε αποδέκτες εγγυημένου ελάχιστου εισοδήματος και σε άτομα με σοβαρή αναπηρία.

4.3.5. ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Η αύξηση των επενδύσεων στους τομείς της προβολής και της ενεργοποίησης, της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης,

της εκπαίδευσης ενηλίκων, της παιδικής μέριμνας και της υγείας είναι σημαντική για τη βελτίωση της παραγωγικότητας της Κύπρου και της μακροπρόθεσμης χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Οι ελλείψεις και αναντιστοιχίες στον τομέα των δεξιοτήτων συγκαταλέγονται στα κυριότερα εμπόδια για τις επιχειρηματικές επενδύσεις, γεγονός που τονίζει την ανάγκη για περισσότερες επενδύσεις στην κατάρτιση του αχρησιμοποίητου και υποχρησιμοποιούμενου εργατικού δυναμικού, εναρμονίζοντας καλύτερα τα προγράμματα σπουδών με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, και επενδύοντας στην αντιστοίχιση των υποδομών επαγγελματικής εκπαίδευσης. Η χρήση ολόκληρου του εργατικού δυναμικού απαιτεί επίσης αντιστοίχιση των επενδύσεων στους τομείς της κοινωνικής ένταξης, της προαγωγής της υγείας, της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και της διαθεσιμότητας υπηρεσιών παιδικής και μακροχρόνιας φροντίδας.

4.4. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

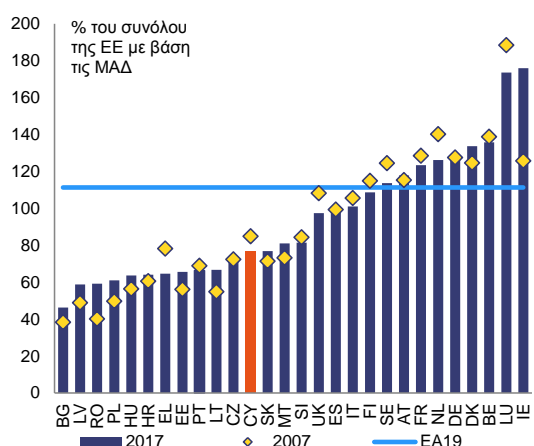
4.4.1. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ*

Για να υποστηριχθεί η μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της Κύπρου, απαιτούνται επενδύσεις στους τομείς του περιβάλλοντος, της ενέργειας, της ψηφιοποίησης και της καινοτομίας. Η Κύπρος αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις όσον αφορά την αναβάθμιση της διαχείρισης των αποβλήτων και των υδάτων και τη δημιουργία κυκλικής οικονομίας (βλ. τμήμα 4.4.2). Οι καθυστερήσεις στην ανάπτυξη του δυναμικού της Κύπρου για παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενδέχεται να διαβρώσει περαιτέρω την ανταγωνιστικότητα της χώρας, εξαιτίας του υψηλού και ευμετάβλητου κόστους των εισαγωγών πετρελαίου. Επομένως, οι πρόσθετες επενδύσεις στην ενεργειακή απόδοση, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας - ιδίως την ηλιακή ενέργεια- και τις βιώσιμες αστικές μεταφορές θα συμβάλουν στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της ανάπτυξης (βλ. τμήμα 4.4.2). Η αύξηση των επενδύσεων στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση, το ηλεκτρονικό εμπόριο, την ηλεκτρονική εκπαίδευση και την ηλεκτρονική υγεία, και η προώθηση των ψηφιακών δεξιοτήτων θα έχουν μακροπρόθεσμα θετικές επιπτώσεις στο επιχειρηματικό περιβάλλον και την παραγωγικότητα της χώρας (βλ. κατωτέρω). Οι δαπάνες για την έρευνα και την ανάπτυξη (E&A) στην Κύπρο παραμένουν μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ, με αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται η ικανότητα καινοτομίας των ερευνητικών κέντρων και του επιχειρηματικού τομέα (βλ. κατωτέρω).

Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας υπήρξε περιορισμένη, με αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται η σύγκλιση των πραγματικών εισοδημάτων της Κύπρου. Κατά την περίοδο μετά την κρίση, η παραγωγικότητα της εργασίας εμφανίζει υστέρηση στη ζώνη του ευρώ, γεγονός που έχει παρεμποδίσει τη διαδικασία σύγκλισης των πραγματικών εισοδημάτων της Κύπρου (βλ. διάγραμμα 4.4.1.). Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας οφείλεται κυρίως στην ενίσχυση της κεφαλαιακής έντασης⁽⁶¹⁾, ενώ η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής σημείωνε σταθερή μείωση επί μια

δεκαετία σχεδόν, επηρεάζοντας αρνητικά την ανταγωνιστικότητα της χώρας. Σημαντικοί παράγοντες, όπως η χαμηλή ψηφιοποίηση, οι φραγμοί στις επενδύσεις, η σύνθεση των επενδύσεων — που στράφηκαν στον κατασκευαστικό τομέα — και η χαμηλή E&A επηρεάζουν τις επιδόσεις παραγωγικότητας. Μια θετική εξέλιξη είναι ότι η παραγωγικότητα σε βασικούς τομείς, όπως οι τομείς που σχετίζονται με τον τουρισμό και την πληροφόρηση, την επικοινωνία και την τεχνολογία, ανακάμπτει σημαντικά και έχει υπερβεί τα προ της κρίσης επίπεδα. Οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες έχουν επίσης σχεδόν καλύψει την υστέρηση, ενώ ο κατασκευαστικός και ο μεταποιητικός τομέας εμφανίζουν μεν ανάκαμψη, αλλά παραμένουν κάτω από τα προ της κρίσης επίπεδα (βλ. διάγραμμα 4.4.2.).

Διάγραμμα 4.4.1: Παραγωγικότητα της εργασίας

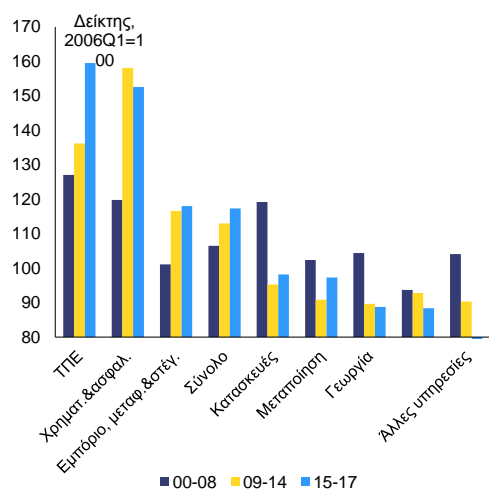

(1) Ονομαστική παραγωγικότητα της εργασίας ανά ώρα εργασίας

Πηγή: Eurostat

⁽⁶¹⁾ Μετρώμενη βάσει καθαρού κεφαλαιακού αποθέματος σε σταθερές τιμές ανά απασχολούμενο σε ισοδύναμο πλήρους απασχόλησης.

Διάγραμμα 4.4.2: Παραγωγικότητα της εργασίας ανά τομέα - μέσοι όροι περιόδου

(1) Η παραγωγικότητα της εργασίας ορίζεται ως η πραγματική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ενός δεδομένου τομέα επί του συνολικού αριθμού των ωρών εργασίας στον ίδιο τομέα.

Πηγή: Eurostat

Μετά τη σύσταση του Συμβουλίου του 2016, τον Ιούνιο του 2018 η Κύπρος όρισε το Συμβούλιο Οικονομίας και Ανταγωνιστικότητας Κύπρου ως το εθνικό συμβούλιο παραγωγικότητας. Τα εθνικά συμβούλια παραγωγικότητας είναι αντικειμενικά, ουδέτερα και ανεξάρτητα θεσμικά όργανα που μπορούν να διερευνήσουν τις προκλήσεις της παραγωγικότητας, συμβάλλοντας στην τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής, ενισχύοντας την οικειοποίηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων σε εθνικό επίπεδο. Το Συμβούλιο έχει ήδη κληθεί να γνωμοδοτήσει κατά τη διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου.

Οι επενδύσεις στην Κύπρο ήταν υψηλές, αλλά οι δραστηριότητες προς τις οποίες εξακολουθούν να κατευθύνονται δεν έχουν μεγάλη πιθανότητα να τονώσουν την παραγωγικότητα. Το 2017, ο λόγος των επενδύσεων προς το ΑΕΠ — 20,9 % — συμβάδιζε με τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ (20,6 %), γεγονός που υποδηλώνει την ισχυρή ανάκαμψη μετά την κρίση. Ωστόσο, επί μεγάλο χρονικό διάστημα, οι επενδύσεις εξακολουθούν να επικεντρώνονται στην κατασκευή κατοικιών και στον εξοπλισμό μεταφορών (νηολογήσεις πλοίων) — δραστηριότητες με πολύ περιορισμένη ικανότητα για τόνωση της παραγωγικότητας. Οι δύο αυτές δραστηριότητες αντιστοιχούν στο ήμισυ

και πλέον των συνολικών επενδύσεων (βλ. διάγραμμα 4.4.3).

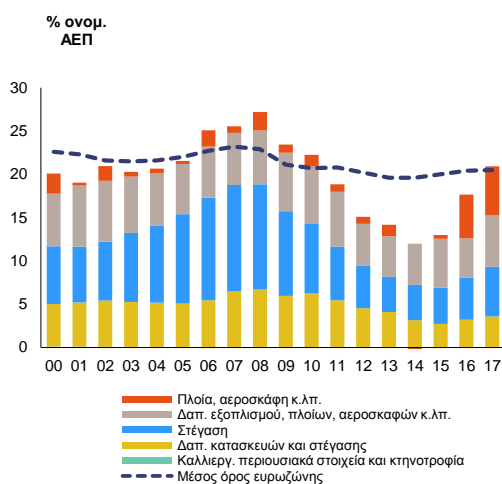
Ορισμένες μόνο από τις τρέχουσες επενδύσεις είναι πιθανό να έχουν μακροπρόθεσμα θετικό αντίκτυπο. Οι επενδύσεις στον τομέα των μη οικιστικών κατασκευών, ιδίως οι τουριστικές υποδομές, μπορεί να επηρεάσουν θετικά την ανάπτυξη μεσοπρόθεσμα έως μακροπρόθεσμα, προωθώντας ενδεχομένως τη νέα στρατηγική στον τομέα του τουρισμού, στόχος της οποίας είναι να προσελκύει τουρίστες καθόλη τη διάρκεια του έτους και να καταστήσει την Κύπρο ποιοτικό τουριστικό προορισμό υψηλότερης αξίας (premium destination). Ομοίως, οι κατασκευαστικές εργασίες τις οποίες πραγματοποιούν τα κυπριακά ιδιωτικά και δημόσια πανεπιστήμια (σχετικά μικρού όγκου), σε μια προσπάθεια να εδραιωθεί η Κύπρος ως περιφερειακός κόμβος για την τρίτοβάθμια εκπαίδευση, μπορεί να ενισχύσουν το μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό δυναμικό και να συμβάλουν στη διαφοροποίηση της οικονομίας. Τα κυπριακά πανεπιστήμια ενίσχυσαν επίσης τις προσπάθειες εμπορικής προώθησης με στόχο να επεκτείνουν τη βάση των φοιτητών τους και να δημιουργήσουν δεσμούς με άλλα φημισμένα πανεπιστήμια, που αντιπροσωπεύουν άυλες επενδύσεις, οι οποίες δεν αποτυπώνονται εύκολα στις στατιστικές.

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις επικεντρώνονται στη χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση και τις εταιρείες χαρτοφυλακίου, τα πλοία και τα ακίνητα. Η Κύπρος υποδέχεται σημαντικές ροές άμεσων ξένων επενδύσεων. Κατά την περίοδο 2015-2017, η χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση, και ιδίως οι εταιρείες χαρτοφυλακίου, ήταν οι κύριοι αποδέκτες αυτών των ροών. Οι θαλάσσιες μεταφορές, που αποτυπώνουν την επέκταση της νηολόγησης πλοίων, ήταν ο δεύτερος μεγαλύτερος αποδέκτης, ακολουθούμενες τα τελευταία χρόνια από τον κλάδο των ακινήτων. Το 2017, οι ροές προς τις χρηματοπιστωτικές δραστηριότητες αντιστοιχούσαν στο 62,2 % των συνολικών άμεσων ξένων επενδύσεων, οι ροές προς τη ναυτιλία στο 18,6 % και οι ροές προς τα ακίνητα στο 10,7 %. Ωστόσο, οι εισροές στη χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση και τις εταιρείες χαρτοφυλακίου πρέπει να αντιμετωπίζονται με προσοχή, δεδομένου ότι ορισμένα έτη οι εκροές από τους εν λόγω τομείς υπήρξαν επίσης πολύ μεγάλες. Οι μεγαλύτερες

εισροές και εκροές κατά τα τελευταία έτη προέρχονται κυρίως από τη Ρωσία, και ακολουθούν το Λουξεμβούργο, οι Κάτω Χώρες, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γερμανία. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, με εξαίρεση τη Γερμανία, οι ροές άμεσων ξένων επενδύσεων ήταν μεγάλες και από τις δύο πλευρές — δηλαδή εισροές και εκροές κατά το ίδιο έτος, οι οποίες συνδέονται με τις δραστηριότητες των εταιρειών χαρτοφυλακίου και άλλων ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών.

Το 2017, οι δημόσιες επενδύσεις στην Κύπρο κάλυψαν πλήρως την υστέρηση και έφθασαν τον μέσο όρο της ΕΕ. Οι δημόσιες επενδύσεις, αφού άγγιξαν το κατώτατο σημείο το 2014 (2,1 % του ΑΕΠ), το 2017 αυξήθηκαν στο 2,7 % του ΑΕΠ, και έτσι εναρμονίστηκαν με τον μέσο όρο της ΕΕ. Ως ποσοστό των συνολικών κρατικών δαπανών, οι δημόσιες επενδύσεις στην Κύπρο υπερέβησαν το 2017 τον μέσο όρο της ΕΕ, και ανήλθαν σε 7,3 % έναντι 6,0 %.

Διάγραμμα 4.4.3: Επενδύσεις ανά κατηγορία

Πηγή: CYPSTAT, Eurostat

Οι δημόσιες επενδύσεις με μακροπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα για την ανάπτυξη αντιπροσωπεύουν μόνο το ένα τρίτο περίπου των συνολικών δημόσιων επενδύσεων στην Κύπρο, ποσοστό που υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ. Η σύνθεση των δημόσιων επενδύσεων μπορεί να υποδιαιρεθεί σε τρεις κατηγορίες: i) μακροπρόθεσμες δαπάνες· ii)

κοινωνικές δαπάνες· και iii) άλλες δαπάνες.⁽⁶²⁾ Οι επιστημονικές μελέτες καταδεικνύουν κατά κανόνα ότι οι μακροπρόθεσμες δημόσιες δαπάνες μπορούν να αυξήσουν την ανάπτυξη, ιδίως τις δαπάνες για την εκπαίδευση και τις υποδομές.⁽⁶³⁾ Στην Κύπρο, το 2016 οι δημόσιες μακροπρόθεσμες επενδύσεις αντιπροσώπευαν το 32 % των συνολικών δημόσιων επενδύσεων, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που ήταν 49 %. Ειδικότερα, τα σημαντικότερα μακροπρόθεσμα δημόσια επενδυτικά έργα προσανατολίστηκαν στην εκπαίδευση και τις υποδομές.

Ψηφιοποίηση

Η Κύπρος σημείωσε σταθερή πρόοδο στην ψηφιακή οικονομία, αλλά οι προκλήσεις παραμένουν. Η χώρα κατατάσσεται μεταξύ των τελευταίων στην ΕΕ, αν και παρουσιάζει βελτίωση σε όλες τις πτυχές του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας. Η περαιτέρω βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων είναι καθοριστική για την ενίσχυση της ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας. Οι δομημένες εκστρατείες ευαισθητοποίησης για το ψηφιακό θεματολόγιο θα μπορούσαν ενδεχομένως να βοηθήσουν.

Λαμβάνονται μέτρα για την επέκταση των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών της Κύπρου (ηλεκτρονική διακυβέρνηση), αν και η προσφορά εξακολουθεί να είναι ανεπαρκής. Η πρόοδος όσον αφορά τη βελτίωση και τη διεύρυνση των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών της Κύπρου αποτελεί προτεραιότητα για τις αρχές, παρά το γεγονός ότι η προσφορά εξακολουθεί να είναι ελαφρώς χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Ο αριθμός των προσφερόμενων ηλεκτρονικών υπηρεσιών διπλασιάστηκε σε σύγκριση με το 2017. Το 2019 προβλέπεται να υπάρχουν περισσότερες ηλεκτρονικές υπηρεσίες. Ταυτόχρονα, παρέχεται κατάρτιση στα άτομα που

⁽⁶²⁾ Οι μακροπρόθεσμες δαπάνες περιλαμβάνουν παραγωγικές κατηγορίες δημόσιων δαπανών, όπως η εκπαίδευση, η Ε&Α, η προστασία του περιβάλλοντος, οι μεταφορές και η επικοινωνία. Οι προνοιακές δαπάνες συνίστανται σε δαπάνες για την κοινωνική προστασία και την υγεία. Στις λοιπές δαπάνες περιλαμβάνονται οι εναπομένουσες συνολικές δαπάνες, που αφορούν κυρίως τις γενικές δημόσιες υπηρεσίες, την άμυνα και τη δημόσια τάξη και ασφάλεια.

⁽⁶³⁾ Κατά την εκτίμηση των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων των συνολικών δημόσιων δαπανών, θα πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη και άλλες κατηγορίες δημόσιων δαπανών που δεν ταξινομούνται ως επενδύσεις. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016β, τμήμα III.3

δεν είναι ψηφιακά εγγράμματα, για να μπορούν να χρησιμοποιούν τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες.

Το ηλεκτρονικό εμπόριο βελτιώνεται, αλλά εξακολουθεί να βρίσκεται κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η εμπιστοσύνη των καταναλωτών στις διαδικτυακές αγορές (50 %) αυξήθηκε κατά 7 εκατοστιαίες μονάδες αλλά παραμένει από τις χαμηλότερες στην ΕΕ. Αντιθέτως, η εμπιστοσύνη των λιανεμπόρων στις διαδικτυακές πωλήσεις στη χώρα τους αυξήθηκε κατά 6 εκατοστιαίες μονάδες και είναι πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019c).

Η εφαρμογή της στρατηγικής για την ψηφιακή ενιαία αγορά είναι καθοριστικής σημασίας για τη μακροπρόθεσμη διασφάλιση οφελών παραγωγικότητας. Η Κύπρος έχει αναλάβει τη δέσμευση να προωθήσει τη χρήση των νέων τεχνολογιών και έχει υπογράψει δηλώσεις για την τεχνητή νοημοσύνη, με τη σύσταση κοινής επιχείρησης για υπολογιστική υψηλών επιδόσεων, εταιρική σχέση για την τεχνολογία «blockchain» και τεχνητή νοημοσύνη, υπό τον συντονισμό της Επιτροπής. Βάσει πρόσφατης μελέτης (Baker, 2016), η οποία ανέφερε τα κύρια εμπόδια για την ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου, οι κυπριακές αρχές προχωρούν με δύο ειδικές δράσεις. Πρόκειται i) για την τροποποίηση της ισχύουσας νομοθεσίας για τη ρύθμιση του ηλεκτρονικού εμπορίου ώστε να διασφαλίζεται η ασφάλεια των διαδικτυακών συναλλαγών και ii) για τη δημιουργία ηλεκτρονικών καταστημάτων και ηλεκτρονικών πλατφορμών στην Κύπρο μέσω ενός νέου προγράμματος επιχορηγήσεων.

Έρευνα και καινοτομία

Η Κύπρος διαθέτει μικρό αλλά αναπτυσσόμενο σύστημα έρευνας και καινοτομίας, το οποίο διαδραματίζει περιορισμένο ρόλο στην

οικονομική ανάπτυξη. Η ένταση E&A ⁽⁶⁴⁾ στην Κύπρο ανήλθε σε 0,56 % του ΑΕΠ το 2017, ποσοστό υψηλότερο από τον στόχο της στο πλαίσιο της στρατηγικής της ΕΕ για το 2020 (0,5 %) — ένας στόχος που δεν θεωρήθηκε αρκετά φιλόδοξος. Τόσο οι δημόσιες όσο και οι ιδιωτικές δαπάνες E&A παραμένουν αρκετά κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2017, οι δημόσιες δαπάνες για E&A ανήλθαν περίπου στο 0,3 % του ΑΕΠ, και ήταν μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ. Οι δαπάνες για E&A του τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και του επιχειρηματικού τομέα στην υστερούν επίσης σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Το μέγεθος του συστήματος έρευνας και καινοτομίας και οι διαθέσιμοι πόροι είναι πολύ περιορισμένα: 110 εκατομμύρια EUR περίπου, ποσό που κατατάσσει τη χώρα στις χαμηλότερες θέσεις στην ΕΕ.

Το προϊόν της έρευνας αποτελεί ισχυρό πλεονέκτημα για την καινοτομία. Το 2017, περίπου τα τρία τέταρτα του συνολικού αριθμού εκδόσεων αφορούσαν διεθνείς συνδημοσιεύσεις (μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ), ενώ το 2014 πάνω από το 10 % των δημοσιεύσεων της Κύπρου συγκαταλέγονταν μεταξύ του 10 % των συχνότερα αναφερόμενων επιστημονικών δημοσιεύσεων παγκοσμίως (πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ), (CWTS, 2018). Το 2017, το 55,9 % του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών είχε ολοκληρώσει σπουδές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ). Ο τομέας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θεωρείται παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης με δυνατότητες περαιτέρω επέκτασης στο μέλλον (E&Y, 2018), συμβάλλοντας έτσι στη φιλοδοξία της Κύπρου να καταστεί περιφερειακός κόμβος για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την έρευνα. Περιορισμένη είναι, ωστόσο, η αλληλεπίδραση μεταξύ του ακαδημαϊκού χώρου και του επιχειρηματικού τομέα.

⁽⁶⁴⁾ Ακαθάριστες εγχώριες δαπάνες για E&A ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Πλαίσιο 4.4.1.: Επενδυτικές προκλήσεις και μεταρρυθμίσεις στην Κύπρο

Μακροοικονομικές προοπτικές

Οι επενδύσεις στην Κύπρο έχουν ανακάμψει, και ο λόγος των επενδύσεων προς το ΑΕΠ ανήλθε σε 20,9 % το 2017, σύμφωνα με τη ζώνη του ευρώ. Ωστόσο, οι επενδύσεις εξακολουθούν να στρέφονται προς μη παραγωγικές δραστηριότητες, όπως οι κατασκευές κατοικιών και ο εξοπλισμός μεταφορών (κυρίως η νηολόγηση πλοίων), οι οποίες αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το ήμισυ των συνολικών επενδύσεων. Οι δημόσιες επενδύσεις έχουν ανακάμψει πλήρως, παραμένουν, ωστόσο, αδύναμες σε τομείς όπως η E&A και η ψηφιοποίηση. Εν τω μεταξύ, το συνολικό επιχειρηματικό περιβάλλον στην Κύπρο δεν φαίνεται να διευκολύνει τις επενδύσεις, ιδίως λόγω της δύσκολης πρόσβασης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση, των ανεπαρκειών του δικαστικού συστήματος και των επαχθών διαδικασιών για την απόκτηση των αναγκαίων αδειών. Εφαρμόζεται σταδιακά σχέδιο δράσης για την ανάπτυξη, κύριος σκοπός του οποίου είναι η δημιουργία ενός περισσότερο δυναμικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η ελάφρυνση του διοικητικού φόρτου για τις επιχειρήσεις που προωθούν την επιχειρηματικότητα και η μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος.

Αξιολόγηση των εμποδίων στις επενδύσεις και προτεραιότητες για μεταρρυθμίσεις:

Δημόσια διοίκηση / Επιχειρηματικό περιβάλλον	Κανονιστικός / διοικητικός φόρτος		Χρηματοπιστωτικός τομέας / Φορολογία	Φορολογία		
	Δημόσια διοίκηση	CSR		Πρόσβαση σε χρηματοδότηση	CSR	
	Δημόσιες συμβάσεις / ΣΔΙΤ		E&A&K	Συνεργασία πανεπιστημίων, ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων		
	Δικαστικό σύστημα	CSR		Χρηματοδότηση E&A&K		
	Πλαίσιο αφερεγγυότητας	CSR		Επιχειρηματικές υπηρεσίες / Νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα		
	Αγορά εργασίας / Εκπαίδευση	Ανταγωνισμός και κανονιστικό πλαίσιο		Τομεακές κανονιστικές ρυθμίσεις	Λισαβόνη	
		NPA & πλαίσιο για τις συμβάσεις εργασίας			Κατασκευές	
Μισθοί & καθορισμός των μισθών			Ψηφιακή οικονομία / Τηλεπικοινωνίες			
Εκπαίδευση, δεξιότητες, διά βίου μάθηση			Ενέργεια			
				Μεταφορές		

Υπόμνημα:

	Δεν έχει εντοπιστεί κανένα εμπόδιο στις επενδύσεις		Κάποια πρόοδος
CSR	Επενδυτικά εμπόδια που υπόκεινται και σε CSR		Σημαντική πρόοδος
	Καμία πρόοδος		Έχει αντιμετωπιστεί πλήρως
	Περιορισμένη πρόοδος		

Κύρια εμπόδια για τις επενδύσεις και εν εξελίξει δράσεις προτεραιότητας

1. Η χρηματοδότηση για τις επιχειρήσεις εξαρτάται κυρίως από τον τραπεζικό δανεισμό, ο οποίος έχει ελαφρώς μόνο ανακάμψει από την περίοδο της κρίσης (βλ. τμήμα 4.2.3). Οι κεφαλαιαγορές εξακολουθούν να είναι ανεπαρκώς ανεπτυγμένες και η πρόσβαση σε εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης, όπως τα επιχειρηματικά κεφάλαια και η χρηματοδότηση ιδίων κεφαλαίων, παραμένει περιορισμένη.

2. Το επιχειρηματικό περιβάλλον παραμένει ασθενές. Παρά τις προσπάθειες που έχουν καταβληθεί, ο διοικητικός φόρτος είναι υψηλός, ιδίως για την έναρξη στρατηγικών επενδύσεων (βλ. τμήμα 4.4.3). Η αναποτελεσματικότητα του δημόσιου τομέα, η ανεπαρκής νομική εκτέλεση των απαιτήσεων και οι χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες αποδυναμώνουν το επιχειρηματικό περιβάλλον και την ασφάλεια δικαίου στην Κύπρο. Παρόλο που οι ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες αυξάνονται συνεχώς, η συνολική υιοθέτηση της ψηφιοποίησης των επιχειρήσεων και του ηλεκτρονικού εμπορίου είναι σε χαμηλά επίπεδα.

Οι τεχνολογίες των πληροφοριών και των επικοινωνιών και ο φαρμακευτικός και χημικός τομέας έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν τη μεταφορά γνώσεων. Αν και βρίσκονται ακόμη στο στάδιο εκκίνησης, οι εν λόγω τομείς μπορούν να δημιουργήσουν ζήτηση για έρευνα και

καινοτομία. Η ανάλυση της σύνθεσης της επιχειρηματικής E&A (RIO, 2017) δείχνει ότι επί του παρόντος επικεντρώνεται στις πληροφορίες, την επικοινωνία και την τεχνολογία, καθώς και στον φαρμακευτικό και χημικό τομέα, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν περίπου το 80 % της αξίας της

στους τομείς των υπηρεσιών και της μεταποίησης, αντίστοιχα. Η ανάλυση αυτή επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία σχετικά με τις εξαγωγές και τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας. Περίπου το 20 % των εξαγωγών της Κύπρου (600 εκατ. USD) προέρχεται από καθένα από τους δύο τομείς (MIT, 2017), ενώ τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας που χορηγήθηκαν μεταξύ των ετών 2009 και 2013 επικεντρώνονται σε έργα πολιτικού μηχανικού, στον φαρμακευτικό και χημικό τομέα και στους τομείς των πληροφοριών, της επικοινωνίας και της τεχνολογίας (ακόμη και αν είναι δύσκολο να αξιολογηθεί η επίδραση της νομοθεσίας περί διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στα δεδομένα που αφορούν τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας) (KUL, 2018). Οι τομείς αυτοί συγκαταλέγονται στις προτεραιότητες της στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης της Κύπρου και διάφορα ερευνητικά κέντρα της χώρας εργάζονται σε αυτούς τους τομείς.

Έχουν θεσπιστεί κίνητρα για τη βελτίωση της μεταφοράς γνώσεων. Το 2018, θεσπίστηκε ο νόμος που επιτρέπει στα πανεπιστήμια να δημιουργήσουν τεχνολογικούς. Επιπλέον, το 2019 προβλέπεται να ξεκινήσει η εφαρμογή του μέτρου θέσπισης μηχανισμού στήριξης πολιτικής για την τόνωση της χρήσης από την επιχειρηματική κοινότητα ερευνητικών εργαστηρίων οργανισμών χρηματοδοτούμενων από το κράτος. Η κυβέρνηση σχεδιάζει επίσης να δημιουργήσει ένα ενιαίο εθνικό σημείο, με βάση την αρχή της υπηρεσίας μιας στάσης, για τον συντονισμό όλων των δραστηριοτήτων μεταφοράς γνώσεων, οι οποίες σήμερα κατανέμονται μεταξύ των γραφείων μεταφοράς γνώσης σε πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα, με χαμηλή δυναμικότητα.

Η πρόοδος στην εφαρμογή της στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης έχει καθοριστική σημασία για τη διαφοροποίηση της οικονομίας. Αν και εγκρίθηκε το 2015, η εφαρμογή της στρατηγικής έχει καθυστερήσει. Τα περισσότερα έργα αναμένεται να ξεκινήσουν το 2019. Επιπλέον, οι τομείς προτεραιότητας της στρατηγικής είναι ευρείς, αντί να επικεντρώνονται σε ορισμένους σαφώς καθορισμένους τομείς που δηλώνουν εξειδίκευση. Η επικαιροποίηση της στρατηγικής θα επιτρέψει έναν περισσότερο μελλοντοστραφή προσδιορισμό των επενδυτικών αναγκών με βάση την ανάλυση των εναπομενόντων σημείων συμφόρησης και τα αποτελέσματα της αξιολόγησης της τρέχουσας στρατηγικής.

4.4.2. Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΑΙ Η ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ

Ενέργεια και κλίμα

Η Κύπρος θα πρέπει να καταβάλει περισσότερες προσπάθειες ώστε να επιτύχει τους στόχους της για το 2020 όσον αφορά την ενεργειακή απόδοση και την ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές. Το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Κύπρο ήταν 8,9 % το 2017, ενώ ο στόχος για το 2020 είναι 13 %. (ΠΑΕΚ, 2018): Τα οικιστικά και εμπορικά κτίρια που είναι κατασκευασμένα με μηδενικό ή πολύ χαμηλό επίπεδο θερμικής προστασίας, ιδίως σε αστικά περιβάλλοντα, αποτελούν πηγή χαμηλής ενεργειακής απόδοσης. Οι συνθήκες που διαμορφώνουν το επενδυτικό πλαίσιο στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας έχουν βελτιωθεί, έχουν θεσπιστεί δε διάφορα μέτρα, μεταξύ των οποίων εγκαταστάσεις φωτοβολταϊκών συστημάτων και συστήματα επιχορηγήσεων για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και νοικοκυριά. Ωστόσο, η Κύπρος δεν έχει ακόμη αξιοποιήσει πλήρως το σημαντικό δυναμικό της όσον αφορά την παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, ιδίως ηλιακές πηγές. Τα μέτρα που έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν περαιτέρω την αγορά ενεργειακής απόδοσης περιλαμβάνουν: i) υιοθέτηση από την αγορά των διαθέσιμων λύσεων ενεργειακής απόδοσης, ii) τεχνολογική καινοτομία· iii) ψηφιοποίηση και iv) κατάρτιση των εργαζομένων στον τομέα της ενεργειακής ανακαίνισης.

Η Κύπρος αναμένεται να υπολείπεται κατά πολύ όσον αφορά την επίτευξη των στόχων της το 2020 και το 2030 για τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου και, ως εκ τούτου, απαιτείται η λήψη περαιτέρω μέτρων. Η Κύπρος αναμένεται να υπολειφθεί των στόχων της για το 2020 και το 2030 κατά 12,5 και 47,4 εκατοστιαίες μονάδες αντίστοιχα, με βάση τα ισχύοντα μέτρα. Όσον αφορά τα θετικά σημεία, η Κύπρος εκτίμησε ότι με τη λήψη πρόσθετων μέτρων, σε τομείς όπως: i) μεταφορές (π.χ. προώθηση οχημάτων χαμηλών εκπομπών και μείωση της χρήσης οχημάτων), ii) διαχείριση αποβλήτων (π.χ. προώθηση του βιοαερίου και αξιοποίηση των οργανικών αποβλήτων), iii) κτίρια (π.χ. αντικατάσταση παλαιών συστημάτων και προώθηση της συμπαραγωγής) και iv) η βιομηχανία με την προώθηση της ενεργειακής απόδοσης μπορεί να

συμβάλει στη μείωση του χάσματος σε 17 εκατοστιαίες μονάδες, είναι δε ζωτικής σημασίας να εξασφαλιστούν επαρκείς επενδύσεις για τα μέτρα αυτά.

Η σχεδιαζόμενη εισαγωγή υδροποιημένου φυσικού αερίου αναμένεται να συμβάλει στη διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος της Κύπρου. Η Κύπρος ξεκίνησε τη διαδικασία εισαγωγής υδροποιημένου φυσικού αερίου. Η αναγκαία υποδομή και η σύμβαση για την εισαγωγή υδροποιημένου φυσικού αερίου αναμένεται να ολοκληρωθούν έως το τέλος του 2020. Αυτό θα μπορούσε να συμβάλει στη διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος της Κύπρου και να διευκολύνει τη συμμόρφωση με την οδηγία για τις βιομηχανικές εκπομπές, η οποία εφαρμόζεται σε μονάδες που χρησιμοποιούν βαρύ μαζούτ για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, δηλαδή στην Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου.

Επί του παρόντος δεν υπάρχει χονδρική και λιανική αγορά ενέργειας στη χώρα. Ο μοναδικός προμηθευτής, η Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου, είναι κρατική επιχείρηση που λειτουργεί ως de facto μονοπώλιο. Υπάρχουν λίγοι μόνο παραγωγοί ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, οι οποίοι υπέγραψαν συμφωνίες αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας με την Αρχή Ηλεκτρισμού Κύπρου για το σύνολο της παραγωγής. Συνεπώς, μολονότι οι καταναλωτές έχουν εκ του νόμου το δικαίωμα να επιλέξουν τον προμηθευτή τους, στην πράξη η έλλειψη εναλλακτικών προμηθευτών σημαίνει ότι δεν είναι σε θέση να το πράξουν. Λαμβάνονται μέτρα για το άνοιγμα της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στην Κύπρο, αλλά η πρόοδος είναι αργή.

Ο σχεδιαζόμενος ευρασιατικός διασυνδεδημένος αγωγός (EuroAsia interconnector) θα θέσει τέλος στην ενεργειακή απομόνωση της Κύπρου. Όταν κατασκευαστεί, ο εν λόγω αγωγός θα συνδέει την Κύπρο με το Ισραήλ, την Κρήτη και την Αττική. Επί του παρόντος βρίσκεται σε εξέλιξη η εκπόνηση μελέτης σκοπιμότητας. Σε εξέλιξη βρίσκεται επίσης μελέτη σκοπιμότητας για τον αγωγό φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου (EastMed), ο οποίος θα επιτρέπει τη μεταφορά φυσικού αερίου που εξορύσσεται στην αποκλειστική οικονομική ζώνη της Κύπρου προς την Κρήτη και την ηπειρωτική Ελλάδα.

Στο τελικό της Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα που πρέπει να εγκριθεί έως τις 31 Δεκεμβρίου 2019 σύμφωνα με τον κανονισμό για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα⁽⁶⁵⁾, η Κύπρος θα προβεί σε επισκόπηση των επενδυτικών της αναγκών έως το 2030 για τις διαφορετικές διαστάσεις της Ενεργειακής Ένωσης, μεταξύ των οποίων οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η ενεργειακή απόδοση, η ασφάλεια του εφοδιασμού και ο μετριασμός της κλιματικής αλλαγής και η προσαρμογή σε αυτήν. Οι διαβιβασθείσες πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων του προκαταρκτικού σχεδίου που υποβλήθηκε στις 29 Ιανουαρίου 2019, θα συμβάλουν περαιτέρω στον προσδιορισμό και την αξιολόγηση των επενδυτικών αναγκών της Κύπρου στους τομείς της ενέργειας και του κλίματος.

Περιβάλλον

Οι χαμηλές περιβαλλοντικές επιδόσεις της Κύπρου αποτελούν μείζον πρόβλημα. Η παραγωγή αποβλήτων παραμένει σημαντικά υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ και από το 2014 βαίνει αυξανόμενη. Το μεγαλύτερο μέρος των αστικών αποβλήτων της Κύπρου καταλήγει σε χώρους υγειονομικής ταφής (75 % έναντι 24 % κατά μέσον όρο για την ΕΕ). Μόνο το 17 %⁽⁶⁶⁾ των αποβλήτων ανακυκλώνεται, πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ που ήταν 46 % το 2016. Επιπλέον, απουσιάζει ένα γενικό πλαίσιο πολιτικής για την κυκλική οικονομία.

Η αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων παραμένει σημαντική πρόκληση. Οι υφιστάμενες εγκαταστάσεις επεξεργασίας αποβλήτων δεν επιτυγχάνουν υψηλά ποσοστά ανακύκλωσης και η έλλειψη οικονομικών μέσων, όπως οι φόροι υγειονομικής ταφής, καθιστά την ανακύκλωση μη ελκυστική από οικονομική άποψη. Σύμφωνα με την έκθεση έγκαιρης προειδοποίησης του 2018 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018ι), τα κύρια εμπόδια στην Κύπρο για την ορθή διαχείριση των αποβλήτων είναι τα εξής: i) έλλειψη υποδομών και συστημάτων συλλογής για την ανακύκλωση, ii) ελλιπής συντονισμός μεταξύ των αρμόδιων αρχών και ανεπαρκής ικανότητα των τοπικών

⁽⁶⁵⁾ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1999 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Δεκεμβρίου 2018.

⁽⁶⁶⁾ Συμπεριλαμβανομένου του 4 % της λιπασματοποίησης.

κυβερνήσεων, και iii) έλλειψη οικονομικών κινήτρων για ανακύκλωση. Έχουν εντοπιστεί σημαντικές επενδυτικές ελλείψεις στον τομέα της διαχείρισης αποβλήτων προκειμένου να επιτύχει η Κύπρος τον στόχο της για το 2020 όσον αφορά την ανακύκλωση των αστικών αποβλήτων (50 %), τη δημιουργία δηλαδή ενός αποτελεσματικού συστήματος διαχείρισης που προάγει την ανακύκλωση. Επιπλέον, η συμμόρφωση με τους υψηλότερους στόχους ανακύκλωσης για την περίοδο μετά το 2020 ενδέχεται να είναι ακόμη πιο δύσκολη χωρίς πρόσθετα μέτρα.

Η διαχείριση των υδάτων, ιδίως στις αστικές περιοχές, χαρακτηρίζεται από αναποτελεσματικότητα. Η λειψυδρία, σε συνδυασμό με την υπεράντληση υπόγειων υδάτων, αποτελεί την κύρια πρόκληση για την Κύπρο. Η προσφάτως θεσπισθείσα πολιτική τιμολόγησης του νερού στο πλαίσιο της οδηγίας-πλαίσιο για τα ύδατα καλύπτει μόνο ορισμένες υπηρεσίες ύδρευσης. Στα αστικά λύματα υπάρχει σημαντική ποσότητα λυμάτων που εξακολουθούν να απορρίπτονται χωρίς συλλογή ή επεξεργασία· μόνο το ήμισυ περίπου των συνολικών λυμάτων υποβάλλονται σε δευτεροβάθμια επεξεργασία.

Η Κύπρος παραμένει ευάλωτη στην κλιματική αλλαγή. Σύμφωνα με το εθνικό σχέδιο και τη στρατηγική για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, έχει αρχίσει η εφαρμογή μέτρων στους ευάλωτους τομείς (υδάτινοι πόροι, χρήση γης, παραθαλάσσιες περιοχές, βιοποικιλότητα, δασοκομία, γεωργία, αλιεία, τουρισμός, ενέργεια, υποδομές και δημόσια υγεία). Η ξηρασία και η λειψυδρία αποτελούν μείζονες ανησυχίες και η ανεπαρκής πολιτική αντιμετώπιση ενδέχεται να επηρεάσει την αγροτική οικονομία και τον τουρισμό της χώρας. Ως εκ τούτου, η βιώσιμη διαχείριση και η αποδοτική χρήση των φυσικών πόρων της είναι ουσιώδεις για την Κύπρο προκειμένου να μετριαστούν οι δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, να διατηρηθεί και να αποκατασταθεί το φυσικό περιβάλλον της και να εξασφαλιστεί βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη σε μακροπρόθεσμη βάση. Προς τούτο, η αποτελεσματική διαχείριση και προστασία των περιοχών Natura 2000, ιδίως από μη συμβατές δραστηριότητες ή εξελίξεις που τις κατακερματίζουν ή τις υποβαθμίζουν (ιδίως εντός ιδιωτικών εκτάσεων), είναι υψίστης σημασίας.

Μεταφορές

Η μεταφορά επιβατών στην Κύπρο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα ιδιωτικά αυτοκίνητα. Μόνο το 3 % των επιβατών χρησιμοποιούν λεωφορεία, ενώ δεν υπάρχουν σιδηρόδρομοι ή τραμ. Η Κύπρος έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ιδιοκτησίας αυτοκινήτων στον κόσμο (πάνω από 600 αυτοκίνητα ανά 1 000 κατοίκους) και πολύ χαμηλή χρήση των πράσινων μεταφορών. Ειδικότερα, στην ευρύτερη αστική περιοχή της Λευκωσίας — τον μεγαλύτερο οικισμό στη χώρα — το ποσοστό των διαδρομών με δημόσιες συγκοινωνίες ανέρχεται μόλις σε 3 % και των διαδρομών με ποδήλατο σε 2 %. Η συνεχής αύξηση της συμφόρησης σε συνδυασμό με την έλλειψη βιώσιμων μεταφορών ενδέχεται να έχουν σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον και στην ελκυστικότητα των αστικών περιοχών της χώρας.

Επαγγελματικές υπηρεσίες

Ορισμένα νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα στην Κύπρο παραμένουν σχετικά περιορισμένα. Επαγγέλματα όπως κτηματομεσίτες, δικηγόροι και αρχιτέκτονες είναι ιδιαίτερα περιορισμένα, παρεμποδίζοντας την κινητικότητα των επαγγελματιών και τον ανταγωνισμό (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017ε και 2017στ). Ειδικότερα, οι απαιτήσεις αδειοδότησης, η απαίτηση συνήθους διαμονής ή οι απαιτήσεις συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο περιορίζουν την πρόσβαση σε αυτά τα επαγγέλματα. Οι υφιστάμενες απαιτήσεις δεν φαίνεται να είναι αναλογικές. Πρέπει λοιπόν να αξιολογηθούν για να ελεγχθεί αν ενθαρρύνουν τον ανταγωνισμό και για να εξασφαλιστεί η αποδοτικότερη κατανομή των πόρων σε ορισμένα επαγγέλματα.

Λιανικό εμπόριο

Παρά τις ικανοποιητικές επιδόσεις του τομέα του λιανικού εμπορίου, οι διαδικασίες για τη δημιουργία και τη λειτουργία ενός καταστήματος λιανικής παραμένουν περίπλοκες και εμποδίζουν την περαιτέρω ανάπτυξη. Όσον αφορά το κανονιστικό περιβάλλον για το λιανικό εμπόριο, τόσο για τη δημιουργία καταστημάτων λιανικής πώλησης όσο και για τις καθημερινές τους δραστηριότητες, ο δείκτης περιορισμού του λιανικού εμπορίου κατατάσσει την Κύπρο στα τέσσερα κράτη μέλη με τους υψηλότερους

περιορισμούς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α και 2018β). Η χαμηλή κατάταξη είναι αποτέλεσμα των πολύπλοκων διαδικασιών αδειοδότησης και των λειτουργικών περιορισμών, δηλαδή των ωραρίων λειτουργίας των καταστημάτων και των διαύλων διανομής.

4.4.3. ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑ*

Δικαστικό σύστημα

Εξακολουθούν να υπάρχουν σοβαρές ανεπάρκειες στο δικαστικό σύστημα της Κύπρου. Σύμφωνα με τον πίνακα αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης, το ποσοστό διεκπεραίωσης διοικητικών υποθέσεων μειώθηκε από 113 % το 2016 σε 74 % το 2017, ενώ ο χρόνος εκδίκασης αυξήθηκε από 1.582 ημέρες το 2016 σε 2.162 το 2017 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019δ). Οι κυριότερες ανεπάρκειες απορρέουν από τους παρωχημένους και πολύπλοκους κανόνες για τις αστικές διαδικασίες, την έλλειψη εξειδίκευσης των δικαστηρίων, το χαμηλό επίπεδο ψηφιοποίησης και την κακή ποιότητα των κτιρίων. Η έλλειψη επίσημης διά βίου κατάρτισης για τους δικαστές και η περιορισμένη χρήση της διαμεσολάβησης είναι πρόσθετες πηγές αναποτελεσματικότητας. Οι αδυναμίες του δικαστικού συστήματος εμποδίζουν τη χρήση πλαισίων αφερεγγυότητας και εκποιήσεων, προκαλούν μακροχρόνιες διαδικασίες, μεταξύ άλλων για οικονομικές διαφορές, και αποδυναμώνουν τη νοοτροπία που επικρατεί στη χώρα όσον αφορά τις πληρωμές.

Η συνολική μεταρρύθμιση του δικαστικού συστήματος θεωρείται προτεραιότητα από τις αρχές. Έχει καταρτιστεί σχέδιο δράσης που καλύπτει ευρύ φάσμα μεταρρυθμίσεων που εκτείνονται σε περισσότερα του ενός έτη και η εφαρμογή του παρακολουθείται τακτικά. Σταδιακά εφαρμόζονται μέτρα για την αντιμετώπιση των κύριων προκλήσεων. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνεται η δημιουργία ειδικής ομάδας δικαστών για την κάλυψη του μεγάλου αριθμού εκκρεμών υποθέσεων· σε εξέλιξη βρίσκεται επί του παρόντος η διαδικασία πρόσληψης των δικαστών και του προσωπικού υποστήριξης. Έχει αναπτυχθεί ένα «μίνι» ηλεκτρονικό μητρώο το οποίο λειτουργεί πλέον πιλοτικά σε όλα τα περιφερειακά δικαστήρια και στο Ανώτατο Δικαστήριο, έως ότου τεθεί σε πλήρη λειτουργία το σύστημα ηλεκτρονικής δικαιοσύνης. Άλλα εν

εξελίξει μέτρα περιλαμβάνουν την αξιολόγηση των κριτηρίων πρόσληψης και προαγωγής των δικαστών και την ίδρυση σχολής κατάρτισης για τους δικαστές. Παράλληλα, οι κανόνες πολιτικής δικονομίας αναμένεται να αναθεωρηθούν έως το τέλος του 2019. Οι νέοι κανόνες αποσκοπούν στην ενίσχυση της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων και στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος στο σύνολό του.

Λαμβάνονται μέτρα για την ενίσχυση της εξειδίκευσης των δικαστηρίων. Αναμένεται ο διορισμός δικαστών για τη διεκπεραίωση των οικονομικών διαφορών, καθώς και των δικαστικών διαδικασιών για μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Η σχετική νομοθεσία κατατέθηκε για έγκριση στη Βουλή των Αντιπροσώπων τον Φεβρουάριο του 2019, ενώ ξεκίνησε η διαδικασία προσλήψεων. Συστάθηκε νέο Διοικητικό Δικαστήριο Διεθνούς Προστασίας, αρμόδιο κυρίως για τους αιτούντες άσυλο. Επιπλέον, το 2019 αναμένεται η ίδρυση εμπορικού δικαστηρίου. Η σχετική νομοθεσία κατατέθηκε για έγκριση στη Βουλή των Αντιπροσώπων τον Οκτώβριο του 2018. Η δημιουργία αυτών των ειδικευμένων δικαστηρίων αναμένεται να συμβάλει στη μείωση της διάρκειας των διαδικασιών και στην αντιμετώπιση των συσσωρευμένων εκκρεμών υποθέσεων. Για τη σύσταση εφετείου, καταρτίζεται σχετική νομοθεσία. Ωστόσο, η πρόσληψη των δικαστών αποτελεί αμφιλεγόμενο σημείο μεταξύ των αρχών. Το ζήτημα συνδέεται με τη διάκριση των εξουσιών και την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας και χρειάζεται στενή παρακολούθηση.

Δημόσια διοίκηση

Οι επιδόσεις του δημόσιου τομέα προσεγγίζουν τον μέσο όρο της ΕΕ. Με βάση τον παγκόσμιο δείκτη ανταγωνιστικότητας (WEF, 2018), ο κυπριακός δημόσιος τομέας κατατάσσεται πλησίον του μέσου όρου της ΕΕ και πιο πάνω από τον παγκόσμιο μέσο όρο. Οι κύριες ανεπάρκειες εντοπίστηκαν στο νομικό πλαίσιο για την επίλυση διαφορών και την ηλεκτρονική συμμετοχή, δηλαδή τη χρήση διαδικτυακών υπηρεσιών από την κυβέρνηση με σκοπό την ενημέρωση, την αλληλεπίδραση και τη συμμετοχή του ευρέος κοινού και των ενδιαφερόμενων μερών, αμφότερα κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Οι μεταρρυθμίσεις της δημόσιας διοίκησης και των τοπικών κυβερνήσεων δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί. Μια δέσμη νομοσχεδίων για τον εκσυγχρονισμό: i) του συστήματος αξιολόγησης των δημοσίων υπαλλήλων, ii) των διαδικασιών προαγωγής και iii) της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας πρέπει να εγκριθεί και τεθεί σε εφαρμογή. Η μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης παραμένει στάσιμη στη Βουλή των Αντιπροσώπων από το 2015. Επί του παρόντος, προχωρεί με σταθερά βήματα: τους προσεχείς μήνες αναμένεται εκ νέου υποβολή της αναθεωρημένης πρότασης. Η μεταρρύθμιση θα ωφελήσει τις τοπικές κοινότητες με τη βελτίωση των τοπικών δημόσιων υπηρεσιών και τη διαχείριση των υδάτων και των αποβλήτων, καθώς και με την απλούστευση της διαδικασίας έκδοσης τίτλων ιδιοκτησίας και οικοδομικών αδειών. Η μεταρρύθμιση αποσκοπεί επίσης στη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου λογιστικής και χρηματοοικονομικής αναφοράς για όλη την τοπική αυτοδιοίκηση, το οποίο θα μπορούσε να βελτιώσει τη διαχείριση των δημοσίων οικονομικών.

Πραγματοποιούνται θεσμικές αλλαγές για τη στήριξη πολιτικών που ευνοούν την ανάπτυξη. Εκτός από το Υφυπουργείο Ναυτιλίας, το οποίο ιδρύθηκε το 2017, το Υφυπουργείο Τουρισμού λειτουργεί από τον Ιανουάριο του 2019. Θα είναι η αρμόδια αρχή για την εφαρμογή της εθνικής στρατηγικής για τον τουρισμό. Όπως αναφέρεται στο τμήμα 4.4.1, το Συμβούλιο Οικονομίας και Ανταγωνιστικότητας συστάθηκε τον Ιούνιο του 2016 για να παρακολουθεί τις εξελίξεις της οικονομίας όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα και να προτείνει μέτρα πολιτικής. Εξάλλου, δημιουργήθηκε εθνικό συμβούλιο έρευνας και καινοτομίας, ενώ σε εξέλιξη βρίσκονται συζητήσεις για την ίδρυση Υφυπουργείου Έρευνας, Καινοτομίας και Ψηφιακού Μετασχηματισμού. Δεν έχει προχωρήσει η πρόταση για τη δημιουργία Υφυπουργείου Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας.

Ιδιωτικοποιήσεις και κρατικές επιχειρήσεις

Περιορισμένη υπήρξε η πρόοδος που σημειώθηκε στον τομέα της ιδιωτικοποίησης και της διακυβέρνησης των κρατικών επιχειρήσεων. Μετά την ολοκλήρωση της ιδιωτικοποίησης του λιμένα της Λεμεσού, λίγα μόνο έργα ιδιωτικοποίησης παραμένουν ενεργά, όπως η ιδιωτικοποίηση του λιμένα της Λάρνακας

και, με αργούς ρυθμούς, η ιδιωτικοποίηση της National Lottery και της Troodos Residences. Η ιδιωτικοποίηση της Αρχής Τηλεπικοινωνιών Κύπρου παραμένει στάσιμη στη Βουλή των Αντιπροσώπων από το 2017. Από το 2015 εκκρεμεί προς έγκριση στη Βουλή των Αντιπροσώπων νόμος για τη βελτίωση της εταιρικής διακυβέρνησης και παρακολούθησης της λειτουργίας των κρατικών επιχειρήσεων. Εν τω μεταξύ, η κυβέρνηση καταρτίζει κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τη λειτουργία των κρατικών επιχειρήσεων.

Επιχειρηματικό περιβάλλον

Το επιχειρηματικό περιβάλλον παρουσίασε μέτρια μόνο βελτίωση και οι βασικές μεταρρυθμίσεις εξακολουθούν να εκκρεμούν. Αν και σύμφωνα με την τελευταία έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας με τίτλο «Doing Business» (Παγκόσμια Τράπεζα 2018a), κατέστη ευκολότερη η ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Κύπρο, η σχετική θέση της χώρας στην κατάταξη επιδεινώθηκε. Η Κύπρος κατατάσσεται στην 57η θέση (πτώση τεσσάρων θέσεων σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος) και οι επιδόσεις της είναι κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (23η θέση).

Η απόκτηση των αναγκαίων αδειών και εγκρίσεων για επενδύσεις στην Κύπρο παραμένει επαχθής. Ο νόμος που αποσκοπεί στη σημαντική μείωση του χρόνου που χρειάζεται ένας στρατηγικός επενδυτής για να αποκτήσει όλες τις αναγκαίες άδειες και εγκρίσεις για επενδύσεις στην Κύπρο εξακολουθεί να εκκρεμεί για έγκριση από τη Βουλή των Αντιπροσώπων. Επιπλέον, οι διαδικασίες έκδοσης οικοδομικών αδειών, οι οποίες εκδίδονται κυρίως σε τοπικό επίπεδο, είναι περίπλοκες και χρονοβόρες, ενώ η σχεδιαζόμενη απλουστευτική μεταρρύθμιση με βάση τις συστάσεις των εξωτερικών εμπειρογνομόνων έχει καθυστερήσει (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018β).

Ο φόρτος φορολογικής συμμόρφωσης στην Κύπρο έχει μειωθεί. Με μια πιο αποτελεσματική ηλεκτρονική υποβολή δήλωσης και διαδικασία πληρωμής, η Κύπρος έχει μειώσει τον χρόνο συμμόρφωσης με τις φορολογικές υποχρεώσεις. Σύμφωνα με την έκθεση «Paying Taxes 2019 Report» (Παγκόσμια Τράπεζα, 2018b), η Κύπρος μείωσε τον χρόνο που απαιτείται για την πληρωμή

και την υποβολή των φορολογικών δηλώσεων ⁽⁶⁷⁾ από 127 ώρες το 2016 σε 122,5 το 2017. Το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά χαμηλότερο από τον μη σταθμισμένο μέσο όρο της ΕΕ (περίπου 172 ώρες) και τη διάμεσο (περίπου 143,3 ώρες)

Η εμπιστοσύνη των καταναλωτών στο θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων τους είναι χαμηλή, όπως και η εμπιστοσύνη τους στην ασφάλεια των προϊόντων. Η εμπιστοσύνη των Κυπρίων καταναλωτών στους οργανισμούς (π.χ. δημόσιες αρχές, μη κυβερνητικές οργανώσεις και έμποροι λιανικής ή πάροχοι υπηρεσιών) για την προστασία των δικαιωμάτων τους έχει αυξηθεί κατά 4 εκατοστιαίες μονάδες από το 2016, αλλά εξακολουθεί να είναι κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ, κυρίως επειδή έχει τη χαμηλότερη εμπιστοσύνη για τους εμπόρους λιανικής/παρόχους υπηρεσιών. Η εμπιστοσύνη των καταναλωτών στην ασφάλεια των προϊόντων έχει μειωθεί κατά 3 εκατοστιαίες μονάδες από το 2016 και είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019c).

Δημόσιες συμβάσεις

Παρά τα μέτρα που ελήφθησαν, υψηλός παραμένει ο αριθμός των συμβάσεων που συνάπτονται με μοναδικό υποψήφιο/προσφέροντα, καθώς και με απευθείας ανάθεση. Κατά τα τελευταία έτη, η Κύπρος έχει λάβει συγκεκριμένα μέτρα για την απλούστευση των διαδικασιών ανάθεσης δημοσίων συμβάσεων, την αύξηση του ανταγωνισμού και τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού συστήματος ηλεκτρονικών δημοσίων συμβάσεων. Στις αναθέτουσες αρχές παρέχεται επίσης κατάρτιση και καθοδήγηση, ιδίως όσον αφορά την αποτελεσματική βολιδοσκόπηση της αγοράς και την κατάλληλη προετοιμασία των διαγωνισμών. Ωστόσο, υψηλός παραμένει ο αριθμός των συμβάσεων με ένα μοναδικό υποψήφιο, -το 48 % των διαδικασιών το 2018-, οι οποίες εντοπίζονται κυρίως στον τομέα

της υγειονομικής περίθαλψης. Η χώρα συγκαταλέγεται μεταξύ των πρώτων στην ΕΕ όσον αφορά τον αριθμό των απευθείας αναθέσεων (25 % των συνολικών διαδικασιών το 2018), που εντοπίζονται επίσης στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης. Εξάλλου, η Κύπρος συγκαταλέγεται στις χώρες της ΕΕ με τον μεγαλύτερο αριθμό συμβάσεων που ανατίθενται αποκλειστικά επί τη βάση της χαμηλότερης τιμής (το 93 % των δημοσίων συμβάσεων που συνήφθησαν το 2018), σε αντίθεση προς τις βέλτιστες πρακτικές που προβλέπουν τη χρήση περισσότερο ποιοτικών κριτηρίων.

Η αποτελεσματικότητα, η διαφάνεια και η ποιοτική αξιολόγηση των δημοσίων διαγωνισμών μπορούν να βελτιωθούν περαιτέρω με την ενίσχυση των ικανοτήτων. Η κυβέρνηση εξήγγειλε μέτρα, όπως η συγκρότηση κεντρικής ομάδας εμπειρογνομόνων που θα αναλάβει τις διαδικασίες των δημοσίων συμβάσεων από τις μικρές αναθέτουσες αρχές, επεκτείνοντας τις υφιστάμενες συμβάσεις-πλαίσια και δημιουργώντας μια ηλεκτρονική αγορά για τις δημόσιες συμβάσεις πολύ χαμηλής αξίας. Παράλληλα, καταβάλλονται προσπάθειες για την ενίσχυση της ικανότητας των επιμέρους αναθετουσών αρχών. Τα μέτρα αυτά αναμένεται να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα και τη διαφάνεια των διαδικασιών σύναψης δημοσίων συμβάσεων.

Καταπολέμηση της διαφθοράς

Πρέπει να επιταχυνθούν η θέσπιση και η εφαρμογή μέτρων κατά της διαφθοράς. Το 2017 εγκρίθηκε η εθνική στρατηγική κατά της διαφθοράς για την περίοδο 2017-2022. Έχει εκπονηθεί σχέδιο δράσης για την περίοδο 2019-2021, αλλά εκκρεμεί η πολιτική του έγκριση. Παρά το γεγονός ότι έχουν ληφθεί ορισμένα αρχικά μέτρα, πολλά μέτρα καταπολέμησης της διαφθοράς παραμένουν σε πρώιμο στάδιο. Εκκρεμεί η έγκριση του σχεδίου νόμου για τη σύσταση της νέας αρχής για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Η νέα αρχή θα διασφαλίζει τη συνέπεια και την αποτελεσματικότητα στην πρόληψη και την καταπολέμηση της διαφθοράς, θα διενεργεί διοικητικές έρευνες, θα τηρεί μητρώο των ομάδων συμφερόντων και θα συντονίζει το σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Το σχέδιο νόμου για την προστασία των καταγγελλών εκκρεμεί εν αναμονή

⁽⁶⁷⁾ Ο χρόνος που απαιτείται για τη συμμόρφωση εκφράζει τον αριθμό των ωρών που απαιτούνται για την προετοιμασία, την υποβολή και την πληρωμή (ή την παρακράτηση) του φόρου εισοδήματος εταιρειών, της προστιθέμενης αξίας ή του φόρου επί των πωλήσεων και των φόρων επί της εργασίας, συμπεριλαμβανομένων των φόρων μισθωτών υπηρεσιών και των υποχρεωτικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης (σε ώρες ανά έτος).

κοινοβουλευτικής έγκρισης από το 2017. Ένας νόμος που ρυθμίζει τις δραστηριότητες των ομάδων συμφερόντων αποτελεί αντικείμενο νομικού ελέγχου. Οι επικεφαλής των δημοσίων οργανισμών, ο Πρόεδρος, τα μέλη της εκτελεστικής εξουσίας και τα μέλη του κοινοβουλίου πρέπει να συμπληρώνουν δηλώσεις των περιουσιακών τους στοιχείων. Για ορισμένες κατηγορίες (Πρόεδρος, υπουργοί και βουλευτές) οι δηλώσεις υποβλήθηκαν στην ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή και είναι πλέον δημόσιες. Ασαφής, ωστόσο, εξακολουθεί να είναι ο τρόπος διενέργειας της επαλήθευσης των δηλώσεων περιουσιακών στοιχείων και των συμφερόντων των δημοσίων υπαλλήλων.

Η αντιληπτή διαφθορά παραμένει υψηλή παρά τις ήσσονος σημασίας βελτιώσεις όσον αφορά τον έλεγχό της. Σύμφωνα με την έκθεση του 2018 για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα (WEF, 2018), η Κύπρος είχε λιγότερα κρούσματα διαφθοράς σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Οι δείκτες διακυβέρνησης της Παγκόσμιας Τράπεζας σημείωσαν επίσης μικρή βελτίωση στον δείκτη ελέγχου της διαφθοράς. Ωστόσο, η αντίληψη για την ύπαρξη διαφθοράς παραμένει μία από τις υψηλότερες στην Ευρώπη, καθώς το 94 % των πολιτών και το 100 % των επιχειρήσεων που ερωτήθηκαν θεωρούν ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη στη χώρα τους (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2 017ζ).

Η ανεξαρτησία της δίωξης και η ικανότητα των αρχών επιβολής του νόμου να διεξάγουν έρευνες για διαφθορά παραμένουν ανεπαρκείς. Δεν υπάρχουν ειδικές εγγυήσεις για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας των εισαγγελέων, κάτι που έχει επίσης επισημανθεί από την ομάδα κρατών κατά της διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης⁽⁶⁸⁾. Επιπλέον, οι αστυνομικές υπηρεσίες που είναι επιφορτισμένες με τη διενέργεια ερευνών διαφθοράς δεν διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις και αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων, γεγονός που επιβραδύνει τον ρυθμό των ερευνών.

⁽⁶⁸⁾ Η ομάδα των κρατών κατά της διαφθοράς συνέστησε στην Κύπρο να ενισχύσει «την ανεξαρτησία των εισαγγελικών αρμοδιοτήτων», 4ος γύρος αξιολόγησης.

4.4.4. ΕΔΑΦΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

Παρά τον σχετικά ομοιογενή χαρακτήρα της χώρας, υπάρχουν ορισμένες ανισότητες μεταξύ αστικών και ορεινών περιοχών. Η Κύπρος διαθέτει μία μόνο περιφέρεια NUTS II (ονοματολογία των εδαφικών στατιστικών μονάδων) και, κατά συνέπεια, δεν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα που να επιτρέπουν τον χαρακτηρισμό των περιφερειακών ανισοτήτων ως προς το ΑΕΠ, την παραγωγικότητα ή άλλες μεταβλητές.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η ανάπτυξη ήταν άνιση μεταξύ των αστικών περιοχών, αφενός, και των αγροτικών και ορεινών περιοχών, αφετέρου. Ενώ οι απομακρυσμένες ορεινές και αγροτικές περιοχές χάνουν συνεχώς πληθυσμό, οι αστικές, υποαστικές και παράκτιες περιοχές αυξάνονται συνεχώς. Μπορούν να εντοπιστούν δύο βασικά προβληματικά πεδία: i) ορισμένες βασικές αστικές περιοχές μειώνονται, καθώς αντιμετωπίζουν πολύπλοκα και ποικίλα προβλήματα λόγω της εξόδου του πληθυσμού και των επιχειρήσεων προς πιο ανταγωνιστικές περιοχές με καλύτερη προσβασιμότητα και υποδομές. Η κατάσταση αυτή συνοδεύτηκε από γενικότερη επιδείνωση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών. Επιπλέον, παρατηρείται υψηλότερη ανεργία στις αστικές περιοχές και ii) μείωση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές, λόγω των μειονεκτημάτων τους από την άποψη των ευκαιριών απασχόλησης και της ποιότητας ζωής.

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη θα μπορούσε να είναι επωφελής γι' αυτές τις περιοχές. Η τοπική οικονομία των περιοχών αυτών θα μπορούσε να επωφεληθεί από την αναζωογόνηση των μειονεκτουσών ζωνών στις αστικές περιοχές, τις επενδύσεις σε τουριστικά περιουσιακά στοιχεία και υπηρεσίες, τη βελτίωση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, την ανάπτυξη και εμπορία τοπικών προϊόντων, την προώθηση της βιώσιμης αστικής κινητικότητας και της κυκλικής οικονομίας, καθώς και την αναζωογόνηση και την ασφάλεια του δημόσιου χώρου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Αναλήψεις υποχρεώσεων	Συνοπτική εκτίμηση ⁽⁶⁹⁾
Συστάσεις ανά χώρα (ΣΑΧ) 2018	
<p>ΣΑΧ 1: Να εγκρίνει βασικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα, ιδίως όσον αφορά τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, καθώς και τη διακυβέρνηση των κρατικών οντοτήτων και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης.</p> <p>Να εγκρίνει βασικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις με σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα, ιδίως όσον αφορά τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης,</p> <p>και τη διακυβέρνηση των κρατικών οντοτήτων</p>	<p>Η Κύπρος έχει σημειώσει περιορισμένη πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της ΣΑΧ 1.</p> <p>Σημειώθηκε περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης με την περαιτέρω προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Ωστόσο, εξακολουθεί να εκκρεμεί η έγκριση βασικής νομοθεσίας για τον εκσυγχρονισμό της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης.</p> <p>Σημειώθηκε περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τη διακυβέρνηση των κρατικών επιχειρήσεων. Το νομοσχέδιο εξακολουθεί να εκκρεμεί στη Βουλή των Αντιπροσώπων από το 2015. Εν τω μεταξύ, προετοιμάζεται πρόταση προς το Συμβούλιο Υπουργών και κατευθυντήριες γραμμές, στις</p>

⁽⁶⁹⁾ Για την εκτίμηση της προόδου όσον αφορά την υλοποίηση των συστάσεων ανά χώρα (ΣΑΧ) του 2017 χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες κατηγορίες:

Καμία πρόοδος: Το κράτος μέλος δεν ανακοίνωσε ούτε θέσπισε οποιαδήποτε μέτρα για να ανταποκριθεί στις σχετικές συστάσεις ανά χώρα (ΣΑΧ). Η κατηγορία αυτή καλύπτει ορισμένες χαρακτηριστικές καταστάσεις και πρέπει να ερμηνεύεται κατά περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές συνθήκες ανά χώρα. Εδώ περιλαμβάνονται οι εξής περιπτώσεις:

- δεν έχουν ανακοινωθεί νομικά, διοικητικά ή δημοσιονομικά μέτρα
- στο εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων,
- σε οποιαδήποτε άλλη επίσημη ανακοίνωση στο εθνικό κοινοβούλιο/τις αρμόδιες κοινοβουλευτικές επιτροπές ή την Ευρωπαϊκή Επιτροπή,
- στο ευρύ κοινό (π.χ. σε δελτίο Τύπου ή στον δικτυακό τόπο της κυβέρνησης)
- καμία μη νομοθετική πράξη δεν υποβλήθηκε από το κυβερνητικό ή νομοθετικό όργανο·
- το κράτος μέλος έλαβε αρχικά μέτρα για την εφαρμογή της ΣΑΧ, όπως ανάθεση μελέτης ή σύσταση ομάδας μελέτης για την ανάλυση ληπτέων μέτρων (εκτός εάν στη σύσταση ζητούνται ρητώς κατευθύνσεις ή διερευνητικές δράσεις). Ωστόσο, δεν έχει προτείνει συγκεκριμένα μέτρα για την εφαρμογή της ΣΑΧ.

Περιορισμένη πρόοδος: Το κράτος μέλος:

- ανακοίνωσε ορισμένα μέτρα με τα οποία ωστόσο η ΣΑΧ εφαρμόζεται μόνο σε περιορισμένο βαθμό· και/ή
- υπέβαλε νομοθετικές πράξεις στο κυβερνητικό ή νομοθετικό όργανο οι οποίες όμως δεν έχουν ακόμη εκδοθεί ενώ χρειάζονται περαιτέρω σημαντικές μη νομοθετικές εργασίες για την εφαρμογή της ΣΑΧ·
- υπέβαλε μη νομοθετικές πράξεις, αλλά δεν έδωσε συνέχεια υλοποιώντας τις ώστε να εφαρμόσει τη ΣΑΧ.

Κάποια πρόοδος: Το κράτος μέλος έχει θεσπίσει μέτρα

- τα οποία εν μέρει εφαρμόζουν τη ΣΑΧ· και/ή
- εφαρμόζουν τη ΣΑΧ, αλλά χρειάζονται ακόμη σημαντικές εργασίες για την πλήρη εφαρμογή της ΣΑΧ δεδομένου ότι λίγα μόνο μέτρα έχουν υλοποιηθεί. Για παράδειγμα, έχει θεσπιστεί ένα ή περισσότερα μέτρα από το εθνικό κοινοβούλιο ή με υπουργική απόφαση, αλλά δεν έχουν ληφθεί εκτελεστικές αποφάσεις για την υλοποίησή τους.

Σημαντική πρόοδος: Το κράτος μέλος έχει θεσπίσει μέτρα, τα οποία ανταποκρίνονται σε μεγάλο βαθμό στη ΣΑΧ, τα περισσότερα από τα οποία έχουν υλοποιηθεί.

Πλήρης εφαρμογή: Το κράτος μέλος έχει υλοποιήσει όλα τα απαιτούμενα μέτρα για τη δέουσα εφαρμογή της ΣΑΧ.

<p>και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης</p>	<p>οποίες περιλαμβάνονται οι περισσότερες από τις διατάξεις του νομοσχεδίου.</p> <p>Σημειώθηκε περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τη μεταρρύθμιση των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης. Η σχετική νομοθεσία, η οποία κατατέθηκε στη Βουλή των Αντιπροσώπων το 2015, τροποποιείται.</p>
<p>ΣΑΧ 2: Να εντείνει τις προσπάθειες για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος μέσω της επανεξέτασης των αστικών διαδικασιών, της μεγαλύτερης εξειδίκευσης των δικαστηρίων και της δημιουργίας ενός πλήρως επιχειρησιακού συστήματος «ηλεκτρονικής δικαιοσύνης». Να λάβει μέτρα για την πλήρη επιχειρησιακή λειτουργία των πλαισίων αφερεγγυότητας και εκποιήσεων και να διασφαλίσει αξιόπιστα και ταχύρρυθμα συστήματα για την έκδοση τίτλων ιδιοκτησίας και τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων κυριότητας ακίνητης περιουσίας.</p> <p>Να εντείνει τις προσπάθειες για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος μέσω της επανεξέτασης των αστικών διαδικασιών, της μεγαλύτερης εξειδίκευσης των δικαστηρίων και της δημιουργίας ενός πλήρως επιχειρησιακού συστήματος «ηλεκτρονικής δικαιοσύνης».</p> <p>Να λάβει μέτρα για να καταστήσει πλήρως επιχειρησιακά τα πλαίσια αφερεγγυότητας και εκποιήσεων.</p>	<p>Η Κύπρος έχει σημειώσει περιορισμένη πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της ΣΑΧ 2.</p> <p>Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος. Ορισμένα μέτρα βρίσκονται στο στάδιο της υλοποίησης, αλλά δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί. Οι αστικές διαδικασίες βρίσκονται ακόμη υπό αναθεώρηση και η εξειδίκευση των δικαστηρίων βρίσκεται σε αρχικό στάδιο. Εξακολουθούν να εκκρεμούν σημαντικά μέτρα για την εξειδίκευση των δικαστηρίων, συμπεριλαμβανομένης της σύστασης εμπορικού δικαστηρίου, για τη δημιουργία νέων δικαιοδοσιών που θα εξετάζουν τις διαφορές σε σχέση με πιστωτικές διευκολύνσεις και για τον διορισμό δικαστών που θα ασχολούνται με τη διαχείριση των οικονομικών διαφορών. Το σύστημα ηλεκτρονικής δικαιοσύνης (e-justice) δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί.</p> <p>Σημαντική πρόοδος όσον αφορά τη θέση σε επιχειρησιακή λειτουργία των εργαλείων αφερεγγυότητας και εκποιήσεων με τη θέσπιση ενισχυμένων νομικών πλαισίων. Η αποτελεσματική χρήση και ο συνολικός αντίκτυπος των τροποποιημένων πλαισίων θα αξιολογηθούν με την πάροδο του χρόνου.</p>

<p>και να διασφαλίσει αξιόπιστα και ταχύρρυθμα συστήματα για την έκδοση τίτλων ιδιοκτησίας και τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων κυριότητας ακίνητης περιουσίας.</p>	<p>Εξακολουθούν να εκκρεμούν μέτρα για τη βελτίωση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας της Υπηρεσίας Αφερεγγυότητας, καθώς και του επαγγέλματος των διαχειριστών της διαδικασίας αφερεγγυότητας.</p> <p>Περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά την έκδοση και μεταβίβαση τίτλων ιδιοκτησίας. Οι προσπάθειες για τη μείωση των καθυστερήσεων συνεχίζονται, ωστόσο, η πρόοδος που έχει επιτευχθεί μέχρι στιγμής είναι περιορισμένη. Ο χάρτης πορείας για τη μεταρρύθμιση των διαδικασιών αδειοδότησης και έγκρισης με βάση τα πορίσματα εξωτερικών εμπειρογνομόνων βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της προετοιμασίας, ενώ εκκρεμούν περαιτέρω νομοθετικές τροποποιήσεις για να εξασφαλιστεί ένα αξιόπιστο και ταχύ σύστημα.</p>
<p>ΣΑΧ 3: Να επιταχύνει τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής, που θα περιλαμβάνει και τροποποιήσεις της νομοθεσίας ώστε να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική εκτέλεση των απαιτήσεων και να διευκολυνθεί η πώληση δανείων. Να ενοποιήσει και να ενισχύσει την εποπτεία των ασφαλιστικών εταιρειών και των συνταξιοδοτικών ταμείων.</p> <p>Να επιταχύνει τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής, που θα περιλαμβάνει και τροποποιήσεις της νομοθεσίας ώστε να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική εκτέλεση των απαιτήσεων και να διευκολυνθεί η πώληση δανείων.</p> <p>Να ενοποιήσει και να ενισχύσει την εποπτεία των</p>	<p>Η Κύπρος έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της ΣΑΧ 3.</p> <p>Σημαντική πρόοδος στην εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για την αντιμετώπιση του υψηλού επιπέδου των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Τα μέτρα που έχουν ληφθεί είναι τα εξής: i) η θέσπιση νομικής δέσμης για τη διευκόλυνση της εκτέλεσης των απαιτήσεων και της πώλησης των δανείων, ii) η μερική πώληση μιας δημόσιας τράπεζας και η μεταβίβαση μη εξυπηρετούμενων δανείων σε εταιρεία διαχείρισης περιουσιακών στοιχείων και iii) η έκδοση απόφασης για την εισαγωγή, το 2019, καθεστώτος επιδοτήσεων για υπερήμερα δάνεια υποστηριζόμενα από την πρώτη κατοικία. Εξακολουθούν να εκκρεμούν πρόσθετα μέτρα για να εξασφαλιστεί ο συνολικός θετικός αντίκτυπος της στρατηγικής.</p> <p>Δεν έχει σημειωθεί καμία πρόοδος όσον αφορά</p>

<p>ασφαλιστικών εταιρειών και των συνταξιοδοτικών ταμείων.</p>	<p>τη δημιουργία ενιαίας ανεξάρτητης εποπτικής αρχής για τις ασφαλιστικές εταιρείες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία, δεδομένου ότι το νομοσχέδιο δεν έχει ακόμη εγκριθεί.</p>
<p>ΣΑΧ 4: Να δώσει προτεραιότητα στην υλοποίηση των βασικών στοιχείων του σχεδίου δράσης για την ανάπτυξη, ιδίως διευκολύνοντας την επίσπευση των στρατηγικών επενδύσεων, και να λάβει πρόσθετα μέτρα για τη βελτίωση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Να βελτιώσει την απόδοση των κρατικών επιχειρήσεων, μεταξύ άλλων με τη συνέχιση της εφαρμογής των προγραμμάτων ιδιωτικοποίησης.</p> <p>Να δώσει προτεραιότητα στην υλοποίηση βασικών στοιχείων του σχεδίου δράσης για την ανάπτυξη, ιδίως για την επίσπευση των στρατηγικών επενδύσεων,</p> <p>και να λάβει πρόσθετα μέτρα για τη βελτίωση της πρόσβασης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση.</p> <p>Να βελτιώσει την απόδοση των κρατικών επιχειρήσεων, μεταξύ άλλων με τη συνέχιση της εφαρμογής των προγραμμάτων ιδιωτικοποίησης.</p>	<p>Η Κύπρος έχει σημειώσει περιορισμένη πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της ΣΑΧ 4.</p> <p>Δεν έχει σημειωθεί καμία πρόοδος όσον αφορά την έγκριση του νομοσχεδίου για την απλούστευση και τη συντόμευση των διαδικασιών για την απόκτηση των αναγκαίων αδειών για στρατηγικές επενδύσεις.</p> <p>Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος ως προς την εφαρμογή ορισμένων μέτρων, τα οποία στηρίζονται κυρίως από κονδύλια της ΕΕ.</p> <p>Σημειώθηκε περιορισμένη πρόοδος καθώς καταβλήθηκαν λίγες μόνο προσπάθειες για τη βελτίωση των επιδόσεων των κρατικών επιχειρήσεων. Μια πρόταση προς το Συμβούλιο των Υπουργών και σχετικές κατευθυντήριες σημειώσεις βρίσκονται στο στάδιο της προετοιμασίας. Σημειώθηκε επίσης περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά την ιδιωτικοποίηση του λιμένα / της μαρίνας της Λάρνακας, καθώς η διαδικασία υποβολής προσφορών προχωρεί με αργούς ρυθμούς. Το έργο αναμένεται να προχωρήσει το 2019. Για τα άλλα έργα ιδιωτικοποίησης, συμπεριλαμβανομένης της υπαγωγής της Αρχής Τηλεπικοινωνιών Κύπρου (CyTA) σε νομικό καθεστώς εταιρικής μορφής, το χρονοδιάγραμμα είναι αβέβαιο.</p>
<p>ΣΑΧ 5: Να ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της ικανότητας και της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών</p>	<p>Η Κύπρος έχει σημειώσει περιορισμένη πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή της ΣΑΧ 5.</p>

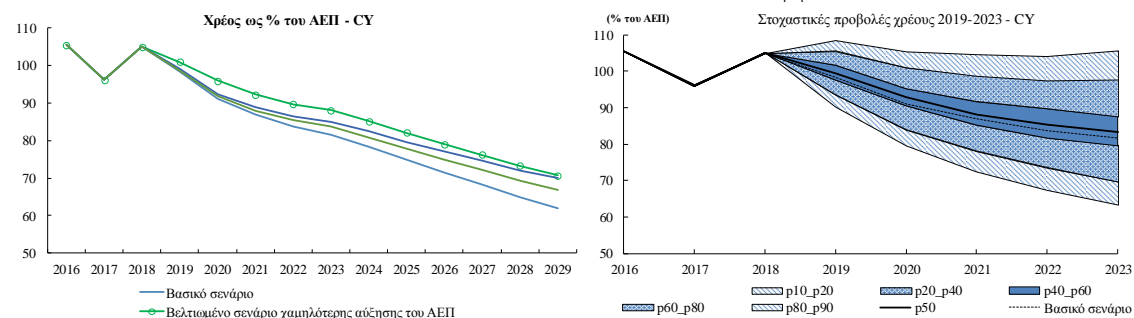
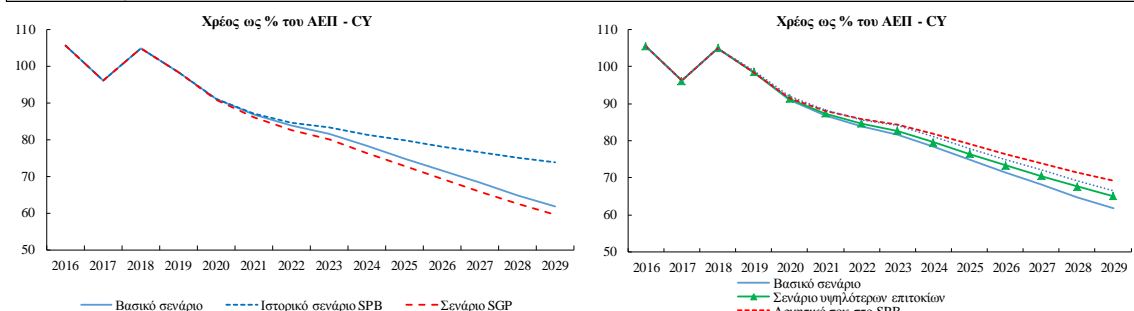
<p>απασχόλησης και να ενισχύσει την προσέγγιση και τη στήριξη της ενεργοποίησης των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Να ολοκληρώσει τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος και του συστήματος κατάρτισης, περιλαμβανομένης της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και δράσεων για την ενίσχυση των ικανοτήτων στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Να λάβει μέτρα ώστε να εξασφαλίσει ότι το Εθνικό Σύστημα Υγείας θα καταστεί πλήρως λειτουργικό το 2020, όπως είχε σχεδιαστεί.</p> <p>Να ολοκληρώσει τις μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην αύξηση της ικανότητας και της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και να ενισχύσει την προσέγγιση και τη στήριξη της ενεργοποίησης των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης.</p> <p>Να ολοκληρώσει τη μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος και του συστήματος κατάρτισης, περιλαμβανομένης της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και δράσεων για την ενίσχυση των ικανοτήτων στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.</p> <p>Να λάβει μέτρα για να εξασφαλιστεί ότι το Εθνικό Σύστημα Υγείας θα καταστεί πλήρως λειτουργικό το 2020, όπως είχε σχεδιαστεί.</p>	<p>Περιορισμένη πρόοδος μέχρι τώρα, στον βαθμό που αυξήθηκε η ικανότητα των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης, αλλά μόνο προσωρινά, ενώ εκκρεμούν ακόμη μέτρα για την αύξηση της αποτελεσματικότητας. Σημειώθηκε επίσης περιορισμένη πρόοδος όσον αφορά την προσέγγιση και την ενεργοποίηση των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Καταρτίστηκε σχέδιο δράσης, αλλά η εφαρμογή του είναι πολύ αργή.</p> <p>Περιορισμένη πρόοδος, δεδομένου ότι προχωρούν ικανοποιητικά μόνο ορισμένοι τομείς, όπως το σύστημα διορισμού των εκπαιδευτικών, τα αναθεωρημένα προγράμματα σπουδών και η εισαγωγή νέων ειδικοτήτων στην επαγγελματική και τεχνική εκπαίδευση, σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Ωστόσο, έχει σημειωθεί περιορισμένη μόνο πρόοδος όσον αφορά την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, όπου η πρόταση εξακολουθεί να εκκρεμεί. Σημειώθηκε αργή και αποσπασματική πρόοδος όσον αφορά τη μεταρρύθμιση του συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, ενώ δεν σημειώθηκε καμία πρόοδος όσον αφορά την ικανότητα (υποδομές και εγκαταστάσεις).</p> <p>Σημειώθηκε κάποια πρόοδος όσον αφορά τη λήψη μέτρων για να εξασφαλιστεί ότι το εθνικό σύστημα υγείας θα καταστεί λειτουργικό το 2020, όπως έχει προγραμματιστεί. Θεσπίστηκε παράγωγο δίκαιο και προχωρά η μεταρρύθμιση του συστήματος πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης.</p>
--	---

Ευρώπη 2020 (εθνικοί στόχοι και πρόοδος)	
Στόχος για το ποσοστό απασχόλησης: 75 % - 77 % του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών.	70,8% (2017). Η απασχόληση αυξήθηκε σε όλους τους τομείς, αλλά παραμένει χαμηλότερη σε σχέση με το επίπεδο πριν από την κρίση, όταν η Κύπρος εκπλήρωνε ήδη τον εθνικό της στόχο.
Στόχος για την E&A: 0,5 % του ΑΕΠ	Το 2017, η ένταση της E&A στην Κύπρο ήταν της τάξης του 0,56% που αποτελείτο από 37% -48% συμπεριλαμβανομένων των μη αποδοτικών ιδιωτικών επενδύσεων (0,20% του ΑΕΠ) και 52% δημόσιων επενδύσεων (0,29% του ΑΕΠ).
Εθνικός στόχος για τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου: - 5 % το 2020 σε σύγκριση με το 2005 (σε τομείς που δεν περιλαμβάνονται στο σύστημα εμπορίας εκπομπών της ΕΕ)	3% (c.t. 2005) (2017) Οι εκπομπές αερίων θερμοκηπίου στην Κύπρο εξακολουθούν να αυξάνονται, και σύμφωνα με τα προκαταρκτικά δεδομένα του 2017 και τις τελευταίες εθνικές προβλέψεις, η Κύπρος αναμένεται να μην επιτύχει τον στόχο της με σημαντικό περιθώριο περίπου 12 εκατοστιαίων μονάδων.
Στόχος για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας για το 2020: 13 %	9,85 % (2017) Το ποσοστό ενέργειας της Κύπρου από ανανεώσιμες πηγές αυξήθηκε από 9,3 % το 2016 σε περίπου 9,9 % το 2017· η επίτευξη του στόχου για το 2020 φαίνεται προβληματική. Λαμβανομένου υπόψη του μεγάλου δυναμικού της Κύπρου στον τομέα αυτό, ο στόχος εξακολουθεί να είναι εφικτός, αλλά θα απαιτηθεί σημαντική στροφή των εθνικών ενεργειακών πολιτικών.
Ενεργειακή απόδοση, στόχοι ενεργειακής κατανάλωσης για το 2020: Στόχος ενεργειακής απόδοσης της Κύπρου για το 2020 είναι η κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας κατά 2.2 εκατ. TΠΠ	2,5) Mtoe (2017) Η κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας μειώθηκε κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης από 2,5 Mtoe το 2012 σε 2,2 Mtoe το 2015, αλλά σύμφωνα με τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη αυξήθηκε πάλι σε 2,5 Mtoe το 2017. Το γεγονός αυτό αποτελεί σοβαρή πρόκληση για την επίτευξη του στόχου χωρίς τη λήψη αυστηρών πρόσθετων μέτρων. Επιπλέον, άνω του 90 % της κατανάλωσης ενέργειας στην Κύπρο εξακολουθεί να καλύπτεται από εισαγωγές πετρελαίου και πετρελαιοειδών.
Στόχος όσον αφορά την πρόωρη εγκατάλειψη της	8,5 % (2017). Η Κύπρος έχει επιτύχει τον εθνικό της στόχο και τον στόχο της στρατηγικής

<p>σχολικής εκπαίδευσης/κατάρτισης: 10 %</p>	<p>«Ευρώπη 2020», παρόλο που το ποσοστό πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και της κατάρτισης αυξήθηκε περαιτέρω το 2017, ιδίως μεταξύ των μαθητριών.</p>
<p>Στόχος για την τριτοβάθμια εκπαίδευση: 46 % του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών.</p>	<p>55,9 % (2017). Το ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε περαιτέρω στο 55,9 % που υπερβαίνει τόσο τον εθνικό στόχο όσο και τον στόχο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Ωστόσο, οι αναντιστοιχίες δεξιοτήτων παραμένουν και το ποσοστό των αποφοίτων στους τομείς των θετικών επιστημών, της τεχνολογίας, της μηχανικής και των μαθηματικών είναι ιδιαίτερα χαμηλό.</p>
<p>Στόχος για τη μείωση του αριθμού των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σε απόλυτο αριθμό ατόμων: 27 000 (έτος βάσης 2010: 19,3 %)</p>	<p>Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού είναι μεν υψηλό αλλά αρχίζει να μειώνεται. Το συνολικό ποσοστό μειώθηκε για δεύτερο κατά σειρά έτος κατά 19 000 σε σύγκριση με το 2016 ή το 29 000 σε σύγκριση με το 2015, ενώ ο αριθμός των παιδιών που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού σημείωσε επίσης σημαντική βελτίωση. Αυτό μπορεί να αποδοθεί σε θετικές συνθήκες στην οικονομία και στην αγορά εργασίας, καθώς και στην εφαρμογή του συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος.</p>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

CY - Προβολές χρέους σύμφωνα με το βασικό σενάριο	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Δείκτης ακαθάριστου χρέους	96,1	105,0	98,4	91,0	86,9	83,8	81,7	78,3	74,8	71,4	68,2	64,9	61,9
Μεταβολές στη σχέση (-/+2+3)	-9,4	8,8	-6,6	-7,3	-4,2	-3,1	-2,2	-3,4	-3,4	-3,4	-3,2	-3,3	-3,0
εκ των οποίων													
(1) Πρωτογενές ισοζύγιο (1.1+1.2+1.3)	4,3	5,5	5,5	5,2	4,3	3,6	2,9	3,0	3,1	3,2	3,1	3,4	3,2
(1.1) Διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο (1.1.1-1.1.2+1.1.1.1)	4,1	4,4	3,6	2,9	2,8	2,9	2,9	3,0	3,1	3,2	3,1	3,4	3,2
(1.1.1) Διαρθρωτικό πρωτογενές ισοζύγιο (πριν από το κόστος γήρανσης - CoA)	4,1	4,4	3,6	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
(1.1.2) Κόστος γήρανσης	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,2	-0,3	-0,2	-0,5	-0,3
(1.1.3) Άλλα (φόροι και εισοδήματα από ακίνητη περιουσία)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
(1.2) Κυκλική συνιστώσα	0,3	1,2	1,8	2,2	1,5	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(1.3) Έκτακτα και άλλα προσωρινά μέτρα	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(2) Αποτέλεσμα χιονοστιβάδας (2.1+2.2+2.3)	-3,2	-2,9	-2,4	-2,2	0,2	0,5	0,7	-0,4	-0,3	-0,2	-0,1	0,0	0,2
(2.1) Δαπάνες για τόκους	2,6	2,7	2,4	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,2	2,2	2,3
(2.2) Αποτέλεσμα αύξησης	-4,2	-3,5	-3,5	-2,7	-0,4	0,0	0,3	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9	-0,8
(2.3) Αποτέλεσμα πληθωρισμού	-1,6	-2,0	-1,3	-1,7	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	-1,5	-1,5	-1,4	-1,3	-1,3
(3) Προσαρμογές αποθεμάτων-ρωών	-1,8	17,2	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Βραχυπ.	Μεσοπρ.	S1	Ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους (DSA, επιμέρους στοιχεία)						DSA	S2	Μακροπρ.
			Βασικό σενάριο	Ιστορικό SPB	Χαμηλότερη αύξηση του ΑΕΠ	Υψηλότερα επιτόκια	Αρνητικό σοκ στο SPB	Στοχαστικές προβολές			
			Κατηγορία κινδύνου	ΜΕΣΗ	ΜΕΣΗ	ΜΕΣΗ	ΜΕΣΗ	ΜΕΣΗ			
			Επίπεδο χρέους (2029)	61,9	73,9	66,5	65,1	69,2			
			Έτος κορύφωσης του χρέους	2018	2018	2018	2018	2018			
			Εκατοστημιαία κατάταξη	17,0%	29,0%						
			Πιθανότητα υψηλότερου χρέους Διαφ. μεταξύ εκατοστημίων					10,5%			
								42,2			

Σημείωση: Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τη δημοσιονομική βιωσιμότητα (FSR), 2018.

[1] Ο πρώτος πίνακας παρουσιάζει τις προβολές του βασικού σεναρίου μη δημοσιονομικής πολιτικής. Εμφανίζει την προβλεπόμενη δυναμική του δημόσιου χρέους και την ανάλυσή του μεταξύ του πρωτογενούς ισοζυγίου, των αποτελεσμάτων χιονοστιβάδας και των προσαρμογών αποθεμάτων-ρωών. Οι επιπτώσεις χιονοστιβάδας μετρούν τον καθαρό ανίκτυτο των ανισοβαμιακών επιπτώσεων των επιτοκίων, του πληθωρισμού, της αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ (και των συναλλαγματικών ισοτιμιών σε ορισμένες χώρες). Οι προσαρμογές αποθεμάτων-ρωών περιλαμβάνουν τις διαφορές ταμειακής λογιστικής και λογιστικής δεδοουλευμένων, την καθαρή αύξηση στοιχείων ενεργητικού, καθώς και αποτελέσματα αποτίμησης και λοιπά αποτελέσματα.

[2] Τα διαγράμματα παρουσιάζουν μια σειρά δοκιμών ευαισθησίας γύρω από το βασικό σενάριο, καθώς και εναλλακτικά σενάρια πολιτικής, και συγκεκριμένα: το σενάριο του ιστορικού διαρθρωτικού πρωτογενούς ισοζυγίου (SPB) (όπου το SPB καθορίζεται στον ιστορικό μέσο όρο του), το σενάριο του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (SGP) (όπου η δημοσιονομική πολιτική θεωρείται ότι εξελίσσεται σύμφωνα με τις βασικές διατάξεις του ΣΣΑ), ένα σενάριο υψηλότερου επιτόκιου (+1 εκατοστημιαία μονάδα σε σύγκριση με το βασικό σενάριο), ένα σενάριο χαμηλότερης αύξησης του ΑΕΠ (-0,5 ε.μ. σε σχέση με το βασικό σενάριο) και αρνητικό σοκ στο SPB (βαθμονομημένο βάσει της προβλεπόμενης μεταβολής). Περιλαμβάνονται επίσης ένα δυσμενές συνδυαστικό σενάριο και βελτιωμένες δοκιμές ευαισθησίας (σχετικά με το επιτόκιο και την ανάπτυξη), καθώς και στοχαστικές προβολές. Λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τον σχεδιασμό αυτών των προβολών περιλαμβάνονται στην έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τη δημοσιονομική βιωσιμότητα (FSR), 2018.

[3] Ο δεύτερος πίνακας παρουσιάζει τη συνολική κατάσταση του δημοσιονομικού κινδύνου βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

α. Σε βραχυπρόθεσμη βάση, η κατηγορία κινδύνου (χαμηλή/υψηλή) βασίζεται στον δείκτη S0. Ο δείκτης S0 είναι ένας δείκτης έγκαιρης ανίχνευσης της δημοσιονομικής πίεσης κατά το επόμενο έτος, με βάση 25 δημοσιονομικές μεταβλητές και μεταβλητές χρηματοοικονομικής αναγωγικότητας, που έχουν αποδειχθεί στο παρελθόν ως βασικοί δείκτες δημοσιονομικής πίεσης. Το κρίσιμο κατώτατο όριο πέραν του οποίου επηρεάζεται η δημοσιονομική διατηρησιμότητα είναι 0,46.

β. Για το μεσοπρόθεσμο διάστημα, η κατηγορία κινδύνου (χαμηλή/μέση/υψηλή) βασίζεται στην από κοινού χρήση του δείκτη S1 και των αποτελεσμάτων της ανάλυσης της βιωσιμότητας του χρέους (DSA). Ο δείκτης S1 μετρά την απαιτούμενη δημοσιονομική προσαρμογή (συνεπτικά κατά τα 5 έτη που έπονται του χρονικού ορίζοντα των προβλεπόμενων και έπειτα από αυτόν), ώστε ο δείκτης χρέους προς το ΑΕΠ να κλιθεί στο 60% έως το 2033. Οι κρίσιμες τιμές που χρησιμοποιήθηκαν είναι 0 και 2,5 ε.μ. του ΑΕΠ. Η κατάσταση της ανάλυσης βιωσιμότητας του χρέους βασίζεται στα αποτελέσματα των 5 αποκαρτικών σεναρίων (βασικό σενάριο, ιστορικό SPB, υψηλότερο επιτόκιο, χαμηλότερη αύξηση του ΑΕΠ και αρνητικό σοκ στο SPB) και των στοχαστικών προβλεπόμενων. Χρησιμοποιούνται διάφορα κριτήρια, όπως το προβλεπόμενο επίπεδο χρέους, η πορεία του χρέους, ο ρεαλισμός των δημοσιονομικών παραδοχών, η πιθανότητα σταθεροποίησης του χρέους και το μέγεθος των αβεβαιοτήτων.

γ. Για το μακροπρόθεσμο διάστημα, η κατηγορία κινδύνου (χαμηλή/μέση/υψηλή) βασίζεται στην από κοινού χρήση του δείκτη S2 και των αποτελεσμάτων της ανάλυσης βιωσιμότητας του χρέους (DSA). Ο δείκτης S2 μετρά την αρχική και διαρκή δημοσιονομική προσαρμογή που απαιτείται για τη σταθεροποίηση του δείκτη χρέους προς το ΑΕΠ σε απεριόριστο χρονικό ορίζοντα, συμπεριλαμβανομένου του κόστους της δημογραφικής γήρανσης. Οι κρίσιμες τιμές που χρησιμοποιήθηκαν είναι 2 και 6 ε.μ. του ΑΕΠ. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης βιωσιμότητας του χρέους χρησιμοποιούνται για την περαιτέρω θεμελίωση της κατάταξης του μακροπρόθεσμου κινδύνου, ιδίως σε περιπτώσεις όπου εντοπίζονται τρωτά σημεία του χρέους (μέση/υψηλή κατηγορία κινδύνου της DSA).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΤΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας Γ.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικών αγορών

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Συνολικά στοιχεία ενεργητικού του τραπεζικού τομέα (% του ΑΕΠ) ¹⁾	497,7	517,6	512,9	468,1	410,9	335,4
Ποσοστό των στοιχείων ενεργητικού των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών (% επί του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού)	64,1	63,4	67,5	65,8	84,1	-
Ξένη ιδιοκτησία στο τραπεζικό σύστημα (% του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού) ²⁾	33,9	35,2	19,2	21,6	19,1	18,9
Δείκτες χρηματοπιστωτικής ευρωστίας: ²⁾						
- μη εξυπηρετούμενα δάνεια (% επί των συνολικών δανείων)	-	38,6	36,3	35,4	30,7	28,1
δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας (%)	13,5	15,3	16,6	16,8	16,3	15,5
- απόδοση ιδίων κεφαλαίων (%) ³⁾	-37,9	-7,1	-7,7	1,7	-11,5	3,9
Τραπεζικά δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα (ετήσια % μεταβολή) ¹⁾	-9,4	-4,2	3,6	-8,3	0,7	-5,4
Δάνεια για αγορές κατοικίας (ετήσια % μεταβολή) ¹⁾	-6,8	-2,8	-3,0	-1,0	-0,7	-0,3
Δείκτης χορηγήσεων προς καταθέσεις ²⁾	-	83,7	83,2	77,9	71,9	65,6
Ρευστότητα από την Κεντρική Τράπεζα ως % των υποχρεώσεων ¹⁾	-	12,4	6,9	1,3	1,6	1,5
Ιδιωτικό χρέος (% του ΑΕΠ)	340,1	352,4	353,5	337,8	316,3	-
Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος (% του ΑΕΠ) - δημόσιο	-	-	-	-	-	-
- ιδιωτικό	-	-	-	-	-	-
Περιθώριο μακροπρόθεσμων επιτοκίων έναντι του Bund (μονάδες βάσης)*	493,0	483,7	404,1	368,3	230,6	174,5
Περιθώρια συμβάσεων ανταλλαγής κινδύνου αθέτησης (CDS) για κρατικά χρεόγραφα (5ετίας)*	943,9	423,1	330,6	262,5	180,0	117,3

1) Πλέον πρόσφατα στοιχεία τρίτου τριμήνου 2018. Περιλαμβάνει όχι μόνον τράπεζες αλλά όλα τα νομισματικά και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πλην κεντρικών τραπεζών.

2) Πλέον πρόσφατα στοιχεία δεύτερου τριμήνου 2018.

3) Οι τριμηνιαίες τιμές είναι σε ετήσια βάση.

* Σε μονάδες βάσης.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (μακροπρόθεσμα επιτόκια) · Παγκόσμια Τράπεζα (ακαθάριστο εξωτερικό χρέος) · Eurostat (ιδιωτικό χρέος) · ΕΚΤ (όλοι οι λοιποί δείκτες).

Πίνακας Γ.2: Βασικοί δείκτες του κοινωνικού πίνακα αποτελεσμάτων

	2013	2014	2015	2016	2017	2018 ⁶
Ισότητα ευκαιριών και πρόσβαση στην αγορά εργασίας						
Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση (% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών)	9,1	6,8	5,2	7,6	8,5	:
Χάσμα μεταξύ των φύλων στον τομέα της απασχόλησης (ε.μ.)	10,4	7,7	8,3	9,7	9,5	10,2
Εισοδηματική ανισότητα, υπολογιζόμενη ως λόγος πεμπτημορίων εισοδήματος (S80/S20)	4,9	5,4	5,2	4,9	4,6	:
Ποσοστό ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ¹ (AROE)	27,8	27,4	28,9	27,7	25,2	:
Νέοι εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (% του πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	18,7	17,0	15,3	16,0	16,1	:
Δυναμικές αγορές εργασίας και δίκαιες συνθήκες εργασίας[†]						
Ποσοστό απασχόλησης (20-64 ετών)	67,2	67,6	67,9	68,7	70,8	73,7
Ποσοστό ανεργίας ² (15-74 ετών)	15,9	16,1	15,0	13,0	11,1	8,7
Μακροχρόνια ανεργία ³ (ως % του ενεργού πληθυσμού)	6,1	7,7	6,8	5,8	4,5	2,7
Ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών σε πραγματικούς όρους κατά κεφαλήν ⁴ (Δείκτης 2008=100)	81,8	75,9	78,0	82,1	84,6	:
Ετήσιες καθαρές αποδοχές άτεκνου εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που ζει μόνος και αμείβεται με τον μέσο μισθό (επίπεδα σε ΜΑΔ, τριετής μέσος όρος)	:	:	:	:	:	:
Ετήσιες καθαρές αποδοχές άτεκνου εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που αμείβεται με τον μέσο μισθό (ποσοστιαία μεταβολή, σε πραγματικούς όρους, τριετής μέσος όρος)	:	:	:	:	:	:
Δημόσια στήριξη / Κοινωνική προστασία και ένταξη						
Αντίκτυπος των κοινωνικών μεταβιβάσεων (εξαιρουμένων των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας ⁵	37,0	41,5	36,2	35,6	35,9	:
Παιδιά κάτω των 3 ετών σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας	24,0	25,5	20,8	24,9	28,2	:
Ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ίδιων των ατόμων	4,4	4,7	1,5	0,6	1,5	:
Άτομα με βασικό ή άνω του βασικού επίπεδο γενικών ψηφιακών δεξιοτήτων (% πληθυσμού ηλικίας 16-74 ετών)	:	:	43,0	43,0	50,0	:

1) Άτομα που απειλούνται από τη φτώχεια ή τον κοινωνικό αποκλεισμό (AROE): τα άτομα που απειλούνται από φτώχεια (at-risk-of-poverty — AROP) και/ή πλήττονται από σοβαρή υλική στέρση (ΣΥΣ-SMD) και/ή ζουν σε νοικοκυριά με μηδενική ή πολύ χαμηλή ένταση εργασίας (LWI-XEE).

2) Άνεργοι θεωρούνται όλοι όσοι δεν είχαν εργασία, αλλά είχαν αναζητήσει εργασία ενεργά και ήταν διατεθειμένοι να αρχίσουν να εργάζονται αμέσως ή εντός δύο εβδομάδων.

3) Μακροχρόνια άνεργοι είναι τα άτομα που ήταν άνεργοι για τουλάχιστον 12 μήνες.

4) Το ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών ορίζεται σε μη προσαρμοσμένη βάση, σύμφωνα με το σχέδιο κοινής έκθεσης για την απασχόληση 2019.

5) Μείωση στο ποσοστό του κινδύνου φτώχειας, λόγω των κοινωνικών παροχών (υπολογίζεται συγκρίνοντας τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές παροχές - οι συντάξεις δεν λαμβάνονται υπόψη ως κοινωνικές παροχές στον εν λόγω υπολογισμό).

6) Μέσος όρος των τριών πρώτων τριμήνων του 2018 για το ποσοστό απασχόλησης, το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας και το χάσμα μεταξύ των φύλων στην απασχόληση. Τα δεδομένα για το ποσοστό της ανεργίας είναι σε ετήσια βάση (εκτός για τα δεδομένα για DK, EE, EL, HU, IT και UK που βασίζονται στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2018).

Πηγή: Eurostat

Πίνακας Γ.3: Δείκτες αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης

Δείκτες της αγοράς εργασίας	2013	2014	2015	2016	2017	2018 ⁴
Ποσοστό δραστηριότητας (15-64 ετών)	73,6	74,3	73,9	73,4	73,9	75,0
Απασχόληση στην τρέχουσα θέση εργασίας ανά διάρκεια						
<i>Από 0 έως 11 μήνες</i>	15,7	18,5	18,1	19,7	20,0	:
<i>Από 12 έως 23 μήνες</i>	8,5	7,6	9,5	9,7	10,2	:
<i>Από 24 έως 59 μήνες</i>	17,9	15,7	14,9	13,7	13,7	:
<i>60 μήνες και άνω</i>	57,9	58,2	57,5	56,9	56,1	:
Αύξηση της απασχόλησης* (% μεταβολή από το προηγούμενο έτος)	-5,9	-1,8	1,5	4,6	3,9	4,2
Ποσοστό απασχόλησης των γυναικών (% του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	62,2	63,9	64,0	64,1	66,2	68,7
Ποσοστό απασχόλησης των ανδρών (% του ανδρικού πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	72,6	71,6	72,3	73,8	75,7	79,0
Ποσοστό απασχόλησης των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας* (% του πληθυσμού ηλικίας 55-64 ετών)	49,6	46,9	48,5	52,2	55,3	60,9
Μερική απασχόληση* (% της συνολικής απασχόλησης, 15-64 ετών)	11,9	13,5	13,0	13,4	12,2	11,1
Απασχόληση ορισμένου χρόνου* (% των εργαζομένων με σύμβαση ορισμένου χρόνου, 15-64 ετών)	17,5	19,0	18,4	16,5	15,3	14,2
Συμμετοχή σε πολιτικές ενεργοποίησης για την αγορά εργασίας (ανά 100 άτομα που επιθυμούν να εργαστούν)	5,6	8,6	9,4	7,0	:	:
Ποσοστό μετάβασης από συμβάσεις ορισμένου χρόνου σε συμβάσεις αορίστου χρόνου (μέσος όρος τριών ετών)	22,0	20,4	21,6	26,3	31,2	:
Ποσοστό ανεργίας των νέων (% του ενεργού πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	38,9	36,0	32,8	29,1	24,7	20,1
Χάσμα μεταξύ των φύλων στη μερική απασχόληση (20-64 ετών)	7,1	6,3	5,4	4,3	6,6	6,8
Μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων ¹ (σε μη προσαρμοσμένη μορφή)	14,9	14,2	14,0	13,9	13,7	:
Δείκτες εκπαίδευσης και κατάρτισης	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση (% των ατόμων ηλικίας 25-64 ετών που συμμετέχουν στην εκπαίδευση και κατάρτιση)	7,2	7,1	7,5	6,9	6,9	:
Χαμηλές επιδόσεις στην εκπαίδευση ²	:	:	42,6	:	:	:
Ολοκλήρωση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (% του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών που έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την τριτοβάθμια εκπαίδευση)	47,8	52,5	54,5	53,4	55,9	:
Διαφοροποίηση ως προς τις επιδόσεις η οποία εξηγείται από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των σπουδαστών ³	:	:	9,5	:	:	:

* Δείκτης εκτός πίνακα αποτελεσμάτων

1) Διαφορά μεταξύ των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών μισθωτών και των γυναικών μισθωτών εκφρασμένη ως ποσοστό των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών μισθωτών. Ορίζεται ως «μη προσαρμοσμένη», καθώς δεν διορθώνεται βάσει της κατανομής των ατομικών χαρακτηριστικών (και, ως εκ τούτου, δίνει μια συνολική εικόνα των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων όσον αφορά τις αμοιβές). Περιλαμβάνονται όλοι οι μισθωτοί που εργάζονται σε επιχειρήσεις με δέκα και πλέον εργαζομένους, χωρίς περιορισμούς όσον αφορά την ηλικία και τις ώρες εργασίας.

2) Αποτελέσματα PISA (ΟΟΣΑ) για τις χαμηλές επιδόσεις στα μαθηματικά των ατόμων ηλικίας 15 ετών.

3) Επιπτώσεις της κοινωνικοοικονομικής και πολιτισμικής κατάστασης στις βαθμολογίες PISA (ΟΟΣΑ). Οι τιμές για το 2012 και το 2015 αναφέρονται, αντίστοιχα, στα μαθηματικά και τις επιστήμες.

4) Μέσος όρος των τριών πρώτων τριμήνων του 2018 για το ποσοστό συμμετοχής στην αγορά εργασίας, την αύξηση της απασχόλησης, το ποσοστό απασχόλησης, το ποσοστό μερικής απασχόλησης, την απασχόληση ορισμένου χρόνου. Τα δεδομένα για το ποσοστό της ανεργίας των νέων είναι σε ετήσια βάση (εκτός για τα δεδομένα για DK, EE, EL, HU, IT και UK που βασίζονται στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2018).

Πηγή: Eurostat, ΟΟΣΑ

Πίνακας Γ.4: Δείκτες κοινωνικής ένταξης και υγείας

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Δαπάνες για παροχές κοινωνικής προστασίας* (% του ΑΕΠ)						
<i>Ασθένεια/ιατροφαρμακευτική περίθαλψη</i>	3,5	3,7	3,3	3,4	3,5	:
<i>Αναπηρία</i>	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	:
<i>Παροχές γήρατος και επιζώντων</i>	10,7	11,5	11,2	11,1	10,5	:
<i>Οικογένεια/τέκνα</i>	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	:
<i>Ανεργία</i>	1,6	2,0	1,5	1,2	1,0	:
<i>Στέγαση</i>	0,6	0,4	0,3	0,4	0,3	:
<i>Κοινωνικός αποκλεισμός π.δ.κ.α.</i>	1,2	1,1	1,1	1,3	1,2	:
Σύνολο	19,8	20,8	19,6	19,4	18,7	:
<i>εκ των οποίων: παροχές βάσει ελέγχου πόρων</i>	2,9	2,7	2,6	2,8	2,8	:
Δαπάνες γενικής κυβέρνησης ανά κατηγορία (% του ΑΕΠ, COFOG)						
<i>Κοινωνική προστασία</i>	12,9	13,4	13,7	13,6	13,8	:
<i>Υγεία</i>	3,0	3,1	2,6	2,6	2,6	:
<i>Εκπαίδευση</i>	6,3	6,8	6,0	6,0	6,0	:
Άμεσες ιδιωτικές δαπάνες για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (% των συνολικών δαπανών για την υγεία)	44,0	43,1	44,8	44,3	44,9	:
Παιδιά που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (% των ατόμων ηλικίας 0-17 ετών)*	27,5	27,7	24,7	28,9	29,6	25,5
Ποσοστό κινδύνου φτώχειας¹ (% του συνολικού πληθυσμού)	14,7	15,3	14,4	16,2	16,1	15,7
Ποσοστό κινδύνου φτώχειας εργαζομένων (% των εργαζομένων)	7,9	8,9	7,8	9,1	8,2	7,9
Ποσοστό σοβαρής υλικής στέρησης² (% του συνολικού πληθυσμού)	15,0	16,1	15,3	15,4	13,6	11,5
Ποσοστό σοβαρής στέρησης στέγασης³, ανά καθεστώς ιδιοκτησίας						
<i>Ιδιοκτήτης, με ενυπόθηκο δάνειο ή δάνειο</i>	0,0	1,1	1,5	0,0	2,0	0,7
<i>Ενοικιαστής, με ενοίκιο στην αγοραία τιμή</i>	1,9	2,6	3,0	1,3	1,6	1,7
Ποσοστό ατόμων σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας⁴ (% ατόμων ηλικίας 0-59)	6,5	7,9	9,7	10,9	10,6	9,4
Κατώτατα όρια φτώχειας, εκφρασμένα σε εθνικό νόμισμα σε σταθερές τιμές*	8958	8148	7363	7072	7301	7642
Υγιή έτη ζωής (στην ηλικία των 65 ετών)						
<i>Γυναίκες</i>	7,7	8,7	8,8	7,3	10,3	:
<i>Άντρες</i>	8,8	9,5	10,4	8,4	11,2	:
Συνολικό ποσοστό αναπλήρωσης για τις συντάξεις⁵ (στην ηλικία των 65 ετών)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Διάσταση συνδεσιμότητας του Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI)⁶	:	:	37,7	40,4	48,2	54,6
Συντελεστής GINI πριν από τους φόρους και τις μεταβιβάσεις*	42,9	43,8	44,8	47,4	47,1	45,8
Συντελεστής GINI μετά τους φόρους και τις μεταβιβάσεις*	31,0	32,4	34,8	33,6	32,1	30,8

* Δείκτης εκτός πίνακα αποτελεσμάτων

1) Ποσοστό ατόμων που απειλούνται από τη φτώχεια (at-risk-of poverty — AROP): ποσοστό των ατόμων με ισοδύναμο διαθέσιμο εισοδήματος κάτω από το 60 % του εθνικού ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος.

2) Ποσοστό των ατόμων που βιώνουν τουλάχιστον τέσσερις από τις ακόλουθες μορφές στέρησης: δεν είναι σε θέση i) να πληρώνουν ενοίκιο κατοικίας ή λογαριασμούς υπηρεσιών κοινής ωφελείας, ii) να διαθέτουν επαρκή θέρμανση κατοικίας, iii) να αντιμετωπίζουν απροσδόκητες δαπάνες, iv) να τρώνε κρέας, ψάρι ή τροφή με ισοδύναμο πρωτεΐνης κάθε δεύτερη ημέρα, v) να απολαμβάνουν διακοπές μίας εβδομάδας μακριά από το σπίτι μία φορά το χρόνο, vi) να διαθέτουν αυτοκίνητο, vii) να διαθέτουν πλυντήριο ρούχων, viii) να διαθέτουν έγχρωμη τηλεόραση ή ix) να διαθέτουν τηλέφωνο.

3) Ποσοστό συνολικού πληθυσμού που ζει σε υπερπλήρεις κατοικίες και αντιμετωπίζει στέρηση στέγασης.

4) Άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας: ποσοστό ατόμων ηλικίας 0-59 ετών που ζουν σε νοικοκυριά στα οποία οι ενήλικες (εκτός των συντηρούμενων τέκνων) εργάστηκαν λιγότερο από το 20 % του συνολικού δυνητικού χρόνου απασχόλησής τους κατά τη διάρκεια των 12 προηγούμενων μηνών.

5) Λόγος των διάμεσων ατομικών ακαθάριστων συντάξεων της ηλικιακής κατηγορίας 65-74 ετών προς τις διάμεσες ακαθάριστες αποδοχές της ηλικιακής κατηγορίας 50-59 ετών.

6) Διείσδυση σταθερών ευρωζωνικών επικοινωνιών (33 %), αφομοίωση κινητών ευρωζωνικών επικοινωνιών (22 %), ταχύτητα (33 %) και οικονομική προσιτότητα (11 %) από τον Ψηφιακό πίνακα αποτελεσμάτων.

Πηγή: Eurostat, ΟΟΣΑ

Πίνακας Γ.5: Δείκτες επιδόσεων των αγορών προϊόντων και δείκτες πολιτικής

Δείκτες επιδόσεων	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Παραγωγικότητα της εργασίας ανά εργαζόμενο ¹ αύξηση (έτη t/t-1) σε %						
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στη βιομηχανία	-4,38	-2,63	4,65	4,51	6,16	3,97
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις κατασκευές	-6,25	-8,36	-2,98	-1,86	8,18	14,21
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις εμπορικές υπηρεσίες	0,33	0,47	-0,92	-0,52	-0,73	-0,67
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ΚΕΑΜΠ) ² αύξηση (έτη t/t-1) σε %						
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στη βιομηχανία	10,70	-13,03	-2,01	-3,34	-5,50	-3,76
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στις κατασκευές	2,82	1,10	-2,55	0,96	-7,28	-11,67
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στις εμπορικές υπηρεσίες	1,15	-4,75	-2,79	-0,35	0,13	0,67
Επιχειρηματικό περιβάλλον	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Χρόνος που απαιτείται για την εκτέλεση συμβάσεων ³ (ημέρες)	735	735	1100	1100	1100	1100
Χρόνος που απαιτείται για την έναρξη επιχείρησης ³ (ημέρες)	8,0	8,0	8,0	8,0	6,0	6,0
Αποτελέσματα των αιτήσεων από ΜΜΕ για τραπεζικά δάνεια ⁴	:	1,41	1,34	1,76	0,76	1,57
Έρευνα και καινοτομία	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ένταση E&A	0,44	0,48	0,51	0,48	0,53	0,56
Δαπάνες γενικής κυβέρνησης για την εκπαίδευση ως % του ΑΕΠ	6,30	6,80	6,00	6,00	6,00	:
Απασχολούμενοι με πτυχίο τρίτοβάθμιας εκπαίδευσης και/ή απασχολούμενοι στους τομείς της επιστήμης και τεχνολογίας ως % της συνολικής απασχόλησης	47	48	50	49	48	48
Πληθυσμός που έχει ολοκληρώσει την τρίτοβάθμια εκπαίδευση ⁵	35	35	36	36	38	38
Νεαρά άτομα με ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ⁶	88	90	92	94	91	90
Εμπορικό ισοζύγιο προϊόντων υψηλής τεχνολογίας ως % του ΑΕΠ	-1,00	-0,23	-1,24	-0,33	-1,90	-1,59
Αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και ανταγωνισμός				2003	2008	2013
Ρύθμιση της αγοράς προϊόντων (PMR) του ΟΟΣΑ ⁷ , συνολικά				:	:	1,65
ΟΟΣΑ (PMR) ⁷ , λιανική				:	:	1,67
ΟΟΣΑ (PMR) ⁷ , επαγγελματικές υπηρεσίες				:	:	3,11
ΟΟΣΑ (PMR) ⁷ , βιομηχανίες δικτύου ⁸				:	:	2,64

1) Προσπιθέμενη αξία σε σταθερές τιμές διαιρούμενη δια του αριθμού απασχολούμενων ατόμων.

2) Εισόδημα εξαρτημένης εργασίας σε τρέχουσες τιμές διαιρούμενο δια της προσπιθέμενης αξίας σε σταθερές τιμές.

3) Οι μεθοδολογίες, συμπεριλαμβανομένων των παραδοχών, για τον δείκτη αυτόν παρουσιάζονται λεπτομερώς εδώ: <http://www.doingbusiness.org/methodology>.

4) Μέσος όρος της απάντησης στο ερώτημα Q7B_a. «[Τραπεζικό δάνειο]: Εάν υποβάλατε αίτηση και προσπαθήσατε να διαπραγματευτείτε γι' αυτό το είδος χρηματοδότησης κατά τη διάρκεια των τελευταίων έξι μηνών, ποιο ήταν το αποτέλεσμα;». Οι απαντήσεις κωδικοποιήθηκαν ως εξής: μηδέν αν ελήφθη όλο το ποσό, ένα αν ελήφθη το μεγαλύτερο μέρος του ποσού, δύο αν ελήφθη μόνο ένα μικρό μέρος του ποσού, τρία σε περίπτωση άρνησης ή απόρριψης, ενώ θεωρούνται ελλείψεις οι τιμές αν η αίτηση εκκρεμεί ακόμη ή αν η απάντηση είναι «δεν γνωρίζω».

5) Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 15-64 που έχει ολοκληρώσει την τρίτοβάθμια εκπαίδευση.

6) Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 20-24 που έχει ολοκληρώσει τουλάχιστον την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

7) Δείκτης: 0 = καμία ρύθμιση · 6 = πλέον ρυθμιζόμενη. Οι μεθοδολογίες των δεικτών ρύθμισης της αγοράς προϊόντων του ΟΟΣΑ παρουσιάζονται λεπτομερώς εδώ:

<http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

8) Σύνολο δεικτών του ΟΟΣΑ για τη ρύθμιση στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών και των επικοινωνιών (ETCR).

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή · Παγκόσμια Τράπεζα — Doing Business (για την εκτέλεση συμβάσεων και τον χρόνο που απαιτείται για την έναρξη επιχείρησης) · ΟΟΣΑ (για τους δείκτες ρύθμισης της αγοράς προϊόντων) · SAFE (για τα αποτελέσματα των αιτήσεων των ΜΜΕ για τραπεζικά δάνεια).

Πίνακας Γ.6: Πράσινη ανάπτυξη

Επιδόσεις πράσινης ανάπτυξης		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Μακροοικονομικά μεγέθη							
Ένταση ενέργειας	kgoe / €	0,13	0,12	0,13	0,13	0,13	0,13
Ένταση άνθρακα	kg / €	0,46	0,44	0,47	0,47	0,47	-
Ένταση πόρων (αντιστοιχεί στην παραγωγικότητα των πόρων)	kg / €	0,88	0,68	0,68	0,67	0,75	0,86
Ένταση αποβλήτων	kg / €	0,10	-	0,11	-	0,13	-
Ενεργειακό εμπορικό ισοζύγιο	% του ΑΕΠ	-7,5	-6,3	-5,9	-4,1	-3,4	-4,2
Συμμετοχή της ενέργειας στον ΕνΔΤΚ	%	9,42	9,53	9,33	8,35	7,46	7,43
Διαφορά μεταξύ μεταβολής των τιμών ενέργειας και του πληθωρισμού	%	17,9	-7,0	-8,8	-17,5	-13,5	12,9
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος	% της προστιθέμενης αξίας	17,3	16,9	15,2	15,7	16,2	-
Δείκτης των περιβαλλοντικών φόρων έναντι των φόρων επί της εργασίας	δείκτης	0,23	0,25	0,27	0,26	0,25	-
Περιβαλλοντικοί φόροι	% του ΑΕΠ	2,6	2,7	3,1	3,0	2,9	2,9
Τομεακά μεγέθη							
Ένταση ενέργειας στη βιομηχανία	kgoe / €	0,08	0,10	0,13	0,12	0,11	0,10
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος για τη μεταποιητική βιομηχανία εξαιρουμένου του εξευγενισμού	% της προστιθέμενης αξίας	34,8	37,3	33,2	35,1	37,1	-
Ποσοστό ενεργοβόρων βιομηχανιών στην οικονομία	% του ΑΕΠ	3,5	2,9	2,9	3,0	3,2	-
Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες	€ / kWh	0,23	0,20	0,18	0,14	0,12	0,14
Τιμές φυσικού αερίου για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες	€ / kWh	-	-	-	-	-	-
Δημόσια E&A για την ενέργεια	% του ΑΕΠ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Δημόσια E&A για την περιβαλλοντική προστασία	% του ΑΕΠ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων	%	13,6	14,6	16,8	17,9	17,2	16,1
Ποσοστό εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας εκπομπών*	%	50,3	50,6	53,2	50,1	53,1	-
Ένταση ενέργειας στις μεταφορές	kgoe / €	0,83	0,70	0,74	0,79	0,83	0,84
Ένταση άνθρακα στις μεταφορές	kg / €	1,79	1,50	1,59	1,72	1,80	-
Ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού							
Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας	%	97,0	96,3	93,2	97,7	96,2	96,3
Συνολικός δείκτης συγκέντρωσης προμηθευτών	HHI	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος	HHI	0,90	0,88	0,88	0,87	0,87	0,86

Όλοι οι μακροοικονομικοί δείκτες έντασης εκφράζονται ως λόγος μιας φυσικής ποσότητας προς το ΑΕΠ (σε τιμές 2010)

Ένταση ενέργειας: ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ενέργειας (Ευρώπη 2020-2030) (σε kgoe) διαιρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ένταση άνθρακα: εκπομπές αερίων θερμοκηπίου (σε ισοδύναμα kg CO₂) διαιρούμενες διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ένταση πόρων: εγχώρια κατανάλωση υλών (σε kg) διαιρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ένταση αποβλήτων: ποσότητα αποβλήτων (σε kg) διαιρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ενεργειακό εμπορικό ισοζύγιο: το ισοζύγιο εξαγωγών και εισαγωγών ενέργειας, εκφρασμένο ως % του ΑΕΠ

Συμμετοχή της ενέργειας στον ΕνΔΤΚ: το μερίδιο των «ενεργειακών» στοιχείων στο καλάθι του καταναλωτή που χρησιμοποιείται για την κατάρτιση του ΕνΔΤΚ

Διαφορά μεταξύ μεταβολής των τιμών ενέργειας και πληθωρισμού: ενεργειακή συνιστώσα του ΕνΔΤΚ και συνολικός πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ (ετήσια μεταβολή επί τοις %)

Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος: πραγματικό ενεργειακό κόστος ως % της συνολικής προστιθέμενης αξίας για την οικονομία Ένταση ενέργειας στη βιομηχανία: τελική χρήση ενέργειας στη βιομηχανία (σε kgoe) διαιρούμενη διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της βιομηχανίας, συμπεριλαμβανομένου του κατασκευαστικού τομέα (σε EUR - τιμές 2010)

Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος για τη μεταποιητική βιομηχανία εξαιρουμένου του εξευγενισμού: πραγματικό κόστος ως % της προστιθέμενης αξίας για τους τομείς της μεταποίησης

Ποσοστό ενεργοβόρων βιομηχανιών στην οικονομία: ποσοστό ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των ενεργοβόρων βιομηχανιών στο ΑΕΠ

Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες: εύρος κατανάλωσης 500 — 2 000 MWh και 10 000 — 100 000 GJ· στοιχεία χωρίς ΦΠΑ.

Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων: αναλογία των ανακυκλούμενων και λιπασματοποιημένων αστικών αποβλήτων προς το σύνολο των αστικών αποβλήτων

Δημόσια E&A για την ενέργεια ή για το περιβάλλον: κρατικές δαπάνες για E&A για τις κατηγορίες αυτές ως % του ΑΕΠ

Ποσοστό εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας εκπομπών της ΕΕ (πλην των αεροπορικών μεταφορών): βάσει των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου

(πλην της χρήσης γης, της αλλαγής στη χρήση της γης και της δασοκομίας) όπως αναφέρονται από τα κράτη μέλη στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος.

Ένταση ενέργειας στις μεταφορές: τελική χρήση ενέργειας στον τομέα των μεταφορών, συμπεριλαμβανομένης της διεθνούς αεροπορίας (σε kgoe) διαιρούμενη διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του κλάδου (σε EUR - τιμές 2010)

Ένταση άνθρακα στις μεταφορές: εκπομπές αερίων θερμοκηπίου στον τομέα των μεταφορών διαιρούμενες διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των δραστηριοτήτων του τομέα μεταφορών

Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας: καθαρές εισαγωγές ενέργειας διαιρούμενες διά της ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης ενέργειας, περιλαμβανομένης της κατανάλωσης καυσίμων των δεξαμενών καυσίμων διεθνούς ναυσιπλοΐας

Συνολικός δείκτης συγκέντρωσης προμηθευτών: Δείκτης Herfindahl-Hirschman για τις καθαρές εισαγωγές αργού πετρελαίου και υγρών φυσικού αερίου (NGL), φυσικού αερίου και λιθάνθρακα. Οι μικρότερες τιμές δείχνουν μεγαλύτερη διαφοροποίηση και, ως εκ τούτου, μικρότερο κίνδυνο.

Διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος: Δείκτης Herfindahl-Hirschman των κυριότερων ενεργειακών προϊόντων στην ακαθάριστη εσωτερική κατανάλωση ενέργειας

* Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (Ποσοστό εκπομπών αερίων θερμοκηπίου που καλύπτει το ΣΕΔΕ)· Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Περιβαλλοντικοί φόροι έναντι φόρων επί της εργασίας)· Eurostat (όλοι οι λοιποί δείκτες).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2021-2027 ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Με βάση την πρόταση της Επιτροπής για το επόμενο πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο για την περίοδο 2021-2027 της 2ας Μαΐου 2018 (COM (2018) 321), το παρόν παράρτημα παρουσιάζει τις προκαταρκτικές απόψεις των υπηρεσιών της Επιτροπής σχετικά με τους επενδυτικούς τομείς προτεραιότητας και τους όρους πλαισίου για την αποτελεσματική υλοποίηση της πολιτικής συνοχής 2021-2027⁽⁷⁰⁾. Οι εν λόγω επενδυτικοί τομείς προτεραιότητας προκύπτουν από το ευρύτερο πλαίσιο των εμποδίων στις επενδύσεις, των επενδυτικών αναγκών και των περιφερειακών ανισοτήτων που αξιολογούνται στην έκθεση. Το παρόν παράρτημα αποτελεί τη βάση για διάλογο μεταξύ της Κύπρου και των υπηρεσιών της Επιτροπής ενόψει του προγραμματισμού των κονδυλίων της πολιτικής συνοχής (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ταμείο Συνοχής και Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο +).

Στόχος πολιτικής 1: Μια Εξυπνότερη Ευρώπη — Καινοτόμος και έξυπνος βιομηχανικός μετασχηματισμός

Η Κύπρος εξακολουθεί να αποτελεί μετρίως καινοτομική χώρα, δεδομένου ότι οι επιδόσεις της στον τομέα της καινοτομίας έχουν μειωθεί από το 2010. Τα επίπεδα των δημόσιων και ιδιωτικών δαπανών για την έρευνα και ανάπτυξη είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ και η αλληλεπίδραση μεταξύ πανεπιστημίων και επιχειρήσεων είναι πολύ περιορισμένη. Προκειμένου να ενισχυθούν οι επιδόσεις στον τομέα της καινοτομίας και να τονωθεί η παραγωγικότητα, οι επενδύσεις θα πρέπει να προσανατολίζονται προς ήδη προσδιορισμένους ή δυνητικά νέους τομείς έξυπνης εξειδίκευσης, με βάση τις εθνικές ανάγκες και δυνατότητες. Έχουν προσδιοριστεί επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας⁽⁷¹⁾ για την ενίσχυση της ικανότητας έρευνας και καινοτομίας του επιχειρηματικού τομέα και για την αύξηση της αξιοποίησης των προηγμένων τεχνολογιών, και ιδίως:

- προώθηση επιχειρηματικών επενδύσεων στην έρευνα και την καινοτομία και των επιχειρηματικών πανεπιστημίων και της συνεργασίας μεταξύ ερευνητικών ιδρυμάτων, πανεπιστημίων και επιχειρήσεων·
- προώθηση της μεταφοράς τεχνολογίας των επιχειρήσεων, της δικτύωσης, των συνεργατικών σχηματισμών και της ανοικτής καινοτομίας, μεταξύ άλλων και σε συνεργασία με άλλες χώρες·
- στήριξη δραστηριοτήτων που επιτρέπουν την επίτευξη καινοτομιών στην αγορά, συμπεριλαμβανομένης της διάδοσης ψηφιακών και άλλων βασικών τεχνολογιών γενικής εφαρμογής, ιδίως για τις νεοσύστατες και τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις·
- στήριξη της δημιουργίας ζώντων εργαστηρίων, κλινών δοκιμής και οικοσυστημάτων που συνδυάζουν τη ζήτηση και την προσφορά με σκοπό την προώθηση της ανάπτυξης και της πραγματικής χρήσης καινοτόμων λύσεων για τις ανάγκες του δημόσιου τομέα.

Η Κύπρος έχει μετρίως ευνοϊκό περιβάλλον για τις ψηφιακές τεχνολογίες και χαμηλές επιδόσεις στον ψηφιακό μετασχηματισμό. Έχουν προσδιοριστεί επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας προκειμένου να αξιοποιηθούν τα οφέλη που προσφέρουν η ψηφιοποίηση και οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τον δημόσιο τομέα, και ιδίως:

- στήριξη για την αύξηση της απορρόφησης των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένης της υποστήριξης υποδομών και

⁽⁷⁰⁾ Το παρόν παράρτημα πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ταμείο Συνοχής COM (2018) 372 και την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο + COM (2018) 382, ιδίως όσον αφορά τις απαιτήσεις για τη θεματική συγκέντρωση και την αστική εξειδίκευση των κονδυλίων που περιλαμβάνονται στις προτάσεις αυτές.

⁽⁷¹⁾ Η ένταση των αναγκών ταξινομείται σε τρεις κατηγορίες κατά φθίνουσα σειρά – ανάγκες υψηλής προτεραιότητας, ανάγκες προτεραιότητας, ανάγκες.

<p>υπηρεσιών·</p> <ul style="list-style-type: none"> • αύξηση του φάσματος παροχής ηλεκτρονικών υπηρεσιών (ηλεκτρονική διακυβέρνηση, ηλεκτρονικές δημόσιες συμβάσεις, ηλεκτρονική ένταξη, ηλεκτρονική υγεία, ηλεκτρονική μάθηση, ηλεκτρονικές δεξιότητες, ηλεκτρονικό εμπόριο) και της υιοθέτησής τους από τους πολίτες και τις επιχειρήσεις.
<p>Η αύξηση της επιχειρηματικότητας και της ικανότητας καινοτομίας του επιχειρηματικού τομέα και η ενίσχυση των επενδύσεων και της πρόσβασης σε χρηματοδότηση έχουν ζωτική σημασία για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Έχουν προσδιοριστεί υψηλές επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας για την ενίσχυση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας και την αύξηση του μεριδίου στις εξαγωγικές αγορές των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, και ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • προώθηση της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων, της ανάπτυξης των νεοσύστατων/νεοφυών επιχειρήσεων, των επιταχυντών· ανάπτυξη και εφαρμογή νέων επιχειρηματικών μοντέλων για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις μέσω υπηρεσιών παροχής επιχειρηματικών συμβουλών· • διευκόλυνση της πρόσβασης σε χρηματοδότηση και σε προηγμένες επιχειρηματικές υπηρεσίες για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις· • τόνωση της διεθνοποίησης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μέσω της συνεργασίας και της δημιουργίας συνεργατικών σχημάτων, του προσδιορισμού νέων εξαγωγικών αγορών και της συμμετοχής σε αυτές, της συμμετοχής σε δίκτυα και ομάδες διαπεριφερειακής συνεργασίας καθοδηγούμενης από τη βιομηχανία και την έρευνα· • υποστήριξη της κατάρτισης και μετεκπαίδευσης για τους τομείς έξυπνης εξειδίκευσης εντός των επιχειρήσεων, των ερευνητικών ιδρυμάτων, των συμβουλευτικών υπηρεσιών και δημιουργία της αναγκαίας διοικητικής ικανότητας, ιδίως σε ψηφιακές δεξιότητες.
<p>Στόχος πολιτικής 2: Μια πιο πράσινη Ευρώπη με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα – δίκαιη μετάβαση σε καθαρές μορφές ενέργειας, πράσινες και γαλάζιες επενδύσεις, κυκλική οικονομία, προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και πρόληψη των κινδύνων</p>
<p>Το κτιριακό απόθεμα της Κύπρου, το οποίο είναι κατασκευασμένο με μηδενικό ή πολύ χαμηλό επίπεδο θερμικής προστασίας, αποτελεί πηγή χαμηλής ενεργειακής απόδοσης. Έχουν προσδιοριστεί υψηλές επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας για την προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης, και ιδίως για:</p> <ul style="list-style-type: none"> • τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης σε κατοικίες και δημόσια κτίρια και σε εγκαταστάσεις μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.
<p>Η Κύπρος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα ορυκτά καύσιμα και το σημαντικό δυναμικό της για την παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές δεν έχει αξιοποιηθεί πλήρως μέχρι σήμερα. Τα υψηλά επίπεδα εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου οφείλονται κυρίως στην παραγωγή και τη μεταφορά ενέργειας. Έχουν προσδιοριστεί επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας για την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, και ιδίως της ηλιακής ενέργειας, επίσης στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας «Καθαρή ενέργεια για τα νησιά της ΕΕ», και συγκεκριμένα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • την προώθηση της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας μικρής κλίμακας με βάση ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, π.χ. από αυτοκαταναλωτές ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται σε τοπικό επίπεδο, ιδίως σε αγροτικές περιοχές.
<p>Η Κύπρος χαρακτηρίζεται από υπεράντληση υπόγειων υδάτων και λειψυδρία, ενώ σημαντική ποσότητα</p>

<p>λυμάτων εξακολουθούν να απορρίπτονται χωρίς συλλογή ή επεξεργασία. Έχουν προσδιοριστεί υψηλές επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας για την προώθηση της βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων και τη βελτίωση της αποδοτικής χρήσης των πόρων, ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • την ενίσχυση, την αναβάθμιση των δικτύων υδροδότησης, τον έλεγχο της διαρροής νερού και άλλων μέτρων εξοικονόμησης νερού, συμπεριλαμβανομένης της επαναχρησιμοποίησης του νερού για σκοπούς άλλους πλην του πόσιμου νερού (π.χ. αστική άρδευση)· • τη συλλογή και επεξεργασία λυμάτων.
<p>Εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά κενά όσον αφορά την επίτευξη των στόχων της ΕΕ στον τομέα της διαχείρισης στερεών αποβλήτων. Η παραγωγή αποβλήτων είναι υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η Κύπρος απορρίπτει σε χώρους υγειονομικής ταφής το μεγαλύτερο μέρος των στερεών αποβλήτων της και υστερεί στον τομέα της ανακύκλωσης και της επαναχρησιμοποίησης. Έχουν προσδιοριστεί υψηλές επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας για να εξασφαλιστούν η μετάβαση προς την κυκλική οικονομία και η βελτίωση της διαχείρισης των αποβλήτων, επίσης και στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας «Καθαρή ενέργεια για τα νησιά της ΕΕ», και συγκεκριμένα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • προώθηση συστημάτων χωριστής συλλογής και μονάδων για ροές αποβλήτων (χαρτί, πλαστικό, μέταλλο, γυαλί και βιολογικά απόβλητα), κέντρων επαναχρησιμοποίησης, δικτύων επισκευής, μονάδων λιπασματοποίησης και διαλογής, άλλων μέτρων προετοιμασίας για επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση· • αύξηση της ευαισθητοποίησης και υποστήριξη των πρακτικών και της συμπεριφοράς όσον αφορά τη βιώσιμη κατανάλωση· • εκσυγχρονισμός ή αναβάθμιση των υφιστάμενων υποδομών ανακύκλωσης με νέους μακροπρόθεσμους στόχους ανακύκλωσης.
<p>Οι δασικές πυρκαγιές, η εγκατάλειψη της γεωργικής γης, η διάβρωση, η ερημοποίηση και η απώλεια βιοποικιλότητας είναι ορισμένες από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής στην Κύπρο, οι οποίες επηρεάζουν όχι μόνο την αγροτική οικονομία αλλά και τον τουρισμό, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο την οικονομική ανάπτυξη. Έχουν προσδιοριστεί επενδυτικές ανάγκες για τον μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και την ενίσχυση της βιοποικιλότητας, και ειδικότερα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • μέτρα πρόληψης και ετοιμότητας και εκστρατείες ευαισθητοποίησης για τη διαχείριση του κινδύνου καταστροφών, την προστασία από τις πλημμύρες, την ανάπτυξη συστημάτων έγκαιρης προειδοποίησης και κατάρτισης για τις μονάδες πολιτικής προστασίας, τη διαχείριση της γης, των δασών και των ποταμών για την πρόληψη ειδικών κινδύνων· • στήριξη της πράσινης υποδομής σε αστικό περιβάλλον και αποτελεσματική διαχείριση και προστασία των περιοχών Natura 2000.
<p>Στόχος πολιτικής 3: Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη – Κινητικότητα και συνδεσιμότητα στους τομείς των πληροφοριών και των επικοινωνιών σε περιφερειακό επίπεδο</p>
<p>Ενώ οι οδικές και λιμενικές υποδομές είναι καλά αναπτυγμένες, η χρήση των πράσινων αστικών μεταφορών είναι πολύ περιορισμένη. Προσδιορίστηκαν επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας για την προώθηση της βιώσιμης πολυτροπικής αστικής κινητικότητας, στο πλαίσιο των στρατηγικών βιώσιμης αστικής κινητικότητας, ιδίως στη Λευκωσία, που είναι η μεγαλύτερη αστική περιοχή:</p> <ul style="list-style-type: none"> • προώθηση της μετάβασης σε βιώσιμους και προσιτούς τρόπους μεταφοράς, όπως τα συλλογικά μέσα

<p>μαζικής μεταφοράς με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και τα ενεργά μέσα μεταφοράς, μόνο για τα μέσα μεταφοράς που δεν βασίζονται στα ορυκτά καύσιμα·</p> <ul style="list-style-type: none"> • στήριξη των επενδύσεων υποδομής στη σπονδυλική στήλη του συστήματος αστικών μεταφορών, όπως οι ελαφροί σιδηρόδρομοι ή οι γραμμές τραμ, ιδίως στη Λευκωσία, και οι υποδομές που είναι φιλικές προς το ποδήλατο.
<p>Στόχος πολιτικής 4: Μια πιο κοινωνική Ευρώπη – Εφαρμογή του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων</p>
<p>Το ποσοστό των νέων που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης είναι υψηλό και η κατάσταση των νέων στην αγορά εργασίας παραμένει επισφαλής, ενώ η συμμετοχή στα μέτρα ενεργοποίησης και η στοχοθέτησή τους είναι περιορισμένες. Ως εκ τούτου, έχουν προσδιοριστεί επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για τη βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση, ιδίως για τους νέους και τους μακροχρόνια ανέργους, για την προώθηση της αυτοαπασχόλησης και της κοινωνικής οικονομίας, και για τον εκσυγχρονισμό των θεσμών και υπηρεσιών της αγοράς εργασίας, και ιδίως για:</p> <ul style="list-style-type: none"> • τη βελτίωση της αντιστοιχίας στην αγορά εργασίας και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων/μετεκπαίδευση των εργαζομένων και προώθηση μιας προσαρμοσμένης και χωρίς αποκλεισμούς στρατηγικής και προσέγγισης όσον αφορά την ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας, ιδίως μέσω της χαρτογράφησης και της κατάρτισης προφίλ των νέων που δεν περιλαμβάνονται στην εκπαίδευση, την απασχόληση ή την κατάρτιση από τις δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης· • τη στήριξη των ενεργητικών μέτρων για την αγορά εργασίας που θα είναι προσβάσιμα σε όλους μέσω της επικύρωσης των ικανοτήτων, των δεξιοτήτων και της επανένταξης στη σταδιοδρομία, των στοχευμένων και καλά σχεδιασμένων επιδοτήσεων μισθών και προσλήψεων, των μέτρων για την κινητικότητα στην εργασία και την κατάρτιση, της κατάρτισης κατά την απασχόληση και των προγραμμάτων δεύτερης ευκαιρίας· • τη στήριξη της αυτοαπασχόλησης, της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της κοινωνικής καινοτομίας με τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε (μικρο-)χρηματοδότηση και υπηρεσίες ανάπτυξης επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένου του μη ενεργού πληθυσμού.
<p>Η συμμετοχή στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και η συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα. Υπάρχει έλλειψη δεξιοτήτων στους τομείς της επιστήμης, της τεχνολογίας, της μηχανικής, των μαθηματικών και της τεχνολογίας των πληροφοριών και των επικοινωνιών και λείπει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη διά βίου μάθηση. Ως εκ τούτου, έχουν προσδιοριστεί επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας για τη βελτίωση της ποιότητας, της αποτελεσματικότητας και της καταλληλότητας της αγοράς εργασίας όσον αφορά την εκπαίδευση και την κατάρτιση, και για την προώθηση της διά βίου μάθησης, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων, της καλύτερης πρόβλεψης των αλλαγών και των νέων απαιτήσεων όσον αφορά τις δεξιότητες, και ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • τη βελτίωση των βασικών δεξιοτήτων, μεταξύ άλλων και για τις μειονεκτούσες ομάδες, και τη στήριξη της ανάπτυξης και της επικύρωσης ψηφιακών δεξιοτήτων· • τη βελτίωση της συνάφειας της εκπαίδευσης και της κατάρτισης με την αγορά εργασίας μέσω της ενίσχυσης της παρακολούθησης και της αξιολόγησης, συμπεριλαμβανομένης της παρακολούθησης των αποφοίτων· • μέριμνα ώστε να καταστούν η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση ελκυστικότερες με την

<p>καταπολέμηση των στερεοτύπων και να δημιουργηθούν ευέλικτοι μηχανισμοί διακυβέρνησης· προώθηση των εταιρικών σχέσεων μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών προκειμένου α) να παρασχεθούν πληροφορίες για τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, β) να προωθηθεί η μάθηση στον χώρο εργασίας και γ) να γίνουν επενδύσεις στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση σύμφωνα με τις εξελισσόμενες ανάγκες δεξιοτήτων·</p> <ul style="list-style-type: none"> • στήριξη της συνεχούς κατάρτισης των εκπαιδευτών· • εφαρμογή προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων σε διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους και την κοινωνία των πολιτών, με την υποστήριξη υπηρεσιών καθοδήγησης και επικύρωσης.
<p>Τα ποσοστά υλικής στέρησης και κοινωνικού αποκλεισμού είναι υψηλότερα από τα επίπεδα πριν από την κρίση και ο αριθμός των αιτούντων άσυλο αυξάνεται· οι δαπάνες για την υγειονομική περίθαλψη είναι χαμηλές και οι άμεσες πληρωμές από τους ασθενείς υψηλές. Ως εκ τούτου, έχουν προσδιοριστεί επενδυτικές ανάγκες για την αντιμετώπιση της υλικής στέρησης, την προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών και των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων, την ενίσχυση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές και αποτελεσματικές υπηρεσίες και την κοινωνική προστασία και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της ανθεκτικότητας των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης και των υπηρεσιών μακροχρόνιας περίθαλψης, και ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ενδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ των ενδιαφερόμενων φορέων για την ενίσχυση της προσέγγισης και των εξατομικευμένων υπηρεσιών προς τα μειονεκτούντα άτομα και την παροχή μέτρων κοινωνικής ένταξης και μακροπρόθεσμης ενσωμάτωσης· παροχή βασικής υλικής βοήθειας στους ανθρώπους που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη, συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών και των προσφύγων, και των υπηρεσιών σε επίπεδο κοινότητας για τις ευάλωτες ομάδες· • αύξηση της προσφοράς οικονομικά προσιτής και ποιοτικής προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας· • βελτίωση του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης και διασφάλιση της ενσωμάτωσης της πρωτοβάθμιας, της νοσοκομειακής και της μακροχρόνιας περίθαλψης.
<p>Στόχος πολιτικής 5 – Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης των αστικών, αγροτικών και παράκτιων περιοχών, καθώς και των τοπικών πρωτοβουλιών</p>
<p>Οι απομακρυσμένες ορεινές και αγροτικές περιοχές της Κύπρου έχουν χάσει τον πληθυσμό τους και δεν προσφέρουν αρκετές ευκαιρίες απασχόλησης ή βασικές υπηρεσίες, ενώ ορισμένες αστικές περιοχές βρίσκονται σε παρακμή και αντιμετωπίζουν ποικίλα προβλήματα (π.χ. απερίμωση, υποβάθμιση ιστορικών αστικών πυρήνων και οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών). Έχουν προσδιοριστεί επενδυτικές ανάγκες προτεραιότητας, μεταξύ άλλων στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας «Καθαρή ενέργεια για τα νησιά της ΕΕ», για την προώθηση της ολοκληρωμένης εδαφικής ανάπτυξης των αστικών, αγροτικών και ορεινών περιοχών, και ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • προώθηση στρατηγικών βιώσιμης αστικής ανάπτυξης στα κύρια αστικά κέντρα, προώθηση της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής τους ανάπτυξης, της πολιτιστικής κληρονομιάς και της ασφάλειας· • προώθηση της ενσωμάτωσης μικρότερων αστικών κέντρων στο αστικό δίκτυο, συμπεριλαμβανομένων των διασυνδέσεων μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών· • αναζωογόνηση των μειονεκτουσών ζωνών/περιοχών στις αστικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένης

της προώθησης παραγωγικών δραστηριοτήτων και της κοινωνικής οικονομίας στις υποβαθμισμένες γειτονιές:

- προώθηση της κυκλικής οικονομίας, του βιώσιμου τουρισμού, του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς και των εναλλακτικών οικονομικών δραστηριοτήτων στις ορεινές και αγροτικές περιοχές, στο πλαίσιο βιώσιμων ολοκληρωμένων αναπτυξιακών σχεδίων.

Παράγοντες για την αποτελεσματική υλοποίηση της πολιτικής συνοχής

- ευρύτερη χρήση των χρηματοδοτικών μέσων και/ή των συνεισφορών σε ένα τμήμα της Κύπρου στο πλαίσιο του μηχανισμού InvestEU για δραστηριότητες που αποφέρουν έσοδα και μείωση του κόστους·
- σαφής επιμερισμός των αρμοδιοτήτων στον κύκλο προγραμματισμού, διαχείρισης και υλοποίησης·
- βελτίωση των επιδόσεων των δημόσιων συμβάσεων, ιδίως με τη βελτιστοποίηση του αριθμού των αναθετουσών αρχών, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα την επαρκή διοικητική ικανότητα που απαιτείται για την αποτελεσματική διαχείριση και εφαρμογή των Ταμείων και την αναγκαία στήριξη·
- διασφάλιση της απλότητας και της διαφάνειας των διαδικασιών επιλογής και εφαρμογής·
- θέσπιση βελτιωμένων και αποτελεσματικότερων μέτρων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της σύγκρουσης συμφερόντων, της απάτης και της διαφθοράς·
- ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης και της αυτονομίας τους βάσει ενός πολυετούς στρατηγικού οδικού χάρτη·
- ενίσχυση της ικανότητας των αρχών να αναπτύσσουν και να εφαρμόζουν μέτρα πολιτικής για την κατάρτιση·
- προώθηση του κοινωνικού διαλόγου και της ικανότητας των κοινωνικών εταίρων.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Agasisti, T., Hippe, R., and Munda, G. (2017), *Efficiency of investment in compulsory education: empirical analyses in Europe*, EUR 28607 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Agraia, A. and Kiss, A. (2015), *Benchmarks for the assessment of wage developments: Spring 2015*, Analytical Web Note 2/2015, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Baker, T. (2016), *Μελέτη Ανάλυσης της Κυπριακής Αγοράς του Ηλεκτρονικού Εμπορίου, των Παραγόντων Αποτροπής Χρήσης Ηλεκτρονικού Εμπορίου στην Εγχώρια Αγορά, και Ανάπτυξης Τεχνικών – Μεθοδολογίας /Επιχειρηματικών Μοντέλων για Προώθηση του Ηλεκτρονικού Εμπορίου στην Κύπρο*, Baker Tilly Cyprus.

CEDEFOP (2018), *Skills panorama*, διατίθεται στη διεύθυνση <https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en>, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

ΠΑΕΚ (2018), *Εθνική Έκθεση 2018 προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το έτος 2017 και το πρώτο εξάμηνο του 2018*, Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας Κύπρου, Λευκωσία.

Coutinho, L., Turrini, A, Zeugner, S. (2018), *Μεθοδολογίες για την αξιολόγηση των δεικτών αναφοράς τρεχουσών συναλλαγών*, έγγραφο συζήτησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 086, Σεπτεμβρίου 2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

CWTS (2018), *Leiden Ranking 2018*, Centre for Science and Technology Studies, Leiden.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016α), *οδηγία (ΕΕ) 2016/1164 του Συμβουλίου, της 12 Ιουλίου 2016, για τη θέσπιση κανόνων κατά πρακτικών φοροαποφυγής που έχουν άμεση επίπτωση στη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς*, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 193 της 19.7.2016, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

European Commission (2016b), *Report on Public Finances in EMU 2016*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Institutional Paper 045/2016, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

European Commission (2017a), *The 2018 ageing report: underlying assumptions and projection methodologies*, Institutional Paper No 065, Νοέμβριος 2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017β), *Η Επιτροπή χαιρετίζει την έγκριση νέων κανόνων για την παρεμπόδιση της φοροαποφυγής*, δελτίο Τύπου, IP/17/1433, 29 Μαΐου 2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017γ), *Δείκτες αναφοράς για την αξιολόγηση του ιδιωτικού χρέους*, σημείωμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς LIME, Οκτώβριος, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017δ) *Αξιολόγηση της έκτασης της αδήλωτης εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και παράγοντες ώθησής της: εκτιμήσεις με τη χρήση της μεθόδου των εισροών εργασίας*, Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ένταξης, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017ε) *ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ σχετικά με συστάσεις μεταρρύθμισης για την κανονιστική ρύθμιση των επαγγελματικών υπηρεσιών*, COM(2016) 820 final, 10.1.2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017στ), *ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ που συνοδεύει το έγγραφο: Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την*

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με συστάσεις μεταρρύθμισης για την κανονιστική ρύθμιση των επαγγελματικών υπηρεσιών, SWD(2016) 436 final, 10.1.2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017 ζ), *Ειδικό Ευρωβαρόμετρο 470 - Οκτωβρίου 2017 «Διαφθορά»*, έρευνα την οποία ζήτησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων και συντονίστηκε από τη Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018α), *Έκθεση χώρας για την Κύπρο 2018 - Συμπεριλαμβανομένης μιας εμπειριστατομένης επισκόπησης σχετικά με την πρόληψη και τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών*, SWD (2018) 211, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018b), *Post-Programme Surveillance Report. Cyprus, Autumn 2018*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Institutional Paper 092/2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018γ), *Έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης 2019*, SWD (2018) 466, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018δ), *Κρατική ενίσχυση SA.35334 (2018/N-2) – Κύπρος – Ενίσχυση εκκαθάρισης για την ομαλή έξοδο από την αγορά της Συνεταιριστικής Κυπριακής Τράπεζας Ltd*, C(2018) 3961 της 19.6.2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018ε), *State Aid SA.35334 (2018/N-3) – Cyprus – Amendment to the liquidation aid for the orderly market exit of Cyprus Cooperative Bank Ltd*, C(2018) 5674, 28.08.2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018στ), «Fundamentals-based private debt benchmarks: enhanced sample and robustness checks», European Commission note to LIME, Ιούνιος, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018ζ), Έρευνα σχετικά με την πρόσβαση των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση (SAFE), https://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/data-surveys_en

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018η), *Σχέδιο κοινής έκθεσης της Επιτροπής και του Συμβουλίου για την απασχόληση*, COM (2018) 761 final, 21.11.2018, Βρυξέλλες.

European Commission (2018i), *Employment and Social Developments in Europe – Annual Review 2018*, Publications Office of the European Union, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018ι), *ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ σχετικά με την εφαρμογή της νομοθεσίας της ΕΕ για τα απόβλητα, συμπεριλαμβανομένης της έκθεσης έγκαιρης προειδοποίησης για τα κράτη μέλη που κινδυνεύουν να μην επιτύχουν τον στόχο για την επαναχρησιμοποίηση/ανακύκλωση των αστικών αποβλήτων για το 2020*, COM(2018) 656 final, 24.9.2018, Ευρωπαϊκής Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018ια), *Ανακοίνωση της Επιτροπής «Ένας ευρωπαϊκός τομέας λιανικού εμπορίου κατάλληλος για τον 21ο αιώνα»*, COM (2018) 219 final, 19.4.2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018ιβ), *Ένας ευρωπαϊκός τομέας του λιανικού εμπορίου κατάλληλος για τον 21ο αιώνα*, Έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής, SWD (2018) 236 final, 19.4.2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019α), *Fiscal Sustainability Report 2018*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, European Economy, Institutional Paper 2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, υπό έκδοση.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019β), *Ψηφιακός πίνακας αποτελεσμάτων 2017*, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-scoreboard>.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019γ), *Consumer Conditions Scoreboard 2019*, υπό έκδοση.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019γ), *The 2019 EU Justice Scoreboard*, υπό έκδοση.

Ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την αδήλωτη εργασία (2017), *Developing an Approach for Tackling letterbox Companies*, Νοέμβριος 2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

E&Y, (2018), *Study on Higher Education 2018*, Ernst & Young Cyprus, Λευκωσία

GEM (2018), *Global Report 2017/18*, Global Entrepreneurship Research Association, London Business School, London

KUL (2018), *Μεταρρυθμίσεις και οικονομικός αντίκτυπος/Μονάδα πληροφοριών για τη χώρα — Ειδικευμένο προφίλ χώρας — Κύπρος 2018*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή και KUL, Βρυξέλλες.

MIT (2017), *Observatory of Economic Complexity*, Massachusetts Institute of Technology Media Lab, Cambridge, Massachusetts.

Υπουργείο Οικονομικών (2018), *Σχέδιο δημοσιονομικού προγράμματος 2019 της Κύπρου*, Υπουργείο Οικονομικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία.

ΟΟΣΑ (2018α), *Effective Teacher Policies: Insights from PISA*, PISA, OECD Publishing, Paris.

ΟΟΣΑ (2018β), *Η υγεία με μια ματιά: Ευρώπη 2018: State of Health in the EU Cycle*, OECD Publishing, Paris.

Philipponet, N. and Turrini, A. (2017), *Assessing House Price Developments in the EU*, European Commission Discussion Paper 048/May 2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες.

Ρέντζου, Κ. (2018), *Family support and early childhood education and care in Cyprus: existing policies and challenges*, Early Child Development and Care, V188, No5, Routledge, Taylor & Francis, Philadelphia, PA.

Ρίο (2017), «*Έκθεση του PIO ανά χώρα για το 2017: Κύπρος*», Demetriades, M., Robledo-Bottcher, N., έκθεση του Κοινού Κέντρου Ερευνών με τίτλο Science for Policy report, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.

Turrini, A. and Zeugner, S. (2018), *Benchmarks for net international investment positions*, έγγραφο συζήτησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υπό έκδοση

WEF (2018), *The Global Competitiveness Report 2018*, ed. Klaus Schwab, Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, Γενεύη.

Παγκόσμια Τράπεζα (2014), *Teacher Policies in the Republic of Cyprus*, The World Bank, Washington D.C..

Παγκόσμια Τράπεζα (2018α), «*Doing Business 2019: Reforming to Create Jobs*, World Bank Group, Washington D. C..

World Bank (2018b), *Paying Taxes 2019 Report*, World Bank Group and PWC, November 2018, World Bank Group, Washington D. C..

ZEW (2016), *Ο αντίκτυπος του φορολογικού σχεδιασμού στους μελλοντοστρεφείς πραγματικούς φορολογικούς συντελεστές*, έγγραφο φορολογίας αριθ. 64, Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.